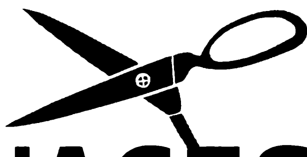
Edgar Hilsenrath

NACIS KIRPĖJAS

Edgar Hilsenrath

NACIS KIRPĖJAS

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė Teodoras Četrauskas

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS
LEIDYKLA

VILNIUS

Versta iš:
Edgar Hilsenrath. *Der Nazi & der Friseur*
Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2010

Knygos išleidimą rėmė Kultūros rėmimo fondas
Knygos vertimą rėmė Goethes institutas, kurį finansuoja
Vokietijos užsienio reikalų ministerija

UDK 821.112.2-31
Hi57
ISBN 978-9986-39-763-2

Pirma knyga

1.

Aš esu Maksas Šulcas, nesantuokinis Minos Šulc sūnus, bet grynakraujis arijas. Mano motina, kai gimiau, buvo tarnaitė kailių pirklio žydo Abramovičiaus namuose. Kad esu tikras arijas, nėra ko abejoti, nes mano motinos, taigi Minos Šulc, giminės medis nors ir nesiekia Teutoburgo miško mūšio metų, bet iki Frydricho Didžiojo laikų jį vis dėlto galima atsekti. Kas buvo mano tėvas, tiksliai negaliu pasakyti, bet jis tikrai buvo kuris nors iš šių penkių asmenų: mėsininkas Hubertas Nagleris, šaltkalvis Francas Heinrichas Vylandas, mūrininko parankinis Hansas Huberis, vežėjas Vilhelmas Hopfenštangė ar liokajus Adalbertas Henemanas.

Aš rūpestingai patikrinau savo penkių tėvų genealogijas ir galiu jus užtikrinti, kad visų jų kilmė šimtu procentų arijiška. O apie liokajų Adalbertą Henemaną galiu didžiuodamasis pasakyti, kad vienas jo protėvių net turėjo Hageno Raktininko pravardę, nes buvo šlovingojo riterio Sigizmundo fon der Veidės ginklanešys, ir šeimininkas ir valdovas taip juo pasitikėjo, kad net buvo patikėjęs vieną raktą... ne bet kokį, o savo ponios žmonos nekaltybės diržo... paauksuoto nekaltybės diržo, kuris vėliau didžiojo karaliaus rūmuose labai išgarsėjo ir įėjo į istoriją.

Icikas Finkelšteinas gyveno gretimame name. Jis buvo tokio pat amžiaus kaip aš, o jei norite tiksliau, tai Icikas Finkelšteinas pasaulio šviesą išvydo lygiai dviem minutėm ir dvidešimt dviem sekundėm po to, kai pribuvėja Gretchen Fetvanst staigiu trūksniu iš tamsių motinos įsčių išvadavo mane... jeigu tai galima pavadinti išvadavimu, mat... gerai pasvėrus ir įvertinus mano gyvenimą... tuo galima gan smarkiai suabejoti.

Po dviejų dienų, kai Icikas Finkelšteinas atėjo į šį pasaulį, mūsų miesto, Silezijos miesto Vyshalės, laikraštyje „Jüdische Rundschau" pasirodė toks skelbimas:

„Aš, Chaimas Finkelšteinas, kirpimo salono „Pasaulio valdovas" ties Gėtės ir Šilerio gatvių kampu savininkas, Vyshalės „Žydų kėglių klubo" pirmininkas, „Žydų religinės bendruomenės" generalinio sekretoriaus pavaduotojas, „Vokietijos gyvūnų globos draugijos", „Augalų globėjų draugijos", „Artimo meilės" lygos ir „Vyshalės kirpėjų gildijos" narys, brošiūros „Kirpimas be laiptų" autorius... leidžiu sau pranešti apie savo sūnaus ir paveldėtojo Iciko Finkelšteino gimimą."

Rytojaus dieną laikraštyje „Jüdische Rundschau" pasirodė kitas, tokio turino, skelbimas:

„Mes, Vyshalės religinė žydų bendruomenė, džiaugiamės ir nuoširdžiai sveikiname poną kirpėją Chaimą Finkelšteiną, Vyshalės kirpimo salono „Pasaulio valdovas" ties Gėtės ir Šilerio gatvių kampu savininką, „Žydų kėglių klubo" pirmininką, „Žydų religinės bendruomenės" generalinio sekretoriaus pavaduotoją, „Vokietijos gyvūnų globos draugijos", „Augalų globėjų draugijos", „Artimo meilės" lygos ir „Vyshalės kirpėjų gildijos" narį, brošiūros „Kirpimas be laiptų" autorių, su sūnaus ir įpėdinio Iciko Finkelšteino gimimu."

Ar galite įsivaizduoti, ką poniai Finkelštein pasakė liesoji

Hilda... Finkelšteinų tarnaitė, kai skelbimas apie mažojo Iciko gimimą pasirodė Vyshalės laikraštyje „Jüdische Rundschau"?

– Ponia Finkelštein, – pasakė ji, – aš čia kai ko nesuprantu. Jūs daugiau kaip dvidešimt metų gyvenote be vaikų, bet toks skelbimas apie mažojo Iciko gimimą man vis tiek atrodo šiek tiek perdėtas! Ponas Finkelšteinas juk apskritai ne pagyrūnas. O dabar še tau!

Liesoji Hilda: dvimetrinė, perdėm perkarusi, paukščio veidu, juodais kaip derva plaukais žalga.

Sara Finkelštein: mažutė, apvalainutė, su pensnė, pražilusi, nors dar visai nesena moteriškutė. Atrodė truputį apdulkėjusi, kaip ir orūs šeimos portretai senamadiškoje Finkelšteinų svetainėje. Chaimas Finkelšteinas: dar mažesnis už savo žmoną, bet ne apvalainis. Mažuliukas, liesas žmogelis... truputį persimetusiu kairiuoju petimi, tarsi jį slėgtų 2000 metų tremties, 2000 metų kančios. Kairįjį petį, tą, kuris arčiau širdies. Chaimo Finkelšteino nosį apibūdinti sunku. Sakyčiau... truputį varvanti... visada šiek tiek paraudusi nuo chroniškos slogos. Tačiau nekumpa. Jo nosis nebuvo nei ilga, nei kumpa. Ji buvo normali. Apskritai niekuo neišsiskyrė. Ir jis nebuvo pilnapadis.

Plaukai? Ar jis turėjo plaukų? Ponas kirpėjas Chaimas Finkelšteinas? Ne. Plaukų jis neturėjo. Bent jau ant galvos. Tačiau jų jam ir nereikėjo. Nes Chaimas Finkelšteinas, tas mažuliukas vyrutis, turėjo išraiškingas akis. Ir kas tas akis pamatydavo, tam nekliūdavo jo plikė. Nei truputį paraudusi nosis, kuri amžinai truputį varvėdavo, nei jo stoto menkumas. Didelės buvo tos akys ir giedros, geros ir protingos. Chaimo Finkelšteino akyse tarsi švietė Biblijos raidės ir širdis, suprantanti savo artimą. Toks tad buvo Chaimas Finkelšteinas, Vyshalės kirpėjas žydas.

1907 metų gegužės 23 dieną Finkelšteinų namuose įvyko didelės iškilmės: Iciko Finkelšteino apipjaustymas.

Manau, kad jūs žinote, kas yra apipjaustymas, ir kad jūs, jeigu esate žydas, ne tiktai apžiūrinėjate, taip sakant, vertinate savo patrumpintą galą, bet ir kartais susimąstote apie simbolinę apyvarpės netekties priežastį. Ar ne taip?

Apipjaustymas yra Viešpaties ir Izraelio tautos sandoros ženklas ir vadinamas *brit mila*. Kaip uolus enciklopedijos skaitytojas nustačiau, kad žydų kūdikių apipjaustymas yra simbolinė kastracija, taip sakant, ženklas, kuris simbolizuoja žmogaus sukilminimą, jo gyvuliškų instinktų ir geismų sutramdymą... yra simbolinis veiksmas, kurį aš, kaip masinis žudikas, be galo vertinu.

Kai Icikas Finkelšteinas buvo apipjaustomas, Finkelšteinų namuose viešpatavo šventiška nuotaika. Kirpimo salonas „Pasaulio valdovas" buvo uždarytas. Finkelšteinų tarnaitė, liesoji Hilda, paprašė, kad mano motina jai truputį padėtų, nes pati negalėjo susidoroti su darbais, ir mano motina, kuriai rūpėjo geri kaimyniški santykiai, nuėjo pas Finkelšteinus ir padėjo Hildai suktis virtuvėje. Ten buvo kepami medaus ir obuolių pyragai, saldūs blynai su razinomis ir migdolais ir visokie kitokie skanėstai. Nebuvo šykštima ir degtinės, ir mano motina su liesąja Hilda, neatsisakančia išlenkti taurelę, gėrė į žydų ir Iciko Finkelšteino sveikatą.

Mano motina virtuvėje kilnojo taurelę ir gėrė už žydų sveikatą ir Iciko Finkelšteino sveikatą, nes mėgo pagerti ir jai tai patiko, tik ji neišmanė, kodėl į namus plūsta tiek daug svečių ir kokia šventė vyksta pas Finkelšteinus, ir kai pagaliau neiškentusi paklausė liesąją Hildą, toji nusijuokė ir pasakė:

– O kas jau čia vyks? Mažajam mūsų Icikui šiandien sueina aštuonios dienos. Todėl jam šiandien nupjaus galiuką! Tokia jau tų žydų mada. Aštuntą po gimimo dieną nupjauti.

– Tai baisu, – tarė mano motina. – Tada vargšas neturės kuo šlapintis... o vėliau ir barškintis.

– Anoks čia baisumas, – nuramino ją liesoji Hilda. – Pypukas vėl ataugs. – Ir liesoji Hilda mano motinai paaiškino, kaip viskas vyksta: – Paklausyk, Mina, – pasakė liesoji Hilda, – būna taip: ateina toks tipas, jie vadina jį *moheliu*. Jis turi ilgą peilį, aštrų abiem pusėm. Juo ir nupjauna vaikeliui galiuką. Tada sumurma kelis burtažodžius, ir nupjautas galiukas vėl atauga... nei per ilgas, nei per trumpas... kaip tik toks, koks turi būti... užtat ypač storas ir tvirtas. Todėl žydai turi tiek daug vaikų.

– Čia tai bent, – pasakė mano motina. – To aš nežinojau.

– Tai Viešpaties ir Izraelio tautos sandoros ženklas, – pridūrė liesoji Hilda, – bent jau taip andai sakė ponas kirpėjas Chaimas Finkelšteinas. Ir ponas rabinas, neseniai buvęs pas mus, panašiai aiškino. Jis net minėjo vieną pranašą... kurio vardas, atrodo, Jeremijas... taigi jis atseit taip žydams pasakęs: „Apipjaustykit, paaukokit savo odelę ir atverkit savo širdį Dievui."

– Tik odelę? – paklausė mano motina.

– Aha, tik odelę, – atsakė liesoji Hilda.

– Tada jie mažyliui Icikui turėjo nupjauti tik odelę, – pasakė mano motina, – bet ne visą pimpaliuką... tas pats ir su širdim.

– Na taip, – tarė liesoji Hilda, – gerai sakai... tačiau galas ne širdis... jis ataugs... aš tau juk sakiau. – Liesoji Hilda piktai nusijuokė. Mano motina papurtė galvą ir pasakė: – Kur tai matyta. Nemaniau, kad žmonės taip galėtų daryti.

– Kiek dienų tavo Maksui? – paklausė liesoji Hilda.

– Aštuonios, – atsakė mano motina, – lygiai tiek, kiek mažyliui Icikui, arba, jeigu tiksliau: dviem minutėm ir dvidešimt dviem sekundėm mažiau.

– Tada aš, tavimi dėta, jam irgi apipjaustyčiau galiuką, – tarė liesoji Hilda. – Kadangi, Mina, jis paskui vėl ataugs, kaip žydams, ir bus nei per ilgas, nei per trumpas, kaip tik toks, kokio reikia, bet užtat ypač storas ir tvirtas.

Dabar jūs, matyt, paklausite, iš kur aš viską taip tiksliai žinau, bet aš jums to ir labai norėdamas negaliu pasakyti.

Po Iciko Finkelšteino apipjaustymo mano motina susijaudinusi parlėkė namo, sukėlė ant kojų visus penkis mano tėvus, ištraukė mane iš lopšio ir paguldė ant stalo pasišovusi atimti iš manęs galą, jį, taip sakant, apipjaustyti. Abramovičių nebuvo namie... ir aš, vargšas, bejėgis ir beginklis vabalas, buvau visiškoje jų valioje. Matyt, kažką nujaučiau, nes klykiau kaip skerdžiamas, ir nei motina, nei penki tėvai negalėjo manęs nuraminti. Šaltkalvis laikė mane už rankučių, mūrininko gizelis už kojyčių, motina įgrūdo į burną žinduką, liokajus ir vežėjas sutrikę stoviniavo šalimais, o mėsininkas šaipydamasis išsitraukė ilgą peilį.

– Gana, niekas jam nieko nepjaus, – staiga tarė mano motina. – Aš tik pajuokavau.

– Kokie čia juokai, – pasakė mėsininkas. – Tai labai rimtas dalykas.

– O jeigu jam neataugs, – aiškino savo poziciją motina. – Juk pagaliau jis ne žydas. Be to, čia nėra mohelio, kad pasakytų burtažodį.

– Šikt man ant to mokelio ir jo burtažodžio, – atsakė mėsininkas.

– Nekišk nagų, – pasakė motina, – nes mes už tai dar galime atsidurti cypėje.

Mėsininkas jau norėjo čiupti mano galą, bet atsitiko keistas dalykas. Aš, Maksas Šulcas, aštuonių dienų spirgas, staiga klyk-

damas šokau ir įsikibau mėsininkui į gerklę, nors dar neturėjau dantų, pasileidau ir nukritau ant grindų, žaibiškai nuropojau iki lango, prisitraukiau prie palangės ir pirmąkart gyvenime pamačiau... gatvę... paprasčiausią gatvę... su šaligatviais, nuotakais ir akmeniniu grindiniu... ir mūriniais namais, nuožulniais įvairiaspalviais stogais, pamačiau vežimus ir dvikojų ir keturkojų padarų knibždėlyną, išvydau dangų... pelenų spalvos ir juodą... aptrauktą–išmargintą–išterliotą debesų... pamačiau sukančius apkūnius paukščius... ir jokio angelo, nė vieno ničvienaičio. Žmonės apačioje susibėgo į krūvą. Ir kažkas suriko:

– Kas ten viršuje, po velnių, darosi?

Ir mano motina, į tą laiką priėjusi prie lango ir paėmusi mane ant rankų, jam atsakė:

– O kas jau čia galėtų darytis!

Jūs, matyt, manote, kad aš iš jūsų šaipausi? Arba netikite, ir paskui sakysite:

– Maksas Šulcas paisto niekus! Jis įsivaizduoja, kad tėvai norėjo jį nužudyti... nes jis buvo benkartas... dėdamiesi, kad ketina tik apipjaustyti aštuntą dieną po gimimo, kaip žydą. Ko siekia Maksas Šulcas? Ką jis nori man įkalbėti? Ką nori apkaltinti? Savo motiną? Žydus? Ar gerąjį Dievą? O tas naujagimio spardymasis, gynimasis, bėgimas, prisiplojimas prie lango... Nesąmonė! Tokių dalykų nebūna! Slogus sapnas! Daugiau nieko!

Tačiau aš tiktai noriu jums papasakoti savo istoriją... sistemiška eilės tvarka... ar taip sakoma?.. nors pasakosiu ne viską, tik tai, kas, taip sakant, svarbiausia, arba tai, kas man, Icikui Finkelšteinui, tada dar Maksui Šulcui, atrodo ypač svarbu.

Penki mano tėvai kasvakar lankė mano motiną. Jie sustodavo į eilę prie jos kambario durų. Paprastai pirmas pas ją eidavo

stipriausias, taigi mėsininkas, paskui šaltkalvis, tada mūrininko gizelis, vežėjas ir liokajus. Taip, liokajus visuomet eidavo paskutinis, čiuplutis mažas žmogelis piepsinčiu balsu, kuriam nieko kito neliko, kaip tik maudyti savo galą kitų keturių tėvų sėkloje.

Žydui kailių pirkliui Abramovičiui tai, aišku, nepatiko, ir aš, Icikas Finkelšteinas, tada dar Maksas Šulcas, jį suprantu. Kailių pirklys Abramovičius nieko neturėjo prieš mane arba, tiksliau, prieš mano buvimą, kol buvo įsitikinęs, kad aš esu jo vežėjo Vilhelmo Hopfenštangės ar jo tarno Adalberto Henemano sūnus, nes jiedu, taip sakant, priklausė šeimai. Ir kai paaiškėjo, kad taip nėra, pakėlė triukšmą. Vieną dieną pasakė mano motinai:

– Klausykite, Mina. Taip negali toliau tęstis. Aš maniau, kad jūs tiktai su mano vežėju ir tarnu. Tačiau kad penki vyrai stovėtų eilėj, to jau per daug. Juk pagaliau čia padorūs namai.

– Visų gerų dalykų būna trys, – atsakė mano motina.

– Tačiau ne penki, – atkirto kailių pirklys. – Tai jau tikrai. Čia padorūs namai, ir aš esu priverstas jus atleisti.

2.

Vieną lietingą liepos dieną... man tada kaip tik suėjo septynios savaitės... motina susikrovė savo lagaminus, paėmė mane ant rankų ir paliko Abramovičiaus namus. Penki mano tėvai, savaime suprantama, padėjo jai persikraustyti. Mano motinos bagažą sudarė trys lagaminai, viena kuprinė, pirkinių rezginė ir skėtis. Mėsininkas nešė sunkiausią lagaminą, geltonąjį medinį su geležine spyna ir sklende, šaltkalvis rudąjį odinį, mūrininko gizelis mėlynąjį iš burių audinio, vežėjas kuprinę, o menkasis tarnas iš paskos cimpino tiktai su skėčiu ir rezgine, ryškiai žalia rezgine, prikrauta maisto produktų ir kitų vartojimo reikmenų, pavyzdžiui: kojinių gumų, plaukų suktukų, kaspinėlių ir taip toliau...

Mano motina, žinokit, buvo dikta motera. Žmonės sakydavo, kad ji sveria dvi tonas, nors jos kojos buvo plonos. Ji atrodė kaip vaikščiojanti statinė su kojokais, kojokais, kurie šiaip taip įstengia oriai nešioti milžinišką liemenį. Dar reikia paminėti vešlius šviesius jos plaukus, plieno spalvos akis ir riestą nosį, smagią kaip jos dvigubas pagurklis su šviesiai ruda karpa. Jos lūpos buvo goslios. Dantys balti ir stiprūs. Jie visuomet žavėjo mėsininką. Ir jis vis sakydavo mano motinai:

– Klausyk, Mina, kai pamatau tavo dantis, aš visuomet išsigąstu, kad nenukąstum man galo.

Tada mano motina jam atsakydavo:

– Nesąmonė, Hubertai, jį galėčiau nukąsti tarnui Adalbertui Henemanui, nes jis toks nulėpęs. O kieto kaip plienas daikto nenukąsi. Nejau manai, kad aš noriu išsilaužyti dantis?

– Ne, Mina, – atsakė mėsininkas. – Dantis reikia saugoti.

Kai išėjome iš namų, aš ramiai miegojau ant motinos rankų. Pabudau tiktai tada, kai ėjome pro Finkelšteino saloną, ir ėmiau bliauti. Chaimas Finkelšteinas tuojau išlėkė į lauką, nors ir turėjo klientą, ir liesoji Hilda atidarė langą trečiame aukšte, pamatė, kas vyksta, ir išbildėjo į gatvę. Pagaliau mano motina tarė:

– Aš nežinau, kas tam vaikui darosi, pone Finkelšteinai. Jūsų kromelis jį apkerėjo.

– Koks „kromelis"? – pasipiktino Chaimas Finkelšteinas.

– Aš neturiu „kromelio". Čia „salonas".

– Tada jį apkerėjo salonas, – tarė mano motina. – Antraip jis taip nebliautų.

– Eime, Mina, – paragino ją mėsininkas, – neplepėk taip ilgai su tuo žydu... be to, tavo lagaminas man labai sveria ranką.

– Taip, reikia eiti, – pasakė liokajus ir kiti tėvai jam pritarė.

Mes nežinojome, kur mums eiti. Kaip jau pirma minėjau, Chaimo Finkelšteino salonas buvo ties Gėtės ir Šilerio gatvių kampu. Mėsininkas būtinai norėjo likti Gėtės gatvėje, manau, kad dėl „Girių karaliaus", nors nesu tikras, ar jis žinojo tą Gėtės eilėraštį; galbūt buvo ką nors girdėjęs apie pašėlišką lėkimą nakčia ant žirgo per mišką, apie tėvą ir sūnų, ar apie karštą žirgą, ir tai jam padarė įspūdį... o liokajus, kuriam patiko „Varpas", tuo aš nė kiek neabejoju, nes kartais net cituodavo tą didį Šilerio eilėraštį... jis būtinai norėjo, kad liktume Šilerio gatvėje. Kitiems trims mano tėvams buvo vis tiek, kur mes gyvensime. Šaltkalvis pareiškė, kad Gėtės gatvės šaltkalviai ne

geresni už Šilerio gatvės kolegas, mūrininko gizelis linktelėjo galva ir pasakė:

– Taip, Šilerio gatvės namai tokie pat aptekę blakėmis kaip ir Gėtės gatvės.

O Vilhelmas Hopfenštangė, vežėjas, pareiškė, kad abiejų gatvių grindiniai tokie pat nelygūs, pilni stiklo šukių ir kitokio šlamšto. Pagaliau paskutinį tvirtą žodį tarė mano motina. Ji pasakė:

– Mes pirma pereisime į kitą gatvės pusę!

Ar žinote vokiečių miestą Vyshalę? Gatvės čia kreivos ir siauros, tokios siauros, kad kitoje pusėje ne tiktai viskas puikiai matyti, bet ir girdėti, kas kalbama priešais kirpimo saloną „Pasaulio valdovas“.

Tenai stovėjo Antonas Slavickis... Antonas Slavickis, vaikų prievartautojas... ir išsišiepęs stebėjo mūsų grupę. Antonas Slavickis iš profesijos buvo kirpėjas, kaip ir Chaimas Finkelšteinas, tiktai ne toks geras. Jo kirpykla... ne salonas, tiek ji netraukė, buvo priešais kirpimo saloną „Pasaulio valdovas“, taip arti, kad abu kirpėjai – Finkelšteinas ir Slavickis – galėjo per savo vitrinas susižvalgyti... ir jie tai dažnai darė, Finkelšteinas šypsodamasis ir geranoriškai, o Slavickis piktai ir su pavydu.

Slavickis? Ilgas, išdžiūvęs bernas vešliais antakiais, girtuoklio spangėmis, kurios truputį žvairavo, riebaluotais plaukais, kaulėta nosimi ir su tokiu ilgu galu, kad jis, pasak girdų, net siekė jam iki kelių... ir dėl to, sakė žmonės, Slavickis jį prisirišdavęs prie šlaunies guma.

Mes perėjome gatvę. Kai žygiavome pro Slavickio kirpyklą... penki mano tėvai šnopuodami nuo naštos sunkumo, mano motina, dviejų plonų kojų nešama statinė, ant rankų su manimi, jau nusiraminusiu, nebebliaunančiu ir kaip tik besiruošiančiu

vėl sudėti bluostą... taigi kai mes nieko nenutuokdami žygiavome pro Slavickį, tas vaikų barškintojas staiga žengė į priekį ir įžnybo mano motinai į storą dūlę.

Mano motina pasipiktinusi sustojo. Ir pasakė:

– Kas jums, pone Slavicki, čia užėjo? Aš esu padori moteris!

Slavickis ėmė mikčioti. Tataigi. Jis šiaip taip išlemeno... kažkokį kvailą atsiprašymą... mano motinai tai patiko, ir ji pasakė:

– Ką gi, nieko tokio. Mano užpakalis jau ne vienam susuko galvą. Kas gi jums manyje patinka?

Ir Slavickis atsakė:

– Jūsų užpakalis.

Mano motina į tai:

– Taip ir maniau!

Slavickis:

– Jeigu maloningoji ponia kada mors norėtų madingai nusikirpti, aš iš jos nieko neimčiau už darbą, nors, tiesa, nesu moterų kirpėjas.

Ir mano motina paklausė:

– Pagal paskutinę madą?

– Pagal paskutinę madą, – atsakė Slavickis.

– Jums teks tesėti žodį, – pasakė mano motina. – Kada jūs mane nukirpsite? Turiu galvoje, dykai?

– Jeigu norite, kad ir dabar, – atsakė Slavickis.

– Na gerai, – tarė mano motina. – Kam atidėlioti. Kirpkite dabar.

Motina su manimi dingo Slavickio kirpykloje. Penki mano tėvai liko kantriai laukti priešais duris, bet kai praėjo dvi valandos, mėsininkas tarė kitiems mano tėvams:

– Mina nebeišeis. Ir man nė trupučio nekeista. Jo galas ilgiausias visoje Gėtės gatvėje.

O šaltkalvis pridūrė:

– Ilgiausias ir kiečiausias. Tai visi žino. Jis meistras barškinti.

Mūrininko gizelis jam pritarė:

– Taip. Teisybė. Tačiau jis juk lenkas. Ir tai įtartina.

Vežėjas Vilhelmas Hopfenštangė linktelėjo ir pridūrė:

– Be to, našlys. Ir tai dar įtartiniau.

Penki mano tėvai valandėlę pasitarė. Paskui pastatė motinos bagažą priešais Slavickio kirpyklos duris, persižegnojo ir dingo.

„Skurdus"... aš nerandu kito žodžio Antono Slavickio kirpyklai ar kromeliui apibūdinti. Apmusiję veidrodžiai, subraižyti kirpimo krėslai su suplyšusiomis sėdynėmis, iš kurių brukosi vata, vienintelė kriauklė geltona ir dėmėta, suskeldėjusios sienos, plyšėtos grindys, prastas apšvietimas, viskas prasta, dulkėta, apleista. Už užuolaidos virtuvės niša, prie pat atsarginių durų į galinį kiemą, kur, beje, buvo tupykla. Kirpėjas Chaimas Finkelšteinas ir geriausias jo klientas, kailių pirklys Abramovičius, Slavickio klientus vadino „liumpenproletarais".

Slavickio manta buvo sudėta į tris komodas, stovinčias greta koridoriuje. Slavickis tikino, kad anksčiau, kai dar buvo gyva jo žmona, turėjo atskirą butą, bet tai buvę seniai. Dabar gyvenąs kirpykloje.

– Našliui buto nereikia, – pasakė Slavickis mano motinai. – Naktį pasistatau išskleidžiamą lovą, o dieną ją vėl suglaudžiu. Suprantate, ponia Šulc. Štai kaip yra.

– Aš tai suprantu, – atsakė mano motina. – Tačiau jeigu norite, kad aš ir mano Maksas liktume čia, tatai reikės pakeisti. Tada mums reikės buto.

– Na gerai, – tarė Slavickis. – Pažiūrėsim. Viskam savas metas.

Ar galite įsivaizduoti, kaip tokia išskleidžiama lova, kurioje miega vienišas našlys, staiga virsta padoriu miesčionišku šeimos guoliu, kuriame turi atsirasti vietos ne tiktai liesam našliui, bet ir riebiai moteriškei, sveriančiai dvi tonas, nors jos kojos ir plonos, taigi dviem visiškai skirtingų kūno matmenų asmenims?

Slavickis norėjo jau pačią pirmą naktį pasinaudoti mano vargše motina. Tačiau ta laikėsi „savo taisyklių" ir gynėsi liesomis kojomis ir riebiomis rankomis.

– Taip nedera, – sakė mano vargšė motina. – Aš laikausi „savo taisyklių". Ir taip nedera.

Tačiau Slavickis nenorėjo apie tai girdėti. Jis vis lindo ir lindo prie jos, nusirišo nuo šlaunies gumą, stovėjo nuogas priešais naująjį šeimos guolį, rodė savo galą, trikdė mano vargšę motiną, barėsi su ja, lindo po antklode, derėjosi, bandė perkalbėti, paskui ėmė keiktis ir galop šaukti.

Mano motina laikėsi savo. Kaip Dievą myliu! Tikrai. Kas nedera, tai nedera. Žmogus privalo laikytis principų.

Kai Slavickis pagaliau suprato, kad prakišo, kad nieko nepeš, jo pykčiui nebuvo ribų. Jis kaip laukinis iššoko iš naujojo vedybinio guolio, nuogas, stačiu galu, putotomis lūpomis, prakaituota plokščia kakta, sulipusiais plaukais... ir išliejo savo įniršį, patenkino geismą pasinaudojęs manimi.

Ar galite įsivaizduoti jo padaryto nusikaltimo mastą? Aš, Maksas Šulcas, lygiai septynių savaičių būsimas masinis žudikas, bet tuomet dar nekaltas, gulėjau kaip angelas savo naujajame lopšyje, kriauklėje, į kurią Slavickis šlapindavosi, kuri tačiau buvo visiškai sausa, nes mano motina buvo ją iššluosčiusi, gulėjau šiltai suvystytas... užklotas, ramiai miegojau, sapnavau savo kolegas, angelus, sapnavau ir šypsojausi... ir staiga buvau išplėštas iš sapno, nutvertas... norėjau šauktis angelų pagalbos,

bet atsakė balsas, persigandęs išsproginau akis, prišlapinau iš baimės vystyklus, užspringau, ėmiau dusti, apvėmiau motinos pienu Slavickiui ranką, tiesiau rankutes ir kojytes, norėjau ginti savo nekaltybę, išvydau didžiulį Slavickio galą, pamaniau, kad tai milžiniškas soliteris, ėmiau murmėti, murmėti maldas, norėjau mirti, troškau grįžti į tamsias, bet saugias motinos įsčias... ir staiga kniūpsčias atsidūriau ant kirpyklos krėslo, stovinčio priešais kriauklę.

Mano motina stovėjo šalia išskleidžiamos lovos: sverianti dvi tonas, šiurpstanti nuo vėsos, nusmukusiais naktiniais marškiniais, žemai nukarusiomis krūtimis... stovėjo ant savo liesų, ilgų, plikų moteriškų gandro kojų, tik šiurpo nuo vėsos, stovėjo ir žiūrėjo, žiūrėjo užsimiegojusiomis stiklinėmis akimis, matė Slavickį, matė kirpėjo kėdę, matė mano aksominę odą... arijišką, baltą kaip sniegas, nekaltą... apsilaižė lūpas, patikrino dantis, norėjo kąsti, bet persigalvojo, ėmė ieškoti cigaretės, pagaliau rado ją už dešinės ausies, o ne už kairės, įsikišo ją į burną, tarp stiprių baltų dantų, susirado degtuką, ne už dešinės ausies, o už kairės, pakėlė liesą koją, kairę, brūkštelėjo degtuką į šlepetės padą, pamatė ugnį, užsidegė cigaretę, ėmė ją švampti, spoksoti į mamutišką kirpėjo galą, nedrąsiai šypsotis, kikenti, nes Slavickis prakaitavo... ir staiga krūptelėjo.

Aš, Maksas Šulcas, būsimas masinis žudikas, tuomet dar nekaltas, klykiau kaip skerdžiamas, blaškiausi, kabinausi į suplyšusio krėslo vatą, kėliau galvytę, pritvinkusią kraujo, vėl nusišlapinau, nevalingai, norėjau nusiperst, bet negalėjau, nes anga buvo užkišta, ėmiau trūkčioti, girdėjau angelų giesmes, girdėjau jų „Aleliuja“, mačiau kopėčiomis lipančias kojytes, mačiau įvairius raktus, natų ir kitokius, mačiau ir didelį geležinį savo protėvio „Hageno Raktininko“ raktą, girdėjau, kaip

jie žvanga ir girgžda, mačiau auksinį jo šeimininkės diržą, mačiau jos putę, girdėjau, kaip kažkas kikena ir šnabždasi, mačiau nuodėmę ant gamos laiptų, mačiau nuodėmių pelkę, nemačiau angelų, nemačiau arfų ir Pano fleitų, girdėjau, kaip juokiasi gerasis Dievas, norėjau melstis ir negalėjau...

Žinau, jūs pasakysite:

– Maksas Šulcas paisto niekus! Tai slogus sapnas! Ir daugiau nieko!

Bet kodėl jūs taip sakote? Ar ne tam gerasis Dievas išrado nekaltybę, kad ji būtų sutrypta... čia, Žemėje? Ir argi silpnieji ir bejėgiai neužklumpami iš netyčių, neparmušami pagaliais, neišprievartaujami, neišniekinami, neišbarškinami per subinę stipriųjų? Tam tikru momentu tiesiog nepašalinami? Ar taip nebūna? O jei būna... tai kodėl jūs sakote, kad Maksas Šulcas paisto niekus?

3.

Aš praleisiu kelerius metus iki 1914 metų vasaros, savo ankstyvąją vaikystę, nes apie tą laiką neturiu nieko svarbaus pasakyti. Paminėti reikėtų tiktai Didįjį Karą. Jis atėjo kaip tik laiku, kad truputį prablaškytų Gėtės ir Šilerio gatvių žmones.

Ar dar jį prisimenate? Jį vadino Pirmuoju pasauliniu karu! Ašei pats tada jau buvau septynerių, paaugęs vaikas, kai ką žinantis, ko nežino daugelis suaugusiųjų, išsprogusiomis neaiškios spalvos varlės akimis, kurios daug ką matė, net tokius dalykus, kurių joms nederėjo matyti. Mes buvome išsikėlę į rūsį, pilną žiurkių būstų, esantį po Slavickio kirpykla. Ir čia... žiūrint pro rūsio langą... karas atrodė linksmai. Per dienas pro šalį traukė ilgos kolonos. Mano kambaryje griaudėjo maršų muzika. Pro rūsio langą iš apačios mačiau sunkius pabūklus, taip pat žmones ir gyvulius, žavėjausi arklių kanopomis, džiaugiausi, kai jos strikinėdavo priešais langą, stebėjausi vienodu kareivių žingsniu, nes nežinojau, kad pasaulyje yra tiek daug kojų. Man ypač patiko ryžtingi karininkų batai. Jie buvo švariai nušveisti ir juodi, girgždėjo ant gatvės grindinio, nekreipė dėmesio į stiklo šukes, šaipėsi iš akmenų, buvo su išdidžiomis užverstomis nosimis, mirkčiojo man ir kėlė slaptus geismus.

Mano patėvis kuriam laikui dingo, ant kirpyklos durų palikęs tiktai didelę lentą su užrašu: „Uždaryta!"

Jam nesant mūsų rūsyje dėjosi smagūs dalykai. Mano motina dažnai turėdavo svečių: kareivių, kaip aš spėju, atostogininkų, mielų vyrukų, kurie man vis ką nors pakišdavo. Iš pradžių jie ėjo po vieną, paskui ištisomis rujomis. Aš turėdavau budėti... priešais miegamojo duris... arba laukiamajame, kaip dabar vadinosi mūsų svetainė, ir dalinti lapelius su numeriais laukiantiems eilėje. Aš juos taip pat informavau, pasakojau naujokams, kurie dar nepažinojo mano motinos, kad jos kojos plonos ir ilgos kaip gandro, bet užtat riebus užpakalis, kad ji sveria dvi tonas, yra malonaus būdo ir mėgsta vaikiškai pažaisti, net loja kaip Šėtonas, kaimynų šuo, vaikšto keturiomis ir sukasi ratu.

Ar jums įdomu, kaip vyko Pirmasis pasaulinis karas Gėtės ir Šilerio gatvėse? Ar papasakoti, kaip mes, Gėtės gatvės vaikai, žaisdavome karą prieš Šilerio gatvės vaikus? Arba apie naują gramofoną mano vargšės motinos miegamajame, su tokiu daiktu, panašiu į piltuvą ir keliančiu tokį pragarišką triukšmą, kad žiurkės mano spąstuose eidavo iš proto? Tačiau manau, kad jums tai neįdomu.

Vieną dieną iš karo grįžo mano patėvis... nors karas dar toli gražu nebuvo pasibaigęs... nukabino nuo kirpyklos durų senąją lentą ir pakabino naują su užrašu: „Kirpykla vėl atidaryta" – išvijo iš mano motinos miegamojo atostogininkus, nepaliko jų ir laukiamajame, kuris dabar vėl vadinosi svetaine, sudaužė gramofoną, išvadino mano vargšę motiną kekše, nuo ryto iki vakaro keikėsi, išpėrė jai kailį, pasigėrė... ir tada... tada vėl prasidėjo ir vėl tęsėsi senasis gyvenimas, toks pat, koks buvo prieš išeinant Slavickiui į karą.

Vyshalės žydų bendruomenė turėjo 99 sielas. Žinant, kad mūsų mieste Vyshalėje buvo 33 099 gyventojai, galima sakyti: jų buvo nedaug. Tačiau dauguma žydų gyveno Gėtės ir Šilerio gatvėse, todėl mano patėvis mėgo kartoti:

– Mina, šis prakeiktas miestas visiškai sužydėjęs.

Dabar leiskite jums pateikti tokį pokalbį, kuris vieną dieną per pietus įvyko tarp mano motinos Minos Šulc, kuri dėl nenormalių Slavickio išsidirbinėjimų gavo stovėti prie stalo stačia, nes negalėjo atsisėsti, ir mano patėvio... mano patėvio, kuris sėdėjo įprastoje savo vietoje, jau truputį įmetęs, su nublukusiais sportiniais marškinėliais ir apatinėmis kelnėmis, po kuriomis pūpsojo nuleipęs galas.

– Jeigu taip ir toliau bus, Mina, – kalbėjo Slavickis, – mes galėsim krautis mantą. Šis miestas visiškai sužydėjęs. Ir kur žydai kerpasi plaukus? Pas Chaimą Finkelšteiną. Nes jis taip pat žydas. Kaipgi kitaip?

Mano vargšė motina papurtė galvą.

– Tu klysti, Antonai, – pasakė ji. – Tikrai klysti. Namsargis man pasakė: 99 žydai. Taip jis pasakė. Ir 90 iš jų gyvena čionai. 53 Gėtės gatvėje ir 37 Šilerio. Nemažai, bet ir ne per daugiausia. Suskaičiuok dabar, kiek namų yra Gėtės gatvėje ir kiek Šilerio? Ir kiek butų? Štai ką aš tau pasakysiu, Antonai: aplink mus gyvena daugiau krikščionių. Tai va, Antonai! Ir kur krikščionys kerpasi plaukus? Pas Chaimą Finkelšteiną!

– Tada jis juos apkerėjęs, – atsakė Slavickis. – Antraip jie pas jį nesikirptų! Antraip eitų pas mane.

Mano motina vėl papurtė savo riebią galvą.

– Nemanau, Antonai. Antraip ir katalikas batsiuvys Hansas Baumeisteris... taip neklestėtų... nepaisant *vis-à-vis* su konkurentu žydu. Gėtės ir Šilerio gatvių klientai ne duodasi žydų

kerpami, o tik nori, kad už savo pinigus... būtų padoriai aptarnaujami.

– Ir ką tai reiškia? – pasaliai paklausė Slavickis.

– Tai reiškia, – lėtai atsakė mano motina, – kad Chaimas Finkelšteinas sukasi geriau už tave... nes yra geresnis kirpėjas! Jis netelžia į kriauklę! Ir kerpa be laiptų!

Vaikystėje aš mėgau keistai vartytis per galvą. Galėjau persiversti ratu nuo rankų ant kojų, persukti sąnarius, pastovėti ant rankų, ant galvos, padaryti špagatą, pačiulpti kojos nykštį, visaip vaipiausi, juokiausi be priežasties, laidžiau akmenukus į mažas mergaites, spardžiau užpakalius mažesniems už save berniukams, daužiau langus, laipiojau stogais, šlapinausi nuo stogų į gatvę ir taip toliau.

Kartą patėvis pasakė mano motinai:

– Žinai ką, Mina, man atrodo, kad tam vaikiščiui vienas varžtas atsisukęs.

Ir mano motina jam taip atsakė:

– Žinai ką, Antonai. Tai atsitiko tą pirmą kartą.

– Apie ką tu? – paklausė patėvis.

– Tavo galas buvo per didelis, – pasakė mano motina, – ir per ilgas. Jis atsimušė į jo smegeninės viršų. Arba į jo stogą. Ir kas tada pasidarė – jam pavažiavo stogas!

– Pavažiavo stogas, – pakartojo Slavickis.

– Taip, Antonai, – rimtai tarė mano motina. – Pavažiavo stogas.

Mano patėviui nepatiko, kad aš žaidžiu su Iciku Finkelšteinu, jo konkurento Chaimo Finkelšteino sūnumi.

Tačiau man patiko žaisti su Iciku Finkelšteinu. Aš išmo-

kiau Iciką statyti žiurkėms spąstus, kišti į apsvaigintų žiurkių minkštas vietas ir užpakalines angas ilgas juodas saldymedžio šaknis, išmokiau atskirti bukas ir smailias adatas, paaiškinau, kad sliekas ir be galvos, taip sakant, sukapotas, toliau raitosi, o tai reiškia, jog tas kirminas ir į jį panašūs nenori atsisakyti savo kirminiškos būties ir galų gale pergyvena jį sukapojusią ranką. Išmokiau jį žaisti rutuliukais, atkreipiau jo dėmesį, kad svarbu ne jų spalva, o dydis, nors, pavyzdžiui, aš labiau vertinau mėlynus negu žalius, o žvilgančius labiau negu matinius ir blausiaspalvius, paaiškinau, kad duobutė geroje žemėje, į kurią mes įridename rutuliukus, visada turi būti platesnė už rutuliuką, antraip jis įstrigs, o kas įstringa, bet vis tiek nori pakliūti į vidų, privalo turėti valios, o rutuliukai jos neturi; jie patys nerieda, nesiskverbia savo noru į žemę, reikia pirščiukais juos ten įgrūsti... bet tai prieštarauja žaidimo taisyklėms. Aš rodžiau jam Gėtės ir Šilerio šaligatvių plyteles, nors jis pats jas pažinojo, bet nepažinojo kaip aš, rodžiau, kaip jas reikia skaičiuoti, kurios tinka žaisti „klasėms" ir kurios netinka.

Kaip sakoma: ranka ranką plauna. Mano draugas Icikas Finkelšteinas neliko skolingas. Kadangi mes ėjome į tą pačią mokyklą, net buvome toje pačioje klasėje ir sėdėjome tame pačiame suole, Icikas, savaime suprantama, man duodavo nusirašyti, padėdavo ruošti namų darbus, mokė skaičiuoti atmintinai, aiškino, kodėl po taško sakinį reikia pradėti didžiąja raide: kadangi taškas yra ne kablelis, o taškas, ir taškas būna gale, reiškia pabaigą, ir kas po pabaigos nori pradėti iš naujo, turi to imtis plačiai, nes kas norės pradėti nuo mažo?

Mano draugo Iciko Finkelšteino tėvai buvo kilę iš Pohodnos, Galicijos žydų miestelio, vieną dieną iškeliavę į Vokietiją... nes, kaip man paaiškino ponas kirpėjas Chaimas Finkelšteinas,

„žydai Pohodnoje badmiriavo, o Vokietija yra pažangi šalis, oraus gyvenimo šalis, kur ir žydas gali užsidirbti duonai ir ramiai žvelgti į ateitį“.

Finkelšteinų namuose buvo kalbama jidiš kalba, nes tai buvo pono kirpėjo Chaimo Finkelšteino ir jo žmonos Saros kalba. Jidiš yra savotiška Vokietijos Vidurio aukštaičių kalba, artimesnė vokiečių dvasiai negu mūsų aukštaičių kalba, kuri iš esmės – kaip man paaiškino ponas kirpėjas Chaimas Finkelšteinas – yra „tik sudarkyta, iškraipyta, išpūsta jidiš kalba“.

Ar visi Vyshalės žydai tarpusavyje kalbėjosi jidiš kalba? Ką aš žinau? Tiktai kelios šeimos, vadinamieji atsikėlėliai. Kiti ir namie kalbėjo vokiškai. Mat dauguma Vyshalės žydų buvo Vokietijos žydai, jau nuo seno, daugelį kartų gyvenantys mūsų gražioje tėvynėje.

Aš, Maksas Šulcas, grynakraujis arijas, Minos Šulc sūnus, pas Finkelšteinus išmokau jidiš, padedamas savo draugo Iciko susipažinau su hebrajiškais rašmenimis, šeštadieniais eidavau su savo draugu į Šilerio gatvėje esančią mažą sinagogą, kartais sykiu su juo melsdavausi, nes man tai patiko, sinagogoje ramiai sėdėdavau šalia Finkelšteinų, kartais atsistodavau, kai visi atsistodavo, giedodavau su jais, linguodavau maldos ritmu, karštai šnabždėdavau: „Schemach Jisrael Adonai Elohenu Adonai Echat! – Klausyk, Izraeli! Viešpats, mūsų Dievas, yra vienatinis Viešpats!“

Mes kalbėdavome apie Jeruzalę, Icikas ir aš. Kartą aš pasakiau jam:

– Žinai ką... kai užaugsime... mes tenai kada nors nuvažiuosime pasižiūrėti.

Mūsų kvartale buvo dvi vaikų futbolo komandos: krikščionių ir žydų. Kad aš, geriausias Iciko Finkelšteino draugas, žaidžiau žydų komandoje, buvo savaime suprantama. Įvarčius mušdavome tik mudu – pakaitomis. Icikas mušė tik dešine koja, o aš kaire. Mes išgarsėjome, buvome dažnai užkabinėjami, kai išgarsėji, tai įprasta, bet nekreipdavome į tai dėmesio ir patys sau taip sakydavome: jie tik pavydi – ir laikėmės išvien, lyg neperskiriami.

Mano draugas Icikas buvo šviesiaplaukis ir mėlynakis, tiesia nosimi, dailiomis išlenktomis lūpomis ir gerais dantimis. O aš, Maksas Šulcas, nesantuokinis, nors ir gryno arijų kraujo Minos Šulc sūnus, buvau juodaplaukis, varlės akimis, kumpanosis, storalūpis ir prastais dantimis. Jums nesunku bus įsivaizduoti, kad mus dažnai painiodavo. Priešininkų komandos vaikai vadino mane „iciku“, sakė, kad aš apkerėjęs futbolo kamuolį, klausinėjo, ar mano tėvas Chaimas Finkelšteinas taip pat šlapinasi į kriauklę kaip mano draugo Makso Šulco patėvis, ar jis taip pat periąs kailį savo žmonai, o jei ne, tai kodėl?

Jei būčiau tai papasakojęs savo patėviui Slavickiui, jis būtų tik tiek pasakęs: Na, ką aš tau sakiau! Nežaisk su tuo Iciku. Jis tave apkerėjo. Ne kitaip. Kodėl jis su tavo šviesiais plaukais? O tu su jo juodais? Ir tavo tiesia nosimi? O tu su jo kumpa? Apie akis, lūpas ir dantis aš nė nešneku...

Tačiau aš tai, aišku, papasakojau ne savo patėviui, o tik ponui kirpėjui Chaimui Finkelšteinui.

– Nesuk dėl to sau galvos, – pasakė Chaimas Finkelšteinas. – Nėra tokių žydų, kurie atrodo kaip tu. Tačiau jie to nežino. Supranti? Jie prietaringi ir mano, kad žydas turi atrodyti taip ir taip. Ir tu būtent taip atrodai.

Icikas Finkelšteinas, aišku, žinojo, kad patėvis mane kartais prievartauja, bet nežinojo, kad jis mane ir muša. Vieną dieną aš jam parodžiau storą raudoną rumbą ant savo sėdynės.

– Ir nuo ko jis? – paklausė mano draugas Icikas Finkelšteinas.

– Nuo nendrinės lazdos, – atsakiau, – nuo juodosios. Mat mes turime dar geltoną, bet ja Slavickis peria kailį tik mano motinai. Kai užtvatina, ta vieta ar tos vietos skauda kelias valandas. Tačiau tai ne taip baisu. Tikrai. Ne taip baisu. Baisu būna tada, kai ima mušti mano motiną. Kiekvienąkart, kai užvanoja motinai, suskausta ir mano užpakalis! Ir dar kaip!

– Aš to nesuprantu, – pasakė Icikas.

– Ir aš, – pasakiau aš.

Aš daug ką galėjau suprasti, bet daug ko ir nesupratau. Pavyzdžiui, savo sapnų. Dažnai sapnuodavau ilgą peilį. Nupjaunu juo Slavickio galą, prisiklijuoju jį sau, nes jis ilgesnis, lakstau po savo kambarį su tuo ilgu galu, vartausi per galvą, darau špagatą, stoviu ant rankų, ant galvos, nubėgu į svetainę, paskui į miegamąjį, pamatau begalį Slavickį, gulintį lovoje šalia mano motinos, pamatau jo pavydų žvilgsnį, pamatau, kaip jis susigūžia, nušliaužia šalin, padaro man vietos, pamatau, kaip mano motina apsidžiaugia, ima savo storais pirštais glostyti mane, mano galą, ilgąjį, ir tada pabundu.

Sapnuodavau ir geltonąją lazdą, ir juodąją, abi jos būdavo mano rankose. Paties Slavickio sapne nematydavau, bet girdėdavau, kaip jis staugia... labai aiškiai... girdėdavau jo balsą, žinodavau, kam skirti smūgiai, girdėdavau, kaip čiaukši lazda, čaižanti kūną.

4.

Kai Icikui Finkelšteinui suėjo dešimt metų, iš liaudies mokyklos jis buvo perkeltas į gimnaziją, taip tada darydavo turtingi ir protingi žmonės, tad to paties užsinorėjau ir aš.

– Ką gi tu veiksi gimnazijoje su savo pavažiavusiu stogu? – paklausė mano motina. – Liksi liaudies mokykloje, ir baigta.

– Jokia mada, – pasakiau aš motinai.

– Kodėl?

– O kodėl ne? – atsakiau aš.

– Tu kalbi kaip žydas, – pasakė motina. – Tavo atsakymai sukti. Kas gi tu toks?

– Icikas eis į gimnaziją, – atsakiau, – tad eisiu ir aš.

– Kad galėtum ir toliau nuo jo nusirašinėti, ką?

– Taip, – atsakiau aš. – Mes turime sėdėti viename suole. Tai svarbu.

– Vis tiek neisi, – pasakė motina.

– Tai gal man pasakyti Slavickiui, kad pas tave vaikšto namsargis. Kas antrą popietę?

– Tu ketini mane šantažuoti?

– Namsargis, – pakartojau aš.

Nežinau, ar tai buvo šantažas, ar ne. Šiaip ar taip, pasiekiau to, ko norėjau. Tapau gimnazistu.

Motina – ir aš – sakėme Slavickiui, kad aš ir toliau vaikštau į liaudies mokyklą, nes žinojome, koks jis pavydus. Pagaliau jis išsiaiškino tiesą, ėmė iš manęs šaipytis, vadinti prašmatniu ponu... gimnazistu... studentu... tuo, kuris nori tarpti profesoriumi – ir kasdien kūlė, už „kvailą galvą“. Tačiau aš nepasidaviau.

Mano vargšė motina mokėjo už mokslą tais pinigais, kuriuos gaudavo iš namsargio. Knygas ir sąsiuvinius, plunksnakočius, trintukus ir visa kita pirkdavausi pats, nes nuo dešimties metų nuolatos uždarbiavau, vedžiodamas per gatvę luošius ir neregius, prižiūrėdamas kataliko batsiuvio Hanso Baumeisterio vaiką arba šluodamas jo dirbtuvę ilga šiaudine šluota, tą pačią paslaugą teikiau žydui batsiuviui Fricui Vėberiui, apie kurį mano patėvis sakydavo: „Tas žydas pasivogęs vokišką vardą!“ – padėdavau namų šeimininkėms, įsiteikdavau joms, gaudavau arbatpinigių, saldainių, saldymedžio.

Gimnazijoje praleisti metai man, Maksui Šulcui, kekšės sūnui, vaikų prievartautojo posūniui, žiurkių kankintojui su pavažiavusiu stogu... uždėjo naują antspaudą. Aš praprusau, tapau mokytu vaikinu, išmanančiu lotynų ir graikų kalbas, net algebrą, apie viską nusituokiau, ypač apie istoriją ir mitologiją, nors kartais jas painiodavau, taip sakant, suplakdavau mintyse į krūvą. Tiesa, pavyzdingas mokinys nebuvau, bet, savo suolo draugo Iciko Finkelšteino vadovaujamas ir skatinamas, kimšausi į savo mergvaikišką galvą visa, kas verta žinoti... netgi liesoji Hilda, Finkelšteino tarnaitė, ėmė mane gerbti ir kartais sakydavo:

– Tas Maksas Šulcas, kas be ko, puskvailis, bet mokytas vyrukas.

Icikas Finkelšteinas laisvalaikiu skaitė geras knygas, net tų didžiųjų poetų ir mąstytojų, kurių nebuvo mokyklos progra-

mose, – o kad aš, Maksas Šulcas, visur jį mėgdžiojau, tai, aišku, ir aš skaičiau tas pačias knygas, dariausi protingesnis, beveik toks pat kaip Icikas Finkelšteinas.

Sulaukęs šešiolikos, Icikas Finkelšteinas įkūrė poetų klubą. Ar galite tai įsivaizduoti? Icikas Finkelšteinas, kirpėjo Chaimo Finkelšteino sūnus, – poetas? Tačiau taip buvo. Taip ir ne kitaip. Aš, aišku, irgi į jį įstojau, nenorėjau palikti draugo vieno, taip pat ėmiau rašyti eilėraščius, aptikau savo poetinę gyslelę, nežinojau, iš kur ją turiu... bet turėjau!

Iciko Finkelšteino eilėraščiai buvo tobulos formos, mano – beformiai, jo – harmoningi, mano – disharmoniški, jo – protingi, mano – kvaili, jo – realistiški ir normalūs, mano – absurdiški ir iškrypėliški. Gimnazijoje mudu išgarsėjome, kiti mumis stebėjosi, mums pavydėjo, dažnai duodavo į kailį – lygiai kaip tada, kai žaidėme futbolą, – bet mes nekreipėme į tai dėmesio ir kūrėme toliau.

Kai prie pabaigos ropomis artėjo 1923 metai arba ropomis skubėjo – mat pas mus siautė infliacija, ir metai buvo ilgi, vos pasivelkantys, nors ir skubėjo, – dėl naujo kalendoriaus, ir tada mano draugas Icikas Finkelšteinas pasakė:

– Taip! O dabar užteks. Mes išsimokėme. Esame du dideli poetai, kiekvienas kitoks. Dabar eisiu mokytis pas savo tėvą.

Aš paklausiau:

– O aš?

– Tu irgi, – atsakė Icikas Finkelšteinas.

– O kaip mūsų studijos.

– Šūdas tos studijos, – atsakė Icikas Finkelšteinas. – Vokietijoje siaučia infliacija. Viskas vis tiek eina velniop. Dabar geriausia mokytis amato. Amatas aukso kasykla.

– O ką apie tai mano tavo tėvas?

– Mūsų nuomonės sutampa.

Aš pasakiau:

– Apskritai tu teisus. Mums vis tiek būtų nieko neišėję. Universitetas – ten kapanotis – visa kita – metai po to – ir paskum – iš poezijos neprakusi.

– Taip, neprakusi, – pritarė man Icikas Finkelšteinas.

– O dar ta infliacija, – pasakiau aš. – Viskas neteko prasmės. Tu teisus. O amatas. Jis aukso kasykla.

Icikas Finkelšteinas linktelėjo. Mes vienas kitą supratome. Jis uždėjo ranką man ant peties ir pasakė:

– Klausyk, Maksai. Vieną dieną aš perimsiu kromelį. Ir padarysiu tave savo partneriu.

– Gerai, – tariau aš. – Tiktai kodėl „kromelį“? Tu juk turi galvoje „Pasaulio valdovo“ saloną?

– Jį, – atsakė Icikas Finkelšteinas.

Aš tariau:

– „Pasaulio valdovas“ yra aukso kasykla.

– Teisybė, – pritarė Icikas Finkelšteinas. – Jis yra aukso kasykla.

5.

Slavickis, aišku, pasiuto, kad aš einu mokytis pas jo konkurentą, bet mano motina pasakė:

– Vaikas turi ko nors rimto išmokti. O „Pasaulio valdovas" rimtas salonas!

Motina šiuo atžvilgiu visiškai palaikė mano pusę, gynė nuo Slavickio pykčio priepuolių, taip sakant, dengė mano užnugarį, saugojo mane! Ir aš, Maksas Šulcas, nuėjau mokytis pas Chaimą Finkelšteiną.

Icikas ir aš kaip mokiniai buvome truputį per seni, jau beveik septyniolikmečiai – kiti gizeliai iš mūsų šaipėsi, vaipėsi, tyčiojosi, traukė per dantį, badė pirštais, spardė mums užpakalius, – bet mūsų tai netrikdė. Jie tik pavydėjo mums – mes buvome išsilavinę, mokėjome lotyniškai, spręsti algebros uždavinius ir daug ko kito, buvome skaitę gerų knygų, kūrėm eiles ir taip toliau. Gizeliai mus vadino „profesoriumi Iciku" ir „profesoriumi Maksu". Tačiau, kaip sakyta: mūsų tai netrikdė. Mes žinojome, ko norime!

Kai dėl manęs, kirpėjo amatas mane visada domino. Ar yra pasaulyje dalykas, kilnesnis už žmogaus galvą? Ir ar neįdomu tą kilnų daiktą formuoti, taisyti, gražinti... nes dirbdamas tokį ar panašų darbą jauti, kad būtų smagu tą kilnybę suknežinti.

Kad esi arti to, jog padarytum tai savo rankomis. Kartais net niežti nagai... keistas, žinokit, dalykas. Štai galva! Ir ji tavo valioje!

Ar aš buvau ambicingas? Jums tai rūpi žinoti? Taip, aš buvau ambicingas. Norėjau tapti geru kirpėju. Kadangi „kirpimas" nėra paprastas amatas. Pirmiausia norėjau pralenkti Slavickį, kad vieną dieną galėčiau pasakyti:

– Aš, Maksas Šulcas, mergvaikis, esu geresnis kirpėjas už tave!

Brošiūra „Kirpimas be laiptų" tapo mano Biblija, o jos autorius Chaimas Finkelšteinas – mano didžiuoju pavyzdžiu, mano mokytoju.

Chaimas Finkelšteinas aiškino man, kad žmogus ant galvos turi šimtą tūkstančių ir vieną plauką, tiek kietagalvis, tiek minkštagalvis, bet esama labuonių, ant kurių plaukų daugiau, bet tik ant tokių, kurių plaukai labai švelnūs, ploni, nes, kas yra plona, bet vis tiek nori uždengti visą plotą, turi tankiau vešėti, o garbiniuotų plaukų, taigi storų, šiurkščių, paprastai būna mažiau, taip jau, girdi, sureguliuota Dievo, kuris viską teisingai paskirsto, kai nori.

– O jei nenori? – paklausiau aš.

– Tada ne, – atsakė Chaimas Finkelšteinas. – Viskas jo rankose. Jis įpučia gyvybę ir vėl ją užpučia. Jis yra „didysis uždengėjas", bet ir „didysis nudengėjas".

– Dėl to atsiranda plikės?

– Dėl to, – atsakė Chaimas Finkelšteinas.

Chaimas Finkelšteinas išmokė mane teisingo „fasoninio kirpimo be laiptų", išmokė atskirti plaukų odekoloną, skutimo odekoloną, veido odekoloną, išmokė, kad dieninis kremas turi būti be riebalų, o naktinis riebus, išmokė, kad ūsus reikia pri-

deginti žnyplėmis, išmokė „teisingai retinti“ fileravimo žirklėmis, kai plaukai sausi, o kai šlapi, vien tiktai skustuvu.

Chaimas Finkelšteinas paaiškino man, kaip skusti „poną“: pirmiausia karštas kompresas – įkiši skudurą į karštą vandenį, išgręži, paskui pakiši kompreso vidurį po pono smakru... nesvarbu, kokiu – smailiu ar su dvigubu pagurkliu... lėtai išskleidi galus, prispaudi prie skruostų ar žandų taip, kad burna ir nosis liktų laisvos. – Kadangi mūsų klientas turi kvėpuoti, o ne uždusti, – sakė Chaimas Finkelšteinas.

Svarbu gerai išmuilinti. Geras išmuilinimas – pusė skutimo. Galima skusti palei ar prieš plauką. Taip pat ir vienaip, ir kitaip. Jei įpjauni, vartoti ne alūno akmenį, o alūno vandenį, nes tai esą higieniškiau. Nuskutęs veidą, savaime suprantama, kaip reikiant nuplauni, tada... ir tai labai svarbu... odą rūpestingai įtrini alkoholio turinčiu skysčiu, geriausia odekolonu.

Chaimas Finkelšteinas įkalė man, kad geras kirpėjas turi nepamiršti galąsti „savo peilio“. Paaiškino, kad esama trijų rūšių galandinimo diržų: „Adamas“ iš burių drobės ar kanapinės juostos su rankena viename gale ir žiedu kitame, „ranka braukomas diržas“ iš juchto, ištempto ant lentos, ir „pustyklė“ su rankena viename gale.

Ar jums kada teko galąsti skustuvą? Ar žinote, kas yra galvos atlošas ir galvos atlošo popierius? Ar žinote, kad geras kirpėjas klientui po apykakle pakiša servetėlę, kurios keturių su puse centimetro pločio kraštas užlenkiamas, tas, kuris yra tarp kaklo ir apykaklės, būna, taip sakant, įspraustas?

Jei imčiau jums viską pasakoti, ko išmokau pas Chaimą Finkelšteiną, tai niekada nepabaigčiau...

Ar žinote, kaip atrodo kišeninis veidrodėlis... priklausantis damai, kuri nėra dama? Aš turiu galvoje savo motinos veidro-

dėlį... įgrūstą ar įspraustą į jos didelę, pigią rankinę tarp pudrinės, nagų lako, lūpdažio, plaukų segtukų, siuvimo reikmenų ir kitokio šlamšto... mažą veidroduką, aplipusį ar išteptą lūpų dažais ir nagų laku... truputį... truputį įtrūkusį ar su truputį... nubėgusiomis stiklo akimis...

Kartais jį pasiskolindavau... laikydavau priešais savo veidą. Ir ką aš tenai matydavau? Įvairius veidus tarp daugelio įtrūkimų: kirpėjo veidą... mokyto žmogaus veidą... puspročio veidą... poeto veidą... iškrypėlio veidą... normalaus žmogaus veidą... arijo veidą... žydo veidą... futbolininko veidą... Tačiau ir kitokius veidus... ypač kai mano varliškos akys nuo ilgo spoksojimo imdavo ašaroti... tada tarp suskilusio veidrodėlio nubėgusių siūlių matydavau daug tolimos ateities veidų... nutrūkusias eiles... veidų eiles... ir vieną jų... labai konkretų... tą, kuris spurdėjo, norėjo nusimuilinti... nusimuilinti iš tų eilių... veidų eilių... tarsi joms nepriklausytų... tokį, na, žudiko veidą! – tačiau keistą, kuris, rodės, turėjo visų mirtingųjų bruožus, sukurtus „pagal Jo paveikslą"... ir vis dėlto negalėjau to tvirtai pasakyti, nors veidas buvo konkretus, aš tai mačiau, nes vaizdas buvo išplaukęs... nes mano akys ašarojo... prakeiktos varlės akys... ir nežinojau, ar galiu tikėti tuo veidrodėliu, savo motinos, kuri vis dėlto buvo kekšė.

Priešais tą veidrodėlį aš klausiau savęs; kas gi tu esi? Klausiau, kaip andai paklausė mano motina... norėjau pasirinkti vieną... vieną iš tų veidų, bet negalėjau... jie nenorėjo su manimi turėti nieko bendra: jie piktai spoksojo į mane, keistai persikreipę, nes aš vaipiausi ir rodžiau liežuvį.

6.

Vėlesniais metais įvykių buvo nedaug. Aš tapau geru kirpėju, išlaikiau visus egzaminus, tebegyvenau pas Slavickį ir savo motiną, bet dirbau „Pasaulio valdovo“ salone, kuris, beje, buvo išplėstas: nuo penkių kirpimo krėslų ir dviejų gizelių anksčiau iki dešimties krėslų ir aštuonių gizelių.

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje mano patėvis ėmė pastebimai senti, aptuko, pražilo ties smilkiniais, pradėjo dažyti plaukus, praretėjusius šukuoti ant kaktos, norėjo šauniai atrodyti, rėkavo garsiau negu pirma, daugiau gėrė, užsiaugino ūsus. Mano motina irgi pasikeitė, pasidarė dar storesnė, vos galėjo pajudėti, nebenorėjo vaizduoti šuniuko, net pamiršo, kaip reikia loti. Tačiau jos kojos dar labiau suplonėjo.

Mūsų rūsyje dabar dažnai buvo kalbama apie Adolfą Hitlerį, ir Slavickis džiaugdavosi, kai mano motina pasakydavo:

– Žinai, Antonai! Nuo tada, kai užsiauginai ūsus ir šukuoji plaukus ant kaktos, pasidarei panašus į „fiurerį“.

Ir Slavickis atsakydavo:

– Taip, Mina. Tą patį sakė ir batsiuvys Hansas Baumeisteris.

Niekada jokių laikraščių neskaitęs Slavickis nuo 1930 metų ėmė reguliariai pirkti laikraščius „Stürmer“ ir „Völkische Beo-

bachter", spjaudėsi išgirdęs žodį žydas, pamėgo riebius nacionalistų šūkius, prašė batsiuvo Hanso Baumeisterio juos paaiškinti, paskui pats aiškino mano motinai, kuri juos pabraukdavo nagų laku, paprastai raudonu, bet kartais ir rožiniu, iškirpdavo ir priklijuodavo prie išilginės kirpyklos sienos. Virš kriauklės, į kurią šlapinosi Slavickis, kabojo tokios citatos: „Kraujas ir žemė"... „Tarptautinis žydijos sąmokslas"... „Gėdinga Versalio taikos sutartis"... „Pirmojo pasaulinio karo gėda"... „Šalin činšo vergiją" ir taip toliau.

Šiaip Slavickis ir mano motina niekada nesutardavo, bet dėl „pono Hitlerio"... kaip jį vadino Slavickis... jų nuomonės sutapo.

– Jis mus visus išlaisvins, – sakydavo mano motina, – jis atkeršys ir atostogininkams, kurie išniekino mūsų rūsį, anuliuos, kaip sakoma, Versalio sutartį – panaikins činšo vergiją ir grąžins garbę neištekėjusioms arijų kilmės motinoms su genealoginiu medžiu.

Ir Slavickis jai pritardavo:

– Taip, Mina. Jis tai tikrai padarys. Gali neabejoti. Ir išvys žydus iš Šilerio ir Gėtės gatvių. Kirpėją Chaimą Finkelšteiną taip pat.

– Žinai ką, Antonai, – sakydavo mano motina, – tu sulig kiekviena diena daraisi vis panašesnis į „fiurerį" – savo ant kaktos krintančia sruoga ir ūsais. Jis turėjo tokį pat ilgą galą kaip tu, nors ir nepririštą prie šlaunies guma, bet jis sutrumpėjo dėl to, kad pasidarė vegetaras.

– Taip, – sakė Slavickis, – teisybė.

– Tiktai tavo pavardė prastoka, – sakė motina. – Ją turėtum pasikeisti.

– Svarbu ne pavardė, – atsakydavo jai Slavickis, – o kraujas ir įsitikinimai. Aš juk ne koks nors prakeiktas lenkas.

– O kas tu? – klausdavo mano motina.

– Tikras vokietis ir grynakraujis arijas, – atsakydavo Slavickis. – Mano protėviai buvo užsienio vokiečiai. Dėl to pavardė atrodo panaši į lenkišką.

– Mat kaip – aš to nežinojau, – pasakė mano motina. – Kodėl tu man apie tai niekad nepasakojai?

– Todėl, kad nemėgstu girtis, – atsakė Slavickis.

– O ar gali tai įrodyti – savo protėviais? – paklausė mano motina. – Ar turi genealoginį medį?

– Negaliu, – atsakė Slavickis. – Bet galiu prisiekti. O jei tikras vokietis prisiekia, tai jo priesaika būna tikra.

– Taip, – sutiko mano motina. – Teisybė.

Slavickis nusipirko seną radiją, ir jie abu – mano motina ir jis – kas vakarą sėdėdavo prie radijo, kalbėdavo apie politiką, skaičiuodavo, kada „ponas Hitleris" gali ateiti į valdžią, kalbėdavo apie vokišką garbę, kraują ir žemę, tautą be erdvės, apie mūsų butą rūsyje ir Chaimo Finkelšteino butą, apie vokiečio kirpėjo orumą... netgi jei jo pavardė atsitiktinai panaši į lenkišką... kalbėdavo apie arijės motinos – su ir be vestuvinio žiedo – orumą.

– Kas tas žiedas? – sakė Slavickis. – Aš šiku ant jo, nes jis auksinis. O kas prisirišęs prie aukso? Tarptautinė žydija!

Mano motina, dabar sverianti tris tonas, nutaisydavo nekaltą Gretchen veidą, pritariamai linguodavo galva, adydavo kojines, kartais padėdavo jas į šalį, nes dar megzdavo Slavickiui megztinį, šypsodavosi Slavickiui, kuris gėrė degtinę, tabalavo ilgu nuleipusiu galu, slapčia dairėsi į geltonąją nendrinę lazdą, davė ramybę juodajai, nes aš jau buvau sulaukęs pilnametystės.

7.

Ar sakiau jums, kad buvau Vyshalės gyvūnų globos draugijos narys?

1932 metų pavasarį į ją įstojo keli svarbūs nacionalsocialistinio judėjimo nariai. Su šūkiu: „Adolfas Hitleris myli gyvūnus!“ Mūsų draugijos buveinėje ant sienų kabojo arba buvo priklijuota daug tokių šūkių: „Kadangi fiureris myli gyvūnus!“ Arba: „Adolfas Hitleris myli gyvūnus, ir gyvūnai myli jį!“ Ir dar: „Gyvūnas jaučia, kai yra mylimas! Rinkite gyvūnus mylintį Adolfą Hitlerį!“

Vieną dieną mūsų mieste kilo didelis sujudimas. Buvo kalbama: „Į Vyshalę atvyko fiureris, kad pasakytų kalbą ant Alyvų kalno.“

Ar žinote Alyvų kalną? Jis taip vadinamas todėl, kad Mejerio aliejaus firma tenai kasmet rengia šaulių šventę, tuo būdu gudriai reklamuodama garsųjį Mejerio aliejų.

Artinantis tai didžiai dienai mūsų miestas pasidarė panašus į šventą vietą, o kartu ir apgultą miestą. Aš dar niekada nebuvau matęs tiekos policininkų, ant dviejų savų kojų, bet ir ant keturių, kaip sakoma, raitosios ir pėsčiosios policijos. Žmonės šnabždėjosi: – „Pamatysit, kai pasirodys, komunistai jam užkurs pirtį.“ – Kiti sakė: „Jie neišdrįs!“ Gatvėse knibždėjo žmo-

nių su svastikomis – tie smagiai kilnojo į viršų ranką, kiti, kurie neturėjo raiščių, jos nejudino, laikė tarsi paspraudę, kaip tas vandeniu perlietas pudelis uodegą.

Į miestą suplūdę aplinkinių kaimų ūkininkai – ir kiti – gėrė smuklėse, kirkino tarnaites ir aukles, dar buvusias gatvėje, kad pasidžiaugtų būsima švente ar šilta gegužės saule – prieš eidamos ant Alyvų kalno.

Tą įvykių kupiną dieną salone „Pasaulio valdovas" aš dirbau tik iki pietų, bet dvyliktą valandą jau atsisveikinau – tiksliau, be penkių dvyliktą – su Chaimu ir Iciku Finkelšteinais, pasakiau, kad man reikia laisvos dienos ar popietės, nes noriu pamatyti „Jį".

– Ką pamatyti? – paklausė Chaimas Finkelšteinas kosčiodamas. – Apvaizdos sūnų – prisikėlusįjį?

– Nekosčiokite, – pasakiau Chaimui Finkelšteinui, – nes jums praeis noras kosčioti! – Ir nežinau, kodėl taip pasakiau.

Aš parbėgau namo, apsivilkau savo geriausią kostiumą, – nes neturėjau uniformos... net nebuvau partijos narys, – užsirišau ant rankovės raištį su svastika, prarijau pietus, pašaipiai pasiūliau Slavickiui... kad taip pat užsirištų, bet ne su guma ir ne segtuku ar žiogeliu prisisegtų, o prisisiūtų. Slavickis atsakė, kad aš vis labiau įžūlėju, priminė, kad dar nėra išmetęs juodosios lazdos, bet užtikrino mane, kad užsiriš – ir dar kokį! – nes esąs vokietis – ir dar koks! Štai kaip pasakė Slavickis.

Antrą valandą – tiksliau pirmą valandą penkiasdešimt penkios minutės – visi trys išėjome iš savo rūsio, pasidžiaugėme, kad šviečia saulė, manydami, kad ją užsakė „ponas Hitleris", – nes jis galėjo tai padaryti, – pasakė Slavickis, – visi trys buvome su raiščiais, net motina. Jos raištis labiausiai krito į akis, atrodė, kad bet kurią akimirką gali sprogti, dėl perdėm storo žasto.

Atrodė, kad žmonės iš viso miesto plūsta ant Alyvų kalno – ir iš visų apylinkių. Jums būtų reikėję pamatyti Vyshalę – tą popietę. Man ypač patiko gėlėmis papuošti langai. Čia galėjai pamatyti visas įmanomas spalvas. Šilerio ir Gėtės gatvių žydai savo languose buvo pastatę gedulo gėles, kaip ir pacifistai, pas komunistus mačiau neapykantos gėles, pas silpnesnių partijų šalininkus ir neutralus – bespalves gėles, nebyliai ir liūdnai nuleistomis galvomis, kitos, rodės, klykė iš nevilties arba verkė. O nacionalsocialistų gėlės sveikino mus, jos buvo rūpestingai parinktos ir surikiuotos ir tryško vien tiktai džiaugsmo spalvomis.

Spūstyje pamačiau motiną ir Slavickį, ėmiau ieškoti savo gyvūnų globos draugijos, bet negalėjau rasti, bet netyčia radau ar sutikau savo buvusį vokiečių kalbos mokytoją Zygfrydą fon Zalcštangę, kuris dabar buvo rektorius, apsidžiaugiau, pasveikinau jį, paspaudžiau jam buvusią mokytojo ranką, kuri dabar buvo rektoriaus ranka, ėmiau brautis su juo į priekį – prie visų švenčiausiojo, – ir Zygfrydas fon Zalcštangė išmanė, kaip tai daryti, pamokė mane, atkreipė mano dėmesį į tai, kad tam yra alkūnės, kurias kartais reikia panaudoti, o kartais ir ne. Pagaliau mums pavyko prasibrauti į gerą stovimą vietą – netoli altoriaus. Apsidairęs aš išsigandau, nes už mūsų stovėjo milijonai.

– Maniau, kad čia tiktai Vyshalės ir jos apylinkių žmonės, – pasakiau ponui Zygfrydui fon Zalcštangei. – Tačiau jų daugiau. Daug daugiau! Aš matau milijonus!

– Čia susirinko beveik visa Vokietija, – pasakė ponas fon Zalcštangė.

– Ką reiškia: beveik visa Vokietija?

– Tik nepatenkintieji, – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė. – Čia susirinko visos Vokietijos nepatenkintieji!

– Komunistai? – paklausiau aš.

Mano buvęs vokiečių kalbos mokytojas papurtė galvą.

– Kiti, – pasakė jis, – kiti nepatenkintieji. Esama ir kitokio nepasitenkinimo, nuo kurio komunistai negali pagydyti. – Ponas Zygfrydas fon Zalcštangė šyptelėjo ir pasakė: – Bent jau taip gerai.

– O kas? – paklausiau aš. – Kas juos gali pagydyti?

– Adolfas Hitleris, – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė. – Jis yra didysis gydytojas.

Mano buvęs vokiečių kalbos mokytojas valandėlę krapštė nosį. Paskui tarė:

– Čia susirinko visi tie, kuriems kada nors buvo užvelėta per labuonę – Dievo ar žmonių.

– Ak, – tariau aš. – Mat kaip yra.

– Aha, būtent, – patvirtino Zygfrydas fon Zalcštangė, – čia susirinko bankrutavę asmenys – taip pat skystablauzdžiai ir šiknalaižiai, tie, kurie gyvenime neprasimušė, – arba kad neturėjo kvapo ir neišmoko po truputį ropštis į viršų, arba kad šikna, kurią jie laižė, buvo nepasotinama.

Mano vokiečių kalbos mokytojas valandėlę išsiblaškęs šypsojosi.

– Ir, aišku, kiti, – pasakė paskui susimąstęs ir rimtai žvelgdamas į mane, – kaip jau pirma sakiau: tie, kuriems kada nors buvo užvelėta per labuonę – gerojo Dievo ar žmonių, pavyzdžiui, plikiai, tie irgi čia susirinkę – nagi apsidairykite – ir tie, kurie per ploni ar per stori, žmonės su per trumpomis kojomis ir žmonės su per ilgomis kojomis, tie, kurie per seni ir kurie per jauni, iškrypėliai be partnerių ir impotentai, žmonės su smaugikų rankomis, kurie lig šiol negalėjo smaugti, nes jiems buvo pasakyta, kad gali tik glostyti, atėjo akiniuočiai ir

akiniuotės, nes „Jis“ pasakė: „Leiskite mažutėliams ateiti pas mane!“ Tačiau tie mažutėliai tai bedaliai! Taip, bedaliai, – kalbėjo ponas fon Zalcštangė, – visų pirma bedaliai – tie, kurie norėtų, bet negali.

– O kodėl jūs čia, pone fon Zalcštange! – paklausiau aš. – Juk jums gerai sekasi?

– Dėl pipirų, – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė.

– Kokių pipirų? – paklausiau aš.

– Todėl, kad žmona man kasryt į kavą įberia pipirų, – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė verksmingu balsu.

– Ir kodėl ji taip daro?

– Nežinau, – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė.

– Ir jūs niekaip negalite jai sutrukdyti?

– Niekaip, – liūdnai atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė, – jokiais būdais. Aš naktimis keršydamas knarkiu, bet tai nieko nepadeda.

– Tada blogai, – tariau aš. – O aš visada maniau, kad kai žmogus turi tokią puikią tarnybą kaip jūs, jis tiktai juokiasi, ir daugiau nieko.

Ponas fon Zalcštangė kreivai šyptelėjo, sutrikęs įsikišo į burną cigaretę, paskendęs mintyse pamirksėjo, sumaigė cigaretę savo rektoriškais pirštais, staiga ją išspjovė, lyg nedrįsdamas rūkyti ant Alyvų kalno. Aš būčiau norėjęs jį paklausti: O kodėl, pone fon Zalcštange, čionai neatėjo kiti, kad išklausytų pamokslą ant Alyvų kalno... pasakykite man, pone fon Zalcštange... kiti... aš turiu galvoje atstovus... jūs žinote, apie ką aš kalbu... didieji ir mažieji, ir visai maži... visi skirtingų interesų grupių atstovai, kaip dabar sakoma, jeigu aš neklystu, mielas pone fon Zalcštange, iš mūsų gražaus vokiško miesto Vyshalės ir iš kitur... su mūsų fiureriu norintys prisiirti prie valdžios...

juk šiaip jie visada būna, kai „Jis“ pamokslauja... nejau nė vienas iš jų nėra nuskriaustas... ir tų, kurie nėra nuskriausti, čia nėra... ir ar jie išvis gali sau tai leisti... turiu galvoje, nebūti čia su nuskriaustaisiais... o gal jie visi ratuoti... ir negalėjo čionai atkakti, nes čionai kaip į šventą vietą reikia ateiti... ir atvažiuoti automobiliu netinka... nes čia vis dėlto Alyvų kalnas... pamokslas ant kalno... ir kodėl ratuoti žmonės negali ateiti pėsčiomis... gal jie visi pilnapadžiai... Tačiau juk ir aš pilnapadis! Ir ar jums, pone fon Zalcštange, taip pat skauda galvą? Gal dėl to kalta saulė? Ji pasiutiškai karšta. Aš neturėčiau čia stovėti... na, saulėkaitoje... nes man pavažiavęs stogas..

Tačiau tada buvau nustumtas į šalį. Ir kai vėl susiradau poną fon Zalcštangę, jis man davė ženklą tylėti.

Nežinau, kiek milijonų nuskriaustųjų tuomet buvo susirinkę ant Alyvų kalno, bet maniau, kad jeigu gerasis Dievas matė mus iš viršaus, jam turėjo atrodyti, kad čia skruzdėlynas. Nes kalnas visąlaik judėjo. Tačiau mes juk nebuvome skruzdėlės? Ir nenorėjome nunešti kalno. O gal norėjome? Gal mes stovėjome visai ne ant Alyvų kalno šlaito? Gal nešėme Alyvų kalną ant savo pečių? Ar jį nešė kiti pečiai, kurie kartu nešė ir mus? Atrodė, kad kalnas siūbuoja, vilnija vėjyje po skaisčiai mėlynu gegužės dangumi ir giedra saule, tarpais išsitempia ir vėl susitraukia, ėmė drebėti, kai pasirodė „fiureris“, pastatė ausis kaip žvėris, bandė pastrikinėti, pasibaidęs nešti kudašių, bet negalėjo, pajuto, kad yra nešamas, nusiramino – kaipmat nusiramino.

Ar jums patinka paukščiai? Ar kartais bandėte pasekti, kaip jie skraido? Ypač paukščiai giesmininkai? Ar žinote, kaip atrodo, kai paukštis iš dangaus krinta žemėn? Arba daug paukščių? Visas pulkas? Ar jums smagu, kai paukštukai čiulba? Ypač ge-

gužės mėnesį? Ir ar žinote, kaip būna, kai paukščių balsai staiga, visai netikėtai, nutyla?

Kai fiureris priėjo prie altoriaus, žmonių minia sulaikė kvapą... bet mums reikėjo kvėpuoti, antraip visi būtume uždusę. Tad užčiaupėme burnas ir kvėpavome tik pro nosį.

Pirmąkart pamatęs fiurerį, aš labai išsigandau, nes pamaniau, kad čia Slavickis, bet paskui tariau sau: Ne! Čia negali būti Slavickis, nes Slavickis mėsėdis ir su ilgu galu, o šito galas trumpas ir jis vegetaras. Be to, Slavickio akys kaip girtuoklio ir jo žvilgsnis negyvas, o šito akys kaip pranašo. Pastebėjau paskutinį paukščių pulką, jis atskrido iš nežinia kur, staiga pasirodė, nutūpė abipus fiurerio ant altoriaus, atrodė kaip mirties paukščių pulkas, neciepsėjo, nečirškavo, neulbavo, kiūtojo tylomis ant ąžuolo lentų ir vėliavų medžiagos, sutūpęs keistais tarpais: vienas, paskui – devyni, tada – trys ir vėl trys. 1933, toptelėjo man. Ką tai turėtų reikšti? Aš kumštelėjau Zygfrydą fon Zalcštangę ir pašnabždomis paklausiau:

– Ką tai galėtų reikšti? – nors ir šnibždėti buvo nevalia.

– Jis ateis į valdžią 1933 metais, – taip pat pašnibždomis atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė. – Tai juk duria akis.

– Kaip duria? – paklausiau aš.

– Užsičiaupkite, – sudraudė mane Zygfrydas fon Zalcštangė. – Ar nematote, kad „Jis“ kelia akis į dangų ir prašys jo malonės. O paskui prasidės.

– Kas prasidės? – paklausiau aš.

– Kalba, idiote! – atsakė Zygfrydas fon Zalcštangė.

Adolfas Hitleris iš pradžių kalbėjo apie judėjimo atsiradimą, papasakojo apie žygį į Karvedžių salę, apie kritusių kovos draugų kraują, apie mirusiuosius, kurie nėra mirę, nes gyvena mu-

myse, paaiškino mums, kodėl reikia lieti patrankas ir kad jis lies jas – ir dar kokias! – nes prisiekęs tai daryti savo tėvui, Apvaizdos valdovui, išaiškino mums, kad paprastos patrankos tik šaudo, o jo patrankos galinčios gaminti ir sviestą, juodą duoną, Harco sūrį ir dešreles su raugintais kopūstais. Hitleris išaiškino mums, kad rudi marškiniai geresni už kitus, kad įtemptos kelnės geriau už tabaluojančias, kad vyturai juokingai atrodo dėl blauzdikaulio, kurį geriausia slėpti aule, kaip ir viską, kas yra žemiau kelio, taigi žema, ir ne virš kelio, taigi neaukšta, kalbėjo apie Versalio sutartį, kurią reikia anuliuoti, paaiškino mums, kad nulis yra apskritimas su skyle viduryje, su tikra skyle, nes pusinių skylių nebūna. Skylė yra skylė!

Hitleris kalbėjo apie kromelninkų sielas ir kraugerius, apie teršimą ir griovimą, aiškino mums, kad garbė yra paveldima, lygiai kaip drąsa ir ištikimybė, kalbėjo apie pasaulio žydijos sąmokslą, savo tinkluose laikantį ir dusinantį vokišką garbę, vokišką drąsą ir vokišką ištikimybę.

Aš beveik nesiklausiau, nes viską tą jau žinojau, buvau nesyk skaitęs laikraščiuose ir girdėjęs per radiją. Žiūrėjau į mirties paukščius, žiūrėjau į ąžuolinį altorių, uždengtą vėliava, lyginau jo ant kaktos užkritusią plaukų sruogą su Slavickio sruoga, jo ir Slavickio ūsus. Tiktai kai fiureris sušneko apie istoriją, vis labiau gręždamasis į praeitį, ir pagaliau pasiekė Jeruzalės laikus, aš vėl suklusau, suglaudžiau kulnus, kvėpavau pro nosį, lioviausi lyginęs ūsus ir plaukų sruogas, pamiršau mirties paukščius ant ąžuolinio vėliava uždengto altoriaus, žiūrėjau vien tiktai į „Jo“ akis.

Fiureris atvertė Bibliją. Jis pirma pavartė Senąjį Testamentą, paskui Naująjį, nusibraukė plaukus nuo kaktos, suraukšlėjo ją ir pagaliau tarė:

– Lukas 23, 27–29.

Tada pradėjo kimiu balsu skaityti:

– „Jį lydėjo didelis būrys liaudies ir daug moterų, kurios verkė jo ir aimanavo. Atsigręžęs į jas, Jėzus prabilo: „Jeruzalės dukros, verkite ne manęs, bet verčiau savęs ir savo vaikų! Ateis dienos, kai sakys: Laimingos nevaisingosios! Laimingos negimdžiusios ir nežindžiusios!“

Fiureris užvertė Bibliją, sunėrė rankas, pakėlė pranašiškas akis į dangų ir kalbėjo toliau:

– Iš tiesų, iš tiesų aš sakau jums: Viešpats juos prakeikė. Ir tas prakeiksmas įsigalėjo. O aš atėjau jūsų išvaduoti.

Ir fiureris kalbėjo:

– Palaiminti yra stiprieji, nes jie karaliaus žemėje.

Palaimintas yra kumštis, nes jis išmuš skylę rate, kad jame būtų tikra skylė, o ne pusinė. Nes pusinių skylių nebūna! Palaiminti tie, kurių kraujas tirštas, nes jie valdys viską, kas yra po saule. Nes skystas kraujas išgaruoja. O kas išnyksta, to nebėra. Tad ir negali valdyti!

Ir fiureris kalbėjo:

– Jūs girdėjote, kas buvo pasakyta senovėje: Nežudyk, o kas žudys, bus teisiamas. Tačiau aš sakau jums: kas nužudo tautos priešą, tas pašventina mano vardą. O kas pašventina mane, tas tampa mano šventumo dalininku.

Ir fiureris kalbėjo:

– Jūs girdėjote, kad buvo pasakyta: Akis už akį, dantis už dantį. Ir aš klausiu jūsų: Ar ne tą patį daro muitininkai? Kas yra akis ir kas yra dantis? Ar tada nelieka dar viena akis? Ir trisdešimt vienas dantis? Ir jūs iš tiesų nieko nepelnote. O aš sakau jums: dvi akys už vieną akį. Ir trisdešimt du dantys už vieną. Amžiams apakinkite savo priešus ir atimkite iš jų dantis. Nes

neregys nieko nebemato. O bedantis negali įkąsti. Jei norite valdyti, muškite be gailesčio. Jei norite karalystės Žemėje, kurią aš jums ketinu duoti, darykite, kaip sakyta. Amen.

Ir fiureris kalbėjo:

– Prakeikta yra lazda netikusio mokytojo rankoje. O jeigu lazda pakeičia mokytoją ir naujas mokytojas yra tikras mokytojas, ji yra palaiminta.

Ir fiureris kalbėjo:

– Palaiminta yra lazda tikro mokytojo rankoje. Nes ne lazda ranką, o ranka lazdą kilnina. Iš tiesų sakau jums: Tikro mokytojo rankoje lazda tampa kardu, kurį jis valdo amžinai. Amen.

Kai fiureris ištarė paskutinius savo žodžius, pasibaisėjo dangus, nes jo kalba buvo galinga. Ėmė griaudėti ir žaibuoti. Virš Alyvų kalno kaupėsi debesys, suko virš altoriaus. Tačiau lietus bijojo prapliupti, ir debesys išsisklaidė. Žmonių minia tylėjo kaip vandens į burną prisisėmusi.

Per paskutinę didžiosios kalbos dalį pajutau smarkų niežėjimą. Užpakalis! – pagalvojau aš. Kodėl jis taip niežti. Niežėjimas vis stiprėjo, stiprėjo, virto deginančiu skausmu. Aš regėjau geltonąją ir juodąją lazdą, regėjau ir Slavickio galą, jis kabojo prie geltonosios ir juodosios lazdos, buvo dalis jų, pašaipiai šypsojosi, buvo mano bejėgiškumo simbolis. Mano labuonėje be perstogės dundėjo fiurerio žodžiai: „Prakeikta yra lazda netikusio mokytojo rankoje. O jeigu lazda pakeičia mokytoją..." Man visai apsisuko galva. Pajutau gerklėje gumulą. Jis dusino mane. Aš norėjau jį išspjauti. „Palaiminta yra lazda tikro mokytojo rankoje. Nes..."

Ir aš tariau sau: Maksai Šulcai! Dabar tu jau niekam nebeatkiši užpakalio. Pats metas tau pačiam paimti lazdą į ranką, geltonąją ir juodąją.

O greta manęs stovėjo Zygfrydas fon Zalcštangė ir pastirai spoksojo į priekį.

„Čia susirinkę visos Vokietijos nepatenkintieji." Juk taip jis pirma pasakė? „Čia susirinko visi tie, kuriems kada nors buvo užvelėta per labuonę – gerojo Dievo ar žmonių."

Aš norėjau savo buvusį vokiečių kalbos mokytoją paklausti, ar visi čia esantieji, kurie dabar stovi ir žiūri fiureriui į marmūzę ar į akis, turėjo netikrą mokytoją – su lazda rankoje, bet nedrįsau, nes Zygfrydas fon Zalcštangė taip pastirai ir keistai žvelgė priešais save. Galbūt, pamaniau, kiti paragavę kitokių lazdų, nebūtinai geltonų ar juodų? Galbūt žalių ar mėlynų, raudonų ar violetinių? Aišku, kad būta daugelio kitokių lazdų, visokiausių spalvų. Ir kai taip galvojau, mane vėl ėmė dusinti tas didelis gumulas, ir aš būtinai norėjau jį išspjauti. Taip pat staiga pamačiau milijonus lazdų, jos šnypšdamos švytavo virš Alyvų kalno, ir daugybė jų spalvų atsispindėjo veidrodyje virš mūsų, kuris dabar buvo nebe mėlynas, o spalvų jūra. Nenuostabu, kad fiureris nuginė lietų!

Į dešinę nuo manęs stovėjo sena moteris – sena moteris pilku veidu, kurį gerojo Dievo lazda buvo taip negailestingai išduobėjusi ir suraukšlėjusi, tarsi tai nebūtų veidas, sukurtas pagal jo paveikslą. Senė judino lūpas, lyg melsdamasi. Aš tik kartą išgirdau vieną pašnibždomis ištartą frazę: „Dangus ir žemė išnyks, bet mano žodžiai išliks."

Senei ėmus melstis, ėmė melstis ir kiti. Minia pamažu sujudo. Ir tada... Tada, matyt, buvo taip. Staiga! Staiga kažkas suriko. Ir mes visi ėmėme šaukti. Mūsų dešinė ranka. Ji staiga pakilo į viršų. Lyg savaime. Mes šaukėme kaip išprotėję. Šaukėme. Amen! Amen! Amen! Kiekvienas įkvėpė kaimyną. Mes šaukėme. Mes siautėjome. Mes verkėme. Jis buvo išganytojas. Kažkas

minioje garsiai kūkčiodamas paprašė: „Mano fiureri, duok ir man lazdą!“ O kitas suriko: „Ir man! Ir aš tikėsiu tavimi!“ Netrukus kairėje ir dešinėje susidarė skanduotojų chorai. Kairėje stovintys šaukė: „Žiūrėkite, mūsų užpakaliai kruvini.“ – O stovintys dešinėje: „Leiskite mums būti tikraisiais mokytojais, ir mes tikėsime tavimi!“

Ar žinote, kaip išspjaunamas gumulas? Ar žinote, kaip atrodo, kai išspjaunami milijonai gumulų ir lekia oru?

Jums, aišku, rūpės, ar aš atėmiau iš Slavickio lazdą – vėliau – reikiamu momentu! Ar abi lazdas? Ir ar pasiguldžiau jį ant kelio, kaip jis mane? Ir ar išprievartavau jį, kaip jis išprievartavo mane?

Ne. Aš palikau jam tas lazdas, nes jos buvo senos ir niekam tikusios. Kaip ir Slavickis. Ir pagaliau, ar ir Slavickis neturėjo netikro mokytojo – kada nors gyvenime? Galbūt tebeturėjo ir negalėjo jo atsikratyti? Pagalvokite apie tai. Ir paskui, kas gi tas Slavickis? Ir ar tikrai mano gyvenime buvo tik Slavickis? Ir ar gerasis Dievas taip pat nebuvo Slavickis? Toks su lazda? Ir ar be „Jo“ lazdos, neregimojo Slavickio lazdos, ir geltonosios ir juodosios žemiškojo Slavickio lazdos, mano gyvenime nebuvo ir kitų lazdų? Galbūt ne svarbiausių, o šalutinių? Ne violetinių ir raudonų, ar žalių ir mėlynų, nes tai buvo kitų lazdos, kurios taip pat buvo svarbios? Aš turiu galvoje visas tas bespalves šalutines lazdas, savo penkių tėvų lazdas, kurios mane, Maksą Šulcą, kuris buvo niekas, kuris net neegzistavo, vienu vieninteliu lazdos stūmiu pasiuntė į šį pasaulį. Ir pagalvokite apie bespalves šalutines mano futbolo priešininkų lazdas arba mano mokytojų, kurie mane kankino, arba mano moksladraugių, kurie iš manęs tyčiojosi, apie kuriuos aš jums net nepasakojau, – nes

negaliu visko pasakoti, nenorėdamas bandyti jūsų kantrybės. – O dėl geltonos ir juodos lazdos, tai ar iš tiesų tik Slavickis jomis švaistėsi? Ar prie to neprisidėjo ir mano motina? Ir ar ne ji padėjo mano penkiems tėvams su jų šalutinėmis lazdomis? Ir kur prasideda tas ratelis? Ir kuo jis baigiasi? Ir kur gerojo Dievo vieta? Ar jis yra tame ratelyje? Ar virš jo? Ir ką man pagaliau reikėtų perti?

Ne. Aš neatėmiau iš Slavickio lazdų. Aš įsitaisiau naujas, geresnes lazdas... geresnes už senąsias, kai jos buvo dar naujos. Ir pasirinkau ne geltoną ar juodą, o savo paties spalvas. Ir norėjau būti daugiau negu auka. Kas gi yra ta viena auka? Aš norėjau būti auka kiekvienos žaizdos, kiekvienos pašaipos, nesvarbu, kieno, – gerojo Dievo ar savo aplinkos.

Šiandien suprantu, kodėl tie gumulai, kuriuos tada išspjovėme, taip toli lėkė ir kliudė nekaltuosius, – nes mes į nieką nesitaikėme. Mes juos tik išspjovėme.

Tuomet aš to nesupratau.

8.

Kitą dieną po kalno pamokslo įstojau į Apvaizdos sūnaus partiją, tapau, taip sakant, nariu. Kaip ir mano motina. Įstojo ir Slavickis, kuris dabar buvo nebe lenkas, o vokietis. Slavickis ir aš taip pat įsirašėmė į kovinę SA formuotę, bet nusprendėme, kad kol kas nepirksime privalomų batų ir uniformų, iki fiureris ateis į valdžią, – nes batai ir uniformos kainavo krūvą pinigų – o krūva pinigų yra krūva pinigų – ir niekad negali žinoti – be to, atsarga gėdos nedaro.

Mano motina manė, kad tai labai protinga. Ji sakė:

– Mes mylime fiurerį. Bet atsarga gėdos nedaro! – Ir kreipėsi į mano patėvį: – Atsarga gėdos nedaro, ar ne, Antonai?

Kai to sulaukėm ir Hitleris užlipo ant mūsų, taip sakant, atsisėdo į balną ir pasakė mums: „Nuo!..“ – mudu su Slavickiu nubėgome į artimiausią parduotuvę, nusipirkome dvi prašmatnias uniformas ir dvi poras blizgančių batų, užveržėme pasmakrėje kepurių dirželius, prisigėrėme, svirduliuodami trainiojomės gatvėse, pilnose kitų uniformuotų asmenų, kurie tvatino tautos priešus, padėjome jiems, prakaitavome, riaugėjome, juokėmės, onanizavomės, perdėme... buvo, žinokit, velnioniškai smagu. Paskui Slavickis suorganizavo pirkinių krepšį, ir mes plyšaudami nušlitiniavome namo, bet kol

kas dar netaikėme į savo rūsį, o šlitiniuodami perėjome Gėtės gatvę ir Šilerio gatvę, išbeldėme Finkelšteinams langus... buto ir firmos, tada įšlitiniavome į saloną „Pasaulio valdovas", pripiešėme svastikų ir kiaulės uodegų ant brangių veidrodžių, prisidėjome į savo pirkinių krepšį ko galėjome: tualetinio vandens, skutimosi odekolono, brangių kremų, taip pat teptukų, naujausių skutimo mašinėlių, žirklių, muilo, šukų, šepečių. Išspardėme užpakalį Chaimui Finkelšteinui ir Icikui Finkelšteinui, sakėme: „Kiaulė žydas! – sakėme. – Icikas!" Slavickis baubė:

– Mano sūnus nuo šiandien čia nebedirba! Heil Hitler! Jūs apkerėjote jį! Jis atrodo kaip „icikas"! Taip, po velnių... kaip Icikas Finkelšteinas!

Kai mes su savo batais ir prašmatniomis uniformomis parėjome namo, mano motina išsprogino iš nuostabos akis, ėmė vizginti storą užpakalį, kikenti, rodyti savo plonas kojas, labai susijaudino, pasakė Slavickiui:

– Na, Antonai, dabar tu atrodai kaip vyras. – Man: – Tu irgi. Tačiau susirask kitą užpakalį.

Ir Slavickis pasakė:

– Mes apsipirkome. Ir tavęs nepamiršome. Parnešėme visokių kremų. Net užpakaliui.

Ir mano motina pasakė:

– Ak, Antonai!

O Slavickis:

– Ak, Mina!

– O kaip bus su žiurkėmis? – paklausiau aš.

– Nesuk dėl jų galvos, – atsakė Slavickis. – Fiureris apie žiurkes nieko nekalbėjo.

– Bet apie žydus kalbėjo, – pasakiau aš. Sumušiau kulnimis

ir pridūriau: – Viešpats juos prakeikė. Ir tas prakeiksmas tebegalioja. Aš atėjau, kad jį įvykdyčiau.

– Fiureris to nesakė, – paprieštaravo Slavickis. – Tu paistai niekus.

– Juk sakiau jam, kad nestovėtų saulėkaitoje be kepurės, – pasakė mano motina.

– Be to, aš nesuprantu, ką tai reiškia, – pasakė Slavickis. – Ar tu supranti, Mina?

– Aš irgi nesuprantu, – atsakė mano motina. – Man tai pernelyg painu.

– Jis nori išnaikinti žydus, – pasakiau aš.

– Na ir kas? – paklausė Slavickis. – Gal tu prieš?

– Aš tik pagalvojau apie žiurkes, – atsakiau, – apie mūsų rūsio žiurkes. Kai žydų Gėtės ir Šilerio gatvėse nebeliks – juk atsiras daug laisvų butų, ar ne?

– Taip, po velnių! – pasakė Slavickis.

O mano motina pridūrė:

– Jėzau, Marija ir Juozapai!

– Tada mes persikelsime į Finkelšteinų butą, – pasakiau aš, – ir atsikratysime žiurkių.

– Taip, po velnių! – pasakė Slavickis.

– Jėzau, Marija ir Juozapai, – pasakė mano motina.

– Aš, tiesa, prie jų pripratęs, – pasakiau, – visuomet su jomis žaidžiau. Tačiau vieną kart tai turi baigtis.

– Žinoma, – sutiko Slavickis.

– Yra ir dvikojų žiurkių, – pasakė mano motina.

– Žinoma, – sutiko Slavickis.

9.

Ar žinote, kaip būna, kai du broliai pešasi dėl valdžios? Nežinote? Aš irgi gerai nežinau, nes aš, tuomet dar Maksas Šulcas, esu vienintelis savo motinos, kekšės Minos Šulc, sūnus ir neturiu brolių.

Tačiau mūsų partijoje, ten vyko kažkas panašaus į brolių kovą: rudų uniformų nešiotojai ir juodų uniformų nešiotojai tarpusavyje kovėsi dėl valdžios. Rudoji SA ir juodoji SS.

Slavickio uniforma ir maniškė... buvo rudos, arba, tiksliau tariant, šviesiai rudos, – ir mano motina vieną dieną mums pasakė:

– Kaip praskiesta kakava. Man iš pradžių patiko, o dabar jau nebe.

Ir mano patėvis Slavickis paklausė:

– Na ir ką?

– Kas taip rengsis, liks musę kandęs, – pasakė mano motina. – Pamatysi! Netrukus į madą ateis juodos uniformos!

Mano motina, aišku, neklydo. Po Remo pučo 1934 metais ir Didžiojo Rudžio nužudymo toliaregiai nusivilko rudas uniformas ir apsivilko juodas. Tiktai trumparegiai to nepadarė, – bet jie juk buvo trumparegiai.

Aš neabejojau, kad mano motinos žodžiai pasitvirtins ir kad Vokietija tikrai bus ne ruda, o juoda. Taigi pasirinkau juodą spalvą.

Praėjus kelioms savaitėms po „Didžiojo Rudžio“ likvidavimo, aš, Icikas Finkelšteinas, tada dar Maksas Šulcas, nusprendžiau pereiti į SS. Išstojau ir iš gyvūnų globos draugijos. Aš, Icikas Finkelšteinas, tada dar Maksas Šulcas, pasirinkau.

Buvęs mano vokiečių kalbos mokytojas kartą man pasakė:

– Maksai Šulcai, rudojoje SA vietą randa kiekvienas, kuris gerai perdžia. O SS ne!

Mat SS buvo Juodųjų Puritonų, Naujosios Vokietijos sąjunga. Tokioms pelytėms kaip Maksas Šulcas, kurie atrodė ne kaip aukštesnės, o kaip žemesnės rasės žmonės... lygiai taip ir ne kitaip... atrodė taip, lyg negalėtų suprasti tautų žudymo etikos... išvis nesuprastų... tokiems įstoti į SS buvo tikrai nelengva.

Ką aš pasakiau? Nelengva? Tai tiesa. Tačiau čia turiu pridurti, kad geri ryšiai... juolab su tam tikras vietas užimančiais žmonėmis... gyvenime dažnai vaidina lemiamą vaidmenį.

Ar aš turėjau ryšių? Ar norite tai sužinoti? Aišku, kad turėjau. Buvęs mano vokiečių kalbos mokytojas Zygfrydas fon Zalcštangė jau kuris laikas priklausė SS, ir jo žodis ten buvo svarbus. Mat Zygfrydas fon Zalcštangė buvo tikras pusbrolis obergrupenfiurerio Helmuto fon Šaumbeko, žmogaus, kuris Berlyne užėmė labai aukštą vietą.

Zygfrydas fon Zalcštangė priglaudė mane po savo sparnu... ir ne vien tik jis, mat du buvę mano draugai iš gyvūnų globos draugijos... posėdžiavo Vyshalės Juodojo Korpuso rasinėje komisijoje.

Kaip ir visi naujieji kandidatai į SS narius, aš, Icikas Finkelšteinas, tada dar Maksas Šulcas, turėjau pereiti niurzglų Juodo-

jo Korpuso rasės ir patikimumo sietą. Tai buvo daug laiko atimanti ir sunki ceremonija. Tačiau man pavyko. Pasirodė, kad mano kraujas neskystas, o veidas tiktai apkerėtas.

Slavickis! Jis, aišku, taip pat norėjo įstoti į SS. Mielai būtų defiliavęs su prašmatnia uniforma ir kaukole ant kepurės. Tačiau kas galėjo jį užstoti? SS jo nepriėmė. Kažkuo užkliuvo genealoginis medis. Ir ilgas galas. Mat jis buvo suglebęs. Ir liko suglebęs. Tuo punktu nieko negelbėjo nei riebus užpakalis, nei geltona lazda. O suglebęs, nepakylantis ir noro nerodantis daiktas pas mus neturėjo jokių šansų.

Bet vis tiek Slavickiui ir mano motinai sekėsi geriau negu anksčiau. Mano motina ant kirpyklos durų pakabino naują iškabą, kur buvo parašyta: „Arijiška Minos Šulc ir Co įmonė, su genealoginiu medžiu."

Kadangi vien iškabos nepakako, truputį prisidėdavo Slavickis, pabūdavo, taip sakant, už firmos „Mina Šulc ir Co" reklamos vadovą – kartais grasinamai atsistodavo kitoje gatvės pusėje... priešais kirpimo saloną „Pasaulio valdovas", stovėdavo ten su dėmėtu kirpėjo chalatu ir svastika ant rankovės, šiurpą keliantis Trečiojo Reicho apaštalas, ir griausmingu balsu šaukdavo klientams, norintiems eiti pas Chaimą Finkelšteiną:

– Ką! Jūs norite kirptis pas prakeiktą žydą? Norite remti prakeiktą žydą? Kieno jūs pusėje, mūsų fiurerio Adolfo Hitlerio, ar ne? Kas ne su mumis, tas prieš mus!

Bailesni spūdino pas mus. Drąsesni liko pas Chaimą Finkelšteiną.

Man pačiam, Icikui Finkelšteinui, tuomet dar Maksui Šulcui, sekėsi gerai. Aš dirbau pas Slavickį. Mūsų klientūra dabar

buvo geresnė, ir Slavickiui reikėjo gero kirpėjo. Jam reikėjo manęs. Aš gerai uždirbdavau, gaudavau daug arbatpinigių, nes nė vienas mūsų klientas nedrįso šykštėti arbatpinigių esesininkui ir juodos uniformos nešiotojui. Taigi aš negalėjau skųstis.

10.

Žydai! Jiems pas mus buvo riesta. Mes, Naujoji Vokietija, rodėme jiems, ką reiškia, kai tavo gyslomis teka ne tirštas kraujas, o tik vanduo. „Juk jei kraujas toks skystas, tai kaip jis galėtų neišgaruoti!“ Mes, Naujoji Vokietija, šalinome juos iš svarbių vietų ir valstybinių įstaigų, visaip bauginome, pamažu perėmėme jų turtą ir stūmėme iš daugelio profesijų. Žydai buvo šalinami iš kariuomenės ir darbo tarnybos, viešai pajuokiami, pasitelkus į pagalbą spaudą, radiją, kiną ir kitas priemones, kurias tuo metu turėjome. Jų marmūzės pasirodydavo ant skelbimų stulpų ir pirmame „Stürmer“ puslapyje. Prasčiokai daužė jų vitrinas ir mėtė į žydų parduotuves dvokiančias bombas. Žydai visiems matant gaudavo į kailį ir negalėdavo pasiskųsti. Kokia nors dingstimi būdavo suimami ir kuriam laikui dingdavo, arba amžinai. Tai buvo prastas jiems metas. Tačiau niekis, palyginti su tuo, kas laukė paskui, tik įžanga... įžanga didžiosios žydų katastrofos.

Aš pats tuomet buvau tik smulki žuvelė. Buvau atsidavęs velniui, su batais ir uniforma pasikabinęs ant istorijos rato, bet mano svoris mažai ką reiškė. Kas gi yra ta maža žuvelė? Ir kas ta uniforma? Ir kas ta batų pora? Tačiau milijonai mažų žuvelių... su uniformomis ir be jų... su batais ir be jų... visos tos mažos

žuvelės, kurios tuomet pasakė „taip“ ir kartu su manimi pasikabino ant didžiojo laimės rato... tą ratą išjudino.

Ar aš tuomet jau žudžiau žydus? Jūs norite tai žinoti? Ne, tuomet dar ne. Vėliau. Tuomet aš buvau tik narys. Paprastas SS narys. Buvau mokomas. Buvau ruošiamas savo misijai.

Va kaip. Aš buvau narys. Ir likau narys. SS manęs nepaleido. Aš jai buvau reikalingas lygiai kaip Slavickiui, kuriam visuomet manęs reikėjo. Jiems reikėjo mano rankų. Ir mano užpakalio, kuris vieną dieną atremtų didžiojo laimės rato atosmūgį, to rato, kuriuo mes tada norėjome išjudinti istoriją.

Vokietijos žydai žinojo, kad kilpa jiems ant kaklo vis labiau veržiasi. Tai yra ir protingi žydai žinojo. Tiktai kvaili žydai 1936 metais dar tikėjo, kad mūsų vyriausybė bus nuversta iš vidaus. Daug žydų emigravo arba jau buvo emigravę. Tačiau daug ir ne.

O Vyshalės žydai, tai yra Gėtės ir Šilerio gatvių žydai, – tie liko. Kitaip tariant, jie neemigravo! Tikėdamiesi stebuklo? Aš to nežinau.

Neemigravo ir Finkelšteinai. Taigi aš, matyt, klydau. Chaimas ir Icikas Finkelšteinai buvo kvaili žydai, kurie nesuprato, kas jų laukia. Aišku, ir Saros Finkelštein, Chaimo Finkelšteino žmonos ir Iciko Finkelšteino motinos.

Šarfiureris Francas Zaueris tuomet dar negalėjo žinoti, kad aš, Maksas Šulcas, artimiausiais metais taip pat tapsiu šarfiureriu... netgi oberšarfiureriu! Ir su manimi, Maksu Šulcu, smulkia žuvele, elgėsi kaip tėvas.

Vieną dieną šarfiureris Francas Zaueris man prie alaus pasakė:

– Maksai Šulcai! Vyshalės žydai yra kvaili žydai. Jie nenori emigruoti!

Ir aš atsakiau:

– Taip, šarfiureri.

Mano jau daug bokalų sugurkęs šarfiureris atsiraugėjo, pažiūrėjo į mane mažomis plieno spalvos akimis, išsišiepė, galbūt pagalvojo apie mano motinos užpakalį, ar ką nors kita, nubraukė nematomą siūliuką ar dulkę... taip, ir dulkę... nuo savo puošnios juodos uniformos, darsyk atsiraugėjo ir tada tarė:

– Maksai Šulcai! Kad jūs kadaise dirbote pas prakeiktą žydą Finkelšteiną, nieko nereiškia. Kas buvo, tai buvo, ar ne taip?

– Taip, – atsakiau aš. – Aš iš to žydo kirpyklos jau seniai išėjau.

Šarfiureris Francas Zaueris linktelėjo.

– Ir kad buvote susidraugavęs su žydu Iciku Finkelšteinu, nieko nereiškia. Kas buvo, tai buvo, ar ne taip?

– Taip, – atsakiau.

– Jūsų motina man pasakojo, kad žydas Icikas Finkelšteinas norėjo jus padaryti savo partneriu, ar taip?

– Taip, – atsakiau aš. – Tačiau iš to nieko neišėjo. Pirma, kad senis Finkelšteinas dar sveikas kaip ridikas, o antra, kad aš partijos narys.

– Taip, – sutiko mano šarfiureris. – Teisybė.

– Aha, – pasakiau aš. – Teisybė.

Mano šarfiureris baigė gerti savo bokalą, truputį atsmaukė kepurę su kaukole atgal, susiglostė suprakaitavusius plaukus.

– Ar jums, Maksai Šulcai, neatrodo, – paklausė paskui pasaliai, – kad pats metas žydus iš Gėtės ir Šilerio gatvių iškrapštyti – taip sakant, arijizuoti jų kromelius?

– Pats metas, šarfiureri, – atsakiau aš.

– Kadangi tai vokiečių poetų ir mąstytojų gatvės, – pridūrė Francas Zaueris.

– Už tai galima išgerti dar po vieną bokalą, šarfiureri, – pasakiau aš.

Francas Zaueris linktelėjo. Jis išlenkė savo bokalą, užsisakė dar vieną ir jį taip pat išlenkė. Mes valandėlę patylėjome spoksodami vienas į kitą. Francas Zaueris užsisakė dar vieną alaus. Ir dar vieną. Atrodė, kad yra nepasotinamai ištroškęs. Vienu metu jis pakilo ir svirduliuodamas išėjo į lauką. Grįžęs girtai man suriaumojo:

– Ir kas per namai stovi Gėtės ir Šilerio gatvėse?

– Pilni blakių, – atsakiau aš.

– Tai nieko, – tarė Francas Zaueris ir atsisėdo.

– Blakės į arijišką subinę nekanda.

– Taip, šarfiureri, – pritariau aš. – Nekanda. O kaip bus su žydų butais?

– Nesuk dėl jų galvos, – pasakė Francas Zaueris, kaip andai mano patėvis Slavickis apie žiurkes.

– Pirma į savo rankas reikia paimti jų kromelius, – pasakė Francas Zaueris.

– Taip, šarfiureri, – pritariau aš. – Kromelius!

– Ir visų pirma žydo Finkelšteino.

– Taip, šarfiureri, – pritariau aš.

– Ar jūs geras kirpėjas, Maksai Šulcai?

– Taip, šarfiureri, – atsakiau.

– O ar žinote, ką fiureris pasakė apie kirpėją ariją?

– Taip, šarfiureri, – atsakiau. – Fiureris pasakė: „Kirpėjas arijas tai ne kirpėjas žydas!“

– Teisingai, – tarė Francas Zaueris.

Francas Zaueris atsiraugėjo, užsisakė dar alaus, vėl atsiraugėjo, nusiperdė, pasikasė, staiga trenkė kumščiu į stalą ir suriaumojo:

– Maksai Šulcai! Aš įsakau jums perimti prakeikto žydo Finkelšteino kirpyklą.

– Tai ne kirpykla, – pasakiau aš, – o kirpimo salonas! Ir jis vadinasi „Pasaulio valdovas“!

– Tuomet aš įsakau jums, – užbaubė Francas Zaueris ir vėl trenkė kumščiu į stalą, – perimk kirpimo saloną „Pasaulio valdovas“!

Prašau pasižymėti paraštėje: Maksas Šulcas kirpimo salono „Pasaulio valdovas“ ties Gėtės ir Šilerio gatvių kampu niekada neperėmė! Jo šarfiureris buvo tiesiog prisiputęs.

Tataigi. Jis buvo tiesiog prisiputęs. O įsakymo suimti Finkelšteinus nebuvo – bent jau tada, 1936 metais, dar ne. Ir aš nieko negalėjau padaryti, nors jų kromelį, tai yra saloną, būčiau mielai perėmęs. Tačiau negalėjau pats vienas suimti Finkelšteinų, nes buvau tiktai smulki žuvelė. Ir mano šarfiureris buvo tik smulki žuvelė, nors tada ir stambesnė už mane.

Taip tad buvo. Mes dar kurį laiką leidome toliau egzistuoti Gėtės ir Šilerio gatvių žydų kromeliams, taip sakant, davėme patiems smulkiesiems dar truputį pakvėpuoti.

Kodėl? Jums rūpi kodėl? Ką aš žinau. Aš juk ir pats buvau smulki žuvelė! Galbūt kad mūsų obergrupenfiureris Helmutas fon Šaumbekas buvo pasakęs: „Ramiai, po truputį! Kad užsienio spauda nekeltų triukšmo! Ir reikia sulaukti tinkamo meto!“ – tikrai nežinau kodėl.

Aš dažnai naktimis vartydavausi savo lovoje, spoksodavau į tamsą. Spoksodavau atsigręžęs į rūsio langą... matydavau laikraščių iškarpas, antraštes, švytinčias mano vaizduotės lauke: KIRPĖJAS ŽYDAS – PAVOJUS NACIJAI! PATS PIRMAS TAUTOS PRIEŠAS! SAVO KIRPYKLĄ TYČIA ĮKŪRĘS GĖ-

TĖS IR ŠILERIO GATVIŲ KAMPE. TAME KAMPE, KUR DU VOKIEČIŲ POETAI NORI PADUOTI VIENS KITAM RANKĄ! TARP JŲ TŪNO JIS! ŽYDAS! TYČIA! KAIP SKIRIAMASIS BRŪKŠNYS! KAD SĖTŲ NESANTAIKĄ! KAD RANKOS NESUSIEITŲ! GRIAUNA KULTŪRĄ! KELIA PAVOJŲ! NEPASIDUOKITE, TAUTIEČIAI! NEPASIDUOKITE ŽYDUI KIRPĖJUI! VYRAI IR MOTERYS VOKIEČIAI, JEI JUMS KĄ NORS REIŠKIA GĖTĖ IR ŠILERIS... IR JŲ VIENA KITOS IEŠKANČIOS RANKOS... PAŠALINKITE KIRPĖJĄ ŽYDĄ IŠ TO KAMPO!

Ir kitokios: DRAUGAI PARTIEČIAI! ATĖJO METAS! JAU! KONFISKUOKITE VISAS BE IŠIMTIES ŽYDŲ ĮMONES! NAUJUOSIUS SAVININKUS ARIJUS PARTIJA REMS FINANSIŠKAI!

Aš dažnai per dienas su baltu kirpėjo chalatu stovėdavau greta Slavickio ir žiūrėdavau pro vitrinos langą į konkretų saloną, matydavau neryškią iškabą su užrašu: Naujasis savininkas... Maksas Šulcas... arijiška įmonė... su genealoginiu medžiu...

11.

Daugiau beveik nėra ko pasakoti. 1937 metais mirė mūsų namsargis. Tai buvo didelis smūgis mano motinai. Tačiau paskui atsirado naujas... naujas namsargis.

Taip tad buvo. Jums tai įdomu? Išmeskime dabar kalendorių – 1937 metų? Ir pakabinkime naują? 1938 metų? Kodėl? Ir kur? Ir kada? O koks skirtumas. Ir kodėl ne. Kur nors! Kada nors! Dėl manęs, kad ir prie rūsio lango. Ir rudenį. Kodėl rudenį? O kodėl ne? 1938 metų lapkričio mėnesį... įvyko pogromas... jį mes vadiname Krištolo Naktimi. Mes smogėme. Tačiau dar ne kaip reikiant. Visoje šalyje užsiliepsnojo žydų sinagogos. Buvo nusiaubtos parduotuvės. Ir gatvėse atsirado daug stiklo... šukių. Labai daug stiklo. Labai daug šukių. Ir pas mus Vyshalėje.

Šilerio gatvės sinagoga degė visą naktį. Nuo jos užsiliepsnojo keli gretimi namai. Dėl to, beje, buvo kaltas lapkričio vėjas. Taip, tas prakeiktas vėjas. Sudegė ir Finkelšteinų salonas. Tataigi, sudegė. Šilerio ir Gėtės gatvių kampo... nebeliko. Tenai žiojėjo milžiniška skylė. Kultūrinė skylė. Kažin ar ji dabar jau užsitraukusi, ta skylė? Nežinau, mat paskui Vyshalėje ilgai neužtrukau.

Tačiau aš jus be reikalo trukdau. Ar ne? Jums juk rūpi, kaip tapau masiniu žudiku?

Tai va: aš, Icikas Finkelšteinas, tuomet dar Maksas Šulcas, pabandysiu viską išdėstyti kuo trumpiau. Jums juk jau baigiasi kantrybė. Man irgi.

O buvo taip: aš toliau dirbau pas Slavickį. Man neblogai sekėsi... visai neblogai. Tačiau paskui – paskui prasidėjo tas prakeiktas karas! Taip, tas prakeiktas karas!

Ar esate ką nors girdėję apie žygį į Lenkiją? Tai buvo trumpas pasivaikščiojimas. Tenai 1939 metais mes netrukome susitvarkyti.

Ar aš jame dalyvavau? Ne. Deja, nespėjau. Mane SS tiktai trumpai apmokė panaudojimui užnugaryje... trumpai, pasakiau... pagal prūsišką klipatų sistemą. Na, jūs jau žinote, kas tai yra... per trumpai... nes kai aš su savo daliniu atsidūriau Lenkijoje... žiemą... 1939 metų žiemą... lenkišką žiemą... o tai velnioniškai šalta žiema... taip... karas Lenkijoje jau seniai buvo pasibaigęs. Ką gi aš dariau... Lenkijoje... žiemą? Jums rūpi tai žinoti? Ogi nuobodžiavau. Tenai nebuvo kas veikti! Bent jau mūsų ruože. Mums reikėjo sergėti kelis kaimus... kelerias kapines... mišką... taip, jį irgi... ir plentą... prie naujosios rusų sienos arba netoli jos. Ten buvo tyku ramu. Partizanų aš nemačiau. Bent jau mūsų ruože. O vadovaujantis lenkų sluoksnis buvo seniai likviduotas... draugų iš SS, kurie buvo panaudoti pirma mūsų... kaip ir kiti vokiečiams ir reichui priešiški elementai... turiu galvoje ten, mūsų ruože, prie naujosios rusų sienos arba netoli jos. Tai buvo ramus ruožas. Mūsų ruožas. Ir niekas ten nevyko. Mes iš nuobodulio šaudėme nuo medžių varveklius, kartais patiesdavome kelis žydus, nieko geriau neprasimanydami... miške arba kapinėse. Vien dėl praktikos. Aš neprisimenu, kas ten dėjosi... taip buvo ramu... tame mūsų ruože... Lenkijoje... tada, 1939 metų gruodžio mėnesį...

Buvo tik vienas įvykis. Aš jo nepamiršau: mes atvarėme į vienas kapines kelis žydus, kad tenai juos sušaudytume. Tačiau kapinės buvo ne tos. Mat tenai ant kapų stovėjo kryžiai. Ir žydai drebėdami stypsojo priešais kryžius ir iš baimės net neįstengė verkti. O ant vieno kryžiaus, paties mažiausio, paprasčiausio, kabojo Jėzus Kristus. Ir jis verkė. Ir pasakė mūsų unteršturmfiureriui: „Aš to nenorėjau! Tiesa, juos prakeikiau! Tačiau norėjau tiktai pagąsdinti! Kad jie atsiverstų!" Paskui ponas Jėzus vėl pravirko ir daugiau nepasakė nė žodžio.

O mano unteršturmfiureris įsiuto ir suvarė raudančiam Kristui kelias kulkas į pilvą. Ir Kristus nukrito nuo kryžiaus, bet liko gyvas.

Tada mano unteršturmfiureris pasakė:

– Maksai Šulcai! Užčiaupkite pagaliau tą netikrą šventąjį. Jūs tai mokate geriau už mane!

Ir aš paskui tai padariau.

Kai nušoviau Kristų, mes išvarėme žydus iš krikščioniškų kapinių, nes mano unteršturmfiureris pasakė:

– Atsarga gėdos nedaro!

Ir aš jam pritariau:

– Aha. Taip sakė ir mano motina – atsarga gėdos nedaro!

– Niekada negali žinoti, – pasakė mano unteršturmfiureris, – toksai tipas kaip tas Jėzus Kristus moka visokių fokusų. Jis gali staiga prisikelti.

Tada mes nuvarėme žydus į jų kapines. Tenai nebuvo kryžių. Ir ten juos sušaudėme. Tačiau jų buvo nedaug.

Pats pasiutimas prasidėjo tik tada, kai persikėlėm į Rusiją. Su operatyvine grupe D. Pietų Rusijos ruože. Tačiau tai buvo irgi vėliau. 1941 metais.

Ar žinote, kaip viename miškelyje sušaudoma 30 000 žydų?

Ir ar žinote, ką tai reiškia nerūkančiam žmogui? Tenai aš išmokau rūkyti.

Ar mokate skaičiuoti mintyse? Ar mokate žaibiškai sudėti skaičius? Jei mokate, tai žinosite, kad tai nelengva, netgi tam, kuris moka.

Iš pradžių aš skaičiavau aukas, kaip vaikystėje skaičiuodavau šaligatvio plyteles žaisdamas „klases“, ir tada tarpais pasitaikydavo suklysti. Tad vėliau neįstengiau. Buvo per sunku.

Aha. O kas buvo paskui? Paskui gavau lengvą infarktą... nuo per didelio barškinimosi ir per didelio rūkymo, kaip tada maniau. Ir buvau perkeltas į užnugarį. Tai yra: dar labiau į užnugarį, nes tada dar smagiai žygiavome į priekį ir mūsų ruožas pietų Rusijoje taip pat buvo užnugaris.

Aš buvau perkeltas į Lenkiją. Vėl atsidūriau Lenkijoje, kurią jau pažinojau. Tenai kapinėse stovėjo keisti kryžiai. Ar žinote Laubvaldės koncentracijos stovyklą? Ta vieta anksčiau turėjo lenkišką pavadinimą. Tačiau mes ją perkrikštijome į Laubvaldę!

Nuostabiai graži vieta, apsupta miško.

Laubvaldėje buvo 200 000 žydų. Mes visus juos išgalabinome. 200 000! Vis dėlto stovykla buvo maža, nes daugumą kalinių likviduodavome tuojau pat. Tai buvo praktiška. Mat tada mums nereikėjo per daug jų saugoti. Kaip jau sakyta: maža stovykla!

200 000. Skaičius su penkiais nuliais. Ar žinote, kaip nubraukiamas vienas nulis? Arba du nuliai? Arba trys nuliai? Arba keturi nuliai? Arba penki nuliai? Ar galite įsivaizduoti, kaip anuliuojami nuliai. O galop ir skaičius 2... nors tai ir ne nulis? Ar žinote, kaip tai padaroma?

Aš žinau, nes tada, taip sakant, „prisidėjau“, nors dabar jau gerai neprisimenu, kiek kalinių tuomet nušoviau, užplumpi-

nau ar pakoriau. Vis dėlto laikas, praleistas Laubvaldėje, buvo ramus, kai pagalvoji, kad kiti tuo metu buvo fronte ir galėjo netekti galvų.

Tenai, Laubvaldėje, aš tarnavau, kol baigėsi karas, tai yra iki tos atmintinos dienos, kai karas galutinai baigėsi man, Maksui Šulcei, vėliau Icikui Finkelšteinui.

Antra knyga

1.

Ponia Holė turėjo dvi kojas: arijišką ir nearijišką. Nearijiška buvo medinė, dienomis prisegama, o vakarais, prieš einant gulti, nusegama.

Ponia Holė turėjo blogą įprotį skaityti lovoje, prie žvakės, nes subombarduotoje Nyčės gatvėje dar nebuvo elektros šviesos. Įsigilinusi į savo lektūrą, ponia Holė negalvodavo apie nusegtą medinę koją, kabančią ant išilginės rūsio kambario sienos... lovos kojūgalyje ant surūdijusios truputį lenktos vinies... bet kartais, kai žvakės liepsna imdavo blėsčioti, pakeldavo akis, tiesa, nesąmoningai, pamatydavo medinę koją, pamatydavo ir tamsų šešėlį ant sienos, pamatydavo, kad tas šešėlis juda, išsigąsdavo, norėdavo šokti iš lovos, bet paskui persigalvodavo ir tik baugščiai pritraukdavo vieną koją, arijiškąją. Medinės kojos šešėlis buvo keistas. Mat jis turėjo ne tik kūną. Jis turėjo ir veidą. Ponia Holė suprato, kad šešėlis blėsčiojančios žvakės šviesoje gali judėti. Ji suprato ir tai, kad šešėlis gali ir šokinėti, kartais net daryti keistus šuolius... ant išilginės sienos... tarsi norėtų bet kurią akimirką pulti ant vienatviškos lovos ir ant vienišos įsibaiminusios moters, kuri buvo ji pati, arijės, dieną su dviem kojom, o naktį tik su viena, arijiška, iš baimės pariesta, bet, kad šešėlis galėtų šaipytis – ir dar vis kitaip, to ponia Holė nesuprato.

1942 metais, kai vokiečių daliniai pasiekė Volgą, medinės kojos šešėlis, kuris buvo ne arijų kilmės... kaip ir koja... išsišiepė labai keistai: tai buvo nevilties grimasa, taip šypsosi tas, kas norėtų verkti, bet negali. Tačiau paskui, po pralaimėjimo prie Stalingrado, šypsena tapo viltinga. O vėliau, daug vėliau, kai rusai jau stovėjo beveik prie Berlyno, šešėlis šypsojosi klastingai, taip, klastingai, kaip šypsosi rusas ar žydas, žiūrėdamas į bejėgę vokiečių moterį arba į daug bejėgių vokiečių moterų. O nuo Didžiojo Vokietijos reicho žlugimo šypsojosi netverdamas iš džiaugsmo ir, rodės, tyliai juokėsi.

Naktimis ponia Holė bijodavo. Tačiau anksti rytą, kai išaušdavo ir pamėklė išnykdavo, jos baimės kaipmat išsisklaidydavo ir visa jėga išsiverždavo susikaupęs pyktis. Tiktai tada ponia Holė ryždavosi koneveikti medinę koją. Ir ponia Holė koneveikdavo! Ir dar kaip koneveikdavo! „Tu, susmirdęs ivanai, – tardavo ponia Holė ir nuo to labai pažvalėdavo, – tu, susmirdęs, Dievo prakeiktas ivanai, moterų prievartautojau, valkata, kiaule žyde, icikai, fiurerio žudike, šunsnuki, siauraaki, sibire!“

Ponia Holė ir šiandien išplūdo medinę koją, po kurio laiko nusiramino, atsitokėjo, nusispjovė, pasikasė kairę ausį, paskui dešinę, pasikrapštė užpakalį... kaire ranka, paskui dešine... išsiropštė iš vienišo guolio, nusikabino koją, prisisegė ją, pasitrynė akis, nusižiovavo, pagalvojo, kad arijiška koja be nearijiškos neatlaikytų... paprasčiausiai!.. pagalvojo: tai gėda... pagalvojo: šiandien tu truputį ilgiau pamiegojai... ir kodėl? Šiandien 1945 metų rugpjūčio penkta! Šiandien tavo gimimo diena! Po šimts! Ją reikėtų atšvęsti! Tačiau kaip? Ir su kuo?

Ponia Holė ėmė niūniuoti, nes ją buvo apėmusi gimtadienio nuotaika. Ji rūpestingai apsirengė, užsirišo juodą skarą, nors dabar, vasarą, jos visai nereikėjo, bet ponia Holė tarė sau:

dėl to, kad tavo plaukai tokie žili ir susivėlę! Prieš išeidama dar ilgai žiūrėjo į apyžlibį veidrodį, kabantį ant skersinės sienos šalia senos subraižytos drabužių spintos, susinervino ir vėl ėmė plūstis: „Tu atrodai kaip sena kaimo boba su medine koja. Tiktai kur tavo lašiniai? O tavo veidas... platus ir kaulėtas... tikras trikampis po juoda skara... dantys dideli, geltoni, atsikišę... jie dar labiau pageltę... bet nepatrumpėję!“

Ponia Holė rūpestingai užrakino girgždančias savo rūsio duris. Niekad negali žinoti... Ji ketino eiti apsipirkti... juodojoje rinkoje. Nuo vakar pietų buvo nieko neturėjusi burnoje ir jai truputį sukosi galva. „Turėsi parduoti vestuvinį žiedą, – murmėjo ji pati sau, sunkiai klibikščiuodama į viršų, – nieko nepadarysi... kad Giunteris tai žinotų – na, jį tikrai nutvėrė rusai! – ir galbūt juodojoje rinkoje pavyks gauti kelis kiaušinius, duonos, pieno, cigarečių – ak, tie prakeikti subombarduoti rūsio laiptai – tu dar nusilauši ant jų sprandą – to dar betrūko, dabar, kai pasibaigė karas... ir ta prakeikta medinė koja – ta Dievo prakeiktoji koja!“

Kai atsidūrė viršuje ir kaip tik norėjo išeiti iš namo į šiltą vokiečių miesto Vartenau pokario rytą, išgirdo, kaip jai už nugaros priemenėje sugirgždėjo durys, išgirdo kažką švilpiniuojant, išgirdo, kaip užsitrenkė durys, pagalvojo: tai bus Vilis Holchameris – atsigręžė ir palaukė.

2.

Vilio Holchamerio tėvas buvo žuvęs Rusijoje. Jis paliko daug gerų drabužių, kuriuos visus Vilio motina pardavė turguje. Net mėlyną dvieilį kostiumą, kurio Vilis visąlaik norėjo. Dabar Vilis vaikščiojo su sportiniais marškinėliais, kareiviškomis kelnėmis ir prie tos ekipuotės avėjo senus 1938 metų tėvo sandalus, nes jo paties nebetiko.

Vilis Holchameris buvo šešiolikmetis ištįsęs vaikis strazdanotu veidu, trumpai kirptais rudais plaukais, riestanosis, mažomis juodomis vabzdžio akimis ir plačia burna, kuri visąlaik atrodė išsišiepusi. Kai Vilis garsiai nusijuokdavo, galėjai pamatyti, kad jam trūksta trijų dantų – trijų priekinių dantų. Juos buvo išsitraukęs pats. Vilis Holchameris beveik dėl nieko nesigraužė. Labiausiai jį jaudino tai, kad ant krūtinės neturi plaukų, kurie tiesiog neaugo. Kad pabrėžtų savo vyriškumą, Vilis buvo išsitatuiravęs nuogą moterį stambiomis krūtimis, matomą ant kairiojo žasto.

Vilis Holchameris gyveno su motina pirmame aukšte, kaip tik virš ponios Holės būsto rūsyje. Kadangi kiti subombarduoti namo aukštai buvo sugriuvę, tas pirmas aukštas buvo ir paskutinis. Vilio Holchamerio butas buvo be lubų ir dėl to tiko tik šiltam metų laikui. Vilis galėjo savo lovoje degintis arba naktį

stebėti žvaigždes. Vasarą tokiame bute buvo smagu. Tiktai kai lydavo, pasidarydavo ne taip jauku. Tada Vilio motina greitai uždengdavo kelis jų baldus antklodėmis ir vyniojamu popieriumi, ir Vilis su motina įsiropšdavo į seną palapinę, primenančią Vilio hitlerjungendo laikus, kuri visąlaik tamtyč stovėjo svetainėje.

Erdvios svetainės sienos vandens nepraleido. Ir grindys nekėlė pavojaus, neturėjo artimiausiu laiku įgriūti. Tiktai didelę skylę prie Vilio lovos reikėjo ištaikius progą užtaisyti, bet Vilis vis atidėliojo tą darbą, nes toji skylė grindyse, kaip sakė Vilis, buvo ne vien skylė! Ji žiojėjo truputį į šoną nuo apačioje stovinčios vienatviškos ponios Holės lovos, ir Vilis Holchameris kartais pro ją galėdavo kai ką pamatyti, ką dažnas norėtų. „Tokių dalykų nerodo net kine", – sakydavo sau Vilis... bet kinas kainavo pinigą, o ponios Holės bute rodomus spektaklius galėdavo pamatyti dykai.

Šįryt Vilis Holchameris atsikėlė labai anksti. Tuoj po šešių jį pažadino smarkus beldimas į kambario duris: nematytas žmogus. Su varlės akimis. Paklausė ponios Holės. Ir Vilis jam atsakė:

– Anksčiau ji gyveno šeštame aukšte. Tačiau jis sugriuvo – jis ir kiti aukštai. Kaip pats matote! Ir dabar gyvena rūsyje po mumis!

Tada tas vyras nuėjo vilkdamas kojas.

Vilis paskui jau daugiau negulė. Namie nebuvo vandens, ir Vilis pamanė, kad geriau jau parsinešti dabar, negu paskui stovėti ilgiausioje eilėje. Ir išėjo prie didžiosios pompos Mėsininkų gatvėje, ir parnešė namo du kibirus šviežio vandens. Motina jam buvo paruošusi gerus pusryčius: lipnios pokario duonos, savos gamybos marmelado ir erzacinės kavos. Jai matant jis

negalėjo rūkyti – todėl tuoj po pusryčių „išnešė muilą", kad priešais namo vartus „sušvamptų „Philip Morris" cigaretukę"... ir kai dabar išėjo pro duris, užsitraukęs ant akių amių kepurę, susikišęs rankas į kišenes, švilpiniuodamas, pamatė ponią Holę, kuri laukdama stovėjo prie namo durų.

– Na, Vili, – pasakė ponia Holė.

– Labas rytas, – pasisveikino Vilis.

– Kada gi tu užtaisysi skylę mano kambario lubose.

– Kai turėsiu laiko, – atsakė Vilis.

– O kaip su bulvėmis?

– Kokiomis bulvėmis?

– Kurių žadėjai.

– Dabar neturiu.

– Taip, – tarė ponia Holė. Ir jos veidas persikreipė. – Čia pagaliau mano namas... ar ne? Ir jeigu jau nemokate nuomos... tai bent bulvių duokite!

– O lietus, – atsakė vaikis, – ir kur buto lubos?.. Bet nesirūpinkite... Jūs gausite bulvių, kai tik jų turėsime.

Ponia Holė nužvelgė vyruką nuo galvos iki kojų. Ji konstatavo: amių kepurė, strazdanotas veidas, nešvarus kaklas, sportiniai marškinėliai, kareiviškos kelnės, sandalai. Ir pagalvojo, kad jam jau turbūt penkiolika? Ar šešiolika? Pats tas amžius! Jos veidas ėmė lygintis. Ji pasakė:

– Tiek to. Perduok motinai labų dienų. Pasakyk jai, kad nepamirštų! Turiu galvoje bulves. Ir ateik kada nors į svečius, kai turėsi laiko... tik žiūrėk, kad nepamatytų motina.

Vaikis išsišiepė. Ir pasakė:

– Jūs man per sena. Be to, aš turiu kitą, jauną.

– Ką reiškia „per sena"? – paklausė ponia Holė.

– Penkiasdešimt devynerių, – atsakė vaikis.

– Keturiasdešimt devynerių, – pataisė jį ponia Holė.

Vaikis nusijuokė. Jis pamatė, kad ponia Holė piktai nusispjovė, staigiai apsigręžė ir nuklibikščiavo. Norėjo jai pavymui rikteleti: „O vakar aš barškinau nekaltą – už vieną „Philip Morris", – bet paskui kai ką prisiminė.

– Ponia Hole! – Vaikis nukūrė paskui šlubuojančią moteriškę, keliais šuoliais ją pasivijo, sulaikė už rankovės.

– Na, kas gi čia dabar? Juk sakei, kad man penkiasdešimt devyneri!

– Aš pajuokavau, – atsakė vaikis.

– Čia ne juokai, – pasakė ponia Holė. – Šitaip juokauja tik ivanas.

– Taip, – tarė vaikis.

– Arba amis, – pasakė ponia Holė. – Jis irgi mėgsta pajuokauti.

– Teisybė.

– Na, tai ko priskretai? Ko tau reikia?

– Nieko, – atsakė vaikis. Jis pasičiupinėjo savo kepurę. – Šiandien anksti rytą... į mūsų duris pasibeldė kažkoks vyras. Ir paklausė, ar čia gyvena ponia Holė.

– Ta-a-a-aip, – nutęsė ponia Holė. – Ir kas tai buvo?

– Jis neprisistatė, – atsakė vaikis, – tada aš jam pasakiau, kad jūs gyvenate rūsyje.

– Aha, – tarė ponia Holė.

– Ar jis pas jus beldėsi? – paklausė vaikis.

– Galbūt, – atsakė ponia Holė. – Aš šiandien kaip tyčia ilgiau pamiegojau. Matyt, negirdėjau, kai beldėsi.

– Keistas tipas, – pasakė vaikis.

– Ta-a-a-aip, – tarė ponia Holė.

– Toks varliaakis, – pasakė vaikis.

– Aš jokio varliaakio nepažįstu, – pasakė ponia Holė.

– Ir kumpanosis, – pasakė vaikis, – storalūpis prastais dantimis.

– Tokio aš nepažįstu, – pasakė ponia Holė.

– Atrodė kaip žydas, – pasakė vaikis.

– Aš nepažįstu jokio žydo, – pasakė ponia Holė.

Ponia Holė jau norėjo eiti, bet tada vaikis dar pridūrė:

– Jie dabar juk grįžta iš stovyklų.

– Nori pasakyti... tie... kurie dar ten? – paklausė ponia Holė.

– Taip, – atsakė vaikis, – aš skaičiau laikraščiuose.

– Aš neskaitau laikraščių, – pasakė ponia Holė. – Viskas ten melas.

– Buvo nužudyta šeši milijonai žydų, – pasakė vaikis.

– Viskas melas, Vili, – pasakė ponia Holė.

3.

Ponia Holė sunkiai klibikščiavo per griuvėsių lauką. Karas čia buvo negailestingai pasidarbavęs. Nyčės gatve dar nevyko judėjimas, nes vidury grindinio žiojėjo gilūs bombų krateriai, tarp sugriuvusių sienų laužo ir akmenų kūpsojo sudarkyti automobiliai ir sudegę tankai, įsmukę, o kai kurie ir apvirtę, gulintys ant nugaros kaip negyvi vabalai. Ilgos griuvėsių eilės palei išdraskytus šaligatvius stovėjo išsitiesusios su nebyliu riksmu akmeninėse lūpose, tarsi tai būtų paskutinė rikiuotė, tarsi būtų norėjusios paskutinįsyk išsiskaičiuoti ryškioje saulėje, prieš numirdamos. Saulė priklausė nugalėtojams. Ji smalsiai žvelgė į beakius langus, rodės, stengėsi apšviesti griuvėsių lauką, kad Dievas galėtų jį nufotografuoti, rodė dantis žmonėms, kurie kažkur ėjo ar klibikščiavo, apsitaisę skarmalais, pašaipiai kvatojosi iš ponios Holės medinės kojos.

Poniai Holei saulė nerūpėjo. Ji perėjo Adolfo Hitlerio aikštę, apdergtą vasaros paukščių, pagalvojo – kaip ji dabar galėtų vadintis? – niekur nepamatė lentelės, viduje prakeikė vasaros paukščius, pagalvojo apie negyvą fiurerį, nurijo ašaras, pagalvojo apie vestuvinį žiedą, kurį norėjo parduoti, apie duoną ir kiaušinius, pieną ir cigaretes. Pagalvojo ir apie pokalbį su vaiku. „Jūs man per sena“, – pasakė jis, o paskui: „Penkiasdešimt

devynerių!“ – Koks bjaurus vaikis! Ir kas buvo tas vyras, kuris jos ieškojo? Tas varliaakis?

Mocarto gatvėje pastebėjo grupę darbininkų, kurie valė laužą ir rodė rūgščias minas – nenuostabu! Kokia prasmė valyti laužą, kai viskas vis tiek nuėję po velnių. Mocarto gatvė nebuvo taip sugriauta, kaip Nyčės, ja jau važinėjo okupacinės valdžios automobiliai – ir ponia Holė, kuriai nė kiek nerūpėjo saulė, dabar pagalvojo: Viešpatie, kodėl būtinai Nyčės gatvė? Ar jis irgi nebuvo tik muzikantas? Ponia Holė kartais sutikdavo amerikiečių kareivių ir karininkų, kurie kramtė gumą, ir tokių, kurie jos nekramtė, vieni buvo pėsti, kiti važiavo džipais. Tačiau ir į juos ponia Holė nekreipė dėmesio.

Kelias nuo Nyčės gatvės iki juodosios rinkos kitame Vartenau gale buvo ilgas. Ir klibikščiuoti išraustomis, subombarduotomis gatvėmis tuščiu pilvu ir su medine neaiškios kilmės koja... penkiasdešimt devynerių metų moteriškei, pasak jos, tik keturiasdešimt devynerių, išties buvo menkas malonumas.

Ponia Holė buvo išprievartauta rusų. Tai atsitiko Berlyne pirmomis 1945 metų dienomis.

Lygiai penkiasdešimt devynis kartus, dabar piktai pagalvojo ir pabandė greičiau klibikščiuoti, nors puikiai žinojo, kad Vartenau rusų nėra, kad miestą užėmę amerikiečiai. Penkiasdešimt devynis kartus! Nenuostabu, kad atrodai kaip penkiasdešimt devynerių. Ir tie kiaulės net nekreipė dėmesio į medinę koją.

Gegužės pabaigoje ponia Holė persikėlė į Vartenau. Nes ponia Holė buvo gimusi Vartenau. Ir turėjo Vartenau namą. Nyčės gatvėje, pažymėtą penkiasdešimt devintu numeriu. Tas skaičius, kas be ko, buvo nelaimingas. Bet ką padarysi. Ji juk negalėjo jo

pakeisti! Tai padaryti galėjo tik valdžia. O išsikelti kitur? Ji irgi to nenorėjo. Juk tai pagaliau jos namas. Ir Giunterio.

O Giunteris jos vyras. Ir grįžęs iš karo jis klausinės žmonių: Kur yra penkiasdešimt devintas namas? Ir moteris su medine koja?

Apie rusus Giunteriui nereikia sakyti, pagalvojo ponia Holė ir vėl ėmė klibikščiuoti, tuščiu pilvu buvo ne juokai.

Nelik Berlyne! Parašė jai vyras, SS rotenfiureris Giunteris Holė iš Lenkijos, – kai Lenkija dar buvo vokiečių. Ir ji jam atsakė: „Mūsų namas sugriuvęs. Šešto aukšto nebėra, taip pat penkto, ketvirto, trečio ir antro. Likęs tik pirmas... bet be lubų, ir rūsys. Jis net su lubomis, nors jos su skyle... gan didele skyle. Bet, mielas Giunteri, nejau mūsiškis žmogus gyvens rūsyje? Taigi ne, Giunteri. Apie tai negali būti nė kalbos. Aš liksiu pas tavo tėvus Berlyne. Čia butas dar nesubombarduotas."

Paskui atėjo rusai. Ir jie penkiasdešimt devynis kartus ją išprievartavo. Nekreipdami dėmesio į medinę koją. Ir tikrai buvo nelengva išsigauti iš sostinės ir pasiekti Vartenau, su viena arijiška ir viena nearijiška koja, nenulaužta, bet šlubikščiuojant, skaudama sėdyne ir lyties organais, sukandžiotomis krūtimis ir nulaužtais nagais, – nors ji buvo ir pavėluota, ta kelionė į Vartenau, bet geriau vėliau negu niekad. Ir Giunteris nesužinos, kas buvo su rusais. O kai Giunteris grįš iš karo – kodėl jis turėtų negrįžti? – kiti juk sugrįžo? – tada ji pasakys jam: „Giunteri! Šešto aukšto nebėra, taip pat penkto, ketvirto, trečio ir antro. Likęs tik pirmas... bet jis be lubų. Tačiau pagaliau rūsys yra rūsys! Tiktai namo numerį reikėtų pakeisti. Tu juk esesininkas, Giunteri, rotenfiureris. Nejau negalėsi to padaryti?"

Juodosios rinkos operacijos vyko senamiestyje, vingiuotose, siaurose gatvelėse už rotušės ir Vilties vartų. Nors baltašalmė karinė policija kasdien rengė gaudynes ir dosniai vaišino lazdomis, čia ir toliau buvo guviai prekiaujama. Ponia Holė ne kažin ką nusituokė apie juodosios rinkos reikalus, bet ji neabejojo, kad nėra tokio daikto pasaulyje, kurio negalėtum gauti Vartenau juodosios rinkos turguje. Ir kiekvienusyk, kai ponia Holė čionai ateidavo, ji slapčia pagalvodavo: Viešpatie, na ir spekuliantynas! Jei fiureris tai žinotų! Jis sugrįžtų pas mus iš dangaus!

Ponia Holė neapkentė juodosios rinkos ir neseniai pasakė jaunajam Viliui:

– Vokietija yra plėšikų lizdas. Visur klesti juodoji rinka. Tarsi mes už ją būtume kovoję! Tai gėda. Ar ne, Vili?

Ir vaikis atsakė:

– Taip, ponia Hole.

Ir ji pridūrė:

– Vokiečių tauta badauja. Ir žmonės bėga į tą prakeiktą juodąją rinką, kad parduotų paskutinį savo turtą. Tai gėda. Ir juodoji rinka yra gėda.

Ir vyrukas pasakė:

– Dėl to turime būti dėkingi žydams.

O ponia Holė pritarė:

– Taip, teisingai, Vili.

Ir Vilis pasakė:

– Neseniai aš buvau kaime – pas ūkininkus, jie turi paslėptų maisto produktų, bet reikalauja už juos lupikiškų kainų, kaip žydai.

Ir ponia Holė tarė:

– Vili, visi Vokietijos ūkininkai – žydai.

Ir Vilis jai pritarė:

– Taip, ponia Hole, teisybė.

Ir ponia Holė pasakė:

– Manai, kad fiureris žinojo, jog Vokietijos ūkininkai yra žydai?

Ir Vilis atsakė:

– Nežinau, ponia Hole.

Kai atėjo į turgų, ponia Holė buvo visa suprakaitavusi. Dešinė jos koja skaudėjo nuo ilgo žygio, kairės kojos strampas taip pat skaudėjo, ir net lazda.

Senamiesčio bombos buvo pasigailėjusios. Namai čia stovėjo taip pat oriai kaip anksčiau, dar suleidę šaknis į žemę, nepyko ant dangaus, rodės, murkė kaip katės saulėje, žvelgė, truputį apsimiegoję ir atsargūs, pro mažus langelius po nuožulniais šiferiu dengtais palėpių stogais į vingiuotas gatveles už rotušės ir Vilties vartų. Žmonių minia švabždėdama judėjo senų namų šešėlyje, ir ponia Holė galvojo: Viešpatie, kodėl saule mėgaujasi tik stogai? Kodėl gatvelės yra šešėlyje? Ar tai turi kažką bendra su juodąja rinka? Ir kad čia... dievuliau... kad čia zuja vien šviesos ir saulės vengiančios padugnės! Ko man čia reikia. Kad Giunteris tai žinotų! Ir kad fiureris tai žinotų!

Žmonių srautas įsiurbė ponią Holę, ėmė stumdyti šen ir ten, nusinešė su savimi. Viena senė greta jos sušnabždėjo:

– Gal jums reikia kojinių? Arba keptuvės? Aš taip pat keičiu dolerius! Gal pažįstate ką nors, kas turi auksinį dantį? Arba nori jį išsitraukti?

Senė buvo nutvėrusi jai už rankos ir ponia Holė piktai išsivadavo iš jos gniaužtų. Ji pagalvojo: Ieško auksinių dantų! Ar aš noriu kokį išsitraukti? To dar betrūko! Tačiau tu jo ir neturi. Ir esi alkana. Tačiau turi vestuvinį žiedą. Ir jis auksinis! Ir kaip čia, po velnių, karšta! Tačiau kurgi ta saulė?

Tos senės ji daugiau nematė. Jai sukosi galva nuo daugelio veidų, daugelio balsų, iš bado, nuo troškios tvankos. Vieno namo įėjimo šešėlyje pastebėjo ūkininkę su milžiniška šiaudine pintine... ir gerai apsitaisiusį vyrą. Juodu pasikuždėjo. Ūkininkė išėmė iš krepšio duonos ir lašinių, o vyras apnuogino savo dilbį ir parodė ūkininkei rankinių laikrodžių kolekciją. Viešpatie, pagalvojo ponia Holė... tiek daug laikrodžių ant vienos rankos nešioja? Lygiai kaip tie Dievo prakeikti rusai Berlyne! Ji norėjo sustoti, pažiūrėti, kas bus toliau, norėjo iš arčiau pamatyti lašinius, duoną ir laikrodžius, bet buvo nustumta... nunešta pirmyn... šaligatviu... nuo šaligatvio ant grindinio... ir nuo grindinio vėl atgal ant šaligatvio. Bekojis invalidas, kiūtantis nuotake, pavydžiai nužvelgė jos sveikąją koją. Šalia jo stovėjo maža, gal kokių dvylikos metų mergaitė ir flirtavo su amerikiečių majoru. Ponią Holę kažkas smarkiai pastūmė, ji kluptelėjo ir būtų parpuolusi, jei majoras jos nebūtų sugriebęs.

– Sorry, – pasakė majoras.

Ponia Holė nežinojo, ką reiškia žodis „sorry". Pamanė, kad galbūt „soros". Ir kreivai šyptelėjo majorui. Ji jau vėl tvirtai stovėjo ant abiejų kojų, arijiškos ir nearijiškos.

– Kas šiandien jų turi? – pasakė ji majorui. – Tačiau geriau jau vargti pas amius, negu būti saugomam ruso. Visi jie prievartautojai ir suskiai.

Majoras linktelėjo, nors nesuprato nė žodžio vokiškai. Jis kažką pasakė jai, savo kalba, svetima savo kalba, ir ponia Holė nieko nesuprato, bet linktelėjo, nes ir majoras linktelėjo. Invalidas gatvės krašte vis dar pavydžiai žiūrėjo į jos sveikąją koją. Ponia Holė jam parodė liežuvį. Majoras tai pastebėjo ir nusijuokė.

– Jam negalima su jumis kalbėtis, – staiga tarė invalidas, – tai pažeidžia įsakymą nesibroliauti.

– Ką tai reiškia? – paklausė ponia Holė.

– Kad jam nevalia šokti į jūsų lovą, – atsakė invalidas, skambiai nusikvatojo, prisistūmė arčiau ir parodė jai juodus savo dantų likučius.

Ponia Holė kaip tik norėjo atsakyti: „Pabučiuokit jūs man! Jis užkabinėja ir mažas mergaites“, – bet nespėjo, nes žmonių srovė ją nusinešė. Majoras ėjo greta. Mergaitė taip pat. Tas majoras ilgas, liesas ir nerangus, pagalvojo ji. Visi jie tokie, tie gumą kramtantys dilbos! Tačiau jis nekramto gumos! Galbūt aukštesnės padermės? Tačiau senas. Jam tikrai jau bus šešiasdešimt? Ir plaukai ežiuku. Tačiau žili. Peleniniai.

– Gal norite pirkti auksinį žiedą? – paklausė ponia Holė ir parodė majorui vestuvinį žiedą. – Esu priversta jį parduoti, tik kad mano Giunteris nesužinotų.

Majoras nusijuokė, bet nieko nepasakė, tik parodė savo vestuvinį žiedą, valandėlę gręžė akimis orą ir paskui pratrūko kaip krioklys taukšti – savo kalba, kurios ji nė žodžio nesuprato.

Ponia Holė net nepastebėjo, kad jie praėjo pro rotušę – iš tiesų buvo prastumti žmonių minios – ir galop atsidūrė prie Vilties vartų. Ponia Holė pasidairė tos mažos mergaitės, bet niekur jos nebematė. Dingo, pagalvojo ji. Ką gi. Taip net geriau. Kai man buvo dvylika... aš dar su lėlėmis žaidžiau. Majoras jai vėl kažką pasakė, ko ji nesuprato, ir tada parodė į rekvizuotą juodą mersedesą, stovintį Vilties vartuose, tiesiai po akmenine jų arka. Kai jie priėjo prie automobilio, durys tuojau atsidarė – užpakalinės – ir ponia Holė įlipo, nors net nebuvo ketinusi. Majoras taip pat įlipo ir atsisėdo šalia jos. Prie vairo sėdėjo toks gumą kramtantis mulkis, tik jaunesnis už majorą. Taip pat

ežiuku kirptais plaukais. Tik šviesiais. Majoras kažką pasakė prie vairo sėdinčiam vyrui savo nesuprantama kalba, tada tas atsigręžė ir tarė jai nepriekaištinga vokiečių kalba:

– Majoras norėtų žinoti, ar jūs mėgstate konservus.

– Taip, – atsakė ji, – aš juos mėgstu. Ar jūs vokietis?

Vyras prie vairo nusijuokė ir pasakė:

– Ne. Tiktai mano tėvai. Aš esu amerikietis.

– O ar aš... – tarė ponia Holė, – mėgstu konservus? Aišku, kad mėgstu.

– Majoras norėtų žinoti, ar jis šiąnakt galės miegoti pas jus, – pasakė vyras prie vairo.

– Kodėl ne, – atsakė ponia Holė. – O kokie tie konservai?

– Jautienos, – atsakė vyras prie vairo.

– Aš, tiesą sakant, norėjau parduoti savo vestuvinį žiedą, – pasakė Holė.

– Vestuvinio žiedo negalima parduoti, – tarė vyras prie vairo.

– Iš tiesų tai taip, – sutiko ponia Holė.

– Jūsų vyras, matyt, dar nelaisvėje? – paklausė žmogus prie vairo.

Ir ponia Holė atsakė:

– Tai kad nežinau. Jis buvo Lenkijoje. Aš neturiu jokių žinių.

– O ką jis darė toje Lenkijoje? – pasidomėjo vyras prie vairo.

Ir ponia Holė atsakė:

– Tai kad nežinau.

Ponia Holė įsitaisė patogiau, ji ištiesė medinę koją, sulenkė sveikąją, atsilošė minkštoje sėdynėje, šyptelėjo majorui ir pagalvojo: Jam nereikia žinoti, kad Giunteris masinis žudikas. Jis nesupras. Tu galėtum jam paaiškinti, kad tai buvo tautos priešai! Ir Giunteris tik vykdė savo pareigą! Toks buvo fiurerio

įsakymas! O įsakymas yra įsakymas! Tačiau jis to nesupras. Jie juk tik gumą kramtantys mulkiai.

– Klausykite, – dabar jau rimtai tarė jai vyras prie vairo, – majoras jums duoda tris konservų dėžutes už pirmą lazdą, penkias už antrą, septynias už trečią. Ir taip toliau. Tai vadinama diferenciacija. Arba: fair play!

– Gerai, – atsakė ponia Holė. – Tačiau paklauskite majorą, ar jis matė medinę koją.

– Matė, – pasakė vyras prie vairo. – Tačiau tai jo netrikdo. Priešingai!

– Kaip tai suprasti? – paklausė ponia Holė.

– Jo žmona Amerikoje su abiem kojom, – paaiškino vyras prie vairo, – su abiem tikrom kojom. Tačiau ji niekam tikusi, nors jas ir turi.

– Taip... – tarė ponia Holė. – Ir kas tai per moteris?

– Amerikietė, – atsakė vyras prie vairo. – Ji skaito laikraštį, kai majoras jai daro tą daiktą.

Ponia Holė linktelėjo.

– Aš neskaitau laikraščių, – pasakė ji paskui, – ten vis tiek būna tik melas.

Vyras prie vairo apsimetė, kad to neišgirdo. Jis užsidegė cigaretę, išpūtė dūmą į priekinį stiklą, vėl atsigręžė į ją ir pasakė:

– Klausykite – majoras turi kompleksą. Ar žinote, kas tai yra?

– Ne, – atsakė ponia Holė.

Vyras prie vairo išsišiepė.

– Ką gi, – tarė jis paskui, – majorą jo žmona Amerikoje dvasiškai iškastravo. Jis įgijo nevisavertiškumo kompleksą. Ir dabar bijo moterų su dviem kojomis – dviem tikromis kojomis. Ir nori vienakojės.

– Ar tai kompleksas? – paklausė ponia Holė.

– Taip, – atsakė vyras prie vairo. – Tai kompleksas.

Dabar užsidegė cigaretę ir majoras, kažką sulemeno, lyg norėdamas atsiprašyti, pasiūlė cigaretę ir jai, pasakė:

– „Philip Morris"!

– „Philip Morris"! – pakartojo ponia Holė. – Aš ją paimsiu, bet surūkysiu paskui. Rūkyti tuščiu skrandžiu negerai.

Ponia Holė nepadėkojusi paėmė cigaretę ir įsidėjo ją į rankinuką. Paskui smarkiai palinko į priekį ir pasakė vyrui prie vairo:

– Savo koją aš praradau dar 1933 metais... tą dieną, kai į valdžią atėjo fiureris... ji buvo supuvusi, pasakė daktarai... tiesiog supuvusi... o pirma dar ėmė skaudėti... štai kaip viskas buvo... ir Giunteris pasakė... ją žydai apkerėjo, ir tai buvo žiemą... kaip tik tą dieną... bet nieko nepadarysi... taip pasakė ir mano Giunteris.

– Na tai kaip? – paklausė vyras prie vairo. – Ar jūs sutinkate? Diferencijuojam?

– Gerai, sutinku, – atsakė ponia Holė.

– Kuo daugiau lazdų, tuo daugiau konservų, – pasakė vyras prie vairo.

– Gerai, – sutiko ponia Holė. – Tačiau jis neatrodo taip, kad galėtų sustumti daug lazdų. Jam jau tikrai šešiasdešimt.

– Penkiasdešimt devyneri, – atsakė vyras prie vairo.

4.

Jie nuvažiavo iki Mocarto gatvės ir Adolfo Hitlerio aikštės kampo. Ten mersedesas sustojo, nes gatvės grindinys buvo sumaitotas ir pilnas laužo ir akmenų.

Ponia Holė pasakė vyrui prie vairo:

– Nuo čia jau netoli. Likusį galą galime nueiti pėsti.

Vyras prie vairo pasakė:

– O.K.

– O.K., – pasakė ponia Holė, nors visai nežinojo, ką tai reiškia.

– Gaila, kad negalima važiuoti toliau, – pasakė vyras prie vairo. – Aš mielai būčiau nuvežęs majorą iki pat jūsų namo. Tačiau jei negalima, tai negalima... Pasakysiu majorui, kad rytoj dešimtą lauksiu jo su automobiliu ties šiuo kampu.

– O.K., – pasakė ponia Holė, nors visai nežinojo, ką tai reiškia. – Taigi rytoj dešimtą ties šiuo kampu. Tada man reikės jį išversti iš patalo jau devintą.

– Taip ir padarykite, – pasakė vyras prie vairo ir nusijuokė. Ponia Holė taip pat nusijuokė. Nusijuokė ir majoras.

Kai jie išlipo, majoras ištraukė iš po sėdynės didelį atvirą pirkinių krepšį, ir ponia Holė pamatė, kad jame yra ne tiktai kon-

servų, bet ir viskio. Majoras paėmė ją už parankės. Jie ėjo lėtai, nors ponia Holė būtų mielai paspartinusi žingsnį, nes jos skrandis urzgė kaip piktas šuo ir jai vėl sukosi galva. Tačiau majoras neskubėjo.

– Laimė, kad nepalikau Berlyne konservų atidariklio, – pasakė ponia Holė. – Aš jį pasiėmiau... jis dar iš prieškarinių laikų. Puikus atidariklis.

Majoras nusijuokė ir ponia Holė pasakė:

– Aš, tiesa, neturiu doros virtuvės. Tačiau virtuvinį stalą turiu. Ir ten guli atidariklis... virtuvinio stalo stalčiuje. Ir tai, žinokit, tikras virtuvinis stalas, be jokių priekaištų! Mat aš, žinokit, gyvenu rūsyje. Ir dėl to neturiu doros virtuvės, tiktai tikrą virtuvinį stalą. Ar pas jus ten, anapus balos, irgi yra žmonių, kurie gyvena rūsiuose? Ir kas ten per rūsiai? Ir ar toks butas pas jus turi vieną ilgą sieną ir vieną siaurą? Ir du langus, pro kuriuos gatvė matyti tik iš apačios, o ne iš viršaus? Ir kodėl gatvės nematyti iš viršaus? Tai juk gatvės langai? Aš tai irgi norėčiau žinoti. O kartais pas mane ateina svečių, net šįryt, žinote, buvo atėjęs vienas vyras, kuris ieškojo manęs. Jis beldėsi. Tačiau aš dar miegojau. Jam reikėjo smarkiau pabelsti! Tai buvo bernas varlės akimis, sakė jaunasis Vilis. Su varlės akimis, kumpa nosimi, storomis lūpomis ir prastais dantimis – toks kaip žydas. Ar žydai taip atrodo? Norėčiau žinoti, kas tai buvo? Ar jūs atsitiktinai nepažįstate kokio varliaakio? Turėtų būti įdomus tipas.

Majoras nusijuokė ir kažką pasakė jai savo kvaila kalba.

Ponia Holė ne tiktai dusyk užrakino iš vidaus savo rūsio duris, bet ir užkišo geležinę sklendę, kuri buvo surūdijusi ir girgždėjo, ir ponią Holę tai nervino. Ji užkaišiojo durų plyšius vynioja-

muoju popieriumi, kad varliaakis tipas, jeigu jis vėl pasibelstų, negalėtų pažvelgti į vidų. Tada rūpestingai uždangstė abu plikus langus dygsniuotomis antklodėmis.

Majoras, rodės, staiga ėmė skubėti, nes buvo jau nusirengęs ir stovėjo šalia virtuvinio stalo plikutėlaitis, su stačiu galu, plaukuotomis kojomis, įkritusiu pilvu, viskio buteliu rankoje ir stebėjo ponią Holę, kuri dalykiškai klibikščiavo po butą, darsyk tikrindama duris, raktą, surūdijusią sklendę, vyniojamąjį popierių durų plyšiuose, dygsniuotas antklodes ant rūsio langų.

– What's your name, baby? – paklausė majoras.

– O.K., – atsakė ponia Holė, nors ir visai nežinojo, ką tai reiškia.

– How about this wooden leg of yours? – paklausė majoras.

– Jums, matyt, keista, kad aš užkaišiau plyšius, – atsakė ponia Holė, – bet visai ne dėl Vilio, nors jis kartais čia trinasi ir žvalgosi pro plyšius... jis vis tiek mato, kas dedasi mano bute... Pats suprantate – iš viršaus – pro lubų skylę... aš tik pamaniau, – jeigu tas bernas su varlės akimis vėl ateis, tai būtinai žiūrės pro plyšius. Aš žinau, ką darau. Atsarga gėdos nedaro.

Ponia Holė daugiau nekreipė dėmesio į majorą. Ji atklojo savo vienatvišką lovą, supurtė pagalvę, nes ji buvo sulamdyta, pagalvojo: ir spyruoklės jau kyšo, – pagalvojo, – jo galas stačias, bet jis trumpas – ir ketina diferencijuoti – kuo daugiau lazdų, tuo daugiau konservų – o tu alkana kaip vilkas – bet daugiau kaip vieną jis tikrai nesustums – būdamas penkiasdešimt devynerių – o gal?

Ponia Holė pradėjo nusirenginėti. Rūsyje buvo tamsu, bet ponia Holė tarė sau: „Pats tas apšvietimas. Žvakę į dešinę nuo lovos uždegsi paskui. Kai ateis metas.“

Ponia Holė rūpestingai sulankstė savo suknelę, padėjo ją ant klibančios kėdės šalia lovos, tada nusivilko apatinius drabužius – po vieną – iš eilės – nusisegė ir medinę koją ir pakabino ją – ten, kur visuomet kabojo, kai ji atsiguldavo, – ant truputį sulenktos vinies kojūgalyje ant išilginės sienos.

Majoras tebestovėjo prie virtuvinio stalo ir gėrė. Ponia Holė nušokavo viena koja prie kito lovos galo ir ten atsisėdo, staiga pašiurpo ir pasitrynė pečius.

– Apstatymas čia menkas, – pasakė ji majorui. – Pats matote: virtuvinis stalas, dvi klibančios kėdės, lova, sena drabužių spinta, žlibas veidrodis, dėžė žvakei, kita – anglims ir geležinė krosnelė kampe – aš ją, beje, susiorganizavau, kaip ir visa kita, kas čia stovi, – mat mano anų laikų baldai nuėjo perniek – bombos juos – na, ką čia šnekėt – o aš liesa, ką? Ir krūtys pernelyg nukarusios, ką? Ir Giunteris taip sakydavo, kad jos man siekia pilvą! Ir plaukai žili. Tačiau juos galima nudažyti. Jei gaučiau daugiau konservų, vėl pastorėčiau.

Ponia Holė šyptelėjo majorui. Majoras linktelėjo, lyg būtų supratęs, ką ji pasakė. Paskui jis vilkdamas kojas lėtai priėjo, su viskio buteliu po pažastimi, sekundę svarstydamas stabtelėjo priešais lovą, pažiūrėjo į ponią Holę, ši pasislinko į šoną, paskui vėl vilkdamas kojas nuėjo šalin – prie lovos kojūgalio, dar gerai patraukė iš pustuščio butelio, staiga nukabino, greitu nervingu judesiu, medinę koją, pasikišo ją po pažastimi – kita pažastimi – ne ta, po kuria buvo viskio butelis, vėl grįžo pas ją ir padėjo medinę koją prie ponios Holės į lovą.

5.

Vakar buvo jos gimtadienis – ir dėl to ji ilgiau pamiegojo. Šiaip ponią Holę kasdien anksčiausiai pažadindavo vasaros paukščiai. Jie, tiesa, buvo apdergę Adolfo Hitlerio aikštę – gėda, kitaip nepasakysi, – vis dėlto ponia Holė buvo dėkinga vasaros paukščiams, nes ji vis sakydavo sau: „Anksti atsikėlęs nepasigailėsi!“ – Ir kas būtų drįsęs dėl to ginčytis?

Ir šiandien ponią Holę iš kieto miego pažadino paukščių čirškėjimas. Savo papratimu ji pirma iškoneveikė medinę koją, nors ji šįkart ne kabojo ant ilgosios sienos, o gulėjo lovoje tarp majoro šlaunų, paskui nusiramino, nusižiovavo, atsargiai ištraukė koją iš majoro tarpkojo, pagalvojo: Septynias lazdas sustūmė – ir tau skauda skrandį nuo persirijimo konservais – kai tu jų visų net nesušveitei – na ir tipas jis – septyniskart išbarškino medinę koją...

Ponia Holė prisisegė ją, nuklibikščiavo prie geležinės krosnelės, užkūrė ugnį, pažiūrėjo, ar dar yra kubile vandens, ėmė treliuoti kaip vasaros paukštis, paėmė iš lovadėžės indų, ėmė juos barškinti, tyčia kelti triukšmą, kad majoras pabustų. Tačiau jis nepabudo! Vaje, – pagalvojo ponia Holė. – Tai bent kietai miega!

Kiek vėliau ji papurtė jį, apvertė ant nugaros, pamatė dvi pastėrusias mėlynas akis, nusiraugėjo iš baimės, pagalvojo: Septynios lazdos! O septyni blogas skaičius! Ir užvertė kanopas! Jis iš tiesų užvertė kanopas! Širdies smūgis! – vėl nusiraugėjo, pajuto, kaip nudiegė medinę koją, užsidengė ranka burną.

Ponia Holė nežinojo, ką jai daryti su negyvėliu. Bus geriausia, pagalvojo, jei paguldysiu už geležinės krosnelės. Kad daugiau nedrybsotų lovoje. Antraip, ji dar ims dvokti.

Ponia Holė tuojau ėmėsi darbo, atsargiai ištraukė negyvėlį iš lovos ir nuvilko nelygiomis grindimis. Pagalvojo, kad jis nesunkus. Jie juk iš kramtomosios gumos.

Ji neturėjo jokio noro pusryčiauti ir tarė sau: „Pirma reikia pranešti valdžiai. Papusryčiauti galėsiu paskui."

Jai toptelėjo! Telefonas! Na, žinoma. Reikia paskambinti. Iš Adolfo Hitlerio aikštės! Ten juk yra telefono būdelė!

Ponia Holė kuo skubiausiai išdulkėjo iš savo buto, nuklibikščiavo į Adolfo Hitlerio aikštę, pamatė tenai stovinčią prieškarinių laikų telefono būdelę, pamatė ir lentelę: „Neveikia!"

Ką daryti? Ar dabar išvis įmanoma paskambinti? Juolab tokioje subombarduotoje vietoje?

Ponia Holė nusiminusi perklibikščiavo didelę vasaros paukščių apdergtą aikštę, įsuko į Mocarto gatvę, paklausė vieną kitą žmogų. Niekas nežinojo, kur yra telefonas.

Vienas vyras jai pasakė:

– Palaukite, kol pasirodys karo policija.

– Tie su baltais šalmais ir raiščiais ant rankų? – paklausė ponia Holė. – Jie ne geresni už ivaną!

Ponia Holė nuklibikščiavo atgal Nyčės gatvės pusėn. Pirma

reikia pareiti namo! Ramiai apsvarstyti, ką reikėtų daryti! Štai kas svarbiausia! Ir pagaliau papusryčiauti, nes žmogus juk tiktai žmogus.

Kai pasiekė namus, dėžutėje rado laišką: „Sugrįžau iš karo! Atnešiau labų dienų nuo Giunterio! Ilgai negaliu užtrukti! Man reikia vėl dingti. Kaip gyvuoja medinė koja? Ar galėsiu į ją pabelsti? Man reikia sėkmės. Labiau negu bet kada. Maksas Šulcas."

Maksas Šulcas! Vyras su varlės akimis. Vyras su kumpa nosimi, storomis lūpomis, prastais dantimis! Vyras, kuris atrodė kaip žydas, bet nebuvo žydas.

Aha, pagalvojo ponia Holė. Dabar tu žinai, kas jis. Tai juk Maksas. Kodėl iškart nesupratai? Viskas aišku! Laubvaldės koncentracijos stovykla. Vokiečių okupuotoje Lenkijoje. Ten tarnavo Giunteris! Ir Maksas Šulcas! Kada tai buvo? Ar tik ne 1943 metais? Tada tave aplankė Giunteris. Jis atsivedė tą Maksą Šulcą. Ir pasakė:

– Čia Maksas Šulcas. Jis atrodo kaip žydas, bet nėra žydas.

O Maksas Šulcas nusijuokė ir tarė:

– Aš ne žydas!

Ir Giunteris pasakė:

– Pagaliau vėl tėvynėje!

Ir Maksas Šulcas jam pritarė:

– Taip, Giunteri.

Ir Giunteris pasakė:

– Pas mus jauku, Maksai. Ir vaizdas gražus iš šešto aukšto. Vasarą oras grynas. Žiemą nešalta. Ir kai ponia Holė žiemą purto savo patalus, sninga visame mūsų gražiame vokiškame mieste.

Maksas Šulcas nusijuokė ir pasakė:

– Taip, tai šis tas.

Ir Giunteris tarė:

– Taip.

Ir Maksas Šulcas tarė:

– Taip.

O Giunteris dar pridūrė:

– Kai baigsis karas, Maksai, žinok, kad pas ponią Holę visada galėsi prisiglausti.

6.

Vilis Holchameris taisė savo seną dviratį. Jo motina nepakentė kaukšėjimo ir nenorėjo kambaryje „kiaulininko“, tad Vilis Holchameris dviratį buvo išsinešęs į lauką, nors jų belubis kambarys iš esmės niekuo nuo lauko nesiskyrė, tačiau vis tiek buvo kambarys. Taigi jis išsinešė dviratį į lauką priešais namo duris, jį tenai išardė ir vėl surinko. Rankinis stabdis dabar veikė, taip pat dinama ir abi lempos, grandinė buvo šviežiai sutepta alyva, ir priekinis apsauginis sparnas daugiau nebeklibėjo. Jam tereikėjo užlopyti užpakalinio rato kamerą. Laimė, kad nuo bombų buvo apsaugojęs įrankių ir lopymo reikmenų dėžutę, kurioje net buvo švitrinio popieriaus, drobės, klijų ir apskritų bei keturkampių lopų.

Anksti rytą dangus buvo apsiniaukęs; atrodė, kad Nyčės gatvės griuvėsių laukia smarkus dušas, bet debesys išsisklaidė, ir ryto saulė užmetė ant jų savo spindulių tinklą.

Vilis Holchameris dirbo intensyviai. Jei pataisys dviratį iki pietų, važiuos į Zolendorfą pas savo draugą Rudį Šalkę, kurio tėvas ūkininkas. Tenai visuomet galima padoriai užkrimsti. Vilis buvo nusivilkęs marškinėlius, deginosi saulėje, švilpiniavo ir tarpais traukė dūmą.

Prieš maždaug valandą matė, kaip iš namo išlėkė ponia Holė ir nepasisveikinusi su juo nuklibikščiavo Adolfo Hitlerio aikštės pusėn. Paskui ji sugrįžo, truputį sutrikusia mina, linktelėjo jam ir dingo už namo durų.

Paskui ponia Holė vėl pasirodė. Dešinėje rankoje ji turėjo kibirą vandeniui, švytavo juo, mirktelėjo jam ir šįkart sustojo. Vilis pastebėjo, kad jos veidas keistai paraudęs.

– Prie Mėsininkų gatvės pompos? – paklausė Vilis.

Ponia Holė linktelėjo.

– Kas šįryt buvo? – paklausė Vilis.

– Nieko nebuvo, – atsakė ponia Holė. – O kas turėjo būti?

– Aš mačiau majorą, – pasakė Vilis. – Keistas tipas.

Ponia Holė buvo beatsakanti: „Buvo“, bet paskui jai toptelėjo, kad Vilis per savo skylę lubose nemato iki krosnies, už kurios guli lavonas. Ir pritarė jam:

– Taip, iš tiesų keistas.

– Ilgai šiandien miegojo, – pasakė Vilis.

– Per daug išgėrė, – tarė ponia Holė. – Mums tas jų viskis nerūpi.

– Taip, – sutiko Vilis, – nelabai. Jis jau išėjo?

– Taip, išėjo, – atsakė ponia Holė. – Išsliūkino. Matyt, bijojo.

Vilis išsišiepė ir išpūtė dūmus jai į veidą. Jis paklausė:

– Kad pažeidė įsakymą nesibroliauti!

– Maždaug, – atsakė ponia Holė. Ji timptelėjo savo suknelę, kurį laiką tylomis paspoksojo į jo dviratį, paskui trumpai papasakojo, kad gavo laišką – to varliaakio berno – ir kad jis norėjo perduoti gerų dienų nuo Giunterio. Paskui nuėjo – šlubikščiuodama, mosuodama tuščiu kibiru – prie didžiosios Mėsininkų gatvės pompos.

Poniai Holei dingus pasirodė vyras su varlės akimis. Vilis Holchameris jį pastebėjo tik tada, kai jis išdygo priešais jį: apsirengęs sulamdytu kostiumu, liesas, varliaakis – su maišu ant nugaros.

– Na, – tarė Maksas Šulcas, – štai mes ir vėl.

– Kas čia per maišas? – paklausė Vilis Holchameris. – Vakar jūs jo neturėjote.

– Buvau paslėpęs, – atsakė Maksas Šulcas, – griuvėsiuose.

– O kas jame?

– Ne tavo sušiktas reikalas, – atsakė Maksas Šulcas.

– Seni skudurai, taip? – išsišiepė Vilis.

– Ne tavo reikalas, – pasakė Maksas Šulcas.

Maksas Šulcas vilkdamas kojas priėjo prie rūsio langų pažiūrėti, ar ponia Holė namie, bet langai buvo uždengti ir jis nieko nepamatė.

– Ji nuėjo prie pompos, – pasakė tada Vilis Maksui Šulcui, – o langai dar uždengti – nesuprantu kodėl!

– Ką gi, – tarė Maksas Šulcas, – nieko tokio. Aš galiu palaukti, kol ji pareis.

Maksas Šulcas atsisėdo ant durų slenksčio, pasidėjo tarp kojų tą seną maišą, išsitraukė iš kišenės „Camel“ cigaretę, uždegė ją. Vilis pastatė prie namo sienos savo dviratį, uždarė įrankių ir lopų dėžutę, pastūmė ją koja prie dviračio ir atsisėdo greta Makso Šulco.

– Gal norite keistis „Philip Morris“ į „Camel“?

– Prašau, – atsakė Maksas Šulcas. – Kodėl ne. Tas pats parfumuotas šūdas.

– Ponia Holė man pasakojo, kad atnešėte labų dienų nuo Giunterio. Ar tai teisybė?

Maksas Šulcas primerkė savo varliškas akis ir nusijuokė.

– Tai buvo tik prastas pokštas – tie sveikinimai. Giunteris negyvas.

– Netikiu, – pasakė Vilis Holchameris.

– Taip, taip, – patvirtino Maksas Šulcas. – Patikėk mano žodžiu. Negyvas kaip akmuo. Jį pričiupo partizanai.

– Kaip tai buvo? – paklausė Vilis.

– Pričiupo, ir viskas, – atsakė Maksas Šulcas.

– Na, – tarė Vilis, – tada ponia Holė kaip reikiant išsigąs.

– Taip, – sutiko Maksas Šulcas.

– O kaip ten buvo? – paklausė Vilis Holchameris. – Kaip atrodė tas „ir viskas“?

– Jam nunešė pakaušį, – atsakė Maksas Šulcas. – Ir liko be galo. Jį nupjovė partizanai. Tada, apsnigtame lenkų miške.

– Nupjovė, ir viskas, – pasakė Vilis.

– Taip, – patvirtino Maksas Šulcas.

Paskui jie ties gatvės kampu pamatė ponią Holę su kibiru vandens dešinėje rankoje ir mojančią kaire. Maksas Šulcas taip pat pamojo ir nusijuokė.

– Jūs taip pat buvote esesininkas? – paklausė Vilis.

– Ne, nebuvau, – pamelavo Maksas Šulcas. – Aš buvau tik vermachte. Ir traukdamiesi per Lenkiją mes susidūrėme su Giunterio Holės daliniu. Arba, tiksliau, jo dalinys susidūrė su mumis. Aš jį pažinojau iš anksčiau. Šiek tiek.

– Mat kaip, – pasakė Vilis Holchameris.

– Aha, taip, – patvirtino Maksas Šulcas.

7.

Kol ponia Holė, lyg gėdydamasi Makso Šulco, skubiai klojo lovą, paskui nuklibikščiavo prie stalo ir susijaudinusi ėmė jį valyti... Maksas Šulcas tylėdamas sėdėjo ant anglių dėžės, į dešinę nuo geležinės krosnelės. Jis buvo pasidėjęs maišą netoli durų, paskui nusivilkęs savo prakaitu permirkusį švarką ir nerūpestingai užmetęs ant maišo. Kodėl ponia Holė uždangsčiusi langus? Turėjo praeiti šiek tiek laiko, kol jo akys priprato prie rūsio prieblandos. Didelė žalvarinė lova, galvojo Maksas Šulcas, lova, kurioje guli senstanti moteris – vienatviška lova – ir virtuvinis stalas, dėžė su žvake skaitymui, dvi klibančios kėdės prie stalo šono, du žemi rūsio langai... viename kampe – sena drabužinė spinta ir pusžlibis veidrodis. Tiktai grįžtelėjęs galvą truputį atgal Maksas Šulcas pastebėjo už geležinės krosnelės pliką lavoną. Maksas Šulcas nekrūptelėjo. Jis tik pasikasė, pasikasė užpakalį, pagalvojo, kad jo dabar jau nuo to nebeniežti – kaip anksčiau...

Maksas Šulcas bandė poniai Holei paaiškinti, kad „tos labos dienos nuo Giunterio“ buvo tik prastas pokštas – ir kad Giunteris negyvas – tikrai negyvas! – ir dar kaip akmuo! – be pa-

kaušio ir galo guli lenkų miške – visai kaip akmuo, – nors akmuo neturi pakaušio ir neturi galo, – bet vis tiek: negyvas kaip akmuo.

Ponia Holė to, rodės, iškart nesuprato. O kai pagaliau suprato, nepradėjo bliauti. Iš pradžių ji tik išsprogino akis, beje, labai plačiai. O jau tada pradėjo bliauti.

Maksas Šulcas pasižiūrėjo į savo rankinį laikrodį. Kai ponia Holė pradėjo bliauti, buvo lygiai dešimt valandų, dvylika minučių ir trisdešimt trys sekundės. O kai pagaliau nusiramino, buvo dvylika valandų, dvylika minučių ir trisdešimt keturios sekundės.

Ponia Holė gulėjo ant lovos. Maksas Šulcas visą tą laiką laukdamas sėdėjo ant anglių dėžės, skaičiavo sekundes ir pastirai spoksojo priešais save, ore gręždamas skyles. Paskui Maksas Šulcas atsistojo, vilkdamas kojas priėjo prie lovos ir atsisėdo šalia ponios Holės ant lovos krašto, pasėdėjo išsišiepęs ir tiesus kaip mietas, paskui staiga tarė:

– O dabar užteks! Dvi valandas ir vieną sekundę bliauti dėl tokio šmikio – tai jau juokinga!

– Kodėl juokinga? – pasidomėjo ponia Holė.

– Nes jis buvo dešimčia metų jaunesnis už jus, – atsakė Maksas Šulcas. – Ir turėjo kitą. Kuri buvo dvidešimčia metų jaunesnė už jį. Ir tai sudaro trisdešimt metų.

– Kokių trisdešimt metų? – paklausė ponia Holė.

– Amžiaus skirtumo tarp jūsų ir tos kitos, – atsakė Maksas Šulcas.

– Ak šit kaip, – tarė ponia Holė.

– Giunteris vis tiek nebūtų grįžęs!

– Ak šit kaip, – tarė ponia Holė. – Mat kaip...

Maksas Šulcas išsišiepęs linktelėjo, išsitraukė „Camel" ciga-

retę, paspoksojo į ponią Holę didelėmis šviesiomis varliškomis akimis, pamirksėjo, pagalvojo apie snaiges, pagalvojo apie suglebusias krūtis, kurios nukarusios iki pilvo, spėjo, kad tokias ar panašias slepia uždara ponios Holės suknelė, susimąstęs pažiūrėjo į medinę koją, paskui į išilginę rūsio sieną, pastebėjo ir ilgą lenktą vinį žalvarinės lovos kojūgalyje – vinį išilginėje sienoje.

– Ji, matyt, skirta paveikslui?

– Ta didelė vinis?

– Taip, ta!

– Ji skirta mano medinei kojai, – pasakė ponia Holė. – Kai ji man trukdo – ypač lovoje ir ypač naktį, aš pakabinu ją ant tos didelės vinies.

– Gera vinis, – pasakė Maksas Šulcas.

– Ar man ją pakabinti? – paklausė ponia Holė.

– Kaip norite, – atsakė Maksas Šulcas.

Kiek vėliau ponia Holė pasakė:

– Ar matote lubose skylę, tiesiai virš mano lovos? Pro ją kartais į mane spokso Vilis.

– Tačiau dabar jis lauke prie mano durų, – atsakė Maksas Šulcas, – tebetaiso dviratį – tenai lauke.

Ir ponia Holė pasakė:

– Taip.

Ir Maksas Šulcas pasakė:

– Dabar jis nežiūrės.

Ir ponia Holė pasakė:

– Taip.

Ir sukikeno.

Per meilės pertrauką ponia Holė papasakojo, kad tas lavonas už geležinės krosnelės yra buvusio amerikiečių majoro. Ir kad jis sustūmė septynias lazdas, būdamas penkiasdešimt devynerių metų. Ir tada numirė nuo širdies smūgio.

– Mes būtinai turime pranešti valdžiai, – pasakė ponia Holė. – Jis juk negali čia gulėti!

– Gali, – pasakė Maksas Šulcas. – Ir negali. Šiaip ar taip... apie tai negali būti nė kalbos.

– Apie ką negali būti nė kalbos?

– Apie... valdžią.

– Kodėl?

– Kad valdžia manęs ieško.

– Ak šitaip! – tarė ponia Holė.

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas.

– Tai ką mes darysime?

– Aš jį išnešiu. Kai sutems.

– Gera mintis, – pritarė ponia Holė.

– Tiktai turėsime jį suvynioti, – pasakė Maksas Šulcas. – Geriausia įkišti į maišą.

– Jūs juk turite maišą! Ar negalite jo ištuštinti? Juk ten, matyt, tik seni skudurai, ar ne?

– Aš negaliu jo ištuštinti, – pasakė Maksas Šulcas.

– O ką jūs ten turite? Kas gi tame maiše yra?

– Tai ne jūsų reikalas, – atsakė Maksas Šulcas.

– Lavoną mes aprengsime, – pasakė Maksas Šulcas. – Už geležinės krosnelės aš mačiau ruloną vyniojamojo popieriaus. Juo aš jį apsuksiu. Tada prisidengęs tamsa nunešiu iki Adolfo Hitlerio aikštės. Tenai yra suolų. Aš pasodinsiu majorą ant suolo. O rytoj – taip, rytoj – laikraštyje bus parašyta: „Amerikiečių

majoras ant parko suoliuko numirė nuo širdies smūgio – Adolfo Hitlerio aikštėje – netoli nuo suniokoto fiurerio paminklo. Gal majoras išsigando? Gal jam kas nors pasivaideno, o gal ne? Ar nacionalsocializmas vėl reikalauja aukų? Ir kada tai pagaliau baigsis?“

– Viešpatie, – tarė ponia Holė. – Na, jūs ir tipas! Kad fiureris tai žinotų! Jis nusileistų pas mus iš dangaus.

– Aš negaliu čia ilgai likti, – pasakė Maksas Šulcas. – Aš ieškojau Slavickio ir savo motinos. Tačiau jie pabėgo nuo rusų. Adresas nežinomas. Tad atėjau čionai. Tačiau negaliu ilgai likti. Man reikia pasislėpti. Kaip nors! Kur nors! Galbūt Pietų Amerikoje. O gal ir ne. Ir kitos pavardės. Kitos tapatybės.

– O kas ta kita tapatybė?

– Kai virsti kitu, – atsakė Maksas Šulcas.

– Kaip fokusininkas, – pasakė ponia Holė.

– Panašiai, – atsakė Maksas Šulcas.

– Giunteris man viską papasakojo... kaip jūs ten Laubvaldėje... toje koncentracijos stovykloje, ar kaip ji ten vadinasi... toje Laubvaldėje... kaip jūs ten žudėte žmones... 200 000, sakė jis... 200 000 žydų... sakė jis.

– Jis neturėjo jums to pasakoti. Tai buvo griežtai uždrausta... visi mes turėjome tylėti... ir Giunteris. Man buvo įkalta į galvą: niekam nė žodžio!

– Tačiau aš buvau jo žmona...

– To niekas neturi žinoti... buvo mums pasakyta, net jūsų žmonos ir vaikai. Niekas!

– Nejau žudyti buvo uždrausta?

– Ne, – atsakė Maksas Šulcas. – Tai nebuvo uždrausta. Tiktai skleisti neteisingus gandus... va kas buvo uždrausta!

– Tačiau tai juk nebuvo neteisingi gandai?

– O dabar užsičiaupkite, – pasakė Maksas Šulcas. – Taip buvo, ir viskas. Aš čia nieko negaliu pakeisti.

– Giunteris, – pasakė ponia Holė, – buvo vyras kaip reikia.

– Taip, – patvirtino Maksas Šulcas.

– Ir jis visada sakė: „Tas Maksas Šulcas – irgi vyras kaip reikia."

– Kas buvo, tai buvo, – pasakė Maksas Šulcas.

– Jis apie viską papasakojo... tas mano Giunteris... apie ilgus griovius... kaip kaliniai kūlversčia griuvo į juos... vienas paskui kitą... „O Maksas Šulcas, – sakė Giunteris, – Maksas Šulcas... tas paprastai sėdėdavo ant griovio krašto... su šautuvu ant kelių... cigarete burnoje... paprastai pakrypusia į šalį... prilipusia... – sakė Giunteris, – ir kreivai šypsodavosi... tas Maksas Šulcas... visuomet šypsodavosi. Jis šaudė žmones šypsodamasis."

Maksas Šulcas linktelėjo. Jis išsitraukė dar vieną „Camel", užsidegė ją, paglostė senstančiai moteriai kojos strampą, paglostė plaukuotą žilą trikampį, truputį papešiojo jį, pasikasė, pasikasė užpakalį, pagalvojo, kad jo nebeniežti... kaip anksčiau.

– Mes dirbome įvairiais metodais, – pasakė Maksas Šulcas. – Kartais šaudydavome kalinius stovinčius... priešais ilgą griovį... stovinčius eile... jie žiūrėdavo į tą ilgą griovį, o mes juos šaudydavome į nugaras. Kartais jie žiūrėdavo į mus, ir mes juos šaudydavome iš priekio. Kartais įsakydavome gyviems šokti į griovį, tenai sugulti greta, ir mes juos sušaudydavome iš viršaus. Nuo griovio krašto. Kai vienas būdavo gatavas, kitas guldavosi ant jo. Tik viskas turėjo vykti greitai. Konvejeriu.

– Pirmus žydus aš nupleškinau vienose kapinėse... Lenkijoje... 1939 metais... žydų kapinėse... bet jų buvo nedaug. Mes tai paprastai darydavome kapinėse... tada... Lenkijoje... 1939 metais.

Kartą nuvarėme žydus į krikščionių kapines. Ir tenai ant vieno kryžiaus kabojo mažas Jėzus. Ir verkė. Mano unteršturmfiureris negalėjo to pakęsti. Ir ar patikėsite tuo, ar ne, numušė jį kulka nuo kryžiaus. Tačiau jis iškart nenumirė. Nenorėjo mirti. Ir tada unteršturmfiureris man pasakė: „Maksai Šulcai! Priverskite tą netikrą šventąjį pagaliau užsičiaupti. Jūs tai mokate geriau už mane!“ – Ir aš tai padariau.

Ponia Holė nustūmė jo ranką nuo kojos strampo, pasakė:

– Liaukitės pešiojęs! – pasakė. – Jūs fantazuojate! Aš netikiu... ta pasaka apie Jėzų. Tačiau visu kitu... tikiu.

– Vėliau atsidūrėme Rusijoje, – toliau pasakojo Maksas Šulcas, – pietų Rusijos ruože su operatyvine grupe D. Tenai gaudėme žydus kaip zuikius. Ir ten buvo ilgų griovių. – O 1942 metais... mane ištiko lengvas širdies infarktas... ir aš buvau perkeltas į Laubvaldę. Taip tad buvo.

– Į Laubvaldę!

– Taip, į Laubvaldę. Naikinimo stovyklą be dujų kamerų.

– Be dujų kamerų?

– Be dujų kamerų!

– Ir tenai susipažinote su Giunteriu?

– Taip, tenai, – patvirtino Maksas Šulcas. – Tačiau jūs juk žinote tai!

– Žinau, – pasakė ponia Holė, – tik norėjau darsyk išgirsti.

– Ar teisybė... kad anksčiau jūs buvote kirpėjas?

– Teisybė.

– Tikras kirpėjas?

– Tikras.

– Ir kur tai buvo?

– Vyshalėje. Prieš karą.

– Tada ir man galėtumėte prie progos pakirpti plaukus.

– Galėčiau, – pasakė Maksas Šulcas. – Tačiau aš nesu moterų kirpėjas.

– O koks?

– Vyrų.

– O ar toksai negali kirpti plaukus ir damoms?

Maksas Šulcas išsišiepė:

– Tokioms damoms kaip jūs... galėtų.

– Mano plaukai per ilgi, – pasakė ponia Holė, – ir susimetę į kuokštus... be to, norėčiau juos nudažyti.

– Pažiūrėsim, – pasakė Maksas Šulcas. – Aš nesinešioju įrankių... o tame dideliame maiše... ten kas kita... ir neturi nieko bendra su mano darbu. Tačiau leiskite man pagalvoti.

– Žirkles aš turiu, – pasakė ponia Holė. – Šukas... irgi. Ir kuo dažyti... atsiras.

– Gerai, – tarė Maksas Šulcas. – Galbūt rytoj ar poryt... arba kitą savaitę.

– Arba šiandien pat, – pasakė ponia Holė. – Nepamirškite, kad moteris lovoje geresnė, kai žino, kad gerai atrodo.

– Šiandien ne, – pasakė Maksas Šulcas. – Šiandien tikrai ne.

•

– Laubvaldėje... aš nebegalvojau apie savo profesiją, – pasakė Maksas Šulcas. – Tik paskui... kai viskas baigėsi.

– Taip, – tarė ponia Holė.

– Žmogus turi kažką daryti, – pasakė Maksas Šulcas. – O karas jau baigėsi.

– Eikite dirbti juodojoje rinkoje, – pasakė ponia Holė. – Dabar daugelis taip daro.

– Bandysiu, – tarė Maksas Šulcas. – Tačiau tenai visąlaik nedirbsi... toje juodojoje rinkoje... galbūt kurį laiką... vienąkart tai baigsis...

– Tada atidarysite kirpyklą?

– Jūs norėjote pasakyti... kirpimo saloną.

– Taip. Kirpimo saloną.

– Tuo galite neabejoti, – pasakė Maksas Šulcas. – Žmogus turi kažką daryti. O kirpimas... tai padorus darbas.

– Manding, puikus darbas, – pasakė ponia Holė. – Jis turi kažką ...kaip ten sakoma?

– Meniška, – atsakė Maksas Šulcas, – geras kirpėjas yra menininkas... bet ir duonai uždirba... ir gali išmaitinti savo šeimą.

– Tačiau jūs juk neturite šeimos?

– Kada nors turėsiu, – pasakė Maksas Šulcas.

– Puiki profesija, – pasakė ponia Holė.

– O kas buvo Laubvaldėje... tai pražuvo, – pasakė Maksas Šulcas. – Dabar reikia tik...

– Ko? – pasidomėjo ponia Holė.

– Vėl įleisti šaknis, – atsakė Maksas Šulcas, – ir vėl padoriai gyventi.

– Vis dėlto pasakykite, kas yra tame maiše.

Maksas Šulcas padvejojo. Paskui lėtai atsakė:

– Auksiniai dantys... – Nors visai nenorėjo sakyti.

Ponia Holė išsigandusi šūktelėjo, sulenkė koją, pusiau atsisėdo, įsmeigė į Maksą Šulcą akis.

– Ir keli seni skudurai ant viršaus, – pasakė Maksas Šulcas, – šiek tiek maisto... ant viršaus... dienoraštis... ir dar maldaknygė.

– Maldaknygė? Dienoraštis?

– Taip.

– O apačioje?

– Auksiniai dantys, – atsakė Maksas Šulcas.

– Auksiniai dantys, – sušnabždėjo ponia Holė.

– Taip, – patvirtino Maksas Šulcas.

– Ir ką jūs ketinate su tais auksiniais dantimis daryti? – paklausė ponia Holė.

– Pradėti naują gyvenimą, – atsakė Maksas Šulcas.

8.

Šiek tiek po trijų Maksas Šulcas išalko. Ir ponia Holė buvo alkana kaip vilkas.

Maksas Šulcas padėjo jai užkurti ugnį, pakapojo malkų, išvalė krosnelę, anglių dėžėje rado kartoninę dėžutę, supylė į ją pelenus ir anglių likučius, išėjo į lauką, išpylė viską už namo griuvėsių, pabuvo ten valandėlę, nusišlapino, pažiūrėjo į saulę, paskaičiavo, kiek truks, kol sutems, pasvarstė, ar lavonas, kurį tada neš, nebus per sunkus, pagalvojo, kad tikriausiai ne, – pagalvojo, kad reikėtų išsimaudyti, nes dvokia kaip ožys.

Grįžęs į kambarį pasakė poniai Holei:

– Aš jau keturi mėnesiai kaip keliauju. Pasitaikius progai kartais apsiprausdavau. Tačiau nesu maudęsis.

– Vilo motina turi sėdimąją vonią, – pasakė ponia Holė. – Aš galėčiau ją pasiskolinti.

– Gerai, taip ir padarykite, – pasakė Maksas Šulcas.

– Tiktai vandens, – pasakė ponia Holė, – turėsite pats atsinešti. Mėsininkų gatvėje yra didelė pompa.

Maksas Šulcas linktelėjo. Jis atsargiai atrišo maišą, ištraukė ilgą saliamio dešrą, kelis kietai virtus kiaušinius, kepalą duonos, padavė viską poniai Holei, vėl užrišo maišą, pasakė:

– Aha... štai dar jautienos konservai... bus tikra puota. Ir viskio turime.

Kol ponia Holė ruošė valgį, dengė stalą, nešė vonią, tarpais slapčia šukavosi, kasėsi medinę koją, tyliai kikeno... Maksas Šulcas iš didžiosios Mėsininkų gatvės pompos gabeno vandenį.

Jis keliskart tenai suvaikščiojo, atnešė daug kibirų vandens, pripildė ponios Holės puodus, paskui apskritą sėdimąją vonią, nusirengė ir įlipo į vandenį...

Ponia Holė išmuilino jam nugarą ūkišku muilu ir pasakė:

– Taip... o dabar atsistokite!

Ir Maksas Šulcas atsistojo, prakaituodamas, garuodamas, davė poniai Holei išmuilinti ir pilvą, kojas, pasakė:

– Aš nieko prieš, kad išmuilintumėte užpakalį ir ilgą galą.

Ponia Holė pasakė:

– Jis ne toks jau ilgas. Normalus, – ir paklausė: – O kaip ten su tais auksiniais dantimis? Ar man kas nors nukris?

– Nukris, – atsakė Maksas Šulcas. – Tačiau pirma turėsiu juos iškišti. Be pinigų jūs neliksite.

– O kai jūs dingsite iš čia? – paklausė ponia Holė. – Ar pasiimsite mane? Aš galėčiau jums virti... galėčiau jus prižiūrėti... ir lovoje aš ne tokia jau prasta... ar ne? Aš nereikli... jūsų neapsunkinčiau... o jeigu įsitaisysite jaunesnę... aš suprasiu... ir nieko jums nesakysiu... aš tik nenoriu likti viena... jūs galėsite su manimi daryti ką norėsite.

– Pavyzdžiui, ką? – paklausė Maksas Šulcas.

– Karšti man kailį.

– O žaisti šuniuką? – paklausė Maksas Šulcas.

– Ir žaisti šuniuką! – atsakė ponia Holė.

– O kaip jūs tai darysite... su viena koja?

– Tegu tai bus mano rūpestis, – atsakė ponia Holė.

– Jums nereikėjo sakyti Viliui, kad aš jums atnešiau labų dienų nuo Giunterio. Mat jis klausė, ar aš irgi buvau esesininkas?

– Ir ką jūs jam atsakėte?

– Kad buvau tik vermachte. Ir kad atsitiktinai sutikau Giunterį... Lenkijos miške... ir kad truputį jį pažinojau... iš anksčiau.

– Šiaip Viliui aš niekada apie jus nepasakojau.

– Gerai, – tarė Maksas Šulcas. – O jeigu vėl paklaus, tegu taip ir lieka: aš buvau tik vermachte.

– Supratau, – pasakė ponia Holė.

Ponia Holė taip pat išsimaudė karštoje vonioje... tame pačiame nešvariame vandenyje, kuriame maudėsi Maksas Šulcas. Jai patiko maudytis jo vandenyje. Ji paprašė Makso Šulco, kad ją išmuiluotų, nutaisė įsimylėjusias akis, sprogino jas į jį, bet vengė jo akių... mat ją kažkas trikdė... tai buvo ne žmogaus akys... o varlės.

Paskui abu godžiai valgė, kirto kaip reikia, gėrė viskį, plepėjo niekus, kalbėjo ir apie rimtus dalykus, apie naują gyvenimą.

– O kaip ten su tais šešiais milijonais žydų? – paklausė ponia Holė. – Kaip rašė laikraštyje. Sakė Vilis. Tikriausiai grynas melas?

– Aš to nežinau, – atsakė Maksas Šulcas.

– Manau, kad buvo tik du milijonai, – pasakė ponia Holė.

– Aš to nežinau, – pakartojo Maksas Šulcas.

– Arba trys ar keturi. Galbūt galėjo būti ir penki. Tačiau tiktai ne šeši!

– Aš to nežinau, – pakartojo Maksas Šulcas.

– Ar manote... kad galėjo būti ir šeši?

– Galbūt, – atsakė Maksas Šulcas. – Įmanomas daiktas. Aš jų neskaičiavau.

Maksas Šulcas valgė per greitai ir jam susuko pilvą.

– Kur čia klozetas?

– Jis subombarduotas, – atsakė ponia Holė. – Aš visada einu už namo.

– Tada ir aš dabar eisiu už namo, – pasakė Maksas Šulcas.

Jis išėjo vilkdamas kojas į lauką... po valandėlės grįžęs tarė poniai Holei:

– Taip, o dabar Maksas Šulcas truputį snustelės.

– Ramiai sau gulkitės, – pasakė ponia Holė. – Aš į tą laiką suplausiu indus ir nueisiu į viršutinį aukštą atiduoti vonios. Nekreipkite į mane dėmesio.

– Aš visą naktį nemiegojau, – pasakė Maksas Šulcas, – nakvojau Mocarto gatvėje... ir visą laiką bijojau, kad kas nepavogtų dantų.

– Suprantu, – tarė ponia Holė. – Ramiai sau gulkitės. Aš jus pažadinsiu, kai bus metas gabenti lavoną.

9.

Maksas Šulcas knarkė kaip diskinis pjūklas... o pabudęs pakilo, priėjo vilkdamas kojas prie lango, praskleidė antklodes ir pamatė, kad priešais plytintis griuvėsių laukas dega. Tačiau tai buvo optinė apgaulė. Saulėlydis. Taip galbūt pasaulis atrodys... paskutinę dieną!

Gaila, pagalvojo Maksas Šulcas... gaila, kad tai matai tik iš apačios... o ne iš viršaus... bet čia prakeiktas rūsys.

„Žinai ką, – kartą pasakė patėvis Slavickis jo motinai, – žinai ką, Mina... kai mes kada nors prakusime, tai išsikelsime iš rūsio. Rūsyje, Mina, kirpėjui gyventi netinka. Čia vieta sušiktam batsiuviui. Mat jis mėgsta žiūrėti pro rūsio langą. Žiūri ir skaičiuoja lauke pro šalį einančių žmonių batus. Apžiūrinėja jų pakulnes ir puspadžius, puspadžius su skylėmis ir be... Tačiau kirpėjui toks butas netinka. Kirpėjas... Mina... turi gyventi aukščiau."

Jie aprengė negyvėlį. Ponia Holė jam padėjo.

– Kaip manote, ar Vilis ką nors apie jį žino? – paklausė Maksas Šulcas.

– Jis mano... kad majoras seniai išsinešdino.

– O ta skylė lubose?

– Taip toli jis nemato... na, iki geležinės krosnelės.

– Tada viskas gerai, – pasakė Maksas Šulcas.

Jie atrėmė iki galo aprengtą majorą į išilginę sieną, netoli nuo didelės žalvarinės lovos kojūgalio.

– Kad nesukaistų, – pasakė Maksas Šulcas, – būtų toliau nuo krosnies. Mat aš netrukus vėl kursiu ugnį.

– Jūs vėl išalkote?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas.

– Žinote ką, – tarė Maksas Šulcas, kai lauke jau sutemo, – aš apsigalvojau.

– Dėl ko apsigalvojote.

– Na... dėl to numirėlio. Pernelyg kris į akis. Ypač dabar, vakare.

– Gal tada mums jį reikėjo išgabenti vidury šviesios dienos, ką?

– Ne, – atsakė Maksas Šulcas. – Irgi ne. Geriausia prieš auštant. Rytui brėkštant, kai visi eis į darbą. Tuomet žmogus su paketu ant nugaros mažiausiai kris į akis.

– Taigi rytoj anksti rytą?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas.

– Jei taip, mums dabar nereikia jo vynioti!

– Spėsim. Popierius nepabėgs.

– Gerai, – tarė ponia Holė.

– Jei turite špagato, – pasakė Maksas Šulcas, – tai duokite man jau dabar, kad rytą mums nereikėtų jo ilgai ieškoti.

– Špagato turiu, – atsakė ponia Holė. – Tačiau kam jums jo reikia?

– Tam atvejui, jei pūstų smarkus vėjas, – atsakė Maksas Šulcas. – Kad nenuneštų vyniojamojo popieriaus.

– Ak štai kas, – pasakė ponia Holė.

Maksas Šulcas vėl pakapojo malkų, išvalė krosnelę, išnešė kartoninę dėžę su anglių likučiais ir pelenais už namo, nusišlapino tamsoje, aklai taikydamas ant griuvėsių ir sienos liekanų, paspoksojo į dangų, paieškojo Didžiųjų Grįžulo ratų, bet nerado, tačiau pamatė Paukščių Taką, pagalvojo, kad gerai būtų dingti iš čia toli toli...

10.

– 1945 metų sausio devynioliktą karas mudviem baigėsi, – pasakė Maksas Šulcas, – man ir Giunteriui. Giunteris gulėjo negyvas ant apsnigto miško kelio... prakeiktame lenkų miške... o aš bėgau, lyg mane būtų vijęsis pats tėtušis Stalinas... bėgau ant nuomonės į mišką... norėdamas prasmegti skradžiai žemę...

Ponia Holė kramtė pilna burna. Ji darsyk pašildė saliamio ir kiaušinių likučius, atidarė dar dvi dėžutes jautienos konservų... jautieną pakepino... truputį per daug... beveik sudegino... bet Maksas Šulcas, rodės, net nepastebėjo, ką deda į burną. Jis vis spoksojo į langą.

– Ir koks tai buvo miškas? – paklausė ponia Holė.

– Lenkų miškas, – atsakė Maksas Šulcas.

– O kaip atrodo lenkų miškas?

– Kaip lenkų miškas, – atsakė Maksas Šulcas. – Taip ir atrodo.

– Vis dėlto papasakokite man, kaip buvo... tą dieną, kai baigėsi karas.

– Jis dar nesibaigė, – pasakė Maksas Šulcas. – Tiktai man baigėsi. Ir Giunteriui. Ir kitiems Laubvaldės esesininkams. Ir kaliniams. Tenai!

– Tad ir papasakokite apie tai!

– Vėliau, – tarė Maksas Šulcas. – Vėliau viską papasakosiu.

– Ir dar daugiau?

– Ir dar daugiau, – atsakė Maksas Šulcas.

Abu jie truputį apkvaito, išgėrė butelį viskio, gėrė į majoro sveikatą, laikėsi per stalą už rankučių.

Majoras spoksojo į juos plačiai išsprogintomis akimis, tylomis sėdėjo prie išilginės rūsio sienos žalvarinės lovos kojūgalyje.

– Jam reikėtų užmerkti akis, – pasakė ponia Holė. – Aš negaliu pakęsti to žvilgsnio! Rodos, norėtų sustumti aštuntą lazdą!

– Mes niekada neužmerkdavome negyvėliams akių, – pasakė Maksas Šulcas, – niekada to nedarėme. O ir majoras jau seniai negyvas. Tai dabar neužmerksi.

Maksas Šulcas atsistojo ir nusvirduliavo prie negyvėlio, tiktai pažiūrėjo į plačiai atmerktas akis, bet prie jo neprisilietė, tada vėl atsvirduliavo prie virtuvinio stalo, atsisėdo ant kėdės, priešais ponią Holę.

– Ir kaip ten buvo tame lenkų miške? – paklausė ponia Holė.

– Aha... kaipgi ten buvo... – tarė Maksas Šulcas. Jis sunkiai pasirėmė galvą rankomis, rodės, užsnūdo, paskui pakėlė savo varliškas akis į viršų, pasižiūrėjo į ponią Holę, pasiklausė garsų... gatvės ir pirmo aukšto virš rūsio... paskui atlošė galvą, prisikišo butelio kakliuką prie burnos, susivilgė lūpas, rodės atsigavo, pasakė: – Aha... kaipgi ten buvo...

– Taip, kaip ten buvo, – tarė ponia Holė. Ji smalsiai palinko į priekį, staiga išsigando jo varliškų akių, atsilošė atgal, susimąsčiusi krapštė nosį, stebėjo Maksą Šulcą, juto, kad

baimė praeina, pagalvojo, kad tai buvo seniai... jis niekam nieko nepadarys... tos varliškos akys... jos buvo pavojingos... o dabar jau nebe... bet būtų gerai, kad jis sustumtų dar vieną lazdą... galbūt vėliau... jis gerai barškinasi... ir rūsyje jauku... šviečia žvakė... išties jauku... nors ir truputį šiurpoka... bet jai tai patinka... tik tas negyvėlis spokso... bet jos tai netrikdo... ir būtų gerai pamatyti, kaip atrodo tie auksiniai dantys... ar jis kada nors juos parodys?.. jauku čia... ji soti... ir gerai jaučiasi...

– O buvo taip, – pasakė Maksas Šulcas. – Dieną prieš. Laubvaldėje.

Man staiga suskaudo pilvą. Ir aš pasakiau savo unteršturmfiureriui: „Unteršturmfiureri, leiskite pranešti, aš negaliu šaudyti kalinių, nes man skauda pilvą!"

Ir mano unteršturmfiureris atsakė: „Tai malonėkite nusišikti. Tik greičiau!"

Ir aš pasakiau: „Aš jau padariau tai. Tačiau nepadėjo."

Ir mano unteršturmfiureris paklausė: „Kas atsitiko, Maksai Šulcai!"

Ir aš jam atsakiau: „Varšuva krito!"

Maksas Šulcas reikšmingai šyptelėjo poniai Holei, pasičiupo viskio butelį, bet negėrė, pastatė jį atgal ant virtuvės stalo, pastebėjo, kad „kažkas" prilipę prie jo apatinės lūpos... šalta... negyva... įkypa... cigaretės nuorūka... suėmė ją dviem pirštais, nerūpestingai sutraiškė, apsilaižė lūpas...

– Buvo kritusi Varšuva. Rusai stovėjo priešais Krokuvą, Lodzę, Tilžę... ir maždaug už dvidešimties kilometrų nuo Laubvaldės. Stovykloje vyravo skirstymosi nuotaikos. Vyrai krovėsi daiktus. Mūsų buvo 112. Ir kiekvieną iš mūsų buvo apsėdusi

viena vienintelė mintis: Nešdintis! Kol čia neatsibeldė rusai! Nešdintis! Į Vokietiją!

Maksas Šulcas čiupo kitą „Camel", ėmė ieškoti degtukų. Ponia Holė juos jam pastūmė.

– Tai va. Buvo taip, – pasakė Maksas Šulcas. – Penki sunkvežimiai stovėjo paruošti. Mes turėjome nešdintis. O kalinių negalėjome pasiimti. Jų buvo nedaug. Tuos, kurie dar buvo likę, reikėjo sušaudyti.

Kaliniai tempė ir krovė dėžes į sunkvežimius. Mes galėjome pasiimti tik šiek tiek maisto produktų, šaudmenų, dėžę su papuošalais ir dėžę su negyvėlių auksiniais dantimis, tik jų likučius, kurių dėl laiko stokos nespėjome išsiųsti į reichą. Taip tad buvo, – kalbėjo Maksas Šulcas. – Kai paskutinė dėžė buvo pakrauta – ta su auksiniais dantimis, – atsitiko nelaimė. Ji nukrito ant žemės ir sulūžo, ir iš jos pabiro auksiniai dantys. Aš stovėjau prie sunkvežimio ir atidžiai viską sekiau, nors man ir skaudėjo pilvą. Tačiau sukandau dantis – savo – nes to mes buvome išmokę.

Taip tad buvo. Auksiniai dantys pasipylė ant žemės. Kitos tuščios dėžės niekur nebuvo. Neturėjome. Todėl įsakiau vienam kaliniui atnešti kelias kartonines. Tačiau kam aš tai pasakoju. Tai nesvarbu. Taip buvo, ir viskas. Auksiniai dantys paskui buvo surinkti į kelias vidutinio dydžio dėžes ir pagaliau pakrauti.

Šit kaip buvo. Tada aš gavau įsakymą sušaudyti belaisvius. Kaip sakiau, jų buvo nebedaug. Aš juos suskaičiavau: aštuoniasdešimt devyni! Smulkmena! Su tiek gali susitvarkyti vienas žmogus.

Tačiau man skaudėjo pilvą. Ir aš nuėjau pas savo unteršturmfiurerį ir pasakiau jam tai. Tačiau jis nieko nenorėjo girdėti.

Maksas išpūtė priešais save tirštą dūmų kamuolį.

– Ką gi, – pasakė Maksas Šulcas, – tada aš juos sušaudžiau su skaudamu pilvu.

Maksas Šulcas įsmeigė akis į ponią Holę.

– Kai palikome stovyklą, – lėtai ištarė jis, – pradėjo snigti. Kurį laiką buvo tyku, ir snaigės be garso krito iš dangaus kaip paukščių plunksnos. Mes važiavome per lenkų mišką Vokietijos pusėn. Ir miškas atrodė kaip vokiečių pasakose, virš aukštų medžių tylus dangus ir snaigės kaip baltų paukščių plunksnos. Lygiai taip turėtų atrodyti miškas, virš kurio ponia Holė purto savo patalus – ponia Holė iš Grimų pasakų... Grimų pasakos... mėgstamiausia Iciko Finkelšteino knyga... kai Icikas Finkelšteinas buvo dar mažas... Icikas Finkelšteinas... jis taip ją mėgo... tą pasakų knygą... ir tai buvo vokiškų pasakų knyga.

Tačiau paskui... pakilo vėjas. Ir vokiečių pasakų miškas pasikeitė, rodės, pranyko sniego pūgoje, vėl virto lenkų mišku. O frontas buvo čia pat. Jis tupėjo už mūsų tankmėje, kiūtojo kažkur arti, tūnojo miške už mūsų kaip kokia prakeikta ugnimi spjaudanti salamandra, bet neilgai, paskui ėmė šliaužti paskui mus, šliaužė paskui mus, šliaužė greičiau už mus, nors mes važiavome, o ne šliaužėme, apipylė mus fejerverkais.

Aš stovėjau šalia Giunterio. Paskutiniame sunkvežimyje. O šalia mūsų stovėjo stovyklos komendantas Hansas Miuleris, stovėjo prie dėžių su auksiniais dantimis, saugojo auksinius dantis, rodės, nebepasitikėjo nė vienu iš mūsų, stovėjo šalia manęs ir Giunterio ir spoksojo į auksinius dantis.

Mums buvo šalta. Mes karksojome įsisupę į savo milines. Aš

laikiausi įsikibęs į Giunterį. Sunkvežimio kėbulas buvo žemais bortais, be stogo. Mes visi apsnigti.

Pasakiau Giunteriui: „Į Vokietiją!"

Ir Giunteris atsakė: „Taip, į Vokietiją!"

Ir stovyklos komendantas Hansas Miuleris pasakė: „Frontas vis artėja. Ta prakeikta pūga. Kad mes bent greičiau važiuotume. Ir aš kertu lažybų, mano ponai, kad tie bernai mūsų tyko!"

„Kokie bernai?" – paklausė Giunteris.

„Partizanai, – atsakė stovyklos komendantas Hansas Miuleris. – Kitame miško krašte."

Ir Giunteris pasakė: „Kur jo kraštas? Ir kur kitas kraštas? Šis miškas juk neturi krašto."

„Partizanai, – pasakė stovyklos komendantas Hansas Miuleris, – laukia mūsų. Turėkite tai galvoje. Galbūt net ne miško krašte. Galbūt dar prieš kraštą."

„O mes važiuojame į Vokietiją, – pasakiau aš. – Tarp fronto ir tarp partizanų... ir mes pravažiuosime. Mes juk pravažiuosime. Ar ne?"

„Aišku, kad pravažiuosime, – atsakė stovyklos komendantas Hansas Miuleris. – Ir dar kaip!"

Man vėl ėmė susuko pilvą. Šįkart ne dėl Varšuvos kritimo. Šįkart dėl partizanų. Jie kiūtojo visur. Ir aš žinojau: mes važiuojame į spąstus.

Aš nepaprašiau leidimo. Nusvirduliavau į galą, atšoviau užpakalinio borto sklendes, nusileidau kelnes, atsitūpiau, perkreiptu veidu, iškišau savo šąlantį užpakalį į lauką, įsitvėriau į bortą, įspraudžiau galvą tarp kelių, apdergiau miško kelią... apsnigtąjį...

Pamatęs, ką darau, stovyklos komendantas taip pat perkreipė veidą, užsikrėtė nuo manęs, taip pat nusvirduliavo į galą, nusiplėšė kelnes dar greičiau už mane, atsitūpė greta manęs, pasakė: „Taip juk šika tik nearijai! – pasakė. – Čia dabar! – pasakė. – Tik ne mes!“ – sudejavo iš skausmo, paliko tamsų pėdsaką ant miško kelio, apsnigtojo, paliko pėdsaką šalia maniškio.

Kiti... draugai... tik juokėsi... gręžiojosi į mus... stovėjo apsnigti atvirame sunkvežimyje... stovėjo kaip sardinės... atvirai... juokėsi... pokštavo... Giunteris irgi.

Staiga pirmas sunkvežimis sustojo. Sustojo ir kiti. Mūsiškis taip pat. Labai staiga. Automobilių kolona sustingo vietoje. Ant miško kelio kažkas gulėjo. Nukirstas medis. Ir tada ėmė pyškinti. Labai staiga. Ir dar kaip pyškinti! Iš miško. Jie pyškino. Partizanai. Tai buvo partizanai. Jų ginklai buvo seni. Tačiau šaudė gerai. Jie tai, reikia pripažinti, mokėjo.

Aš tupėjau šalia Hanso Miulerio, stovyklos komendanto. O tas tupėjo šalia manęs. Kulkos mūsų nekliudė. Tik tuos, kurie stovėjo juokdamiesi atvirame sunkvežimyje... atvirai... ir jie staiga liovėsi juoktis... susmuko.

– Jums reikėjo pamatyti, – pasakė Maksas Šulcas, – kaip greitai aš užsitraukiau kelnes. Dar niekad gyvenime nebuvau taip greitai užsitraukęs. Ir stovyklos komendantas Hansas Miuleris užsitraukė. Tas net greičiau už mane. Jis kaipmat jas užsitraukė, puolė į priekį... prie kruvinos sušaudytų draugų krūvos... čiupo ginklą ir ėmė pyškinti į mišką, leisti vieną salvę po kitos.

Aš padariau tą patį. Pasekiau jo pavyzdžiu. Šaudyti mokėjau. Ir pilvo skausmas jau buvo praėjęs. Jums reikėjo pamatyti!

– Ką man reikėjo pamatyti? – paklausė ponia Holė.

– Kaip mes užbūrėme mišką, – atsakė Maksas Šulcas. – Tai

buvo mūsų paskutinis mūšis. Kai iššovėme paskutinį šovinį, pasidarė tylu tylu. Miškas tylėjo. Ir frontas tylėjo. Ir partizanai tylėjo. Net vėjas nutilo, ir nustojo kritęs sniegas.

„Dingstam iš čia!“ – suriko stovyklos komendantas Hansas Miuleris.

O aš tik burbtelėjau: „Taip, po velnių!“

Mes metėme savo ginklus į sužeistųjų ir negyvėlių krūvą. Hansas Miuleris, stovyklos komendantas, čiupo vieną dėžę su auksiniais dantimis ir atsivėdėjęs sviedė ją į krūmus. Tada mes iššokome iš sunkvežimio, pasipustėme padus ir dingome miške.

– O kas atsitiko Giunteriui? Ar Giunteris mirė iškart?

– Aš to nežinau, – atsakė Maksas Šulcas. – Giunteris gulėjo tarp kitų. Aš jį pamačiau tiktai kitą dieną.

– Papasakokite man... kaip jį pamatėte.

– Gerai, – pasakė Maksas Šulcas. – Vėliau.

– Kaip ten buvo su tuo mišku? Jūs jį iš tikrųjų užbūrėte?

Maksas Šulcas linktelėjo.

– Miškas tylėjo. Tačiau kai mes ėmėme bėgti... jis pradėjo juoktis.

– Aš netikiu, jūs fantazuojate, – numojo ranka ponia Holė. – Miškas negali juoktis.

– Gali, – pasakė Maksas Šulcas. – Miškas gali juoktis. Jis vėl atgijo. Frontas vėl ėmė siautėti. Partizanai išlindo iš savo slėptuvių ir ėmė pyškinti mums pavymui. Ir prasivėrė debesys. Medžių viršūnėse ėmė kaukti vėjas ir kapoti mums veidus šaižiu sniegu. Mes bėgome su limpančiomis apatinėmis kelnėmis, bėgome kaip nearijai.

Aš pamečiau iš akių stovyklos komendantą Hansą Miulerį. Kiek ilgai klaidžiojau po mišką, nežinau. Galbūt porą valandų. Paskui radau apleistą bunkerį, įsiropščiau vidun ir praleidau ten naktį.

– Naktį? – paklausė ponia Holė.

– Taip, naktį, – atsakė Maksas Šulcas.

– Pamiegojau kelias valandas, tuo metu frontas persirito per mane, aš to net nepastebėjau, paskui pabudau, išsigandau, nusistebėjau, pasakiau: „Kas čia dabar?“

Išlindau iš bunkerio. Buvo dar juoda naktis. Išsilyginau uniformą pirštų galais, sumušiau kulnais ir užriaumojau dangui.

Aš riaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Aš riaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Aš riaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Tačiau veltui, niekas nesidarė. Metų metus anksti rytą riaumodavau dangui. Ir dangus visuomet paklusdavo. O dabar... staiga... nieko. Dangus neklausė.

Aš brūkštelėjau degtuką ir pasižiūrėjau į laikrodį. Jis buvo sustojęs.

Tik po kiek laiko ėmė po truputį brėkšti.

– Jūs vis dėlto fantazuotojas, – tarė ponia Holė. – Man iškart reikėjo suprasti. Kai kalbate, negali žinoti, kas tiesa ir kas ne. O kas atsitiko Giunteriui?

– Ak taip, Giunteriui... – pasakė Maksas Šulcas. – Vėliau, kai prašvito, nuėjau į tą vietą, kur partizanai mus buvo užpuolę. Jie buvo nuvarę sunkvežimius. Ir visus nuknekcinę, išskyrus mudu – stovyklos komendantą Hansą Miulerį ir mane, – išmetę negyvėlius ir sužeistuosius iš sunkvežimių, ir jie gulėjo kaip pakliuvo

krūvomis ant miško kelio. Partizanai, aišku, buvo pribaigę ir sužeistuosius. Trumpai tariant: ant apsnigto miško kelio gulėjo tik negyvėliai. Aš nukrapščiau sniegą nuo veido – keliems... apžiūrėjau kūnus... pagaliau aptikau Giunterį... be pakaušio ir be galo?

– Kaip atrodė Giunteris... be galo? – paklausė ponia Holė.

– Kaip menstruojanti moteris, – atsakė Maksas Šulcas, – su kruvina skyle tarp nuogų kojų.

– Nuogų? – paklausė ponia Holė.

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Visi jie buvo nuogi.

– Ar žinote, kaip atrodo lenkų miškas sausio mėnesį? – paklausė Maksas Šulcas. – Anksti rytą, prieš pat saulėtekį?

Kaip paveikslas Finkelšteinų svetainėje, – pasakė Maksas Šulcas. – Mat jie turėjo svetainėje didelį paveikslą... miško peizažą... svetimo krašto su šalta raudona saule, niūriais medžiais, nuo kurių gumbuotų šakų karojo varvekliai, smailūs kaip drakono dantys... karantys dantys, iššiepti prieš žemę, tarsi norėtų į ją susmigti... visa tai ir dar daug daugiau dengė balta drobė, susipynusi su keistais pilkais šydais. Finkelšteinų paveiksle nebuvo tiktai nuogų negyvėlių ant miško kelio.

– Kas buvo tie Finkelšteinai? – paklausė ponia Holė.

– Finkelšteinai buvo Finkelšteinai, – atsakė Maksas Šulcas. – Kas gi daugiau jie galėjo būti.

– Taigi aš stovėjau ten... tame prakeiktame lenkų miške, ant miško kelio, šalia negyvėlių, galvojau: Klausyk, Maksai... kaipgi tu dabar parsirasi į Vokietiją? Norėjau paleisti dūdas, bet pagalvojau apie tai, kad ašaros virs ledu ant mano blakstienų... nes Lenkijoje žiemą šalta, taip šalta, kad seilės užšąla, jeigu per plačiai išžioji marmūzę.

– Tada ją verčiau reikia laikyti užčiauptą, – tarė ponia Holė.

– Man nieko kito ir neliko, – pasakė Maksas Šulcas. – Tad stovėjau ant to miško kelio, spoksojau į negyvėlius, stovėjau stipdamas iš šalčio, neišsimiegojęs, kalendamas dantimis, alkanas...

Partizanai, aišku, buvo viską pasiėmę... ir maisto produktus. Žinojau, kad be maisto ir geros pastogės man galas. Turėjau kur nors prisiglausti, kur yra degtukų, – mat buvau paskutinius išnaudojęs, – kur galėčiau užsikurti ugnį ir kur būtų kokio nors mitalo. Man taip pat reikėjo gauti civilinių drabužių, išmesti savo uniformą ir – sakiau sau – pabandyti kirsti rusų linijas ir nusigauti į Vakarus... į Vokietiją. Niekas neturi žinoti, kas aš esu. Su mumis tie broliukai nesiterliojo. Su mumis... esesininkais.

Taip tad buvo.

Prieš pasišalindamas paieškojau krūmuose auksinių dantų. Ir radau juos. Dėžė buvo apsnigta. Aš nugramdžiau nuo jos sniegą ir ledą, užsiverčiau ant nugaros ir patraukiau per mišką, pasukau į dešinę ir vėl pasislėpiau tarp aukštų apledėjusių medžių, nes ten buvo saugiau. Galiuką pagūrinęs sustojau, nusiėmiau dėžę su auksiniais dantimis nuo kupros ir rankomis užkasiau sniege. Medžius aplink tą vietą pažymėjau savo kišeniniu peiliuku.

Žinojau, kad stovyklos komendantas, kaip ir aš, klydinėja po mišką, ir kažkodėl džiaugiausi, kad pamečiau jį iš akių. Hansas Miuleris, aišku, grįš į tą vietą, kur mes vakar buvome užpulti, ir ieškos auksinių dantų. Aš tariau sau: Bus geriau, jei tuos dantis turėsi tu, o ne jis. Kai ateis tam metas, tu juos išsikasi – prieš nutirpstant sniegui... po kelių savaičių ar panašiai – ir žygiuosi toliau... su tais dantimis... iki Vokietijos. Tenai juos parduosi ir tada pradėsi naują gyvenimą.

Miške knibždėte knibždėjo partizanų. Ir aš drebinau kinkas. Turėjau saugotis, kad jie manęs nepagautų. Vis prisimindavau Giunterį. Tą raudoną skylę tarp jo nuogų kojų. Baimė nuginė alkio jausmą. Aš klampojau per gilų sniegą ir pamažu sušilau. Po valandėlės išgirdau motorų gausmą ir sunkiųjų tankų vikšrų žvangesį, pagalvojau: Tai ivano tankų kolonos... o tenai kelias... ir dabar turiu būti ypač atsargus! Su ivanu nepajuokausi! Jis... ir partizanai! Tai ne juokas. O tos tankų kolonos, jos rieda per Lenkiją. Jos rieda į Vokietiją.

Aš vėl pasukau į šalį, pastebėjau, kad suku ratu, pasižiūrėjau į saulę, numačiau, kaip reikėtų eiti į Vakarus, tariausi einąs į Vakarus...

Apie pietus pamačiau dūmus, pamačiau laukymę, atsargiai prislinkau arčiau, pauodžiau kaip žvėris orą.

Iš pradžių mačiau tiktai stogą... persimetusį šiaudinį stogą su trumpu moliniu dūmtraukiu. Iš jo kilo juodi dūmai, sukosi virš stogo, čia pat strigo medžių šakose, išsivaduodavo pūstelėjus naujam vėjo gūsiui ir šaudavo į viršų. Aš palydėjau dūmų tumulus akimis, pažvelgiau nenoromis į dangų ir išsigandau. Mat dangus virš šiaudinio stogo atrodė kaip ledas. Mėlynas ledas su įšalusia saule.

– Aš dar nesu mačiusi mėlyno ledo, – pasakė ponia Holė. – Ir saulės, kuri būtų įšalusi. Tačiau pasakokite toliau!

– Aha, o buvo taip, – pasakė Maksas Šulcas. – Tiktai priėjęs arčiau pamačiau likusią pirkios dalį... turiu galvoje tai, kas buvo po stogu. Reikia pasakyti, kad nedaug. Žema valstietiška pirkia iš suplūkto molio, avių ir arklių mėšlo, baltai nudažyta kalkėmis. Tvartų nebuvo. Nei daržinės. Vien tiktai pirkia. Jos langai buvo siauri, apšalę, su ledo gėlėmis.

– Ledo gėlėmis? – paklausė ponia Holė.

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Su ledo gėlėmis. Jos žydi tiktai žiemą... ypač ant langų stiklų... ir ypač ant Veronjos pirkios langų stiklų.

– Veronjos?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Veronjos!

O buvo taip.

Staiga atsidarė vienas langas. Aš pamačiau veidą. Surukusios senės veidą. Seną kaip pasaulis.

– Kokio amžiaus? – paklausė ponia Holė.

– Tiksliai nežinau, – atsakė Maksas Šulcas. – Tačiau ta surukusi senė buvo tikrai bent jau dvigubai vyresnė už jus.

– Dukart keturiasdešimt devyni, – pasakė ponia Holė, – bus devyniasdešimt aštuoni.

– Dukart penkiasdešimt devyni, – pasakė Maksas Šulcas, – bus šimtas aštuoniolika.

Taip tad buvo, šitaipos.

Langas greitai vėl užsivėrė. Kurį laiką niekas nė nekrustelėjo, ir aš jau pamaniau: Neišdegs! Senė pamatė uniformą. Ir, aišku, išsigando!

Tačiau paskui durys atsidarė. Labai lėtai. Girgždėdamos. Labai keistai girgždėdamos.

– Kaip pasakoje apie Joniuką ir Grytutę, – pasakė ponia Holė. – Mane jau šiurpas ima.

– Mane irgi ėmė, – pasakė Maksas Šulcas. – Ir staiga ji išdygo ant durų slenksčio. Sena kaip pasaulis moteris. Ir keistai išsišiepusi. Tokios šypsenos aš dar nebuvau matęs.

– O kaip ji šypsojosi? – paklausė ponia Holė.

– Ji šypsojosi kaip žmogėdra, – atsakė Maksas Šulcas. – Arba

kaip žmogėdrienė. Nejučia pagalvojau apie milžinišką katilą, kuriame plaukioja mano užpakalis... – toks rožinis... gatavas pjaustyti – pamačiau savo varliškas akis skyrium plūduriuojančias nuovire. Ir mano akys matė jos veidą: išsišiepusį surukusios senės veidą... palinkusį prie katilo.

– Ir tada jūs, aišku, pabėgote... – pasakė ponia Holė.

Maksas Šulcas papurtė galvą.

– Ką jūs! Kur aš turėjau bėgti? Aš buvau alkanas ir sušalęs. Miške tykojo partizanai. O Raudonosios Armijos tankai čia pat riedėjo keliu į Vokietiją. Aš buvau esesininkas... be to, vienas iš tų, kurie valė teritoriją Naujosios Tvarkos planuotojams... va kas aš buvau... Maksas Šulcas... masinis žudikas... nešantis kudašių... ir dar už fronto linijos. Miške tūnantys ir tankuose važiuojantys bernai... ir visi kiti, kurie sekė paskui tankus... vienaip ar kitaip arba tik akimis, ar vien mintyse... kurie stovėjo už tankų ir laikė kumštį... tie kitos pusės vaikinai... ieškojo manęs, Makso Šulco, masinio žudiko... ir gviešėsi mano galvos! Ir aišku – taip aš tada galvojau – mano galo, kurį norėjo nupjauti – kaip Giunteriui... ir tiems kitiems, kurie ten gulėjo... kad mane visai nukarūnuotų... po mirties.

Aš mačiau senę. Ir mačiau Giunterį. Tokį kaip paskutinįkart. Ir tirtėjau iš baimės. Ir tariau sau: „Čia stoviu aš ir negaliu kitaip!“

Aš įėjau paskui senę į pirkią. Kažką sulemenau lenkiškai... kelis žodžius, kuriuos buvau išmokęs. Tačiau senė nusijuokė ir pasakė: „Aš moku ir vokiškai.“

Pirkios viduje buvo du kambariai ir palėpė. Senė mane visur apvedžiojo. Pirmiausia įžengėme į didelę virtuvę, savotišką gyvenamojo kambario ir kaimiškos virtuvės kombinaciją, kur

buvo negrabaus darbo kėdės ir suoliukai, keturkampis stalas, ilgas suolas, aprūkęs židinys ir kepimo krosnis su šiltasuoliu. Prie lango stovėjo didelė juoda skrynia, panaši į karstą... ant sienų kabojo daug visokių keistų medžio raižinių ir užuolaidų. Tarp židinio ir krosnies gulėjo glėbys šiaudų. Ir tenai pamačiau ožką, mažulytę ožką, ne didesnę už ėriuką. Ji kramtė šiaudus, kai aš su sene ėjau pro židinį, pasuko galvą, keistai pasižiūrėjo į mane, pravėrė snukį ir sumekeno.

Antrame kambaryje stovėjo tiktai didelė medinė lova su šiaudiniu čiužiniu. Šiaip buvo tuščia. Palėpės senė man neparodė, ir aš pamaniau, kad tenai bus laikomas šienas ar seni rakandai.

„Jūs, matyt, iš Laubvaldės, – karktelėjo man senė, – iš koncentracijos stovyklos... už septynių kilometrų nuo čia!

„Ne, – atsakiau aš. – Tikrai ne iš tenai."

„Jūs meluojate, – pasakė senė. – Aš tai matau."

Ir nusikvatojo. Ir tai nuskambėjo kaip ožkos mekenimas.

Taip tad buvo, šitaipos.

Židinyje smagiai degė ugnis. Senė pristūmė suoliuką, liepė atsisėsti, nutraukė man batus, kojines, vilkdama kojas išėjo į lauką, grįžo su sauja sniego, atsitūpė man prie kojų, ištrynė mano plikas, sustirusias kojas sniegu, išmasažavo, paskui papūtė į jas, karktelėjo: „Jos pamėlusios nuo šalčio... bet ne tiktai jos... ir visa kita... o dabar nusivilkite uniformą... ir apatinius... viską."

Aš padariau, kas man buvo pasakyta. Ir netrukus nuogas stovėjau priešais židinį. Senė atnešė daugiau sniego... ištrynė mane, nuo galvos iki kojų, gerai išmasažavo, pasakė: „Lauke būtumėte sušalęs... Kokio jūs kraujo... arijų?.. Jis vėl cirkuliuoja... va taip! – dabar apsirenkite... ir likite sėdėti prie židinio... o

aš paruošiu ko nors pavalgyti... jūs alkanas?.. kiek ilgai buvote miške... ir kiek laiko nevalgęs?“

„Nuo vakar dienos pietų, – atsakiau, – dvidešimt keturias valandas.“

„Ne taip jau ilgai, – pasakė senė. – O atrodote labai išbadėjęs. Jūs negalite ilgiau ištverti už nearijus!“

„Nežinau, – atsakiau. – Aš niekad nebuvau nearijas.“

„Netiesa, – pasakė senė. – Dabar esate.“

Senė kažką ketino su manimi daryti. Tačiau aš nežinojau ką. Galbūt norėjo naktį perpjauti man gerklę? Šią? Ar kitą naktį? Šiaip ar taip, aš neabejojau, kad ji ruošiasi mane nugalabyti! Senė pakvietė valgyti. Buvo skanu. Gavau barščių – tai raudonųjų burokėlių sriuba – su bulvėmis ir kaimiška duona. Senė valgė mažai. Iš tiesų tik spoksojo į mane ir, rodės, norėjo savo pavandenijusiomis akimis pasakyti: Tu liesas! Aš turėsiu tave truputį atpenėti.

Mes greitai ėmėme viens kitam sakyti „tu“. „Tu atrodai kaip žydas, – pasakė ji, kai mano burna buvo pilna bulvių, duonos ir barščių. – Bet aš žinau, kad nesi.“

„Nesu“, – atsakiau.

„Rytoj liksi vienas, – pasakė senė, – nes aš eisiu į kaimą. Ar esi kada matęs lenkišką kaimą?“

Aš atsakiau: „Taip. Lenkiškų kaimų... aš prisižiūrėjęs į valias.“

„Paskutinis mano vyras buvo jaunesnis už mane, – pasakė senė. – Daug jaunesnis. Ir turėjo dukterį iš pirmų vedybų. Ji gyvena kaime.“

„Ir ko tau riekia iš tos dukters?“ – paklausiau aš.

„Maisto, – atsakė senė. – Kartą per savaitę gaunu kelias bulves, raudonųjų burokėlių, duonos, vodkos. Savaitės racioną.“

„Iš to ir gyveni?“ – paklausiau aš.

„Taip, – atsakė senė. – Iš to ir gyvenu.“

Paskui mes gėrėme vodką ir darėmės vis atviresni. „Tu negali išeiti, – pasakė senė. – Dabar, žiemą, nenusigausi... iki Vokietijos. Sušalsi miške. Ir kur tu gausi maisto? Jeigu nueisi į gretimą kaimą, žmonės tave užplumpys. Arba ivanas pagaus. Arba partizanai. Arba policija. Dabar negali išeiti.“

„Ir ką tu siūlai?“ – paklausiau aš.

„Palauk, iki ateis pavasaris, – atsakė senė. – Mes čia abu galėsime išsiversti tuo maistu, kurio aš parsinešu iš kaimo, jei truputį pasispausime. Aš į tą laiką parduosiu tavo batus ir laikrodį ir už tai gausiu daug maisto. Mes jį sąžiningai pasidalinsime. Kad užtektų ir man, ir tau parsirasti į Vokietiją.“

Mes dar išgėrėme degtinės. Tačiau aš neatsikračiau baimės. Senė, aišku, sakė tiesą. Aš neturėjau kur iš čia eiti. Vienintelė protinga išeitis buvo palaukti pavasario. Galbūt pavasarį karas baigsis. Ir aš galėsiu sau žygiuoti. Buvau nieko prieš atiduoti jai laikrodį ir batus. Tačiau senė, maniau, aišku, meluoja ir tik nori mane užliūliuoti savo kalbomis. Kodėl ji turėtų mane laikyti iki pavasario? Nereikalingą burną! Ji perpjaus man naktį gerklę. Ir šiaip pasiims laikrodį! Ir batus! Juk taip? O gal ji ką kita mano su manimi daryti?

Visą naktį nesumerkiau akių, gulėjau ant ilgojo suolo virtuvėje, klausiausi, kaip gretimame kambaryje knarkia senė, tarpais atsikeldavau pakurstyti židinyje ugnies. Lauke priešais langą kaukė vilkai, vėjas ūžavo medžių viršūnėse. Aš, aišku, galėjau nugalabyti senę. Tačiau kas tada mane iki pavasario aprūpintų maistu. Pats rodytis kaime negalėjau. Tad man reikėjo senės.

Dar buvo ožka, kurios vardas, kaip išsiaiškinau, buvo Katiuša! Tačiau ji buvo liesa ir maža kaip ėriukas. Jei užplumpinčiau senę, pagalvojau, galėčiau papjauti ožką ir ja misti. Tačiau kiek ilgai? Kiek man užtektų mažos liesos ožkos? Ne! Aš priklausiau nuo senės. Man jos reikėjo. Senė galėjo su manimi daryti ką nori. Ji galėjo mane šerti iki pavasario. Galėjo paslėpti po lova ar kur nors pirkioj, jei užeitų partizanai... ar ivanas... ji galėjo mane apsaugoti. Tačiau galėjo ir įskųsti. Aš buvau visiškai nuo jos priklausomas.

Apie tai galvojau visą naktį.

Kitą rytą senė man pasakė: „Tu galėjai mane nužudyti. Tačiau aš tau nepatarčiau to daryti!“ – Lyg būtų perskaičiusi mano mintis.

Aš pasakiau: „Todėl, kad tu mane aprūpini maistu?..“

„Ne tiktai dėl to, – atsakė senė. – Mano podukra yra įpratusi, kad kiekvieną savaitę pasirodau kaime. Jei staiga nepasirodyčiau, ji tuojau ateitų čia pažiūrėti, kas man atsitiko. Tau tai neišeitų į naudą. O jeigu nugalabytum ir podukrą, jai nespėjus nueiti į policiją, tau tai irgi nepadėtų. Kaime tai tuojau kristų į akis. Žmonės ateitų pažiūrėti. Ir tu paskui nebegalėtum čia gyventi.“

Aš pasakiau: „Iš kur tokios mintys, Veronja? Kodėl aš turėčiau tave žudyti? Arba tavo podukrą? Arba jus abi? Tatai tuojau kristų į akis! Pati žinai!“

„Pavasarį galėsi išeiti, – pasakė senė. – O iki pavasario turėsi daryti, kol aš noriu.“

„Ir ką aš turėsiu daryti?“ – paklausiau.

„Pamatysi“, – atsakė senė.

Valgydami mes vėl gėrėme daug vodkos. Senė turėjo jos kelis butelius... iš geresnių laikų. Aš pralinksmėjau, nors tebejutau savotišką baimę, bet neišsidaviau. Papasakojau senei, kad aš metų metus kiekvieną ankstų rytą įsakinėju dangui, ir parodžiau, kaip tai darau. Užriaumojau: „Tebūnie šviesa! Tebūnie šviesa! Tebūnie šviesa!“

Senė pasakė: „Tu girtas.“

Aš atsakiau: „Ir dangus visuomet paklusdavo.“

„Ir dabar tebepaklūsta?“ – paklausė senė.

„Ir dabar“, – išdidžiai atsakiau aš.

„Netikiu“, – pasakė senė.

„Paklūsta, – pasakiau aš. – Aš galiu įrodyti.“

„Tada įrodyk“, – pasakė senė.

„Gerai, – sutikau. – Kada tik panorėsi.“

„Rytoj anksti rytą, – pasakė senė. – Aš tave pažadinsiu. Prieš auštant. Ir tada galėsi baubti. Kiek tik norėsi. Tačiau vargas tau, jeigu būsi melavęs.“

Ir buvo taip.

Senė pažadino mane ankstų rytą, prieš brėkštant. Aš apsivilkau savo uniformą ir apsimoviau batus. Mes atidarėme vieną langą ir abu įsmeigėme akis į tamsą. Aš sumušiau kulnais ir suriaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Aš riaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Aš riaumojau: „Tebūnie šviesa!“

Tačiau niekas nesidarė ir tada senė ėmė kvatotis, nusvirduliavo prie virtuvės stalo, kur stovėjo žibalinė lempa, uždegė šviesą, iškėlė lempą virš savo bedantės burnos ir kvatojosi visa gerkle, paskui vilkdama kojas nuėjo prie didelės juodos skrynios, kuri stovėjo prie lango, atidarė ją, ištraukė bizūną, vis tebesikvatoda-

ma savo mekenančiu, keistu juoku, paskui pamažu nusiramino ir karktelėjo man: „Aš galiu su tavimi daryti ką noriu! Galiu įskųsti! Galiu numarinti badu!“

Ir aš atsakiau: „Taip, gali. Tačiau to nepadarysi!“

„Padarysiu, – atsakė ji. – Jeigu nedarysi to, ko aš noriu.“

„Darysiu“, – pasakiau aš.

„Aš dar niekad neplakiau Dievo, – pasakė senė. – Ir aš to norėčiau.“

„Plakti Dievą?“ – paklausiau aš.

„Tą, kuris buvo Dievas“, – atsakė senė.

Tada iškėlė į viršų bizūną ir karktelėjo: „Nagi! Maukis kelnes! Greičiau!“

Gyvenimas Veronjos pirkioje buvo monotoniškas. Triskart per dieną barščiai, bulvės, duona, vodka ir pyla. Veronja buvo sena kaip pasaulis, bet stipri kaip ragana. Ji plakė mane smarkiai ir metodiškai, juokdamasi savo mekenančiu juoku, kai aš imdavau rėkti, rodės, niekad nepavargdavo, vilkdama savo senas kojas visuomet mane pavydavo, iškrapštydavo iš pastalės, iš pasuolės, iš užkrosnio... iš palovio kitame kambaryje. Aš galėjau daug ištverti, bet kartais netekdavau sąmonės. Išplakusi mane Veronja paprastai pripildavo kubilą šalto kaip ledas vandens iš ištirpyto sniego. Ir aš turėdavau į jį atsisėsti, nes Veronja sakė, kad atviros žaizdos tada greičiau užsitraukia. Buvau įsitikinęs, jog Veronja nori mane užplakti ir to nedaro tik todėl, kad ilgiau pasimėgautų.

Aš nuo pat pirmos dienos blogai miegojau, bet dar blogiau pasidarė tada, kai Veronja į suolą, ant kurio gulėjau, prikalė smailių vinių ir uždraudė jas ištraukti. Kartais rytą batuose rasdavau stiklo šukių arba sulankstytų surūdijusių vinių, dažnai ir sriuboje, kai kartu valgydavome.

Tačiau tai buvo tik pradžia. Vėliau Veronja dar labiau įsismagino.

Kartais sulaukdavome svečių. Daugelis partizanų ne iškart grįžo į civilinį gyvenimą ir vis dar glaudėsi miške, jie kartais užsukdavo pas mus pasisemti vandens iš šulinio, esančio už pirkios, arba valandėlę pasišildyti visada prikūrentoje virtuvėje. Tuomet Veronja mane paslėpdavo kitame kambaryje po šiaudiniu čiužiniu. Kartais užeidavo ir koks medžiotojas ar policininkas.

Kartą net du ivanai. Jie niekada ilgai neužtrukdavo, ir kai išeidavo, Veronja keiksmais ir spyriais išvarydavo mane iš savo lovos.

Kaip sakyta, vėliau Veronja dar labiau įsismagino. Aš stengdavausi atspėti, ką ji su manimi ketina daryti, bet vis neįstengdavau.

Vieną naktį Veronja mane pažadino. Ji stovėjo priešais mano suolą, apsigaubusi juodu chalatu, su žibaline lempa rankoje. Žili gaurai krito jai ant pečių ir nugaros. Veronja klastingai man šyptelėjo ir liepė sekti paskui ją. Mes nuėjome į kitą kambarį. Veronja pargriovė mane ant šiaudinio čiužinio ir atsiklaupė šalia.

„Klausyk, Maksai Šulcai, – pasakė ji gergždžiančiu balsu. – Pokalbis bus rimtas. Kadangi meilė... ne juokai.“

„Ko tu nori, Veronja?“ – baugščiai paklausiau aš.

Aš buvau atsisėdęs, bet Veronja vėl prispaudė mano galvą prie čiužinio.

Ji pasakė: „Aš noriu žinoti, kiek lazdų tu gali sustumti?“

„Kaip kada“, – neaiškiai atsakiau aš.

„Nekvailiok“, – pasakė Veronja, grėsmingai palinkusi prie manęs. Nuo jos sujaudinto, dvokiančio kvapo man darėsi bloga.

„Su riebia daugiau negu su liesa, – atsakiau mikčiodamas, matyt, todėl, kad mano motina buvo riebi. Aš bandžiau atsitraukti nuo Veronjos, bet negalėjau, nes trukdė lovos kraštas. – Aišku, priklauso ir nuo amžiaus, – pasakiau stengdamasis laimėti laiko. – Kuo jaunesnė ir riebesnė, tuo daugiau lazdų... kuo senesnė ir liesesnė, tuo mažiau. Tačiau aš turiu ir principų."

„Kokių principų?" – pasidomėjo Veronja.

„Nemiegu su moterimis, kurioms daugiau negu septyniasdešimt penkeri", – atsakiau.

„Taip... – tarė Veronja, – tai, sakai, turi principų ir, matyt, esi išrankus?"

Veronja išjuokė mane. Ji liepė man nesikelti, nuėjo į virtuvę, pakurstė ugnį, paskui išvirė keisto žolių gėrimo, grįžo ir davė man gerti. Aš gėriau, nes nenorėjau jos daugiau pykinti. Ji galėjo mane įskųsti. Galėjo su manimi daryti ką nori. Aš jokia mada neturėjau jos paversti savo prieše. Gėriau, kad nereikėtų galvoti apie dvokiantį kvapą, kad praeitų blogumas, kad ta žolių arbata nuplaučiau kartulį, susikaupusį skrandyje. Gėriau iš baimės. Gėriau iš pasibjaurėjimo. Gėriau iš bejėgystės. Veronja prisuko žibalinę lempą ir pastatė šalia medinės lovos. Tada nušliūrino prie lango, pastovėjo ten valandėlę... su savo juodu chalatu... kažką pamurmėjo panosėje, judindama gauruotą galvą į taktą murmesiui, prispaudė raukšlėtą kaktą prie šalto stiklo, pažiūrėjo savo skvarbiomis akimis pro ledo gėles į žiemos naktį, rodės, klausydamasi vilkų kauksmo ir miško vėjo giesmės, paskui staiga atsigręžė, atšliūravo atgal prie lovos, kur gulėjau aš, iki paskutinio gurkšnio išsriuobęs savo arbatą, išsigandęs, bjaurėdamasis... sustojo priešais lovą, pažiūrėjo į mane – veriančios akys ir varlės akys – įsiropštė į lovą, atsitūpė greta manęs, išsišiepė.

Ir tada tai įvyko. Aš ėmiau drebėti visu kūnu. Pastebėjusi tai, Veronja vienu trūktelėjimu nutraukė man kelnes, numetė jas ant grindų, šalia lovos... šalia blausios lempos... čiupo man už šlaunų, prispaudė jas prie čiužinio, pati ėmė drebėti, prunkšti, apsinešusiu liežuviu laižyti lūpas, varvinti tirštas seiles, kažką sumurmėjo, praskleidė savo juodą chalatą, palinko prie manęs, taip žemai, kad jos krūtys... sudžiūvusios, juodaspenės... palietė mano odą, ėmė savo raukšlėtomis rankomis glostyti man kelius, šlaunis, paskui staiga išskėtė pirštus, pirštus su ilgais nagais, nagais su juodomis panagėmis, lyg netyčia tais pirštais pasiekė mano galą, įsitvėrė į jį ir nebepaleido.

O lauke kaukė vilkai. Medžių lajose ūžavo vėjas. Ir naktis žvelgė į kambarį savo užgesusiomis akimis.

„Tas žolių nuoviras, – pasakė Veronja, – prikelia numirėlius. Ir tą negyvą varlę tarp tavo plikų kojų prikels. Taip tad yra, Maksai Šulcai. Dabar ji jau bunda. Neriasi iš savo odos. Ar gali varlė nertis? Šita gali. Ji iš tiesų neriasi. Ir auga. Kaip milžinas, uždarytas butelyje.“

Aš mylėjau Veronją visą naktį. Ir Veronja vis davė man to nuoviro. Per meilės tarpus pasakojau jai apie savo infarktą... patirtą Rusijoje... pasakojau apie žmonių šaudymus... prieš Laubvaldę... Rusijoje... pietų Rusijoje... kai buvau operatyviniame dalinyje... pasakiau Veronjai: Aš gavau infarktą. Nebuvau prie to pratęs... tada dar ne... tiek daug iškart sušaudyti... moterų, vaikų... o jų akys, jų akys, Veronja. To buvo per daug... aš maniau, kad tai tik nuo rūkymo ir lakimo... bet viską darė akys. Ir aš gavau infarktą, Veronja... tada pietų Rusijoje... ir štabo gydytojas man pasakė: Laikykis saiko! Ir su moterimis! Kartą per savaitę! Ir tik vieną lazdą! Supratai?

Vienąkart viena yra viena! Tačiau ne dvi! Ir, aišku, ne trys! Ir, aišku, ne keturios! Ir, aišku, ne penkios! Ir, aišku, ne šešios! Ir, aišku, ne septynios!

Tačiau Veronja norėjo mane nužudyti.

Kitą rytą aš vos galėjau pastovėti ant kojų. Man užteko jėgų tiktai nuslinkti iš tos medinės lovos iki savo suolo virtuvėje. Tenai kriokdamas susmukau. Tačiau tai dar nebuvo infarktas, nors man trūko oro ir jutau keistą silpnumą keliuose.

Veronja išvirė man arbatos... kitokios... iš kitų žolių, kurios, pasak Veronjos, sustiprina širdį. Veronja man nesakė, iš kur turi žolių, tai buvo jos paslaptis, bet užsiminė, kad į arbatos sudėtį įeina ne tiktai žolės, bet ir malti dalykai: sugautų ir nugalabytų miško paukščių, kurmių ir lauko pelių kaulų miltai su vabzdžių akių ir džiovintų vasaros musių dulkėmis.

Veronja ištrynė man kojas, pilvą, nugarą, padarė širdies ir sprando masažą. Per pietus pasijutau jau geriau, nebenorėjau gulėti ant virtuvės suolo, pakilau ir, kaip įprasta, pavalgiau kartu su Veronja prie stalo: barščių, bulvių, duonos ir vodkos... nors apetitas ir buvo ne per geriausias...

Po pietų Veronja atidarė langą, liepė man žiūrėti ne į ledo gėles, o į mišką, liepė giliai kvėpuoti, įsiremti rankomis į šonus ir triskart pritūpti. Aš padariau, kas man buvo liepta. Tada turėjau triskart apibėgti aplink virtuvės stalą, paskui priskaldyti malkų, išvalyti krosnį ir atlikti kitus namų ruošos darbus, kad pagerėtų kraujo apytaka.

Vakare pasijutau vėl atgavęs jėgas, su sveiku apetitu valgiau, gėriau vodką, pralinksmėjau, turėjau dainuoti Veronjai vokiškas dainas, mušti kulnais, rėkti: „Sieg-Heil“, kad patvirtinčiau, jog vėl esu geros formos... pasiruošęs kitai orgijai su Veronja, kuri norėjo mane nugalabyti.

Naktį vėl buvau pažadintas iš kieto miego, turėjau keliauti į kitą kambarį, gerti arbatą – meilės, o ne gydomąją... vėl stumti lazdas... septynias iš viso.

Kitomis dienomis ir naktimis kartojosi tas pats. Naktimis Veronja mano strėnose uždegdavo dirbtinę ugnį, glėbesčiuodavo, norėdavo mane praryti, gašliai dūsaudama vartydavosi ant milžiniško šiaudinio čiužinio... o dienomis slaugydavo, girdydavo gydomąja arbata, rūpindavosi mano kraujo apytaka, popindavo, negailėdama pildavo degtinės ir duodavo valgyti.

Septintą naktį gavau lauktą infarktą. Kaip tik prieš rytą.

Veronja išvertė mane iš savo lovos, nuvilko į virtuvę, užkėlė, pasitelkusi į pagalbą suodiną žarsteklį, ant mano suolo, paguldė ant nugaros, pastatė prie kojų blėsčiojančią žibalinę lempą, palaukė, kol ims brėkšti, tada užgesino lempą, atsitūpė prie mano suolo... po ledo gėlėmis... pilku veidu... pilku kaip ryto brėkšma... veriančiomis akimis... akimis kaip kardai ir dilgėlės... siauralūpe iššiepta burna... dideliais dantimis.

Aš regėjau Veronją pro rūko šydą, gulėjau kriokdamas ant nugaros, plačiai išsproginęs akis, maniau, kad mirsiu, girdėjau smuikus ir arfas, mačiau ant lango stiklo tupinčius angeliukus... ledo gėlių taurelėse... giedančius, žaidžiančius ir laukiančius... mačiau ir Slavickį... mačiau save kūdikį... mačiau savo užpakalį... rožinį... mačiau motiną... girdėjau, kaip ji rėkia... kažkaip pastebėjau, kad Veronja nuslinko šalin... girdėjau, kaip židinyje brūžuoja žarstekliu... žinojau, kad ji kuria ugnį... pagalvojau apie didelį katilą... pamačiau save jau išvirtą... plaukiojantį tirštame nuovire... pamačiau savo užpakalį... savo, ne kūdikio... pamačiau masinio žudiko užpakalį... pamačiau savo akis... milijonus akių...

– Ir kas buvo paskui? – paklausė ponia Holė. – Kodėl jūs nenumirėte? Taip juk būtų buvę geriau.

– Aš neturėjau mirti, – atsakė Maksas Šulcas. – Štai kas. Veronja visai nenorėjo manęs nužudyti. Tatai supratau tik ant suolo... kai ledo gėlių taurelėse pasirodė angeliukai. Ji mane tiktai kankino. Ir viskas. Norėjo kažką man išaiškinti.

Paskui ėmiau pamažu taisytis, – pasakė Maksas Šulcas. – Į tą laiką atėjo kovas. Arba bent jau vasario pabaiga. Saulės spinduliai vidurdienį jau šildė. Ledo gėlės bijojo saulės ir apimtos siaubo myžčiojo ant langų stiklų. Sniegas miške tirpo, bet naktį vėl sušaldavo.

Aukštai pakilus saulei mes atidarydavome langus. Kartais vėjas iki mūsų atnešdavo duslų kirvių smūgių aidą, spigų pjūklų džeržgimą ir virstančių medžių poškėjimą. Tada Veronja sakydavo: „Tai medkirčiai. Jie kerta mišką aplink Laubvaldės koncentracijos stovyklą... viską septynių kilometrų spinduliu."

Ir aš paklausiau: „Kodėl jie tai daro?"

Ir Veronja atsakė: „Dėl piktų dvasių, kurios gyvena tų medžių lapuose."

„Medžiai dabar neturi lapų, – pasakiau. – Jie dar pliki."

„Netrukus vėl sulapos, – atsakė Veronja. – Jie išleis pumpurus, jeigu medkirčiai laiku nesuspės jų iškirsti."

„O kur tos dvasios dabar?" – paklausiau.

„Jos miega medžių žievėse, – atsakė Veronja. – Tačiau pavasarį pabunda, užsiropščia ant lapų ir tvirtai ten įsikuria."

Oras pastebimai atšilo. Sniegas visur tirpo, jis dar gulėjo aplink Veronjos pirkią, bet buvo kaip kartonas, kuris diena po dienos vis labiau spaudžiasi prie žemės, taip sakant, lyg tirpo iš vidaus, tarsi norėdamas mirti. Kai kur jau mačiau dideles

balas, ypač priešais namo duris ir po stogvamzdžiu. Proskynoje iš miško virto krioklys. Medžiai dar buvo pliki, ir ant jų šakų dar gulėjo sniego likučiai, laikėsi iš paskutiniųjų. Sniegas buvo apimtas nevilties. O saulė... juokėsi... ji pašaipiai kvatojosi iš nevilties apimto sniego. Visas miškas buvo drėgnas kaip ir Veronjos pirkia.

Aš jau beveik visiškai atsigavau, per pietus išeidavau truputį pasivaikščioti, su savo batais, tvirtais ir nepraleidžiančiais vandens. Veronja, aišku, žiūrėdavo, kad aš per toli nenuklysčiau, bet neprieštaravo, kad kartais išeičiau į lauką.

Kartą užtrukau daugiau kaip dvi valandas. Aš zujau po mišką, tikėdamasis rasti tą vietą, kur buvau užkasęs auksinius dantis. Visuomet gerai orientuodavausi ir šiek tiek paklaidžiojęs pamačiau andai peiliu pažymėtus medžius. Kartoninę dėžę su dantimis buvau giliai užkasęs į sniegą, bet kai atsidūriau tenai, persigandęs pamačiau, kad dėžė jau įžūliai kyšo iš sniego.

Aš nežinojau ką daryti, neryžtingai stoviniavau priešais ją, klausiausi, pastatęs ausis. Miškas kalbėjo sava kalba. Medžiai pusbalsiu virkavo, lašino sniego ašaras... kartais priešinosi vėjui, kuris jau buvo netekęs jėgos ir nei giedojo, nei švilpė, o tik šnarėjo. Besigaluojančiame sniege irgi kažkas čežėjo, ir aš spėjau, kad visokie gyviai, nors nieko nemačiau. Žemė buvo beveik išsimiegojusi ir pradėjusi rąžytis. Jau atskyriau ir vieno kito paukščio balsą. Tačiau labiausiai mane neramino... medkirčių kirvių poškėjimas. Jis sklido iš visai netoli!

Maksai Šulcai, – tariau aš sau, – jei turėtum kastuvą, galėtum tuos prakeiktus dantis užkasti į žemę. Tačiau tai būtų kvaila. Mat jeigu medžiai bus iškirsti, tai kaip tu rasi šią vietą? Geriausia bus juos pasiimti. Tiktai žiūrėk, kad senė tavęs

nepamatytų. Tu galėsi palikti dantis už pirkios krūmuose... o naktį... naktį... paimti didįjį Veronjos kastuvą... kuris padėtas palėpėje, – ištykinsi iš pirkios... kai Veronja miegos... ir užkasi.

Maždaug per šimtą metrų nuo Veronjos trobos išsukau iš tiesaus tako, vedančio į laukymę, ir bandžiau aplinkkeliais nusigauti už pirkios, kad tenai, krūmuose, paslėpčiau savo gerą. Buvau tikras, kad Veronja pro virtuvės langą manęs nepamatys. Tačiau apsirikau. Veronja mane pamatė. Ji laukė manęs už pirkios krūmuose, ir aš atsidūriau beveik jos glėbyje.

Mane tarsi suparalyžiavo... atėmė žadą. Stovėjau priešais ją, tylėdamas, praradęs kalbos dovaną, su dėže ant kupros ir spoksojau į ją.

„Aš buvau palėpėje, – pasakė man Veronja išsišiepusi, – ir pamačiau tave pro langelį."

Aš kažką sulemenau.

„Ką čia atsinešei?" – paklausė Veronja.

„Savo daiktus", – atsakiau. Aš po truputį ėmiau atgauti amą.

„Kokius daiktus?" – paklausė Veronja.

„Savo, – atsakiau. – Kiekvienas juk turi kažką, kas jam priklauso! Ar ne?"

„Aišku", – atsakė Veronja ir išsišiepė.

„Turiu juos užkasti, – pasakiau. – Mat tenai yra dokumentų. Ir kitokių dalykų, kurių ivanui nereikia matyti."

Veronja linktelėjo. Ir pasakė: „Gerai, tačiau dėžė šlapia. Jeigu ją taip užkasi, viskas supus. Aš geriau duosiu tau storą maišą jai apvynioti. Tada galėsi užkasti."

Aš sutikau su tuo. Mes nuėjome į pirkią ir aš pastačiau dėžę prie židinio.

„Atidaryk ją, – paprašė Veronja, – parodyk, ką ten turi."

„Ten yra amunicijos, – pasakiau. – Ir sprogmenų! Dabar negaliu atidaryti. Tegu pirma išdžiūsta. Šlapias kartonas prilipęs prie padegamosios virvutės. Ir gali įvykti sprogimas."

Nežinojau, ar Veronja patikėjo mano žodžiais, bet mačiau, kad ji sutriko.

„Tai netiesa – ar ne?" – paklausė Veronja.

„Tiesa", – atsakiau aš.

„Ir kam tau reikia amunicijos ir sprogstamos medžiagos?"

„Nebereikia, – atsakiau, – bet jos ten yra. Įsidėjau... kaip ir visi. Juk žinai, kaip buvo..."

Veronja daugiau nieko nesakė. Ji pastūmė dėžę labiau po židiniu... koja... bet atsargiai... sumurmėjo kažką Katiušai, ožkai, pamaišė žarstekliu ugnį... įmetė į ją sausų šakų... papūtė... ir ėmė skusti bulves.

Sutemus mes atsisėdome prie stalo... kaip visuomet pavalgyti barščių, bulvių ir duonos ir pagerti degtinės. Išgėrėme jos daugiau negu visada ir ėmėme taukšti visokius niekus.

Mums besikalbant, Veronja pasakė:

„Su ta sprogstama medžiaga ir amunicija, tu, matyt, nori paskutinįsyk užkurti pirtį ivanui?"

Aš nieko neatsakiau, tik papurčiau galvą.

„Aš tau irgi nepatarčiau to daryti, – pasakė Veronja. – Su ivanu menki juokai. Duok jam ramybę. Ir džiaukis, kad jis tau duoda."

Aš atsakiau: „Aš ir džiaugiuosi. Man karas baigtas."

„Žinai ką, – pasakė Veronja, – šiandien popiet aš beveik patikėjau, kad tu pabėgai... nes labai ilgai užtrukai. Tačiau paskui tariau sau: Ne, jis ne toks kvailas! Be maisto... nieko nepasiėmęs kelionei... ne, jis ne toks kvailas! Ir gerai žino, kad negali rodytis kaimuose, nes žmonės jį tenai užmuš."

„Teisybė, Veronja", – pasakiau aš.

„Vokietija leidžia paskutinį kvapą, – pasakė Veronja. – Kaime kalbama... kad karas po kelių savaičių baigsis. Tik ne tau, Maksai Šulcai. Ir kitiems."

„Taip, – pasakiau aš. – Viskas nuėjo balon."

Veronja linktelėjo ir paklausė: „Kokion balon?"

„Ivano, – atsakiau. – Jo bala didelė."

„Taip, – sutiko Veronja. – Gerai sakai. O kaip su amerikonų, anglų ir kitų balomis?"

„Nežinau", – atsakiau.

„Jos geresnės tau", – pasakė Veronja.

Aš linktelėjau, gurkštelėjau degtinės, šyptelėjau ir pasakiau: „Aš įšoksiu į kokią nors balą ir dingsiu joje. Tačiau tik ne ivano baloje."

„Turėsi toli eiti per miškus, – pasakė Veronja, – kol rasi tinkamą balą. Ivanas ne visur."

„Taip, – sutikau aš. – Gerai sakai."

„Duok man rytoj savo laikrodį ir batus, – pasakė Veronja, – ir galbūt dar kelis daiktus iš tos dėžės... ar turi joje dar kitus batus? Šiaip ką nors, ką galėčiau parduoti? Aš įdėsiu į kelionę užtektinai maisto... kelioms savaitėms... ar daugiau... Tada galėsi nešdintis."

„Taip", – pasakiau aš.

„Ir susirasti kokią nors balą, į kurią galėtum įšokti."

Aš jai pritariau.

Ir Veronja pasakė: „Tačiau tau tai nepadės. Nes Dievas yra visur. Tu nuo jo nepasislėpsi."

Aš pasakiau: „Matysim."

Ir Veronja pasakė: „Taip."

Ir aš pasakiau: „Taip."

Ir Veronja pasakė: „Tada nešdinkis! Arba geriau dar luktelėk... galbūt iki balandžio... ką? Miške jau nebesušalsi. Tačiau žemė drėgna. Geriau palauk, kol išdžius!"

„Taip, – pritariau aš. – Žemė pirma turi išdžiūti."

– Ir dėžė su auksiniais dantimis turėjo išdžiūti, – pasakė Maksas Šulcas. – Tačiau tai reikėjo kaip nors uždelsti.

Naktį aš gulėjau ant savo suolo ir sukau galvą, kaip galėčiau apdumti akis Veronjai. Rytoj rytą turėsiu jai ką nors suregzti, kad sutrukdyčiau atidaryti dėžę. Ir man toptelėjo: galėčiau tiesiog atitraukti dėžę nuo židinio, kad ji liktų šlapia. Tada Veronja jos neatidarys. Tačiau Veronja naktimis dažnai ateina į virtuvę pažiūrėti, ar aš miegu. Ji, aišku, pastebės, kad dėžė nebestovi prie židinio. Ir aš tariau sau: Ne! Dėžė liks prie židinio! Ugnis vis tiek netrukus užges. Ir dėžė rytoj, matyt, nebus visai sausa. Ir tada pagalvojau: O jeigu bus? Ką tada darysi? Aš susimąsčiau. Ką gi, tariau paskui sau, tada tu labai anksti atsikelsi, kol Veronja dar nebus pakirdusi... ir pažiūrėsi, ar dėžė tebėra sausa. Jei bus išdžiūvusi... užliesi ant jos šiek tiek vandens. Kubilas juk stovi prie židinio. O paskui... paskui ką nors sumąstysi. Veronjai nevalia atidaryti dėžės!

Kuo ilgiau sukau galvą, tuo labiau pavargau. Ir, aišku, nepastebėjau, kaip užmigau. Taip jau būna.

O naktį ožka Katiuša pragraužė šlapią kartoną, praplyšo didžiausia skylė... ir pažiro auksiniai dantys... pažiro ant grindų.

Aš pabudau tik tada, kai Veronja apsimiegojusi atėjo į virtuvę, pakėliau galvą, pamačiau, kas padaryta, pažvelgiau į Veronją ir pamaniau: Vėlu!

Pamačiusi ant virtuvės grindų išbirusius auksinius dantis, Veronja ėmė garsiai rėkti, kaip beprotė sproginti savo senas akis, rautis plaukus, baisėdamasi į mane įsispoksojo, matyt, pamanė: Man vaidenasi! Piktosios Laubvaldės dvasios! – staiga nulėkė prie židinio, spyrė Katiušai, ištraukė iš po židinio kirvį, ėmė dar garsiau rėkti, pasilenkusi lakstyti aplink Katiušą... išsižiojusi... atkišusi didelius dantis... seilėdamasi... žibančiomis akimis... palaidais išsidraikiusiais plaukais... staiga ėmė strykčioti... kaip ožka... savo senomis kojomis... paskui peršoko vienu šuoliu per ožką, pasileido prie mano suolo ir puolė mane su kirviu.

Aš aplenkiau Veronją. Išvengiau smūgio, parverčiau Veronją ant žemės, pats pastvėriau į suolą įsmigusį kirvį, užsimojau ir trimis kirčiais suknežinau tai raganai galvą.

Trimis kirčiais! Kaip sakoma, visų gerų dalykų būna trys. Veronjos kiaušas nulėkė po suolu ir plojosi į sieną. Dalis jos galvos nuskriejo į kitą pusę ir prilipo ant miegamojo slenksčio. O Veronjos veidas... nušliuožė prie židinio ir įsispraudė tarp kojų Katiušai, kuri pasibaisėjusi šoko į židinio skylę. Ant Veronjos veido pažiro šalti pelenai. Aš paėmiau anglių semtuvą, sušlaviau į krūvą veidą ir pelenus, įmečiau į židinį, užkūriau smagią ugnį.

– Ir tada, – pasakė Maksas Šulcas, – ir tada... Taip, tada ėmiau dairytis kitų tos raukšlėtos senės galvos dalių, suradau jas ir sumečiau į ugnį. Užsiverčiau begalvį Veronjos kūną ant pečių ir nunešiau už pirkios prie šulinio. Šulinys buvo gilus. Ir įmečiau į jį begalvį kūną.

„Maksai Šulcai, – tariau sau. – Maksai Šulcai! Dabar tau reikia nešdintis! Pavasaris už miško. Tačiau tu negali jo laukti. Turi dingti! Ir eiti pasitikti pavasario."

Aš papjoviau ožką Katiušą, supjausčiau ją į gabalus, užkūriau didelę ugnį ir išviriau Katiušos palaikus. Tada išpyliau iš kartoninės dėžės auksinius dantis į tuščią miltų maišą, dėžę sudeginau, sudėjau į maišą ožkos mėsą... ant viršaus... ant auksinių dantų, paėmiau ir vodką bei likusias bulves, duoną ir burokėlius. Nusivilkau savo uniformą. Nusimoviau batus. Juodojoje skrynioje po virtuvės langu radau ne tiktai bizūną, bet ir visokių drabužių, kadaise priklausiusių Veronjos vyrui. Pasirinkau, kas buvo geriausia: šventadienį kostiumą. Radau ir juchto batų porą, apatinių baltinių, marškinių. Nuo galvos iki kojų persirengiau, dar įsidėjau apatinių į maišą... užsimečiau jį ant kupros ir palikau trobą.

– Aš ėjau pavasario pusėn, – kalbėjo Maksas Šulcas. – Miško žemė vis sausėjo. Ir vieną dieną mes susitikome: pavasaris ir aš.

– Ar žinote, kaip lenkų miške atrodo pavasaris? – paklausė Maksas Šulcas. – Kaip lenkų miškas pavasarį. Taip atrodo! Pavasarį saulė ir žemė suėda sniegą. Ir nustoja verkti medžiai. Jie žiovauja ir purtosi. O žemė, saulė ir lietus nuveja pakasynų maršką ir nuaudžia naują margą žolių, gėlių ir kitų dalykų kilimą. Gerai nežinau, iš ko ir kaip. Žinau tik tiek, kad pavasaris kiekvienais metais ateina į Lenkiją, nesvarbu, kas ją valdo – ivanas ar aš. Manau... kad visada taip bus. Pavasariui nerūpi ivanas. Ir jam nerūpiu aš. Kai sutikau pavasarį, tada, lenkų miške, jis truputį šyptelėjo. Mat jo akyse aš, Maksas Šulcas, nebebuvau tas užkimęs vabalas, kurį laiką laidęs gerklę, o paskui praradęs balsą.

– Taip tad buvo, – kalbėjo Maksas Šulcas, – ištisas savaites ėjau per lenkų mišką. Taip pat per laukus ir pievas. Ir vieną dieną pasiekiau sieną.

Atėjęs į pirmą vokiečių kaimą sustojau kaip įkastas. Namai buvo sudeginti, gyventojai pabėgę nuo rusų. Pamačiau kelio rodyklę, kurios smaigalys rodė į viršų... į dangų. Bandžiau perskaityti nutrintą kaimo pavadinimą, bet neįstengiau.

11.

Žvakė buvo seniai užgesusi. Rūsyje tamsu, nors į akį durk.

Maksas Šulcas nepastebėjo, kad ponia Holė buvo užmigusi ant virtuvės kėdės. Kurį laiką jis kalbėjo pats sau. Gėrė viskį, rūkė cigaretes ir girtomis akimis spoksojo į tamsą. Pamatęs, kad ponios Holės galva ramiai ilsisi, atremta į kėdės atlošą, ir išgirdęs, kad ji keliskart knarktelėjo, tiktai dabar suprato, kodėl ji taip ilgai tylėjo.

Maksas Šulcas piktai bakstelėjo ponią Holę viskio buteliu, ir ta išsigandusi atplėšė akis.

– Kas atsitiko?

– Nieko neatsitiko, – atsakė Maksas Šulcas. – Jūs visą laiką miegojote.

– Ne visą, – nesutiko ponia Holė. – Aš kartais pabusdavau.

Maksas Šulcas svirduliuodamas pakilo, atsitrenkė į kėdę, netvirtais žingsniais nuslinko prie lovos, rado ant dėžės užgesusią žvakę, uždegė ją ir grįžo prie stalo.

– Jūs girtas, – pasakė ponia Holė.

– Ne kaip reikia, – atsakė Maksas Šulcas.

Ponia Holė nusijuokė. Valandėlę ji krapštė nosį, taisėsi plaukus, ieškojo ant stalo duonos trupinių, lipdė iš jų rutuliukus, žaismingai juos sprigtavo, taikydama Maksui Šulcui į ranką.

– Ar žinote, Maksai Šulcai... kad man įdomu jūsų klausytis.

– Jūs miegojote, – pasakė Maksas Šulcas, – ir visai manęs nesiklausėte.

– Klausiausi, – paprieštaravo jam ponia Holė. – Istorijos pradžią girdėjau. Vis klausinėjau jus. Ir kalbėjau su jumis. O vėliau... vėliau... taip, užmigau... bet visai nenorom. Tarpais aš vis pabusdavau... aš juk sakiau jums... ir pasiklausydavau... manau... kad viską girdėjau... beveik iki pat galo.

– Aha, – tarė Maksas Šulcas. – Gerai. Man į tai nusišikt.

– Ar žinote, kad jūs kartais kalbate kaip poetas!

– Kartais man išeina, – pasakė Maksas Šulcas, – nors ir ne visada...

– Visai ne kaip kirpėjas, – sušnabždėjo ponia Holė. – Ir tikrai ne kaip masinis žudikas. O kaip poetas.

Maksas Šulcas dar jai pasakė, kad vengė ne tiktai kelių, bet ir geležinkelio stočių. Jų ypač. Ir po Didžiosios Tėvynės kapituliacijos.

– Visąlaik ėjau pėsčias, – pasakė Maksas Šulcas. – Nors esu pilnapadis kaip prakeiktas žydas.

– Aš buvau ir Vyshalėje, – pasakė Maksas Šulcas. – Ieškojau ten Slavickio. Ir savo motinos. Tačiau jie pabėgo nuo rusų. Buvau ir kituose miestuose... peržygiavau juos... kaip civilis... tačiau saugodamasis... velnioniškai saugodamasis... nes neturėjau dokumentų... ir norėjau parduoti auksinius dantis... norėjau... bet paskui nusprendžiau... palaukti. Taip tad buvo, – pasakė Maksas Šulcas. – Ir paskui atėjau į Vartenau. Matote... o dabar aš pavargęs. Velnioniškai pavargęs.

Jie miegojo tiktai kelias valandas. Ponia Holė neturėjo žadintuvo. Ji dažnai pabusdavo bijodama, kad nepramiegotų, pažiūrėdavo į Makso Šulco rankinį laikrodį, į jo žalius skaičius, tada užsimerkdavo, vėl užmigdavo, kad tuoj vėl išsigandusi pabustų.

Prieš brėkštant ji kumštelėjo Maksą Šulcą, papurtė jį ir pasakė:

– Kelkitės! Jau laikas gabenti negyvėlį!

Maksas Šulcas apsunkęs išsiropštė iš lovos, pasirąžė, nusižiovavo, triskart pritūpė, pasitrynė sprandą... o galutinai nusivaikė miegus, kai ponia Holė ėmė plūsti savo medinę koją.

Naktį majoras buvo pargriuvęs, truputį pasislinkęs nelygiomis rūsio grindimis. Ir dabar gulėjo priešais didžiąją lovą.

Maksas Šulcas atnešė vyniojamojo popieriaus ritinį, išskleidė jį ir vieną galą pakišo po negyvėlio kūnu. Tada apmuturiavo jį. Ponia Holė padėjo Maksui Šulcui vyniodama majorą špagatu, raišiodama kilpas ir mazgus, lyg majoras būtų kalėdinė dovana.

Kai Maksas Šulcas kiek vėliau su savo paketu išėjo, ponia Holė atsidarė langą, norėjo palydėti Maksą Šulcą akimis, bet neilgai jį tematė.

Taip yra todėl, pagalvojo ji, kad butas po žeme.

Poniai Holei atrodė, kad kartu su pirma brėkšma per griuvėsių kvartalą nusirito šnabždesių ir murmėjimo banga. Atrodė, kad subombarduoti namai murma keiksmus, kelia mūrų pirštus į viršų... į blyškų dangų, kuris juos išdavė... po truputį vyniojasi juodą nakties tvarstį ir rodo naujai dienai savo žaizdas. Mūrų burnos įtariai šypsojosi prieblandai, o aklos jų akys žvelgė į horizontą pro tuščius bestiklius langus.

Ponia Holė laukė Makso Šulco prie namo durų. Kai pagaliau jį išvydo, saulė jau buvo patekėjusi ir nudažiusi Nyčės gatvę šviesiai geltona spalva.

Gatvėje buvo matyti tiktai vienas kitas praeivis, ir tie atrodė šiek tiek pavargę ir tarsi be tikslo gūrino į priekį. Matyt, dar praeis nemaža laiko, kol bombų krateriai važiuojamojoje dalyje išnyks ir čia, kaip visur, ims važiuoti ratuotas transportas.

Maksas Šulcas, rodės, tyčia ėjo lėtai, tarsi būtų bijojęs kristi į akis. Atsidūręs prie ponios Holės nieko jai nepasakė, tiktai linktelėjo galva, mirktelėjo varliškomis akimis ir davė suprasti, kad mieliau norėtų kalbėti rūsyje, o ne atviroje vietoje.

Jie tylomis nulipo į rūsį. Ir ponia Holė tiktai uždariusi duris ir įsitikinusi, kad virš skylės nematyti jaunojo Vilio Holchamerio veido, pašnibždomis paklausė:

– Na tai kaip... ar pasisekė susitvarkyti... su negyvėliu?

– Ir dar kaip! – atsakė Maksas Šulcas.

– Kur jį pasodinote?

– Kaip ir tarėmės! Ant suolo Adolfo Hitlerio aikštėje.

– Ir niekas nepastebėjo?

Maksas Šulcas tyliai nusijuokė.

– Ėjau su darbininkais. Dauguma jų ką nors nešėsi ant pečių. Ir aš nekritau į akis. Paskui... Adolfo Hitlerio aikštėje... atsisėdau ant vieno suolo... aišku, su paketu... jį pasidėjau šalia. Ir ėmiau laukti tinkamo momento. Ir kai niekas nėjo pro šalį... greitai nuvyniojau popierių... pasodinau majorą... ir nuėjau.

– O kur dėjote popierių ir špagatą?

– Paskui išmečiau.

– O majoras?

– Dabar jis apžiūrinėja sumaitotą Adolfo Hitlerio paminklą, – atsakė Maksas Šulcas.

12.

Kadangi naktį abu buvo mažai miegoję, tuoj po pusryčių atsigulė į didžiąją žalvarinę lovą, tuojau užmigo ir pabudo tiktai apie pietus.

Maksas Šulcas atsikėlė pirma ponios Holės, nuėjo už namo atlikti gamtinių reikalų, po kelių minučių sugrįžo ir atrišo aukso maišą, išpakavo likusius maisto produktus, taip pat ištraukė marškinius ir apatinius ir pabaigoje dvi knygas – rudą ir juodą.

Ponia Holė jį stebėjo.

– Jūs viską išėmėte?

– Ne viską, – atsakė Maksas Šulcas. – Liko auksiniai dantys.

– O kokios čia knygos?

– Aš jas radau pakeliui... – atsakė Maksas Šulcas. – Viename tuščiame pasienio kaime.

– Sugriautame kaime?

– Taip. Sugriautame kaime.

– Viename name?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Vienas dar stovėjo, nors ir ant silpnų kojų.

– O kas tai per knygos?

– Ruda ir juoda, – atsakė Maksas Šulcas. – Ruda buvo tuščias dienoraštis, į kurį aš, beje, jau kai ką esu įrašęs.

– O juoda?

– Tai maldaknygė, – atsakė Maksas Šulcas. – Maldaknygė.

– Taip... – tarė ponia Holė. – Maldaknygė ir dienoraštis.

– Aha, – atsakė Maksas Šulcas.

– O tie nešvarūs baltiniai, kuriuos ką tik ištraukėte iš maišo... iš kur jie? Galbūt iš Veronjos pirkios?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Iš juodosios skrynios. Tada jie, kas be ko, buvo švarūs.

– O maistas... irgi iš Veronjos pirkios?

– Ne, – atsakė Maksas Šulcas, – tą iš Veronjos pirkios aš seniai suvalgiau... ir ožką Katiušą.

– O koks čia maistas?

– Pati juk matote! Saliamis... kietai virti kiaušiniai... kava.

– Iš kur jo gavote?

– Išsimainiau, – atsakė Maksas Šulcas, – už porą atskirų dantų.

– Atskirų?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas.

– Kodėl neparduodate viso maišo?

– Todėl, kad laukiu, kada tai bus galima padaryti. Aš jums jau sakiau. Tai pernelyg kristų į akis... dabar. Kai dantis parduodi po vieną, visada gali pasakyti: „Aš juos išsitraukiau!“ „Jie man iškrito!“

13.

Naktį lovoje... Maksas Šulcas pasakė poniai Holei:

– Matote... aš uoliai skaitau laikraščius. Nuo tada, kai vėl esu Vokietijoje, skaitau viską, kas spausdinama... arba, tarkime... kas man pakliūna į rankas... net laikraščių skiautes iš šiukšlinių arba iš nuotakų... ir man aišku, kad valdžia puikiai žino, jog aš tebesu gyvas!

Ponia Holė visa atsigręžė į jį, padėjo savo seną galvą jam ant krūtinės ir pasakė:

– Taigi valdžia tai žino?

– Taip, – atsakė Maksas Šulcas. – Ji taip pat žino, kad stovyklos komendantas Hansas Miuleris irgi gyvas ir kažkur slepiasi!

Maksas Šulcas pasispjaudė pirštus ir užspaudė degančios žvakės dagtį.

– Mes tada padarėme vieną klaidą, – tyliai pasakė jis poniai Holei. – Kai palikome stovyklą, Raudonoji Armija buvo dar už kelių kilometrų. Mes, tiesa, žinojome, kad reikia saugotis partizanų... ypač Hansas Miuleris, stovyklos komendantas... taip, jis ypač... ypač bijojo partizanų... bet šturmfiureris Adolfas Kugelmanas... ir svarbiausia mes visi... buvome

tvirtai įsitikinę... tą paskutinę dieną, kai krovėmės daiktus... buvome tvirtai įsitikinę, kad neliksime Raudonosios Armijos užnugaryje ir kad prasiskverbsime ir pro partizanų žiedą. Na, jūs suprantate... manėme, kad pasieksime vokiečių linijas. Ir kartu su vokiečių daliniais, kurie žvaliai žygiavo atgal, paskui nusigausime iki Vokietijos. Jūs suprantate, ką aš turiu galvoje?

– Nieko aš nesuprantu, – atsakė ponia Holė.

– Na, – tarė Maksas Šulcas, – mes manėme, kad prasimušime. Ir neišmetėme savo dokumentų. Kiekvienas iš mūsų turėjo pažymėjimą ir visa kita. Ir visa tai paskui atsidūrė partizanų rankose... Ir buvo aprašyta laikraščiuose.

– Ir dar ten buvo parašyta, – kalbėjo Maksas Šulcas, – kad partizanai perdavė žuvusių ir miške nušautų mano draugų dokumentus sovietams. O tie paskui pasiuntė į mišką komisiją ir nufotografavo negyvėlius. Jie, tiesa, buvo be galų, daugelis tiktai su puse kiaušo ar išvis be jo... bet vis tiek... ir sovietų valdžia arba ivanas... ji arba jis paskui gerai žinojo, kas buvo nušautas, o kas ne. Ir dar štai kas... aš turiu jums tai pasakyti, kol nepamiršau. Mes sudeginome nužudytųjų sąrašus. O esesininkų – ne. Jų sąrašas gulėjo viename aplanke šturmfiurerio Adolfo Kugelmano sunkvežimyje. Ir pakliuvo į rankas partizanams, o paskui ir prakeiktam ivanui. Ir ivanas... tiksliai žino, kad aš, Maksas Šulcas, ir Hansas Miuleris, stovyklos komendantas... dar esame laisvėje.

– Taip tad yra, – aiškino Maksas Šulcas. – Ir naujoji vokiečių valdžia, kuri laižo subines okupacinėms valdžioms, dabar jau irgi tai žino, nes ivanas uoliai viską ištrimitavo. Tai visur žinoma, čia ir kitose šalyse. Aš esu ieškomas. Ir gerai tai žinau. Tačiau labiausiai Lenkijoje. Taip, po velnių. Labiausiai Lenkijoje.

Lenkų valdžia... ypač uoliai medžioja mano galvą... dar net labiau negu ivanas... nors aš buvau ir pietų Rusijoje, ir tenai, pas ivaną, mes taip pat truputį papyškinome... taip tad yra... lenkai ypač medžioja mano galvą... ir Hanso Miulerio, stovyklos komendanto... dėl žudynių lenkų žemėse... nors iš tiesų visai nusišikt, ar ten buvo lenkų žemės, ar kieno kito. Tačiau taip yra. Ir aš nieko negaliu pakeisti.

– Ir žinote ką, – pasakė Maksas Šulcas, – mano ilgas liežuvis... kartais būna truputį apsinešęs... kartais ne... bet jis ilgas... ir kartais aš įsivaizduoju, kaip tas ilgas liežuvis atrodytų, kai kabočiau kartuvėse. Jis turbūt gerokai išlįstų, lyg nodamas paskutinįsyk lyžtelėti. Ak tas mano liežuvis, jis gyvenime tiek visko prilaižė!

Maksas Šulcas išsišiepė. Tada pasakė:

– Tačiau nesijaudinkite. Manęs niekada niekas nepagaus.. Tiktai tas, kas pagaunamas, atsiduria kartuvėse. Keistas įrenginys... tos kartuvės... žinote, jos visuomet... nuo senovės laikų buvo statomos tik tiems, kurie būdavo pagauti arba leidosi pagaunami!

– Po velnių, – tarė Maksas Šulcas. – Taip tad yra. Šitaipos. Ir ne kitaip. O tie negyvi Laubvaldės žydai, jie išspjovė savo auksinius dantis, kad man būtų lengviau šiame gyvenime. Galbūt pasiseks juos iškišti juodojoje rinkoje. Gal ir ne. Tačiau vieną dieną... taip... vieną dieną... aš vėl atidarysiu kirpyklą. Pardon... kirpimo saloną... tikrą saloną su visais dzinguliukais. Ir kai žmogus vėl atsistoja ant kojų... ir vėl yra kažkas... ir kiti ima sakyti, kad jis yra tas ir tas... o ne valkatūzas... ne perėjūnas... jis kirpėjas... užsidirba pinigų savo rankų darbu... be to, yra geras kirpėjas... ir dar koks... taip pat narys... tos

ir tos organizacijos... ir dar koks... tada... žinote... saulė gali ramiai tekėti rytais ir leistis vakarais... tada žmogus miega ramia sąžine.

– Vaikystėje aš turėjau draugą žyduką, – kalbėjo Maksas Šulcas. – Tokį Iciką Finkelšteiną! Jis turėjo šviesius plaukus ir mėlynas akis. Ir dar daug ką, ko neturėjau aš. Ir turėjau meistrą žydą. Tokį Chaimą Finkelšteiną. Ir tai buvo meistras, pasakysiu aš jums... tikras meistras. Kiekvienas tokio norėtų.

Su tais Finkelšteinais dažnai eidavome į sinagogą. Šabo vakarą sėdėdavau su jais prie stalo. Ir per Žydų Velykų šventę. Ir per daugelį kitų žydiškų švenčių. Ir moku melstis kaip žydas. Ir daug visko, ką moka žydai.

Ir žinote, – kalbėjo Maksas Šulcas, – aš jau keli mėnesiai galvoju apie tai, kaip man būtų geriausia pasislėpti... ir kuo daugiau galvoju, tuo dažniau sakau sau: „Maksai Šulcai! Jeigu tu nori pradėti naują gyvenimą, tai pasidaryk žydas." Ir pagaliau... karą mes pralaimėjome. Jį laimėjo žydai. O aš, Maksas Šulcas, visuomet buvau idealistas. Tačiau ne paprastas idealistas, o toks, kuris eina ten, kur vėjas pučia, nes žino, kad nugalėtojų pusėje gyventi lengviau, negu pralaimėjusiųjų. Taip tad yra. Ir tebūnie aš prakeiktas, jeigu tai netiesa. O žydai laimėjo karą.

– Tiktai galą turėsiu nusipjaut, – kalbėjo Maksas Šulcas. – Ir man tai visai nepatinka.

Ponia Holė tylomis klausėsi to, ką kalba Maksas Šulcas. Ir staiga išsigandusi krūptelėjo.

– Ką tai reiškia? Kodėl jūs turėsite nusipjauti galą?

– Ne visą, – atsakė Maksas Šulcas. – Tik patį galiuką. Tada būsiu apipjaustytas... kaip Icikas Finkelšteinas.

– O kur dabar tas Icikas Finkelšteinas?

– Nežinau, – atsakė Maksas Šulcas. – Icikas Finkelšteinas 1942 metų vasarą buvo atvežtas į Laubvaldę. Paskutinįsyk aš jį mačiau... rugsėjo mėnesį... 1942 metų rugsėjo mėnesį... septintą rugsėjo... tada jis jau gulėjo po žeme. Tačiau dabar jis galbūt jau danguje? Aš to gerai nežinau.

Trečia knyga

BERLYNAS 1946

1.

Mane kamuoja nemiga. Todėl daug skaitau. Iki pusiaunakčio.

Negaliu išvardyti visų tų knygų, kurias perskaičiau. Norėjau tik pasakyti, kad skaitau ir laikraščius... tarp kitų „Wartheneauer Stadtanzeiger“, nors tai nuobodus provincijos laikraštukas. Aš perku jį vien iš sentimentų.

Neseniai jame perskaičiau žinią apie ponios Holės mirtį. Negalėjau patikėti savo akimis. Tačiau tenai buvo aiškiai parašyta: „SS rotenfiurerio ir masinio žudiko Giunterio Holės našlė užlipo ant minos rinkdama metalo laužą uždraustoje zonoje tarp Moltkės ir Hanau gatvių!“

Tipiška pokario mirtis! Ar ji badavo, kai aš parodžiau kulnis? Manau, kad taip. Buvo priversta rinkti metalo laužą? Ketino jį parduoti?

Žinote, ką aš pasakiau sau?

„Icikai Finkelšteinai, – pasakiau, – Icikai Finkelšteinai ir buvęs Maksai Šulcai. Vokietė moteris badauja! Vokietė moteris renka metalo laužą! Vokietė moteris klibikščiuoja po Tūkstantmečio Reicho griuvėsius ieškodama metalo laužo. Nes vokietė moteris nenori badauti. Tačiau vokietė moteris nepastebi, kad vaikšto po uždraustą zoną. Kada, po velnių, amiai pašalins pa-

skutines minas, kurių mūsų vyrukai prikaišiojo į žemę... vokiečių žemę?"

Dievas mato... aš norėjau pasiimti ponią Holę! Tačiau paskui pasvarsčiau. Ir tariau sau: „Maksai Šulcai, – tuomet dar buvau Maksas Šulcas – taigi tariau: – Maksai Šulcai, – tariau sau, – tu gali pasislėpti. O moteris su medine koja negali. Bent jau ne taip lengvai."

Aš žinojau, kaip būna. Policija ją anksčiau ar vėliau būtų pradėjusi sekti. Nes ji buvo Giunterio žmona! O aš Giunterio draugas! O nosys tų, kurie medžioja mane... ilgos. Ir visi pėdsakai jiems tinka... visi, kurie veda prie manęs... net tokia ponia Holė.

Aš kai ką papasakojau poniai Holei apie Iciką Finkelšteiną. Papasakojau ir tai, kad ketinu pasidaryti žydas. Tačiau nepasakiau, kaip vieną dieną ketinu pasivadinti.

Ką gi, dabar esu Icikas Finkelšteinas. Būtent... Icikas Finkelšteinas! Tai tiesa! Ir nieko negaliu pakeisti. Ir kaip paslaptį jums pasakysiu... Icikas gyvena gerai:

ICIKAS FINKELŠTEINAS praturtėjo!

ICIKAS FINKELŠTEINAS pardavė auksinius dantis... visus!

O, Icikas. Jis gerai investavo pinigus.

ICIKAS FINKELŠTEINAS ėmė suktis juodojoje rinkoje ir prekiauja viskuo, kas įmanoma, pradedant nelegaliomis cigaretės... ir baigiant nelegaliomis moterimis. Kurios, tarp mūsų, yra baltos.

ICIKAS FINKELŠTEINAS gyvena kaip ponas... kaip „Pasaulio valdovas".

ICIKAS FINKELŠTEINAS pasikeitė. Jo galva dabar plikai nuskusta. Jis augina smailią barzdelę ir nešioja akinius. Jis pa-

našus į Leniną, nors ne visai. Beje: ar Leninas nešiojo akinius ir turėjo varlės akis?

ICIKO FINKELŠTEINO galas truputį patrumpėjęs, nes likęs be apyvarpės.

ICIKO FINKELŠTEINO galas patrumpėjęs, bet nesusilpnėjęs.

ICIKAS FINKELŠTEINAS gyvena su gražia moterimi... su grafiene. Tačiau apie tai vėliau.

ICIKUI FINKELŠTEINUI patinka gražūs daiktai, gera muzika, pamokomos knygos. Aišku, tam jį skatina grafienė.

ICIKAS FINKELŠTEINAS gyvena intensyviai.

Ponia Holė išėjo apsipirkti... į juodąją rinką. Kai vėlyvą popietę grįžo namo... Maksas Šulcas buvo dingęs. Susidėjęs savo drapanas į maišą su auksiniais dantimis. Užsimetęs maišą ant kupros. Ir parodęs kulnis. Paprasčiausiai!

Ar ilgai ji žliumbė?

Taip. Gyvenimas žiaurus, miela ponia Hole. Net vasaros paukščiams nėra lengva.

Nelengva ir keliauti per okupuotą Vokietiją, ypač vokiečiui, be dokumentų ir dar tokiam, kurio ieškoma. Tačiau jūs galite nesijaudinti dėl Makso Šulco. Jis neįkliuvo... su savo maišu... smogiko veidu... panešiotais drabužiais... aplinkkeliais... niekam nekritęs į akis, nusigavo iki pat Berlyno.

Ar žinote, kaip arijas įžengia... į sugriautą Tūkstantmečio reicho sostinę? Su skylėtais batais! Dvokiančiais drabužiais! Pavargusiu veidu ir pavargusiomis varlės akimis! Su senu maišu ant nieztinčios nugaros, senu maišu, kuriame blizga ir vaiposi negyvų žydų dantys!

Tiktai atkakęs į Berlyną užkasiau auksinius dantis viename

griuvėsių lauke. Amerikiečių sektoriuje. Įsidėmėjau tą vietą. Tada ėmiau ieškotis pastogės. Berlyne tai nelengva. Radau rūsio kamaraitę subombarduotame name. Čia galėjau knarkti žemiau gatvės grindinio. Buvau prie to pripratęs.

Turėjau daug draugų. Vienas jų buvo toks Horstas Kumpelis. Esesininkas, idealistas, fanatikas. Horstas Kumpelis neturėjo jokios tikros profesijos. Kurį laiką buvo jūrininkas, paskui kelneris „Trijų maurų“ restorane. Per muges Vyshalėje tatuiruodavo tam tikrus žmones... turėjo išsinuomojęs kampą vienoje šaudykloje. Horstas Kumpelis buvo šaunus bernas. Ir geras draugas. Tačiau jam nepasisekė, tam Horstui Kumpeliui. Patyrė avariją. Su motociklu... 1936 metais neteko abiejų kojų. Ir aš tariau sau Berlyne: Maksai Šulcai! Horstas Kumpelis nedalyvavo kare. Jis niekuo neprasikaltęs. Nesislapsto. Jo tėvai kadaise gyveno Berlyne. Galbūt ir dabar tebegyvena. Jie, aišku, žino, kur jis yra. Ir tu galėsi jį susirasti. Jis buvo šaunus bernas. Mokėjo net tatuiruoti. Ir dabar, aišku, tebemoka. Ir kodėl ne? O jei taip, tai gerai. Be to, jis moka ir dar kai ką – laikyti už dantų liežuvį!

Namas, kuriame gyveno Horsto Kumpelio tėvai, buvo sugriautas, kaip ir visi Tulbeko gatvės namai. Tačiau rūsys tebeegzistavo.

Aš radau Horsto Kumpelio tėvus. Abu kaip dvi senos žiurkės kiūtojo rūsyje. Manęs nepažinojo. Nebuvo anksčiau niekad matę. Žiūrėjo įtariai.

Aš jiems, aišku, nepasakiau, kas esu iš tiesų. Tiktai prisistačiau kaip Horsto draugas, toks pat neprasikaltęs kaip jis, pasakiau, kad esu skolingas Horstui pinigų ir norėčiau su juo šnektelėti.

Horstas taip pat gyveno rūsyje. Netoli nuo Tulbeko gatvės.

Horstas Kumpelis! Esesininkas. Niekuo neprasikaltęs. Bekojis. Pamatęs mane, ėmė bliauti. Važinėti po rūsį. Mojuoti rankomis.

– Vyruti, Maksai. Skaičiau apie tave laikraštyje. Laikiau už tave kumštį. Sakiau sau: „Šito jie nepagaus!“

– Taip, Horstai. Aš žinojau... pa... kad tu laikysi už mane špygą.

– Jūs tenai gerai pašienavote... toje Laubvaldėje. Du šimtus tūkstančių. Buvo parašyta.

– Žydų, Horstai. Ten buvo vien žydai. Tautos priešai. Žemesnė rasė.

– Jūs jiems atsilyginote, Maksai!

– Klausyk, Horstai, o kur tavo žmona? Aš nenoriu, kad ji mane pamatytų.

– Nebijok. Išvažiavusi į kaimą. Pasiduoneliauti. Berlyne striuka su maistu.

– Gerai, Horstai. Aš negaliu ilgai likti. Tačiau vieną naktį...

Rūsio kamaraitė. Siaura Horsto ir jo žmonos lova. Iškart pagalvojau: Jis ne didesnis už keturmetį vaiką. Daug vietos neužima. Negrabaus darbo stalas. Dvi negrabaus darbo kėdės. Geležinė krosnelė. Anglių semtuvas. Nusilaupęs prausimosi dubuo. Langas. Už jo Berlyno griuvėsių fragmentas iš rūsio perspektyvos... ir gabalas blyškaus rudeniško dangaus.

Horstas mikliai važinėjo šen ir ten, užkūrė geležinę krosnelę, išvirė mudviem sriubytės, ištraukė butelį degtinės.

– Klausyk, Horstai, ar tu tebemoki tatuiruoti?

– Aišku, Maksai.

– Ar dar turi kuo? Visus tuos įnagius?

– Turiu, Maksai.

– Ar gali mane ištatuiruoti, Horstai?

Horstas išsišiepė.

– O ko tu nori: moters su dideliais papais? Žemuogių ant spenelių? Ar vyšnių? Ar vėžlių?.. Vienos makšties ar dviejų? Ar rožės?

Aš atsakiau:

– Konclagerio numerio, Horstai. Ištatuiruok man konclagerio numerį.

Mes kurį laiką pokštavome. Paskui Horstas pasakė:

– Klausyk, Maksai, man atrodo, kad tu esi prakeiktas žydas. Ir mūsiškiai pamiršo tave ištatuiruoti.

Aš tik išsišiepiau ir nieko neatsakiau.

– Kaip tai galėjo atsitikti, Maksai? Su tokia marmūze?!

Aš pasakiau:

– Ištatuiruok 12314 numerį! O prieš numerį raidę. Raidę „A“.

– Kodėl „A“? Kodėl ne „L“? Tu juk buvai Laubvaldėje?

– Laubvaldėje gyvų neliko, Horstai. Tai buvo maža stovykla.

– Kaip tai maža? Jūs juk nugalabinote du šimtus tūkstančių.

– Tai buvo maža stovykla, Horstai. Dauguma žydų būdavo nupyškinami iškart. Tiktai atvežti. Supranti? Tad mums niekad nereikėjo daug jų saugoti.

– Ak šit kaip, Maksai.

– Taip, Horstai. Tai buvo maža stovykla. Su nedaug kalinių. Ir nė vienas nepabėgo. Mes buvome gerai organizuoti.

– Atrodo, kad taip, Maksai.

– Raidę „A“, Horstai!

– Na gerai, Maksai. Taigi „A".

– Aušvicas, Horstai! Jis daro didesnį įspūdį. Ir yra labiau žinomas.

Aš įsitaisiau konclagerio tatuiruotę. Horstas Kumpelis man davė ir gydytojo adresą... tokio, kuris moka laikyti liežuvį už dantų.

Daktaras Hugas Veberis buvo aštuoniasdešimt ketverių, žmogus, jau 1930 metais išėjęs į pensiją. Per senas dalyvauti kare. Taigi niekuo neprasikaltęs. Tačiau nacis.

Teoretikas. Antisemitas. Romantikas. Idealistas.

Aš jam atvirai pasakiau, kas esu:

– Maksas Šulcas. Smulki žuvelė.

Žinojau, tas žmogus manęs neišduos.

Daktaras Hugas Veberis iš pradžių pašalino mano SS tatuiruotę nuo kairiojo žasto – menkutę, smulkią raidelę, mano kraujo grupės ženklą, – paskui pašalino ir mano lyties padargo apyvarpę, operavo drebančiomis raukšlėtomis rankomis, paskutinė nuoširdi paslauga fiureriui ir tėvynei.

Tik tiek tepasakė:

– Maksai Šulcai! Tas patrumpintas galas... tinka prie jūsų veido.

Mielai būčiau jam atsakęs:

– Pone daktare. Tai antisemitiniai prietarai. Mano veidas visai nežydiškas. – Tačiau nusprendžiau verčiau patylėti.

Pirmomis savaitėmis Berlyne dažnai keičiau gyvenamąją vietą, miegojau vis kituose rūsiuose arba rūsių duobėse, kartais ir po atviru dangumi, kur nors griuvėsių lauke, kartą net sugriautoje

bažnyčioje. Basčiausi. Po griuvėsius. Kūriau planus. Sukau galvą. Sudarinėjau žydiškų pavardžių sąrašus, pagaliau apsistojau ties viena... Iciko Finkelšteino.

Maksas Šulcas, masinis žudikas, nesantuokinis, nors ir gryno arijų kraujo Minos Šulc sūnus gimė tą pačią dieną kaip ir žydas Icikas Finkelšteinas. Jis žinojo jo praeitį. Ir turėjo tą pačią profesiją.

2.

Mano istorija paprasta.

Aš esu Icikas Finkelšteinas, žydas kirpėjas iš Vyshalės. Mūsų mieste gyveno nedaug žydų. Nedidelė bendruomenė. Naciai mus perspėjo. Tačiau mes netikėjome. Manėme, kad visas tas košmaras praeis. Tikėjome geresne Vokietija. Ir laukėme. Neemigravome.

Tada prasidėjo karas. Ir mes laukėme stebuklo. Tačiau stebuklas neįvyko. Ir vieną dieną jau norėjome emigruoti. Tačiau buvo per vėlu.

Mat vieną dieną... mus išvežė. Rytui brėkštant. Visus Vyshalės žydus. Nė vieno nepamiršo. Visi turėjome sulipti į sunkvežimius. Rytui brėkštant.

Mus nugabeno į Dachhauzeną, koncentracijos stovyklą Silezijoje. Tenai vienas kitas iš mūsų buvo nužudytas. Tačiau ne visi.

1942 metų birželio mėnesį Dachhauzenas buvo evakuotas. Mus atvežė į Laubvaldę, naikinimo stovyklą Lenkijoje. Iš tenai negrįžo niekas.

Tačiau aš, Icikas Finkelšteinas, nepasiekiau Laubvaldės. Mūsų kolona važiavo per Lenkiją. Dienų dienas. Mes beveik negavome valgyti, trūko ir vandens. Mano vagone keli numirė. Mažoje

Lenkijos geležinkelio stotyje durys buvo atidarytos ir išnešti negyvėliai. Aš pasinaudojau ta proga ir iššokau iš traukinio.

Kur aš bėgau? Kur gali bėgti žydas Lenkijoje? Aišku, kad į mišką. Aš nepasitikėjau lenkais, nes jie buvo net didesni antisemitai negu vokiečių naciai.

Aš likau miške. Ir po truputį judėjau... pietų Rusijos link. Tenai prisidėjau prie partizanų. Kurį laiką kovojau šešėlyje. Norėjau atkeršyti už savo tėvus. Tačiau paskui – po Stalingrado mūšio – buvau sugautas. Mano būrys pakliuvo į spąstus. Man vėl pavyko pabėgti. Kurį laiką buvau vienas. Klajojau po apylinkes. Vėl buvau sugautas. Dirbau laidotoju vokiečių vadovaujamoje komandoje. Turėjau būti sušaudytas. Tačiau man vėl pavyko pabėgti. Šįkart grįžau į Lenkiją. Tenai buvau vėl pagautas... ir deportuotas į Aušvicą.

Aušvicas! Taip... ten žmones nuodijo dujomis. Tačiau ne visus. Aš buvau paskirtas į darbo komandą. Aš, Icikas Finkelšteinas.

O frontas artėjo. Vis labiau. Ir vieną dieną Aušvicą išvadavo rusai.

Ar ir mane rusai išvadavo Aušvice? Ne, mano ponai. Dalis didelės milijoninės laikinosios stovyklos prieš pat išvadavimą buvo išvaryta. Kur? Vokietijos link. Ar žinote, kas yra mirties žygis? Negaliu to apsakyti. Tačiau aš jame dalyvavau. Pakeliui man pavyko paspurkti.

Aš grįžau atgal į Lenkiją. Aišku, į mišką. Kurgi daugiau. Ir vieną dieną... taigi... vieną dieną per tą mišką pervažiavo rusai. Aš, Icikas Finkelšteinas, buvau laisvas. Ivanas mane išvadavo.

Tačiau aš nepasitikėjau ivanu. Ir nenorėjau likti pas jį.

Ką jūs, mano ponai. Man, tiesa, pavažiavęs stogas, bet ne taip labai, ir aš, Icikas Finkelšteinas, nesu toks kvailas, kad lik-

čiau pas ivaną. Aš, Icikas Finkelšteinas, traukiu į Berlyną! Kur į Berlyną? Aišku, kad į amerikiečių sektorių!

Mes iš Vyshalės buvome maža, izoliuota bendruomenė. Visi mano draugai ir pažįstami žydai negyvi. Ir mano tėvai negyvi. Nė vieno neliko. Aš turėjau giminių Lenkijoje, tiksliau, Galicijoje. Tačiau jų niekada nepažinojau. Kur jie? Neišmanau. Tikriausiai sušaudyti. Ko man reikia Berlyne? Amerikiečių sektoriuje? Mano ponai! Kas per klausimas? Iš kur aš galiu žinoti? Aš buvau nukryžiuotas ir man truputį pavažiavęs stogas! Ir aš nenorėjau likti pas ivaną!

Berlyne knibždėte knibžda pabėgėlių. Aš esu vienas iš jų. Mes, pabėgėliai, kaip tos pabaidytos skruzdėlės, ropinėjančios po griuvėsių miestą. Visokios įmanomos skruzdėlės. Vokiečių skruzdėlės... išvarytieji iš užimtų rytinių sričių... nacių priverstiniams darbams atvežti lenkai, italai, graikai ir kitų šalių atstovai. O aš, Icikas Finkelšteinas, esu nepaprasta skruzdėlė. Žydų skruzdėlė. Šiandien galiu be baimės ropinėti po griuvėsių miestą. Nes esu nuversto režimo auka ir buvau žiauriausiai persekiotas iš visų aukų. Todėl šiandien man atviros visos įmanomos durys. Nugalėtojai manęs nemėgsta. Manęs niekas nemėgsta. Tačiau atidą rodo. Ir durys man atviros. Kiek tai dar truks? Nežinau. Tačiau kol dar atviros, pro jas galima prasmukti.

Aš kasdien valiau savo akinius... kad matyčiau aiškų vaizdą... ir sproginau savo varliškas akis. Mačiau, kad pagalbos organizacijos likusioms gyvoms nacių aukoms dygsta kaip grybai po lietaus. Man atrodo, kad jos atstojo nugalėtojų sąžinę. Šios pagalbos organizacijos mus, nuversto režimo aukas, apibėrė savo pavėluota meile ir rūpesčiu. Kas tiesa, tai tiesa. Tik truputį per

vėlai. Milijonai mūsų jau buvo negyvi. Nereikalaukite iš manęs, kad jums išvardyčiau visų tų pagalbos organizacijų pavadinimus. Aš jų neįsiminiau. Taigi leiskite jums štai ką pasakyti: Aš, Icikas Finkelšteinas, užmezgiau ryšį su Amerikos žydų pagalbos organizacijomis likusiems gyviems po nacių režimo žydams remti. Jos buvo prie pinigo. Patikėkite. Mat Amerikos žydai... jie nebuvo nukryžiuoti. O aš, Icikas Finkelšteinas, jų tikras pusbrolis, buvau nukryžiuotas. Ir pusbroliai mane užjautė... labiau ir nuoširdžiau negu visi kiti nugalėtojai, ypač oficialieji. Tačiau užuojauta yra kančia. O kančia – kryžius. Ir visi nori savo kryžiaus atsikratyti. Todėl manęs, Iciko Finkelšteino, laukė ašaringos atjautos doleriai, kad aš, Icikas Finkelšteinas, atsistočiau ant kojų, kad užgytų mano kraujuojančios žaizdos. Kad aš pamirščiau savo kryžių. O jie savo.

Taigi... klausykite.

Mane, Iciką Finkelšteiną, kartu su kitais nukryžiuotaisiais įkišo į Lichtenbergo dipukų poilsio stovyklą prie Berlyno. Žydų niekas neklausinėjo: Ar jūs tarnavote vermachte? Ar buvote partijos narys? Ar net SS narys? Žydas yra be priekaištų. Jam net nereikia įrodinėti, kad buvo nuversto režimo auka. Nes žydas... tai nuversto režimo auka. Mes, aišku, privalėjome įrodyti, kad iš tiesų esame žydai. Dauguma mūsų neturėjo jokių liudytojų, nes liudytojai buvo negyvi. Ir dauguma neturėjo jokių dokumentų. Aišku, kad mes, kaboję ant kryžiaus, kažkur ir kažkada buvome gimę. Tačiau kaip tai įrodyti. Mūsų pasaulis buvo virtęs pelenais ir griuvėsiais, ir kas mus dar pažinojo?

Mes stojome prieš tikrinimo komisiją. Grynas formalumas. Gydytojas mus, vyrus, patikrino, ar esame apipjaustyti. Moterys šios medicininės procedūros išvengė. Gavome maldakny-

ges, kad parodytume, jog mokame skaityti hebrajiškai. Turėjome pasakyti, kokių esama žydiškų švenčių. Kiekvienas privalėjo papasakoti savo istoriją.

Jums bus nesunku įsivaizduoti, kad tie iš mūsų, kurie nebuvo panašūs į žydus, buvo tikrinami ilgiau, turėjo labiau išversti kailį, o kiti mažiau. Man buvo ypač lengva. Kai atėjo mano eilė ir aš mikčiodamas ištariau savo vardą ir pavardę, tikrinimo komisijos ponai nusijuokė. O vienas jų, toks plikis, pasakė:

– Pone Finkelšteinai, mes žinome, kad jūs esate žydas.

Aš parodžiau jiems savo Aušvico numerį. Ponai tik linktelėjo. Prasisegiau kelnes ir parodžiau savo galą. Ponai nusijuokė. O plikis pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Mums nieko nereikia demonstruoti.

Man atrodo, kad tie ponai palaikė mane priekvaišiu. Man nedavė nei maldaknygės, nei klausė, kokių esama žydų švenčių. Net mediciniškai netikrino. Dėl mano žydiškos kilmės jie nė trupučio neabejojo.

Vis dėlto aš nesileidau taip greitai išprašomas. Nenorėjau, kad man būtų teikiamos lengvatos. Kodėl mane turėjo tikrinti mažiau negu kitus žydus? Tad išvardijau visas žydiškas šventes, nors manęs to niekas neklausė, atmintinai susakiau visas maldas, kurias buvau kadaise išmokęs iš Iciko Finkelšteino. O ponai tik mojo rankomis. Ir juokėsi. Tas plikis net leido sau truputį papokštauti. Jis paklausė:

– Pone Finkelšteinai. Kiek mes turime dievų.

Aš atsakiau:

– Vieną.

Plikis paklausė:

– Jūs tuo tikras?

Aš atsakiau:

– Visiškai. Tiktai vieną. Nei Dievo Sūnaus. Nei Švenčiausiosios Mergelės. Mūsų Dievas taip pat ne iš tų stebukladarių dulkintojų, kurie sugeba apvaisinti nekaltas mergeles, neatimdamas joms nekaltybės. Tokių fokusų jis nedaro.

Tada ponai nustojo juoktis. Aš galėjau perskaityti jų mintis, ir aš jas garsiai perskaičiau:

– Jam pavažiavęs stogas.

Plikis paklausė:

– Kam pavažiavęs stogas?

Aš atsakiau:

– Man pavažiavęs stogas.

Ponai dabar spoksojo tiktai į mano Aušvico numerį, nes jau buvau užsisegęs kelnes. Aš galėjau perskaityti jų mintis. Tačiau daugiau garsiai jų neskaičiau. Perskaičiau jas tylomis, sučiaupta burna: „Jis buvo Aušvice! Jam pavažiavęs stogas! Nieko keista!"

Kelias savaites prabuvau Lichtenbergo žydų poilsio stovykloje prie Berlyno. Tenai gaudavom gerai pavalgyti. Stovyklos administratoriai žydai tiesiog per prievartą rodė savo palankumą. Buvau naujai aptaisytas. Man leido vitaminus. Vėl gavau dokumentus... arba, tiksliau sakant: laikinąjį perkeltojo asmens pažymėjimą. Man daugiau nereikėjo slapstytis, nes maniškis perkeltojo asmens pažymėjimas juodu ant balto rodė, kad aš, jo savininkas, esu nukryžiuotasis Icikas Finkelšteinas, paties duomenimis... Icikas Finkelšteinas, iš profesijos kirpėjas, gimęs 1907 metų gegužės penkioliktą dieną, tuomet vokiečiams, dabar lenkams priklausančiame Vyshalės mieste.

Kiek galioja toksai laikinas perkeltojo asmens, arba dipuko, pasas? Jums rūpi tai?

Gerai nežinau. Šiaip ar taip, tol... kol pas mus Vokietijoje vėl įsigalės tvarka... kol išnyks griuvėsiai... ir dipukų stovyklos... kol vėl ims veikti parduotuvės... kol baigsis okupacija... kol mes čia išbrisime iš purvo. Tai, aišku, dar šiek tiek užtruks.

Kai kaip pridera pailsėjau, grįžau atgal į Berlyną... parduoti savo auksinių dantų.

Susiradau butą... aišku, rūsyje... rūsio kamaraitę su atskiru įėjimu... išsikasiau dantis... parsinešiau juos namo.

Man, Icikui Finkelšteinui, daugiau nereikėjo pardavinėti auksinių dantų po vieną ir žmonėms pasakoti: tą dantį aš pats sau išsitraukiau! Dabar galėjau juos pardavinėti tuzinais, nes manęs, Iciko Finkelšteino, buvo neįmanoma kuo nors įtarti. Niekas manęs negalėjo palaikyti masiniu žudiku. Apie tai, kad esu masinis žudikas, negalėjo būti nė kalbos.

Aš, aišku, nesiruošiau visos auksinių dantų atsargos parduoti iškart, nes tai vis dėlto būtų kritę į akis. Tačiau tuzinais? Kodėl ne!

Ar žinote, kas yra Berlyno juodoji rinka? Nežinote? Ir nežinojote? Tada tik tiek jums pasakysiu: Jūs kai ką praleidote! – Tai tokia juodoji rinka, pasakysiu aš jums! Įžymybė! Kiekvieno spekulianto širdis ima šokti iš džiaugsmo apie ją išgirdusi. Tikrų tikriausiai šokinėti. Ypač rekomenduočiau vietą aplink reichstago pastatą. Tikras radinys man, smulkiam spekuliantui žydeliui Icikui Finkelšteinui.

Aš užmezgiau kontaktų su dantų gydytojais, auksakaliais, tarpininkais, smulkiais ir stambesniais spekuliantais (didmenininkų vengiau). Dantų aukso Vokietijoje trūksta. Ir tada, 1945 metų rudenį, trūko. Aš pardavinėjau savo dantis tuzinais. Pasakodamas vis tą pačią istoriją: „Aš esu ponas Finkelšteinas. Ir

supirkinėju auksą. Dažniausiai perku jį iš neturtingų vokiečių moterų ir vyrų, kurie išsitraukia auksinius dantis, kad išsikeistų juos į maistą. Juk ir vokietis turi valgyti."

Spekuliantams į tai buvo nusispjaut. Tačiau dantų gydytojai ir auksakaliai... tie nekentė manęs, žydo Iciko Finkelšteino. Jų akyse aš regėjau žybsint bežodes žiežirbas: „Tu sumautas žydeli. Tave reikėjo įkišti į dujų kamerą. Ko tau reikia Vokietijoje?! Supirkinėji dantų auksą, ką? Vargšų vokiečių vyrų ir moterų dantis!"

Aš mielai būčiau jiems atsakęs: „Tai negyvų, nužudytų žydų dantys!" Tačiau negalėjau. Ir, manding, neapsimoka... diskutuoti su antisemitais. Jie juk nepataisomi.

Aš pardaviau visus auksinius dantis... arba... palaukite!.. ne visus. Tris pasilikau atminimui. Susivyniojau į nosinę. Keletą daviau išlydyti, taip sakant, saviems poreikiams. Mat mano paties dantys buvo prasti, ir aš būtinai norėjau juos pasitaisyti.

Nuėjau pas geriausią Berlyno dantų gydytoją. Pasakiau jam:

– Mano dantys prasti. Žmogus neturi vaikščioti po pasaulį prastais dantimis. Todėl padarykite, kad mano burna būtų pilna auksinių dantų. Aš noriu, kad auksas būtų matyti, kad blizgėtų, kai juoksiuosi.

Mano burna dabar pilna auksinių dantų. Ir trys dantys visuomet guli senoje nosinėje. Kaip sentimentali atmintis.

Tačiau paklausykite.

Visus kitus dantis aš pardaviau. Ir pasidariau krūvą pinigų, užtektinai, kad galėčiau pradėti nelegalią prekybą. Kirpimo salonas galėjo palaukti. Aš pasakiau sau: Vieną dieną... tu atidarysi nuosavą saloną. Be jokios abejonės. Juk nori vėl įleisti šaknis. Štai kas svarbu: įleisti šaknis. Padoriai tvarkingai gyventi.

Galbūt sukurti šeimą. O kodėl ne? Kodėl Icikas Finkelšteinas kada nors neturėtų sukurti šeimos?

Tačiau, kaip sakyta, tai galėjo palaukti! 1945 buvo juodosios rinkos metai.

Aš pradėjau nuo nelegalių cigarečių, paskui ėmiausi nelegalios kavos, vėliau prekiavau viskuo, kas įmanoma. Berlyno juodojoje rinkoje Icikas Finkelšteinas pamažu darėsi žinomas. Apskritai jis neturėjo pagrindo skųstis.

Berlynas vis tebebuvo griuvėsių krūva. Tačiau 1945 metais miestas atrodė liūdniau negu bet kada. Bent jau man taip atrodė. Naktį savo lovoje virš apanglėjusių griuvėsių aš mačiau mirties paukščius. Ir slėpiausi po antklode.

Berlyno nebėr. Sugriuvęs kaip visas mūsų kortų namelis. Ir aš nieko negaliu pakeisti. Tačiau man tai ir neberūpi. Vieną dieną jie atstatys tą miestą. Aš tai matau. Ir visą Vokietiją. Vėl viską atstatys. Ir tada... tada... galbūt vėl susigrąžins iš dangaus fiurerį.

3.

Ar pažįstate Krimhildą, Hoenhauzeno grafienę? Tad leiskite jums ją pristatyti.

Įsivaizduokite.

Spekuliantų vakarėlis viename Berlyno naktiniame klube. Aišku, rūsyje. Patalpa pilna dūmų. Cigarečių? Cigarų? Norite tai tiksliai žinoti? Ir tokių, ir tokių! Tiesa, daugiau cigarų. Taip yra todėl, kad patys didieji rūko cigarus. Šitaipos.

Toje patalpoje kažkur sėdi Icikas Finkelšteinas... mažiausias tarp didžiųjų. Rūko „Camel", Icikas. Ir kažkur tarp didžiųjų sėdi grafienė. Ir rūko cigarą.

Blausi šviesa. Aišku, žvakių. Mažos, šokinėjančios, blėsčiojančios, mirkčiojančios liepsnelės... metančios šešėlius, kaip žvakės liepsnelė ponios Holės rūsyje... bet kitokius šešėlius ir jų daug daugiau, nes dega daugybė žvakių. Jos pakeičia saulę, nes ta miega. Ir mėnulį, nes tas negali pažvelgti į kiekvieną rūsį. Ir elektros šviesą, nes ta išjungta.

Įkaitę blankūs veidai. Padavėjai su smokingais. Šampanas! Jis čia bėga iš vokiškų alaus statinių... Fone: čigonų muzika. Rusų. Rumunų. Vengrų. Taip pat žydų.

Liūdesys. Prisiminimai.

Dūmai. Muzika. Šampanas. Ir grafienė...

Norite, kad papasakočiau, kaip ta grafienė atrodė? Man ji buvo šviesiaplaukė. Galbūt dar aukšta. Taigi aukšta ir šviesiaplaukė. Ir viskas. Daugiau Icikas nematė. Aukšta šviesi moteris. Grafienė. Tačiau mano stalo kaimynas, tikintis žmogus, buvęs vienuolis, vėliau keliaujantis pamokslininkas, dabar juodosios rinkos spekuliantas... kaip ir kiti tikintys ir netikintys... tas matė daugiau už mane. Ir man ją apibūdino.

– Gerai įsižiūrėkite, pone Finkelšteinai, – pasakė mano stalo kaimynas. – Ir ką jūs matote?

– Šviesiaplaukę aukštą moterį, – atsakiau. – Daugiau nieko.

– Ar nematote, kokia ji iškrypusi?

– Ne, – atsakiau. – Aš to nematau.

– Tad pažvelkite jai į akis. Ar nieko nematote?

– Ne, – atsakiau. – Nieko.

– Jose juk viskas atsispindi, – pasakė mano stalo kaimynas, vienuolis ir keliaujantis pamokslininkas. – Klykiantys vergai negrai. Ir besijuokiantys. Raitelių rimbai. Arklių kanopos. Kraujas. Baltos lininės paklodės su raudonais taškeliais. Margos prakaito prisigėrusios pagalvės. Sėdynė arba užpakalis arba antras galas arba pasturgalis arba uodega arba nugaros tąsa arba subinė... iš minkštutės mėsytės su persiko odele. *Domini creatio magnifica*! Ir į ją kažkas įsmeigta: vyriškas, raumeningas, išgaubtas, varliškas, be akių daiktas, kryptingai siekiantis tikslo, be garso šaukiantis, apipjaustytas. Ir taip susijungęs juokiasi, dejuoja ir šaukia, nors tai girdi vien angelai. Ir ar jūs, pone Finkelšteinai, nematote spirališkų judesių... ir drėgno liežuvio, ir paukštiškai trapių, ilgų, genealogiškai be priekaišto, glotniai nupeštų moters kojų... ir vyro jautiško sprando? Ir kad visa tai susiviję į krūvą? Ir kad kojos juokiasi iš liežuvio ir kėsinasi nu-

laužti vyrui sprandą! Ir kad minkštutė mėsytė ir persiko odelė čiulpia jam iš kaulų smegenis! O tie kaulai yra paskutinė dalis tūkstantmetės grandinės su įtrūkusiomis ir apspjaudytomis grandimis! Ir ar nematote nebylios kantrios lovos. Ir žvaigždėto dangaus už lango. Ir rožinio? Ir Toros ritinio? Ir Kristaus be kryžiaus? Išvaduoto Kristaus! Nuogo? Su stačiu galu? Kristaus, atradusio kūną?

– Po šimts perkūnų! Aš dar nesu girdėjęs, kad kas taip kalbėtų! – atsakiau ir pagalvojau: „Kieno galas įkištas į šiaurietiškos grafienės subinę? Ar Kristus buvo apipjaustytas? Ar tai Kristus? Ar tas, kas nepripažįsta Kristaus? Ar tu? Ir kas esi tu? Ir ar tu nesi apipjaustytas? Tačiau nenužudei Kristaus?"

– Iš ko ta grafienė gyvena? – paklausiau aš savo stalo kaimyną.

– Kadaise ji buvo labai turtinga, – atsakė mano stalo kaimynas, vienuolis ir keliaujantis pamokslininkas, – dvarai, žemės, pilis. Viskas rytuose. Užimta ivano. Suvalstybinta.

– Ir dabar ji gyvena iš juodosios rinkos?

– Netiesiogiai, – atsakė mano stalo kaimynas. – Ji yra juodosios rinkos spekulianto sugulovė.

Aš pasakiau:

– Mat kaip...

– Tiesą sakant, buvusi sugulovė. Dabar jau nebe, nes tas spekuliantas aną savaitę numirė. Nuo infarkto. Karinė policija konfiskavo visą vagoną nelegalių cigarečių. Jokia širdis to nepakels.

Aš, Icikas Finkelšteinas, nuolatos bijojau naujo infarkto. Ir vis dėlto negalėjau atsispirti pagundai! Viskas buvo aišku, aš užsimaniau padaryti grafienę savo sugulove! Per dienų dienas lyg

sapne klaidžiojau po Berlyno griuvėsius, dariau ilgus žygius į priemiesčius... ne taip labai sugriautus... apžiūrinėjau atokiai stovinčias vilas... sulaukiau pirmo 1945 metų pabaigos sniego... galvojau apie naujus metus... galvojau apie Iciką Finkelšteiną... tikrąjį... negyvąjį... ir netikrąjį... galvojau apie savo kumpą nosį... ir savo apipjaustytą galą... galvojau, kaip tai atrodytų?.. Aš, Icikas Finkelšteinas, mažas žydelis ir graži šviesiaplaukė grafienė... galvojau apie miesčionių siaubą ir revoliuciją... galvojau apie arklių kanopas ir besijuokiančius ir raudančius vergus negrus, apie raitelių rimbus ir baltas linines paklodes su raudonais taškučiais... galvojau apie švelnų kūną, galvojau apie persikus, galvojau apie jos subinę... ir savo galą, apipjaustytą kaip Viešpaties Jėzaus Kristaus.

Ir parašiau grafienei laišką. Aš rašiau:

Didžiai gerbiama grafiene,

aš, Icikas Finkelšteinas, puikiai sukuosi juodojoje rinkoje, prekiauju nelegaliomis cigaretėmis, nelegalia kava, nelegaliu šokoladu, nelegaliais šaunamaisiais ginklais ir daug kuo kitu, kartais ir panelėmis, paprastai šviesiaplaukėmis ir mėlynakėmis arba žydraakėmis ir pilkaakėmis. Aš esu kelyje į pasisekimą. Jeigu Jūs malonėtumėte paguosti vienišą darbštų žmogų ir teiktumėtės su manimi dalintis ambicingo darbo vaisiais, aš, Icikas Finkelšteinas, būčiau Jums labai dėkingas.

Su išskirtine pagarba

Jūsų

Icikas Finkelšteinas

Atsakymo nereikėjo ilgai laukti. Grafienė man parašė:

Mielas pone Finkelšteinai,

pasisekimas jus taurina. Ar Jūs prekiaujate tik amerikietiško-

mis cigaretėmis ar ir šveicarišku šokoladu, pavyzdžiui, Alpių pieno šokoladu? Jį aš ypač mėgstu. Informuokite mane apie tai.

Duodu Jums, mielas pone fon Finkelšteinai, pabučiuoti savo ranką (ar Jūs išvis žinote, kaip damai bučiuojama ranka?).

Jūsų

Krimhilda, Hoenhauzeno grafienė.

4.

Man turbūt nereikia jums sakyti, kad ryšys tarp šiaurietiškos grafienės ir manęs, juodosios rinkos spekulianto žydo Iciko Finkelšteino, užsimezgė. Grafienei reikėjo pinigų. O man reikėjo visuomeninės padėties. Mes galėjome vienas kitą papildyti. Lizdas ir kištukas. Mes ištiesėme čiuptuvus, radome vienas kitą, ėmėme funkcionuoti.

Aš aplankiau grafienę jos viloje, tikroje viloje, pergyvenusioje karą... stovinčioje netoli Berlyno... Blankenšteino priemiestyje... vaismedžių sodai, žvyru pabarstyti takeliai, prižiūrimas miškas, europiniai kėniai... kas be ko, apsnigti... apgaubti žiemos patalais... 1945–46 metų žiemos... pokario žiemos.

Grafienė pasitiko mane šypsodamasi kaip Krimhilda, netikėtai sutrikusi Zygfrydą... davė pabučiuoti ranką, nuvedė į rūkymo kambarį, pasiūlė cigarą, pasodino į odinį krėslą, įsitaisė pati, tuojau man paaiškino, kad pinigai saugo geriau negu slibino kraujas, paklausė, ar aš galiu ją apginti, pasiteiravo apie nelegalias cigaretes, nelegalų šokoladą, nelegalią kavą, nelegalias merginas, nervingai rūkė, paskambino varpeliu, įsakė liokajui patiekti arbatos ir bandelių su kapota dešra, sukryžiavo savo ilgas, genealogiškai tikras kojas, slapčia parodė savo

liežuvio galiuką... mėlyno kraujo, rožinį... pakalbėjo apie finansus, biržos naujienas, muziką, knygas, paskui pamojo man savo piršteliu, liepė atsistoti, prieiti arčiau, šyptelėjo, švelniais pirščiukais atsegė mano antuką, paėmė į ranką mano galą, pažiūrėjo, kaip jis auga, paėmė metrą, išmatavo jo ilgį, plotį ir skersmenį, pasakė:

– Taip, jis normalus! Tiks!.. – Paskui įteikė mažą auksinį raktelį, pasakė: – Tik simboliškai! Ar skaitėte Tagorę? O Cveigą? Dostojevskį? Kurts-Maler? Ir ar jums patinka Mocartas?

Vilą grafienė tik nuomojo. Už pasakiškus pinigus. Jos ankstesnis meilužis, juodosios rinkos spekuliantas Nikolausas Vanja Štubė, baltarusės ir vieno Berlyno automobilių pirklio sūnus... Nikolausas Vanja Štubė, pravarde Carevičius... buvo vienas iš „didžiųjų", ir jam tiek mokėti buvo menkniekis. O aš, Icikas Finkelšteinas, žydas, buvau tiktai iš „mažųjų", nors gerai sukausi ir ateityje manęs laukė sėkmė. Tačiau vis dėlto... tai tiesiog viršijo mano galimybes. Tokios brangios vilos su visais dzinguliukais aš negalėjau sau leisti... arba... ji buvo ne mano nosiai.

Grafienė, aišku, turėjo ne tiktai liokajų, bet ir kitokio personalo: kambarinę, du virėjus, vyrą ir moterį, sodininką, tarnaitę, vairuotoją. Juodosios rinkos spekulianto Nikolauso Vanjos Štubės automobilis stovėjo garaže ir aš, savaime suprantama, galėjau juo naudotis.

Kai apsigyvenau pas grafienę, man tuojau buvo įkalta į galvą, kad sėkmė labai glaudžiai susijusi su žmogaus gyvenimo stiliumi. Į juodąją rinką buvau kasdien vežiojamas juodu mersedesu. „Patiems didžiausiems" tai krito į akį, ir jie ėjo pas mane ir norėjo su manimi turėti reikalų. Grafienė nuolatos rengė mūsų vi-

loje vakarėlius ir kvietė į juos „pačius didžiuosius", vyniojo juos aplink savo švelnius pirštus, gaudavo man užsakymų, kurie viršijo viską, apie ką aš kada nors svajojau. Savaime suprantama, ir kreditų. Anksčiau dariau tiktai smulkius biznelius ir operavau sumomis, kurios telpa normalaus žmogaus galvoje... o dabar skaičiai turėjo tiek nulių, kad teko nusipirkti skaičiavimo mašinėlę. Mūsų sluoksniuose buvo kalbama ne apie atskirus cigarečių ar šokolado blokus, atskiras kavos dėžutes ar atskiras merginas... o apie vagonus: vagoną cigarečių, vagoną šokolado, vagoną kavos, vagoną merginų.

Jeigu jūs manote, kad aš, vos apsigyvenęs viloje, iškart įsiropščiau į grafienės lovą, taip sakant, kaip legalus sugulovas... tai labai apsirinkate.

Pirmąją savaitę negalėjau prie jos net prisiliesti. Netgi privalėjau miegoti liokajaus lovoje... to rimto, pareigingo, atsidavusio ir prityrusio žmogaus, kuriam grafienė buvo įsakiusi išmokyti mane meilės menų.

Liokajus išaiškino man, kad kūnas ir siela sudaro vienovę, kad gyvame kūne negali gyventi mirusi siela, ji greičiau miega, ir tą miegančią sielą reikia pažadinti kaip miegantį smuiką prityrusio smuikininko ranka. Liokajus paaiškino man skirtumą tarp malonumo ir išankstinio malonumo ir kaip jie vienas kitą sustiprina, taip pat kalbėjo apie teatrą, apie tai, koks svarbus yra prologas, pagyvinantis pagrindinį aktą, kurio aidą savo ruožtu palaiko epilogas. Liokajus paaiškino man, kad žmogus turi fantaziją arba turėtų turėti, o gyvulys neturi – nes neturi! Kad meilės jėgai sparnus suteikia fantazija, kuri sugeba taip pakeisti žemiškuosius dalykus, kad pirštas būna nebe pirštas, liežuvis nebe liežuvis, kojos nebe kojos, nosys nebe nosys, galas nebe

galas, makštis nebe makštis, sėdynė nebe sėdynė, sultys nebe sultys, išskyros nebe išskyros! Ir taip toliau!

Liokajus išaiškino man, kad bitė savo uolų straubliuką kiša kuo giliau į gėlės taurelę, kad iš ten pasiimtų medaus, kad žemė yra moteriškosios giminės, o lietus vyriškosios, kad moteris priima vyrą, o ne atvirkščiai, kad kalnai meilingai kiša savo šonus pavasario vėjui, kad mieli paukšteliai yra tokie pat Dievo kūriniai kaip ir arklys... kad mieli paukšteliai nesigėdina kapstyti grūdus iš prastai atsiduodančio arklio mėšlo, nes grūdas yra Dievo vaisius. O ar žmogus nėra geresnis už paukštį?

Liokajus kalbėjo apie raitelių rimbus, apie raugintą ir neraugintą odą, kietas ir minkštas rankenas, papuoštas bronza ir sidabru... šilkines ir aksomines pagalvėles, pagerinančias kontaktą ir kartais pagilinančias, kalbėjo apie dilgėles, alyvų aliejų, putų vonią, vazeliną, kvepalus, plaukų suktukus, nektarą ir šampaną, kalbėjo apie švelnų butelių kakliukų apvalumą, apie šampanu ir nektaru persigėrusį makšties sekretą, saldžias be kauliukų vyšnias, kurpaites, liokajus grasino pirštu, rimtai aiškino, kad garsiai sriuobti galima tik tada, kai šampanas geriamas ne iš taurės arba ne tiesiai iš butelio, kalbėjo apie kanapės kvailumą ir apie vynuogių kekės dvasią...

Man galva ūžė nuo tiekos teorijų, ir aš beveik pajutau palengvėjimą, kai liokajus pagaliau pašaukė į kambarį tarnaitę, kad teorinį mokymą pakeistų praktika, kuri užėmė likusią savaitės dalį. Mokė visko. Pirmiausia septynių svarbiausių pozų, neišskiriant nė paskutinės... „grynojo stebėjimo“ pozos.

Ar aš jus sudominau? Norite žinoti, ar juodosios rinkos spekuliantas žydas Icikas Finkelšteinas arba anksčiau arijas masinis

žudikas Maksas Šulcas išlaikė pirmosios nakties didįjį egzaminą su gražiąja kilmingąja Krimhilda, Hoenhauzeno grafiene?

Ar žinote, kas yra nevykėlis? Ar esate studijavę psichologiją? Ar ką nors išmanote apie erdvės baimės esmę? Ar esate girdėję žodžius „valstybinis egzaminas“? Ar galite save įsivaizduoti studento, stovinčio priešais teisėją, vietoje?

„Didžiojo egzamino“ akimirką aš pamiršau viską, ko buvau mokomas, gulėjau tirtėdamas iš baimės, išpūtęs varliškas akis jos glėbyje, galvojau apie aštuonkojo akį, girdėjau, kaip ji juokiasi, regėjau save kiaurai peršviestą, permatytą, perprastą, pajuoktą, pažemintą, iškastruotą... sukaupiau jėgas, įsiutau, panorau atsikeršyti, baisingai nusikeikiau, užgriuvau grafienę ir paėmiau ją šturmu, kuris truko tris sekundes... arba, tiksliau, tris su puse sekundės.

Ir žinote, ką man pasakė grafienė?

– Pone Finkelšteinai, – pasakė ji, – jūs esate barbaras.

– Aš esu žydas, – atsakiau, – o ne barbaras.

– Tuo blogiau, – pasakė grafienė. – Ką paveldėjai iš savo tėvų, laikyk, kad turėtum. Gėtės citata. Įsidėmėkite tai!

– Tačiau juk mūsų paveldas Biblija, – atsakiau.

– Teisybė, – sutiko grafienė. – Tačiau ar jūs neturėjote sąlyčio su senovės graikais? Ir su Babilonu? Ar jūs tenai nieko nepamatėte? Ir nieko neišmokote? Visai nieko?

Aišku: grafienė yra antisemitė!

Pastaruoju metu ji galutinai nusimetė kaukę.

Aš kasdien turiu kęsti dygias pašaipias pastabas. Dar negirdėjau tiktai žodžių „kiaulė žydas“ ir, matyt, neišgirsiu, nes tokie ir panašūs žodžiai neįeina į jos žodyną. Kad esu „kiaulė žydas“, man duodama pajusti kitokiais būdais, bet gana aiškiai. Netgi tarnai

tai pastebėjo. Jie nė nesistengia slapčia šaipytis man už nugaros ir atvirai šaiposi mano akivaizdoje.

Vakar grafienė man pasakė:

– Sakoma, kad jūs, žydai, kadaise buvote išdidi tauta. Žemdirbių, rašto žmonių ir kareivių tauta. Esą nė viena tauta taip nekovojusi už savo laisvę, kaip žydai. Kuo jūs pavirtote?

Aš paklausiau:

– Ką jūs turite galvoje?

– Ką aš turiu galvoje, – pašaipiai atsakė grafienė, – ogi tai, kad istorija meluoja. Antraip jūsų tauta nebūtų galėjusi pagimdyti tokio egzemplioriaus kaip jūs, pone Finkelšteinai. Ar jūs kada nors matėte save veidrodyje?

Ką pasakė grafienė? Esą nė viena tauta taip nekovojusi už savo laisvę, kaip žydai? Ką reiškia „esą“?

Istorija, girdi, meluoja! Ar ne taip ji pasakė? Koks įžūlumas! Ji nori mane visai sugniuždyti.

Šįryt – tuoj po pusryčių – liepiau liokajui parūpinti man „Žydų istoriją“.

– Su Biblija aš susipažinęs, – pasakiau. – Tačiau to neužtenka. Parūpinkite man dalykišką „Žydų istoriją“.

Liokajumi galima pasikliauti. Jis parūpino man „Žydų istoriją“. Būtent jos santrauką. Santrauką su svarbiausiomis citatomis ir ištraukomis iš istoriko Grėco raštų. Lengvai ir greitai skaitomą. Taip pat „Naujojo sionizmo istoriją“, Teodoro Herclio „Žydų valstybę“, Mozės Heso „Romą ir Jeruzalę“, Makso Nordau raštus, spausdintas Žabotinskio kalbas, dešinės radikaliosios pakraipos sionistų literatūros ir taip toliau. Aš patenkintas liokajaus nuovoka. Ir įrodysiu grafienei, kad istorija nemeluoja.

Žmogus, taip daug dirbantis kaip aš, turi mažai laiko. Dienomis juodosios rinkos spekuliantų posėdžiai ir konferencijos, be to, smulkūs darbai juodajame mersedese ar pėsčiomis, – nors man to net nereikia, – taip pat šešios–aštuonios valandos skaitymo naktimis, aišku, apie žydų istoriją, sionizmo istoriją ir taip toliau. Retkarčiais nueinu ir į sinagogą, pirma, kad pasimokyčiau melstis, ir antra, kad ten pasirodyčiau, tai nepakenks.

Pastaruoju metu... daug diskutuoju su grafiene. Tema: ar istorija meluoja, ar ne? Nutaisęs pašaipią miną aš jai rodau savo knygas, garsius vardus ir tikras citatas, kurias esu pasibraukęs pieštuku ir kurių tikrumu negalima abejoti. Grafienė, tiesa, vis dar šaiposi iš mano varliškų akių, kreivos nosies, pilnų padų, iš mano spekuliavimo juodojoje rinkoje, vadina mane menkaverčiu žydu, piktai skambina savo liokajui, liepia atnešti „Straipsnių albumą“, rodo man kažkurių metų „Stürmerio“, prastos šlovės nacionalsocialistinio, antisemitinio, kurstomojo laikraščio iškarpas, sako man:

– Pažiūrėkite į šią karikatūrą, pone Finkelšteinai... taip atrodo žydai... ir ar ne taip atrodote jūs... ką?

Tačiau visuomet šiek tiek sutrinka, kai aš viską paneigiu, ką ji sako... pagrįsdamas citatomis, užtikrintai, tvirtai:

– Ar matote, grafiene? Pažvelkite į šią knygą! Ir šitą! Ir tą!

Grafienė man atsako:

– Nuknebusi nosis! Ponas Icikas Finkelšteinas!

Aš jai:

– Mozė!

Grafienė man sako:

– Varliškos akys! Nors ir su akiniais.

Aš jai:

– Jėzus.

Grafienė man:

– Pilnapadis! Nors ir su zomšos batais!

Aš jai:

– Karlas Marksas!

Grafienė man:

– Skusta galva, kad paslėptų garbiniuotus plaukus!

Aš jai:

– Zigmundas Froidas!

Grafienė man:

– Spekuliantas!

Aš jai:

– Einšteinas! Matote, grafiene, vakarietiškos civilizacijos pamatas laikosi ant žydiškų galvų pečių.

– Nuo kada pečiai yra ant galvos? – klausia grafienė. – Ar tai ne žydiški iškraipymai, pone Finkelšteinai?

Tačiau aš juokiuosi iš jos, papasakoju apie Judą Makabiejų... vadintą Kūju... papasakoju apie žydų didvyrius Masados tvirtovėje, pasakoju apie Bar Kochbos sukilimą, pasakoju apie tremtį, pasakoju apie ispanų inkviziciją, pasakoju apie laužus, aiškinu, kaip mirštama už savo tikėjimą, pasakoju apie ištvermę, kentėjimus, pasyvų didvyriškumą, sakau jai:

– Grafiene... du tūkstančiai metų tremties mums yra niekas, ne daugiau kaip jums dveji metai, nes mes mokame nubraukti nulius... ir ne vieną. Ką galėjo naciai, galime ir mes. Tiktai kitaip. Tie braukė žmonių nulius. Mes braukiame laiko nulius. Mums niekas nepasikeitė. Aš stoviu čia ir negaliu kitaip! Kas taip pasakė? Liuteris. Antisemitas. Tačiau man į tai nusispjaut. Nes aš, miela grafiene, irgi taip sakau. Aš stoviu čia ir negaliu kitaip! Aš esu žydas. Ir aš tuo didžiuojuosi. Ir jeigu jums tai nepatinka, pabučiuokite man į subinę!

Ir grafienė atsako:

– Taip daroma... tačiau to nesakoma. Jums trūksta subtilumo, pone Finkelšteinai!

Liokajus man kasryt prie lėkštės kairėje padeda laikraščius. Iš papratimo aš pirmiausia perskaitau pranešimus apie masines žudynes, iškerpu juos, pasilieku, bet pirma pabraukiu, prieš padėdamas į šalį, sugautų ir dar ieškomų nusikaltėlių pavardes. Dažnai aptinku stovyklos komendanto Hanso Miulerio pavardę, o kartais ir savo paties.

Grafienė mane tuomet pašaipiai stebi. Vakar ji pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Jūs esate svaičiotojas. Ir mėgstate žaisti kaip šešiametis. Jūs renkate niekus. Beje, kodėl kai kurias pavardes pabraukiate dukart?

Aš atsakiau:

– Kadangi jūsų paminėtos pavardės yra dviejų Laubvaldės nusikaltėlių.

– Aš tai žinau, – pasakė grafienė.

– Hansas Miuleris, – pasakiau aš. – Ir Maksas Šulcas. Tai du smarkiai prisidirbę vyrukai.

– Masiniai žudikai, – pasakė grafienė. – Kaip ir visi kiti.

– Taip, – pasakiau aš.

– O kas tas Hansas Miuleris?

– Jis buvo stovyklos komendantas. Taip rašo laikraštis.

– O kas tas Maksas Šulcas?

– Smulki žuvelė, – atsakiau aš. – Tiktai smulki žuvelė.

Perskaitęs apie masines žudynes, aš paprastai permetu akimis literatūrinį puslapį, perskaitau teatro ir kino skelbimus, pastudijuoju nekilnojamojo turto pranešimus, biržos naujienas,

peršoku arba perverčiu manęs nedominančius puslapius ir pabaigoje įknembu į politiką.

Mane ypač domina neramumai Palestinoje. Padėtis ten atrodo prastai. Kasdien spaudoje mirga antraštės: „Žydų teroras!“ „Sukilimas!“ „Naujos anglų pajėgos Šventojoje Žemėje!“ „Žydai reikalauja apsisprendimo teisės!“ „Žydai yra mažuma!“ „Žydai siekia daugumos!“ „Masinė žydų imigracija, nepaisant blokados, tęsiasi!“ „Šterno gauja užpuola anglų kareivines, išsprogdina Tel Avivo policijos nuovadą!“ Teroristų organizacija „Irgun Zwai Leumi“ paskandina anglų laivą!“ „Pagrobtas anglų kapitonas!“ „Nepaprastoji padėtis“. „Arabų bruzdėjimai!“

– Kas gi ten dedasi? – klausia grafienė.

– Žydai nori susigrąžinti savo šalį. Ar esate ką nors girdėjusi apie sionizmą?

Grafienė atsako, kad ne, kaip aš ir tikėjausi.

Aš jai aiškinu:

– Sionizmas nėra nauja idėja. Ji tokia pat sena kaip ir žydų tremtis.

Grafienė sako:

– Taigi jokių naujų idėjų?

Aš atsakau:

– Mano tauta niekada neatsisakė vilties grįžti į Šventąją Žemę. Šią mintį mes puoselėjome šimtus metų. Netgi maldoje: „Leschana haba ba Jeruschalajim – kitais metais Jeruzalėje!“

Aš sakau:

– Mano knygose rašoma, kad būta ne vienos tremties. Tačiau mes kalbame apie paskutiniąją, ir ji truko beveik du tūkstančius metų.

Aš sakau:

– Reikia skirti dvi fazes, miela grafiene... nesionistinio sionizmo ir politinio sionizmo.

Aš sakau:

– Pirmosios fazės metu žydai kantriai laukė mesijo, kuris juos nuvestų į Šventąją Žemę. Tačiau žydų mesijas neskubėjo. Tad kiek žydai galėjo laukti? Jie laukė beveik du tūkstančius metų. Ir jis vis nesirodė. Ar suprantate tai, grafiene? Žydai laukė kaip avys, apsuptos vilkų. Avis bijojo ir keitėsi. Ir virto stručiu. Ir įkišo galvą į smėlį. Ir nematė masinių kapų. Ir dujų kamerų. Ar suprantate tai, grafiene?

– Suprantu, – atsako grafienė.

Aš sakau:

– Politinis sionizmas yra praktinis sionizmas. Jo šūkis: daugiau nebelaukti! Skubėti pasitikti mesijo! Patiems susigrąžinti Šventąją Žemę! Politiniais žingsniais, masine imigracija, jei reikės... ginklo jėga! Ar suprantate tai? Žydų valstybė! Žydų kariuomenė! Nuolatinis žydų tautos prieglobstis. Saugomas įstatymų. Mūsų įstatymų. Žydų įstatymų. O ne kitų.

Aš pasakoju grafienei apie Teodorą Herclį, naujojo, politinio sionizmo autorių, pasakoju jai apie pirmuosius pionierius iš Rusijos, pasakoju apie kuriamąjį žydų darbą, apie naujas gyvenvietes, pasakoju apie Trumpeldorą, vienarankį tautos didvyrį, kritusį prie Telchajo, Trumpeldoras, nepailstantis kovotojas, vyras, įkūręs „Hechalucą“... socialistinį žydų darbo pionierių judėjimą... pasakoju jai apie pirmą imigrantų bangą ir apie antrą, trečią, pasakoju apie kitas imigrantų bangas, pasakoju apie mūsų kovą turkų valdymo metais... ir vėliau... apie kovą anglų mandato metu, pasakoju apie žydų ir arabų kovas, pasakoju apie „haganą“, žydų gynybinę armiją, pasakoju apie Balfūro deklaraciją ir Anglijos pažadą garantuoti

benamei žydų tautai nuolatinę gyvenamąją vietą Šventojoje Žemėje.

Visa tai grafienę menkai tedomino. Tačiau ji vis tiek manęs klausėsi, kuriam laikui net pajuto man pagarbą, pasakė:

– To aš iš jūsų net nesitikėjau: Užkariavimas! Statyba! Kariuomenė! Darbas! – maniau, kad jūs tiktai bailių, prekeivių ir panašių tauta.

Aš nežinau, kodėl noriu padaryti įspūdį grafienei. Gal turiu nevisavertiškumo kompleksą? Ir tas kompleksas būdingas visai žydų tautai?

Aš klausiu savęs: Ar neturiu ir iškastruotojo komplekso?

Ir vis dėlto tęsiu tas diskusijas. Rodau grafienei mėlynu pieštuku pabrauktas žydų mokslininkų, gydytojų, filosofų, menininkų, rašytojų, poetų, žydų humoristų, išradėjų, filantropų, politikų, revoliucionierių pavardes... rodau pabrauktas žydų šaltkalvių, dailidžių, batsiuvių, siuvėjų, kirpėjų pavardes... aiškinu jai, kad mes tokie pat žmonės kaip ir visi kiti, sakau: „Tai jau Emilis Zola tvirtino Dreifuso teismo metu!“ Tačiau aš, Icikas Finkelšteinas, anksčiau Maksas Šulcas, žinau, kad tai beprasmiška. Aš negaliu pakeisti grafienės. Aš jos nepakeisiu. Antisemitas yra kaip vėžininkas. Kas per giliai įsišakniję, to nebeišpjausi.

Liokajus į mūsų pokalbius niekada nesikiša. Atnešęs arbatos... arba konjako... arba bandelių su kapota dešra... jis, tiesa, pastato ausis, bet jo mina niekada nepasikeičia. Mat jis tikras liokajus, kuris dedasi, kad nieko negirdi ir nieko nemato. Sėlinantis kinas.

Šiandien aš jį priverčiau praverti burną.

– Sakykite... ką jūs manote apie mūsų diskusiją dėl žydų tautos?

– Aš nežinojau, kad jūs, pone Finkelšteinai, su ponia gra-

fiene diskutuojate apie žydų tautą. Aš niekada nesiklausau. Tai manęs neliečia.

– Nesekite man pasakų. Jūs, aišku, klausotės.

– Aš niekada nesiklausau, pone Finkelšteinai.

– Aš klausiu jus ne kaip liokajų, o kaip privatų asmenį... šis pokalbis yra žmogaus su žmogumi. Arba vyro su vyru.

– Jei taip, pone Finkelšteinai... kaip privatus asmuo pasakyčiau, kad jūs, pone Finkelšteinai, turite tipišką žydišką nevisavertiškumo kompleksą.

– Ir kodėl jūs taip pasakytumėte... na... kaip privatus asmuo?

– Kad jūs giriatės, pone Finkelšteinai.

– Savo tauta.

– Taip. Savo tauta.

– Man juk nieko kito nelieka, ar ne?

– Netiesa, pone Finkelšteinai. Kaip privatus asmuo aš jums pasakyčiau: Pone Finkelšteinai. Žydas, kuris didžiuojasi savo tauta, neliks Vokietijoje. Jis čia negyvens. Jis taip pat nesistengs mūsų, vokiečių, įtikinti... na... aukštais žodžiais.

– Ir ką tas išdidus žydas darys?

– Emigruos, pone Finkelšteinai.

– Į Ameriką?

– Ne į Ameriką, pone Finkelšteinai. Išdidus žydas emigruos į Palestiną. Jeigu aš neklystu, tenai vyksta partizaninis karas. Paimkite į rankas ginklą, pone Finkelšteinai. Kovokite už savo šalį. Parodykite pasauliui, kas yra išdidus žydas!

Mano vairuotojas susirgo. Jo pavaduotojas, liesas išstypęs bernas mažomis linksmomis girtuoklio akimis, man kažkuo primena vieną iš penkių mano tėvų, vežėją Vilhelmą Hopfenštangę.

Neseniai, kai mes važiavome juodu mersedesu į miestą, mano naujasis vairuotojas pasakė:

– Pone Finkelšteinai, aš truputį pašniukštinėjau. Jūs gyvenate antisemitiškoje aplinkoje.

– Taip. Man tai žinoma.

– Vakar virėja liokajui pasakė: „Norėčiau žinoti, kaip ponas Icikas Finkelšteinas koncentracijos stovykloje išsisuko nuo mirties!"

Ir liokajus atsakė: „Taip. Aš irgi."

Ir virėja pasakė: „Mano ankstesnis šeimininkas buvo universiteto profesorius žydas. Jį Hitleris nugalabino."

Ir liokajus pasakė: „Taip. Gaila."

Ir virėja pasakė: „Padorūs žydai nužudyti, o toks kaip Icikas Finkelšteinas gyvena."

Ir liokajus pasakė: „Aha. Taip jau yra. Primityvūs lengviau išgyvena."

Ir virėja pasakė: „Hitleris liepė įkišti į dujų kameras ne tuos žydus. Jis geriau būtų liepęs įkišti tokius žmones kaip Icikas Finkelšteinas."

Ir liokajus pasakė: „Taip. Arba sušaudyti. Arba pakarti. Arba užmušti."

Šiandien buvau sinagogoje. Uoliai meldžiausi. Per maldos pertraukas... oficialias... kalbėjausi su savo naujuoju Dievu vokiškai. Pasakiau jam:

– Mielas Dieve. Aš nežinau, kur tu esi – danguje ar tiktai ant mano liežuvio. Tačiau į tai man nusispjaut. Vis dėlto norėčiau su tavimi pakalbėti. Taigi klausyk: Aš, Icikas Finkelšteinas, kasdien kariauju su savo tarnais ir sugulove, kuri iš tiesų yra ne sugulovė, o mano biznio partnerė, nes per ją užmezgu fantastiš-

kus ryšius ir suku milijoninius biznius. Tačiau aš norėjau visai ne tai pasakyti. Norėjau pasakyti, kad be perstogės turiu gintis nuo antisemitinių puldinėjimų. Mane apėmusi neviltis. Mano paties namuose jie nori sutrypti mano žmogiškąjį orumą. Ar dėl to aš pasidariau žydas? Maniau, kad žydai laimėjo karą!

BERLYNAS 1947

Visą mano turtą grafienė investavo į nepakartojamą biznį. Ir šiandien per pietus man pareiškė:

– Pone Finkelšteinai. Tai didžiausia istorijoje ginklų kontrabandos afera.

Aš paklausiau:

– O jeigu ji neišdegs?

– O kodėl turėtų neišdegti? Matote, pone Finkelšteinai, aš atsakau į klausimą klausimu. Tai jūsų žydiška įtaka! Taip toli jau nueita!

Didžiausia istorijoje ginklų kontrabandos afera! Jeigu ji išdegs... o kodėl turėtų neišdegti?.. Tada aš, Icikas Finkelšteinas, būsiu vienas turtingiausių vyrų pokario Vokietijoje, mano turtas, skaičiais, turės dar daugiau po skaičių einančių nulių, negu turi dabar.

Šiandien sužinojau, kad keli mūsų tarpininkai sėdi okupacinių pajėgų karinėje valdžioje... čia, Vokietijoje, įvairiose zonose... kiti užsienyje... aišku, didžiuosiuose miestuose... Ciuriche, Madride, Londone, Paryžiuje, Niujorke, Atėnuose, Kaire, Tel Avive, Damaske.

– Tai didžiausia istorijoje ginklų kontrabandos afera.

Grafienė apie kai ką užsiminė. Trofėjiniai tankai iš Antrojo pasaulinio karo nugalėtojų sandėlių. Kulkosvaidžiai! Dėžės su amunicija! Faustpatronai! Mortyros! Rankinės granatos! Ir dar daug ko!

Kalbėdamasis su grafiene aš paklausiau:

– Tiek pinigų aš neturiu. Kas dar, be manęs, investavo į tą biznį?

– Dar keli tokie žmonės kaip jūs, pone Finkelšteinai!

– Vien tiktai žydai?

– Žydai ir nežydai, – atsakė grafienė. – Tačiau visi tokie kaip jūs.

Kurjeriai! Kurjeriai! Laiškai be pašto ženklų! Grafienė susijaudinusi laksto po vilą, pamiršta net persirengti, su mėlynais ratilais paakiuose. Kiekgi jai metų? Aš pats, Icikas Finkelšteinas, matau: kraujo spaudimas man kasdien kyla. Mano ateitis kabo ant plauko. Arba multimilijonierius, arba elgeta!

5.

Vakar aš išsikrausčiau iš vilos. Tokios tad tokelės. Tokios ir ne kitokios. Gyvenimas, tarp kita ko, dažnai ir neretai, taip pat kartais ir tarpais, būna labai ironiškas.

Aš, Icikas Finkelšteinas, bankrutavau. Likau tik su septyniais nelegaliais doleriais kišenėje. Kelnių kišenėje, nes švarką dažnai nusivelku. Kelnėse jiems saugiau.

Jums, aišku, labai rūpėtų sužinoti, kaip tai atsitiko? O buvo taip: biznis! Puikus nepakartojamas, neregėtas biznis! Didžiausia istorijoje ginklų kontrabandos afera! Į ją aš investavau visą savo turtą. Viską pavedžiau tvarkyti savo sugulovei, kuri iš tiesų buvo ne sugulovė, o mano biznio partnerė. Tačiau jūs žinote, kaip būna, kai reikalus ima tvarkyti gojus?

Viskas pražuvo! Ką man, Icikui Finkelšteinui, daryti su septyniais nelegaliais doleriais?

Čia tūnau aš ir negaliu kitaip: nykiame viešbučio kambaryje, Berlyno amerikiečių sektoriuje... spoksau į dangų, kuris yra juodas, ne vien todėl, kad man juoda akyse, o todėl, kad Berlyne dabar lyja. Ar tikite, kad aš, Icikas Finkelšteinas, vėl galiu viską pradėti nuo pradžių? Man jau beveik keturiasdešimt!

Šįryt keldamasis iš lovos pagalvojau apie grafienę. Mūsų atsisveikinimas buvo šaltas.

– Pone Finkelšteinai! Liokajus jus nuveš mersedesu į viešbutį!

– Taip. Labai ačiū.

– Apsistokite viešbutyje „Tėvynė“! Tai nusmurgęs, bet užtat pigus viešbutis.

– Gerai. Taip ir padarysiu.

Viešbutyje „Tėvynė“ gyvena du žydai: žydas Maksas Rozenfeldas! Ir žydas Icikas Finkelšteinas. Tvirtinama, kad žydai vienas kitą pažįsta instinktyviai. Mes – Maksas Rozenfeldas ir aš – pirmąkart susitikome viešbučio vestibiulyje, viešbučio „Tėvynė“ vestibiulyje, pamatėme vienas kitą, atpažinome, ėmėme sukti vienas apie kitą ratu, uostinėti mūsų sielų kvapą, paskui impulsyviai puolėme vienas prie kito, spaudėme rankas, sakėme: „Šalom“, klausėme: „Ką jūs darote Berlyne? Ir ką veikiate viešbutyje „Tėvynė“?“ – atsakėme į savo klausimus klausimais: „O ką jūs darote Berlyne? Ir ką veikiate viešbutyje „Tėvynė“?“

Tai buvo prieš pusryčius... aš turiu galvoje pirmąjį susitikimą. Paskui, aišku, atsisėdome prie to paties stalo, valgėme, kalbėjomės, keitėmės įspūdžiais. Aš bandžiau išaiškinti Maksui Rozenfeldui, kad mes – jis, Maksas Rozenfeldas, ir aš, Icikas Finkelšteinas, – vienas kitą pažinome iš mūsų sielų kvapo.

– Sielų kvapo? – tarė Maksas Rozenfeldas. – Tuos žodžius reikia pabraukti raudonu pieštuku!

Aš pasakiau:

– Mėlynu!

– Kodėl mėlynu? – paklausė Rozenfeldas.

Aš būčiau galėjęs atsakyti: „O kodėl ne mėlynu?" – tačiau pasinaudojau kitu atsakinėjimo metodu ir paaiškinau:

– Todėl, kad tiesos pabraukiamos mėlynu pieštuku!

Maksas Rozenfeldas linktelėjo, bet su užuojauta pasižiūrėjo į mano koncentracijos stovyklos numerį, matyt, pamanė: „Jam ne visi namie! Esesininkų batai! Spyriai į galvą. Protelis pasimaišė!"

Sielų kvapas.

Šiandien aš visą dieną galvojau apie tuos žodžius. Ką tokio skleidžiame mes, žydai? O susitikę, ką užuodžiame ir atpažįstame savo sielų nosimis? Kas yra tas paslaptingas kvapas? Ir kas jį sudaro? Ar tai mūsų praeitis? Mūsų nepakartojama istorija? Mūsų tėvų paveldas? Mūsų Sandora su Dievu? Mūsų kančia? Du tūkstančiai metų persekiojimo? Jeruzalės ilgesys?

Kai kartu vakarieniavome, aš pareikalavau, kad Maksas Rozenfeldas man atsakytų.

– Tai atpažinom mes vienas kitą iš mūsų sielų kvapo ar ne? Aš to jūsų klausiau jau per pusryčius.

Maksas Rozenfeldas atsakė:

– Šiame sakinyje reikėtų išleisti žodį „mes".

– Ką jūs turite galvoje?

Maksas Rozenfeldas atsakė:

– Aš turiu galvoje štai ką: mes vienas kito neatpažinome! Tiksliau – tiktai aš jus atpažinau. Ir jums neliko nieko kito, kaip tiktai atpažinti mane.

Aš pasakiau:

– Ak šitaip.

Ir Maksas Rozenfeldas pasakė:

– Taip.

Ir aš paklausiau:

– Tai kaip jūs mane pažinote? Iš mano sielos kvapo?

Maksas Rozenfeldas papurtė galvą.

– Ne iš sielos kvapo, pone Finkelšteinai, o iš jūsų marmūzės!

Maksas Rozenfeldas tai pasakė juokais, pamerkė man, nusijuokė, paskui surimtėjo, tarė:

– Tik prašau nesupykti!

Negalėjau užmigti. Prieš vidurnaktį atsikėliau. Atsistojau priešais sieninį veidrodį, pasakiau sau:

– Icikai Finkelšteinai. Taip neatrodo joks žydas. Tai tik iškreiptas vaizdas. Tačiau visi juo tiki. Net Maksas Rozenfeldas. Tai jiems įkalta į galvą. Kas tai?

Vėl atsiguliau. Bandžiau užmigti. Negalėjau. Vėl pakilau. Ėmiau rašyti dienoraštį. Pamaniau, jau po vidurnakčio. Tau reikia pakeisti datą! Pamaniau, velniop tą datą!

Vėl stovėjau prieš veidrodį. Sukau galvą: galbūt jis tave pažino iš akių? Ėmiau kažko ieškoti savo akyse... ieškoti žydiškos sielos... bet negalėjau rasti.

Ilgai stovėjau prie sienos priešais veidrodį. Tariau sau:

– Tavo akyse, Maksai Šulcai, neatsispindi jokia siela, nei žydiška, nei kokia nors kita, nei netgi vokiška. Jos tiktai varliškos, ir viskas!

6.

Aš vėl po truputį sukuosi juodojoje rinkoje. Kol kas tiktai kaip tarpininkas. Mano nuotaika kasdien vis gerėja. Gal aš vėl prasimušiu?

Nusmurgęs „Tėvynės" viešbutis yra tipiškas vokiškas viešbutis. Kas mano, kad žmonės čionai atvyksta iš visų pasaulio šalių, tas labai apsirinka. Be mudviejų, dviejų žydų, čia gyvena tik vokiečiai.

Žinia, kad Maksas Rozenfeldas ir aš esame žydai, aišku, tuojau pasklido. Nepaisant to, mes jokio antisemitizmo nepajutome. Priešingai. Mes esame gerbiami. Atrodo, kad mums net teikiama savotiška pirmenybė.

Aš pastebėjau – mums lankstosi! Visi! Tiek viešbučio personalas, tiek jo svečiai. Kaipgi tai atrodo? Vyrai nusiima prieš mus skrybėles, merginos tūpčioja, kartais net pagyvenusios damos. Valgant mes aptarnaujami pirmi. Anksti rytą, eilėje į vienintelį vyrų tualetą, mums užleidžiama eilė.

– Labai prašom, pone Rozenfeldai... labai prašom, pone Finkelšteinai... jums pirmenybė!

Maksui Rozenfeldui toks... mano nuomone, keistas, savotiškas, stebinantis, neįprastas, ypatus, įmantrus, nei šioks, nei

toks, kurioziškas viešbučio personalo ir jo svečių elgesys nusmurgusiame, bet vokiškame viešbutyje „Tėvynė“ su mumis, tai yra... manimi, Iciku Finkelšteinu, ir juo, Maksu Rozenfeldu, atrodo visiškai natūralus. Taip sakant, normalus!

– Matote, pone Finkelšteinai. Man viešbutis „Tėvynė“ yra tipiškas... Naujosios Vokietijos elgesio atspindys su savo svečiais žydais. Jame, mielas Finkelšteinai arba mielas pone Finkelšteinai, atsispindi laiko dvasia. Ir daugiau nieko. Jūs to nežinojote?

Aš be žado spoksojau į Maksą Rozenfeldą.

– Jūs, atrodo, tikrai nesuprantate, kur esate!

Aš pasakiau:

– „Tėvynės“ viešbutyje.

Maksas Rozenfeldas nusijuokė. Su užuojauta. Galiu neabejoti: jis mano, kad man ne visi namie!

Norėjau dar kažką sakyti, bet pamiršau, ką norėjau, paskui prisiminiau 1945 metų antisemitus dantų gydytojus ir auksakalius, tuoj po žlugimo, trumpą mirksnį apie tai pagalvojau, paskui nurijau tą mintį, palaikiau ją nesvarbia ir papasakojau jam vien apie tai, ką patyriau su grafiene, papasakojau apie vilą, apie savo žydišką nevisavertiškumo kompleksą...

Tačiau jis, Maksas Rozenfeldas, tik nusijuokė, skambiai nusijuokė.

– Nevisavertiškumo kompleksas? Pone Finkelšteinai! Kokias nesąmones jūs kalbate? Kas šiandien turi nevisavertiškumo kompleksą dėl to, kad yra žydas? Nejau nežinote, kad mes laimėjome šį karą?

– Taip, aš tai žinau.

– Na va! Ir ką jūs paistote apie kažkokią grafienę? Apie kažkokią vilą! Jums tai tik prisisapnavo!

– Prisisapnavo?

– Aišku, kad prisisapnavo! Ta aplinka – ar jūs, pone Finkelšteinai, žinote, kas tai yra, – tos vilos aplinka... to jau nebėra! Ta grafienė iš praeities laikų... 1947 metais... kvanktelėjusi grafienė... šiuolaikiškai kvanktelėjusi... ir nacionalsocialistinė spauda ant pusryčių stalo... ir tas liokajus... tos bandelės su kapota dešra...

Aš paklausiau:

– Kodėl jums taip absurdiškai atrodo... bandelės su kapota dešra?

Aš tikrai nesapnavau, nors ir nesu visai tikras. O kas yra tikra šiame gyvenime? Ar aš esu aš? Ar tai tikra? Tačiau aš negaliu jo įtikinti!

Žydui Maksui Rozenfeldui egzistuoja tiktai „Tėvynės“ viešbutis.

– Matote, pone Finkelšteinai, kaip vokiečiai mums lankstosi! Jie jaučiasi kalti! Nė vienas jų negali atgaivinti tų šešių milijonų. Šešių milijonų nužudytų žydų! Tai ne smulkmena.

Aš pasakiau:

– Taip. Teisybė.

– Vokiečiai „Tėvynės“ viešbutyje norėtų mūsų atsiprašyti, – sako Maksas Rozenfeldas, – mūsų, likusių gyvų... Tačiau jie nežino kaip. Tai nelengva.

– Ir ką jie daro?

– Jie kelia prieš mus skrybėles, – atsakė Maksas Rozenfeldas. – Arba keistai tūpčioja. Pats juk matote!

Aš pasakiau:

– Ir kai stovime eilėje į vyrų tualetą...

– Taip, – tarė Maksas Rozenfeldas, – matote... netgi ten mus

praleidžia pirmus! Mums nereikia, kad skaudėtų pilvą. Tai svarbu. Bent jau šiuo metu. Kol kaltė bus atlyginta.

Naujoji laiko dvasia yra filosofiška. Baugi šmėkla su šlapiomis akimis, kurios vieną dieną nudžius.

Kada?

Aš nemėgstu sapnų. Sapnai mane gąsdina.

Vakar naktį sapnavau... kad esu teatre. Ir tenai buvo vaidinama laiko dvasia. Mačiau sceną. Mačiau „Tėvynės" viešbutį. Mačiau bėgiojančius artistus. Mačiau Maksą Rozenfeldą. Mačiau ir Iciką Finkelšteiną. Galvojau, tu sėdi žiūrovų salėje... ir matai save scenoje. Paklausiau savęs: „Kas tai?"

7.

Pagaliau kai ką sužinojau apie Maksą Rozenfeldą. Jis vienas liko gyvas iš šešių asmenų šeimos. Įsivaizduoja, kad iš jo žmonos ir penkių jo vaikų Adolfo Hitlerio apaštalai išvirė muilą. Kaip kirpėjas aš norėčiau jo paklausti: Kokį muilą? Juk esama visokių muilų. Tačiau pamaniau, kad geriau bus patylėti.

Kaip atrodo Maksas Rozenfeldas? Maksas Rozenfeldas atrodo... kaip Maksas Rozenfeldas. Pasakyčiau, kaip advokatas žydas, kuris nėra advokatas, nes nebaigęs teisės studijų... ir yra buhalteris, laikantis save advokatu... buvęs sionistų vadovas, kilęs iš Prahos... maždaug tokio pat amžiaus kaip aš, tiktai kiek mažesnis... pasakyčiau, kresnas arba maždaug per galvos ilgį sustumtas... jau pražilęs, smailiu veidu, nešioja didelius juodus raginius akinius, panašius į mano, nors mano rudi ir su paprasto stiklo stiklais... jo akys ne mėlynos, kaip Iciko Finkelšteino, to kito... o šviesiai rudos... ir dažnai atrodo geltonos... kaip kas?.. aš nežinau kaip kas... jų žvilgsnis kiekvienąkart kitoks, ir tai labai trikdo.

Teisybė. Jo akių spalva pernelyg dažnai keičiasi. Kartais ji būna kaip ūkiško muilo.

Taip, teisingai: kaip ūkiško muilo.

Maksas Rozenfeldas gyvena iš labdaros siuntinių, kurie ateina iš Amerikos. Jis norėtų vėl dirbti.

Mes dažnai kalbamės apie būsimą žydų valstybę.

Maksas Rozenfeldas yra fanatiškas sionistas.

– Paklausykite manęs, pone Finkelšteinai. Kai ateis metas... o jis ateis netrukus... mes turėsime armiją, kuri išaugs iš žemės treptelėjus koja, kaip kadaise Judui Makabiejui.

Mes dažnai kalbame apie makabiejų sukilimą ir apie Bar Kochbos sukilimą, ir Maksas Rozenfeldas kiekvienąkart džiaugiasi pamatęs, kaip gerai aš išmanau žydų istoriją.

– Pone Finkelšteinai... žinote... aš labai norėčiau viską pradėti iš naujo... bet ne čia... tenai!

– Kur... tenai... Amerikoje?

– Ne. Mūsų pačių šalyje.

– Ir ką jūs ten ketinate daryti?

– Dar nežinau. Pradėti naują gyvenimą. Sukurti šeimą.

Maksas Rozenfeldas mane dažnai palydi iki juodosios rinkos turgaus, nors pats juodosios rinkos nekenčia. Tiktai kad pramankštintų kojas... ir su kuo nors pakalbėtų.

Kaip ir vakar:

– Pone Finkelšteinai! Tokie žydai kaip jūs tikras radinys antisemitinei propagandai!

– Apie ką jūs?

– Apie tokius spekuliantus kaip jūs!

– Bet, pone Rozenfeldai...

– Tai reiškia... vėl pilti alyvos į ugnį, kuri čia kol kas aprimusi.

– Na, ką jūs...

– Jums reikėtų emigruoti, pone Finkelšteinai. Keliaukite į Palestiną. Paimkite į rankas arklą. Ir ginklą. Imkitės kuriamojo

darbo. Padėkite išvaduoti savo šalį. Užuot kiūtojęs čia, Vokietijoje, ir kaip spekuliantas vėl davęs peno antisemitizmui!

Ar liokajus nesakė kažko panašaus?

Aš tikėjausi, kad Maksas Rozenfeldas vėliau – dar prieš vakarienę – manęs atsiprašys. Mes išgėrėme butelį nelegalaus vyno, pakėlėme taures už būsimą žydų valstybę, už diasporos pabaigą, pašlovinome Nilą, kuris prarijo faraono būrius, pašlovinome miestą prie Volgos.

– Kadangi ten, priešais miestą prie Volgos, kabojo lenta. Ir joje buvo parašyta: „Naujojo faraono būriai... šis kelias veda ne prie Volgos... šis kelias veda prie Nilo!"

Aš paaiškinau Maksui Rozenfeldui, kad jis klysta.

– Matote, pone Rozenfeldai... jūs manote, kad aš, Icikas Finkelšteinas, anksčiau ar vėliau duosiu peno antisemitizmui. Gali būti! Tačiau patikėkite, pone Rozenfeldai... iš esmės juk nusispjaut, ar aš, Icikas Finkelšteinas, būsiu spekuliantas ar akademikas, ūkininkas, fabriko darbininkas, amatininkas ar kareivis. Manęs, Iciko Finkelšteino, anksčiau ar vėliau vis tiek ims nekęsti. Ir žinote kodėl? Todėl, kad aš žydas! Ir taškas!

Maksas Rozenfeldas linktelėjo.

– Tik ne mūsų šalyje, – tyliai pasakė jis. – Tenai to nebus.

Reikalai taisosi. Aš, Icikas Finkelšteinas, vėl nuolatos prie pinigo. Tiesa, dar nepriklausau arba jau nebepriklausau prie „didžiųjų" arba prie „pačių didžiųjų", o tik prie „mažųjų", bet ne prie „pačių mažųjų". Aš gyvenu! Žmogus gyveni! Arba: gyveni, kaip gali! Kiekvienas pagal savo fasoną! – kaip sakoma.

Jei jau visai atvirai, tai man vis tiek, ką vokiečiai mano apie mane, žydą Iciką Finkelšteiną. Aš atrodau sau kaip uodas. Nesvarbu, ar aš zyziu, suku ore, geliu, ropoju ar ramiai tupiu –

arba – kiūksau. Jie negali manęs pakęsti. Anksčiau ar vėliau jie mane užmuš. Aš esu „krislas savo brolio akyje“. Arba uodas! Nors nesu uodas! Tačiau jie to nežino. Tai žinau vien aš! Aš esu žydas!

Vakar aš ir Rozenfeldas važiavome juodu mersedesu – mat aš vėl tokį nusipirkau, tiesa, naudotą, nes dar nepriklausau prie „didžiųjų“ ar prie „pačių didžiųjų“, – taigi mes važiavome juodu mersedesu į užmiestį. Aplankėme kelias žydų dipukų stovyklas. Jos vis labiau tuštėja. Žmonės pamažu emigruoja. Vieni į Valstijas, kiti į Kanadą, Australiją, Pietų Afriką... tačiau dauguma į Šventąją Žemę.

Maksas Rozenfeldas pasakė:

– Milijonų žygis!

Aišku, kad ne milijonų. Ar mūsų išvis tiek yra? Tačiau šimtų tūkstančių! Tiekos tikrai čia neliks! Žydai emigruoja. Tatai pastebima ir juodojoje rinkoje.

Į „Tėvynės“ viešbutį naujuoju vokišku nepunktualumu kasryt pristatomas laikraštis „Atgailaujanti tėvynė“. Šįryt jį gavome tiktai prieš pat devynias.

Man krito į akį du pirmo puslapio paveikslai: šviesiaplaukio galiūno žydo ir šalia – mažo, juodaplaukio, pilnapadžio, kreivakojo vokiečio. Antraštė: „Žydai – žemdirbių, pionierių, kareivių tauta!“

Aš parodžiau Maksui Rozenfeldui:

– Matote... ar aš nesakiau!

Nusinešiau laikraštį „Atgailaujanti tėvynė“ į kambarį. Skaitau: „Milijonų žygis!“

Perdeda. Ir čia. Emigruoja tik šimtai tūkstančių! Ir dar – ką reiškia „žygis“? Ar jie neplaukia laivais? Skaitau: „Milijonai holokaustą pergyvenusių narsios žydų tautos narių emigruoja į Izraelio valstybę!“

Ką tai reiškia? Juk Izraelio valstybė net neegzistuoja. „Atgailaujanti tėvynė“, atrodo, skuba! Ir paskum: „milijonai pergyvenusių holokaustą“? Gal jiems protas pasimaišė? Skaitau: „Žydų pionieriai pralaužia anglų blokadą!“ Skaitau: „Viduržemio jūroje knibždėte knibžda laivų su žydų pabėgėliais. Privatūs laivai ir garlaiviai perspėjami dėl pavojaus susidurti!“

Skaitau: „Anglija budi! Anglija neleidžia grįžtantiems žydams išsilaipinti. Dieve, nubausk...“

Ką tai reiškia? Dieve, nubausk ką? Angliją?

Man tebeskaitant, kažkas pabeldžia: Maksas Rozenfeldas!

– Ar turite degtukų, pone Finkelšteinai?

Aš duodu jam degtukų. Maksas Rozenfeldas nervingai užsirūko, permeta akimis mano laikraščio antraštes, klausia:

– Ką tai reiškia... Dieve, nubausk?..

Aš atsakau:

– Angliją. Tai juk aišku!

Maksas Rozenfeldas linkteli, sako:

– Dieve, nubausk Angliją!

Jis provokuojamai pažvelgia į mane.

– Galiu su jumis iš bet ko lažintis, pone Finkelšteinai... kad mes turėsime žydų valstybę!

Aš jam atsakau:

– Pone Rozenfeldai, Izraelio valstybė jau egzistuoja. Skaitykite „Atgailaujančią tėvynę“.

– Nesąmonė. Jie perdeda. Viskas tas iš atgailos!

Aš sakau:

– Mes turėsime žydų valstybę. Be jokios abejonės! Mes išvysime anglus. Tačiau dar ne šiemet. Taip greitai nešaudo nei prūsai, nei žydai.

– Galbūt kitais metais?

Aš atsakau:

– Taip. Jeigu abu mes laikysime kumštį... jūs, pone Rozenfeldai... ir aš, Icikas Finkelšteinas... tai žydų valstybę turėsime galbūt jau kitais metais.

Vidurdienį viešbučio vestibiulyje klausomės žinių, praleidžiame pro ausis tai, kas mūsų nedomina, ir pastatome jas, kai išgirstame... žodį „Palestina"!

Berlyne vėl lyja. Šiandien aš lieku namie. Juodoji rinka nuo manęs nepabėgs. Po pietų specialiame „Atgailaujančios tėvynės" numeryje skaitau: „Žydų tauta ruošiasi paskutiniam mūšiui!"

Atėjo metas. Maksas Rozenfeldas jau susikrovęs lagaminus.

– Taigi jūs emigruojate?

– Taip, pone Finkelšteinai. Į Palestiną.

– Tada aš linkiu jums sėkmės.

Maksas Rozenfeldas ilgai žiūri į mane. Man beveik atrodo, kad jam manęs gaila. Paskui tiktai tiek tepasako:

– Keliaukime kartu, pone Finkelšteinai! Nepasilikite Vokietijoje!

Aš visą naktį nemiegojau. „Keliaukime kartu, pone Finkelšteinai! Nepasilikite Vokietijoje!" – argi ponas Rozenfeldas neteisingai sako? Aišku, kad teisingai.

Aš guliu būdraudamas lovoje. Ir vis kartoju sau:

– Maksai Šulcai!.. Maksai Šulcai! – kartoju aš sau. – Jeigu tu liksi Vokietijoje, tave anksčiau ar vėliau vis tiek pagaus. Pagalvok apie tai, Maksai Šulcai... pagalvok apie tai, Maksai Šulcai, kad padalintą Vokietiją uoliai šukuoja nugalėtojai ir jų naujieji sąjungininkai ieškodami senų nacių. Tau niekur nebus saugu. Nei pas komunistus, nei pas kapitalistus. Tu esi nepato-

gi praeitis! „Keliaukime kartu, pone Finkelšteinai! Nepasilikite Vokietijoje!“

Maksas Rozenfeldas teisus! Tau reikia vykti į Palestiną. Liūto oloje tavęs niekas neieškos!

Pone Rozenfeldai! Kaip ten yra? Kiek kainuoja kelionė į ŠVENTĄJĄ ŽEMĘ?

– Nieko, pone Finkelšteinai. Ją apmoka žydų pagalbos organizacijų fondai. Arba, kitais žodžiais tariant, kelionę jums, pone Finkelšteinai, apmokės žydų tauta! Taip, pone Finkelšteinai. Žydų tauta!

Aš pardaviau seną mersedesą. Mano lagaminai taip pat jau sukrauti... vienas iš kiaulės odos ir kitas iš dirbtinės, jį man atsisveikindama padovanojo grafienė. Iš dirbtinės odos! Koks įžūlumas!

Stoviu savo kambaryje ir šypsausi pats sau. Mano auksiniai dantys blizga.

Maksas Rozenfeldas labai sujaudintas.

– Taigi jūs keliaujate kartu! – Tai klausimas su šauktuku. Ir kartu atsakymas. Kaip tai žydiška.

Aptinku nosinėje tris auksinius dantis. Buvau juos visai pamiršęs. Atminimas. Taip. Žinoma. Mažas dantis. Vidutinis. Ir didelis.

Šiandien „Atgailaujančioje tėvynėje“ vėl naujiena. Didelės antraštės skelbia: „Žinomas istorikas konstatuoja, kad kolektyvinės kaltės nėra! Ne visi vokiečiai kalti! Buvo pritariančių ir nepritariančių!“

Kitos antraštės: „Nėra abejonių, kad nepritariantieji buvo pritariančiųjų perrėkti!“

Kitos: „Jų nepritarimas buvo per tylus!“

Kitos: „Apgailėtinas balso stygų silpnumas!“

Tariau sau:

– Na ir kas? Kieno balso stygos silpnos, tas irgi kaltas! Ką Maksas Šulcas gali padaryti, kad jo nepritarimo niekas negirdėjo?

Tariau sau:

– Tegu nepritarusieji ramiai atgailauja už tave, Maksai Šulcai. Tau tai nepakenks!

Šiandien paklausiau savęs:

– Kas gi iš tiesų gyvena viešbutyje „Tėvynė“... be pono Rozenfeldo... ir be pono Finkelšteino? Atgailaujantys, nepritarusieji? Ar atgailaujantys pritarusieji? Ar žmonės, kurie tada pritarė ir nepritarė?

Pasakiau sau:

– Maksai Šulcai! Tai kazuistika. Ji pernelyg vargina. Nepamiršk, kad tau suminkštėjęs protas! Ir kad gali pasidaryti dar blogiau!

– Poryt vėl išvyksta nauja partija, pone Finkelšteinai. Marselio kryptimi. Mes jau įtraukti į sąrašą, jūs ir aš, Maksas Rozenfeldas ir Icikas Finkelšteinas. Ačiū Dievui, nekilo sunkumų... kaip senas sionistas... aš toje organizacijoje žinomas... ir „Brichoje“... Maksą Rozenfeldą visi pažįsta... turiu ten gerą vardą. Na, ką jūs pasakysite? Ar jūsų lagaminai sukrauti?

– Seniai sukrauti, pone Rozenfeldai. Vis tiek nieko daug neimu. Žinote... žydo bagažas turi būti lengvas. Taip sakė dar mano tėvas: kirpėjas Chaimas Finkelšteinas!

Ketvirta knyga

1.

Kas nušovė Iciką Finkelšteiną? Tikrąjį Iciką Finkelšteiną? Tada... Laubvaldėje... 1942 metų rugsėjo septintą dieną?

Didelis klaustukas... tamsoje... virš mano lovos... priešais mano akis... nematomas... ir vis dėlto toks ranka pasiekiamas... aš jau sugavau jį... savo žvilgsniu... tą nematomybę... tą vaizdinį... aš jį turiu... turiu... galėčiau atskleisti, kas už jo slypi... bet nenoriu... galėčiau ištiesinti klausiantį kabliuką... galėčiau jį paversti brūkšniu. Bet nenoriu!

Slavickis? Ką pasakė mano patėvis Slavickis?

„Nesuk dėl jų galvos!" Taip jis pasakė apie žiurkes. O aš sakau: „Nesuk dėl to klausimo galvos!"

Mielas Icikai. Tu nežinai, kas tave nušovė. Tada Laubvaldėje. Tu „jo" nematei. Nes „jis" tave užklupo iš netyčių. Nes „jis" norėjo, kad tu nematytum. Ir „jis" stovėjo tau už nugaros. Už dviejų žingsnių nuo tavęs.

Jis nušovė ir tavo tėvą. Chaimą Finkelšteiną. Ir tavo motiną. Sarą Finkelštein. Jis nužudė jus visus.

Ar tu „jį" pažįsti? Žinai, kas yra žudikas? Tavo žudikas? Ir tavo tėvo žudikas? Ir tavo motinos? Ar man atskleisti tą paslaptį?

Cha! Paspurdėk, paspurdėk! Pasproginak savo negyvas akis! Ir pastatyk savo negyvas ausis! Veltui stengiesi. Aš neatskleisiu tos paslapties.

Mielas Icikai. Sakoma, kad nekenti to, ką nori paneigti. Aš, Icikas Finkelšteinas, tuomet dar Maksas Šulcas, visada atrodžiau kaip žydas... nors tai netiesa. Tačiau visi taip sakė. Taip, sakė: „Jis atrodo kaip žydas!“

Pagalvok, Icikai. Jau vien dėl tos priežasties aš turėjau jūsų neapkęsti. Kad paneigčiau tai, kas nesu... vien dėl to, kad bijojau, jog galėčiau būti. Arba: kad visi manė, jog esu, nors aš žinojau, kad nesu. Ar pagauni mintį?

Na matai. Pagauni. Aš irgi. Tačiau nebuvo taip, kad aš jūsų nekęsčiau. Karšta... ką? Tačiau tai tiesa. Niekada nebuvo taip, kad aš, Icikas Finkelšteinas, neapkęsčiau žydų. Ir kodėl taip buvo? Aš nežinau. Aš tik konstatuoju: aš, Icikas Finkelšteinas, tuomet dar Maksas Šulcas, nebuvau žydų priešas.

Ką tu sakai? Tai kodėl žudžiau? Aš nežinau kodėl. Galbūt dėl lazdų! Buvo kadaise geltona lazda ir juoda lazda. Ir kitokių, bespalvių. Ir buvo rankos, daug rankų, kurios tomis lazdomis mosavo. Ir kiekvienas jų smūgis krito ant mano užpakalio... arba ant to užpakalio, kuris vadinamas siela... nes ji taip pat užpakalis, kurį kartais tenka atkišti! Arba: dažnai! Arba: labai dažnai.

Na mat. Taip tad buvo. Ir aš taip pat norėjau kada nors tvoti lazda. Arba ne viena. Tačiau kitaip. Smarkiau! Pagauni mintį? Na mat. Pagauni.

Tačiau taip smarkiai ir be saiko aš niekada nebūčiau galėjęs tvatinti ta lazda arba lazdomis... jeigu ne įsakymas. Įsakymas, kuris liepė: tvok!

Ar supranti mane? Jei ne įsakymas, aš niekada nebūčiau ryžęsis daryti to, ką dariau. Man nebūtų užtekę ryžto. Nes aš, Icikas Finkelšteinas, tuomet dar Maksas Šulcas, buvau tik maža žuvelė, baikšti, spurdanti, maža žuvelė, kuri galėjo smogti tik tada, kai buvo leidžiama.

Mes žudėme ne tiktai žydus. Mes žudėme ir kitus. Mes šaudėme, korėme, kišome į dujų kameras ir kitus... tuos... kurie nebuvo žydai. Tačiau aš, Icikas Finkelšteinas, tuomet dar Maksas Šulcas, buvau skiriamas žudyti žydų. Kodėl? Aš to nežinau.

Teisybė. Aš atrodžiau kaip žydas... bent jau taip visi manė... ir todėl turėjau žudyti geriau už kitus... turėjau saviškiams parodyti, kad nesu... na... kad nesu žydas. Ar gali tai suprasti? Kiek aš jų nužudžiau? Nežinau. Neskaičiavau. Tačiau patikėk, Icikai. Aš nebuvau antisemitas. Niekada nebuvau. Aš tik dariau kaip kiti.

Ar girdi mane, Icikai! Ar matai mane? Eikš! Žaisk su manimi! Ieškok manęs! Kur aš esu? Kur aš pasislėpiau?

Ė, nematai, nematai! Ieškokite manęs. Eikš, ieškok, kur aš esu? Viešbučio kambaryje? Neatspėjai. Savo lovoje. Taip! Tačiau ne Berlyne. Ir ne viešbučio kambaryje! Mielas Icikai. Aš neturiu kambario. Ir mano lova yra tiktai miegama vieta, gultas... panašiai kaip Laubvaldėje... bet ir ne taip. Nes aš, Icikas Finkelšteinas, esu laisvas žmogus.

Aš esu laive. Ir laivas mane prarijęs. Tiktai nakčiai. Aš guliu jo pilve. Didelėje tamsioje patalpoje. Ant gulto. Taip. Čia esama tiktai gultų.

Koks tai laivas? Mielas Icikai. Tu smalsus. Laive, pasakiau. Žydų bėglių laive. Na mat. Dabar žinai.

Aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, jau kelios dienos esu atviroje jūroje. Plaukiu vietoj tavęs į Palestiną. Nes aš dabar esu tu. Esu Icikas Finkelšteinas.

Mielas Icikai. Ar prisimeni? Būdami vaikai... mes dažnai kalbėjome apie Jeruzalę...

Mielas Icikai. Tai ne laiškas. Arba: tai ne laiškai. Aš jų nerašau net savo dienoraštyje. Aš išvis nerašau. Tik mąstau. Arba manau, kad mąstau. Įsivaizduoju, kad rašau. Kam? Tau! Negyvėliui!

Icikai. Ateik! Pakalbėk su manimi. Arba duok man pakalbėti. Paklausyk. Štai kaip yra. Taip ir taip, ir ne kitaip. Plauk su manimi į Jeruzalę. Leisk man tave pasiimti. Paklausyk!

Mielas Icikai. Buvo ne taip paprasta. Kai visus jus nušovėme, mes nugriovėme savo palapines. Su šūkiu: „Nešdinamės!" Su šūkiu: „Dabar jau užteks!"

Rusai buvo nebetoli nuo Laubvaldės. Mums reikėjo pasipustyti padus.

Taip, mielas Icikai. Tai buvo prastas metas. Mes važiavome su savo sunkvežimiais per apsnigtą lenkų mišką. Vokietijos pusėn. Tačiau paskui miške ėmė pyškinti. Prakeikti partizanai. Jie, patikėk, irgi moka šaudyti!

Manęs jie nekliudė. Manęs ne. Ir Hanso Miulerio, stovyklos komendanto... tu jį juk pažįsti, ar ne?.. Jo irgi nekliudė. Tiktai kitus. Ir Giunterį Holę. O mūsų ne. Mūsų ne.

Kas gi buvo paskui? Ogi nieko. Mes iššokome. Iš kur? Klausyk... Dievo mulki... iš sunkvežimio. Iš kurgi daugiau. Ir tada, aišku, davėme į kojas. Paprasčiausiai. Taip tad buvo. Ir šalta. Tame prakeiktame lenkų miške. Ir aš dūmiau. Kaip ir jis... Hansas Miuleris, stovyklos komendantas. Mes taip dūmėme, lyg mums į subines būtų įkišta padegamoji virvutė. Aha. Dūmėme. Sakau tau. O kur? Bet kur.

Ir buvo šalta, mielas Icikai. Nenuostabu, kad netekome Lenkijos. Kadangi ten šalta. Tenai ašaros užšąla ir seilės, jei praveri marmūzę. Štai tokia ta Lenkija. Ir tenai yra lenkų miškas. Lenkų miškas, pasakiau... prakeiktas lenkų miškas.

Ir kas paskui atsitiko? Ogi nieko. Tik buvo šalta. Ir naktį. Netgi dar šalčiau. Ir šaipėsi dangus. Tą naktį. Tačiau ypač prieš dieną. Ir aš jį gerai aprėkiau. Tačiau jis tik šaipėsi. Dangus, noriu pasakyti. Šaipėsi. Ir neklausė.

Viskas buvo baigta. Taip, mielas Icikai. Viskas buvo baigta. Mes pralaimėjome karą. Ir jūs jį laimėjote. Žydai. Tačiau ne tu. Ir ne tavo tėvas. Ir ne tavo motina. Jūs esate negyvi.

Aš beveik neprisimenu. Apsnigtas miško kelias auštant rytui. Negyvi draugai nupjaustytais galais. Paskui... troba. Vieniša troba. Arba pirkia. Taip. Pirkia. Vieniša pirkia vidury lenkų miško. Ir ragana. Vardu Veronja.

Taip, po šimts velnių. Ten stovėjo pirkia. Ir toje pirkioje gyveno Veronja, ragana.

Ji mane kankino. Ir baudė. Ir tyčiojosi. Ir mušė. Vien dėl to, kad aš kadaise buvau dievas! Aš turėjau gerti arbatą. Ir barškinti ją. Pasiutiškai daug barškinti. Aš raudojau. Ir drebinau kinkas. Nes mano širdis buvo silpna. Taip, mielas Icikai. Metas buvo labai prastas.

Ar aš tau jau papasakojau apie auksinius dantis? Ne. Dar nepapasakojau.

Taigi: auksiniai dantys. Mano negyvėlių dantys. Nemažas turtas. Kartoninėje dėžėje. Ne visų mūsų negyvėlių dantys. Mat daugumą buvome anksčiau išsiuntę į reichą. Ir tavuosius. Ir tavo tėvo dantis. Ir tavo motinos. Tik viena dėžė buvo likusi, mielas Icikai. Tik vieną aš paėmiau. Ir paslėpiau miške. O vėliau... atsinešiau į pirkią... ir išpyliau į maišą. Taip, mielas

Icikai. Ne visus Laubvaldės dantis. Tik paskutinius jų likučius. Tačiau tai buvo šis tas. Šioks toks turtas.

Ir aš nužudžiau Veronją. O už miško lauke prasidėjo pavasaris. Ir aš, tada dar Maksas Šulcas, išėjau jo pasitikti. Patraukiau namolio. Kur? Namolio, pasakiau. Į Vokietiją. Aišku, kad į Vokietiją. Vienas. Vičvienaitis. Tačiau su auksiniais dantimis. Taip, mielas Icikai. Su auksiniais dantimis ant pečių.

Nežinau, kur yra mano motina. Ir nežinau, kur yra Slavickis. Tačiau man nusišikt ant motinos. Ir ant Slavickio.

Paskui atėjau į Vartenau. Su savo maišu. Su savo auksiniais dantimis. O Vartenau... gyveno ponia Holė.

Kas ji? Nori paklaust, kas ji buvo? Ponia Holė yra ponia Holė. Arba ponia Holė buvo ponia Holė. Moteris su medine koja.

Ir tenai rūsyje – mat ji gyveno rūsyje – aš susipažinau su majoru. Negyvu amerikiečiu. Jis buvo negyvas. Ir lakiau viskį. Ir putau konservuotą jautieną. Ir truputį barškinausi. Tačiau su saiku.

Taip, mielas Icikai. Taip tad buvo. Taip ir ne kitaip. Aš neilgai ten užsibuvau... tame Vartenau... pas ponią Holę. Patraukiau į Berlyną. Su savo maišu. Su savo auksiniais dantimis.

Tu nematei Vokietijos... po viskam! Griuvėsių krūva, mielas Icikai. Griuvėsių krūva. Tai jūsų kaltė! Jūs vartėtės grabe! Kas? Jūs! Žydai kirpėjai. Ir kiti. Visi, kurie buvote prieš mus ir kuriuos mes sutvarkėme! Ir kiekvieną sykį, kai jūs versdavotės, Vokietijoje siūbavo namai... ir griuvo sienos... ir byrėjo langai... ir stiklai traškėjo gatvėse... kaip tada, Krištolo Naktį.

Tu nematei Berlyno, mielas Icikai... paskum... nors tavo akys buvo visur... visame Berlyne. Ir Vartenau. Ir kitur... apskritai visur.

Ką gi aš padariau su tais auksiniais dantimis? Aš juos pardaviau, mielas Icikai. Kaip sakoma... aš juos iškeičiau... arba paverčiau kuo kitu. Beje: save taip pat. Maksą Šulcą aš truputį perdariau. Paprasčiausiai. Dabar, žinok, mada persidarinėti.

Gaila, kad tau neteko pažinti žydo spekulianto Iciko Finkelšteino! Iciko Finkelšteino Berlyne. Iciko Finkelšteino... su juodu mersedesu. Tai bent, žinok, buvo tipas. Jį jie iškirpo iš „Stürmer'io". Kas? Seni naciai. Ištraukė „Stürmer'į" iš sendaikčių skrynios, tie seni naciai. Paprasčiausiai ištraukė. Su Iciko paveikslu pirmame puslapyje. Tada Iciką iškirpo. Ir atvežė į Berlyną. Pastatė juodosios rinkos turguje. Ir paguldė į šviesiaplaukės grafienės lovą.

Kodėl jie taip padarė? Senieji naciai? Aš nežinau. Galbūt... kad papykdytų sionistus... arba išdidžius žydus... arba... kad vėl pabertų nuodų. Aš nežinau.

Berlyne gyvenau gerai. Ne visą laiką. Tačiau didumą jo. Vienu tarpu man gerai sekėsi. Tiesiog puikiai. Ir vis dėlto buvau nelaimingas. Kas? Maksas Šulcas? Ne, mielas Icikai. Icikas Finkelšteinas buvo nelaimingas, nors Icikas Finkelšteinas laimėjo karą.

Pas grafienę iš jo buvo tyčiojamasi. Iš ko? Iš Iciko Finkelšteino! Arba: iš manęs! Aš privalėjau gintis. Tai yra ne privalėjau, o norėjau. Norėjau jai įrodyti, kad aš, Icikas Finkelšteinas, kažkas esu. Ir ne tiktai aš. Bet ir mano protėviai. Aš iš tiesų stengiausi, taip, mielas Icikai... aš stengiausi... jai, grafienei, įrodyti, kad aš, Icikas Finkelšteinas, turiu tvirtą pagrindą didžiuotis savo paveldu. Kad man nepatinka, kai žmonės į mane žiūri iš aukšto. Kad negaliu to pakęsti. Ir paskui pasakiau jai: „Pabučiuokit jūs man į subinę!"

O „Tėvynės“ viešbutyje... ten iš manęs niekas nesityčiojo. Tačiau ten buvo dar blogiau. Jie šliaužiojo prieš mane su savo kaltės jausmais. Tik, pone Finkelšteinai, pone Finkelšteinai. Tai buvo ne man. Ir aš tariau sau: „Tu jau nebe Maksas Šulcas. Dabar tu Icikas Finkelšteinas. Ir jis nenori būti padugnė. Tačiau nenori būti ir antžmogis. Nori būti žmogus. Ir tiek. Paprastas žmogus tarp paprastų žmonių. Paprastas visais atžvilgiais.“

Aš jau gerai nežinau, kada pirmąkart nusprendžiau keliauti į Palestiną. Šiaip ar taip, pratinausi prie tokios minties. Maniau, liūto oloje niekas neieškos! Taip tad buvo. Tačiau ta priežastis buvo ne vienintelė. Dabar suprantu, kad aš, Icikas Finkelšteinas, norėjau gyventi tarp žydų, tarp tokių kaip aš, savo šalyje... nes aš, Icikas Finkelšteinas... tarp gojų nesijausiu gerai. Ar gali tai suprasti, mielas Icikai.

Mano mielas Icikai. Pastaruoju metu aš daug su jumis darbavausi... ir ne tik naikinau... tai buvo anksčiau!.. bet ir domėjausi jūsų istorija: bendražydiškąja ir sionistine, jų santraukomis, savaime suprantama... ir pradėjau žavėtis jūsų nacionaliniu reikalu. Ką aš pasakiau, „jūsų reikalu“? Ne. Mano reikalu, kuris yra ir jūsų.

Klausyk, Icikai. Pastatyk savo negyvas ausis:

Lichtenbergas yra žydų dipukų stovykla prie Berlyno. Tenai knibždėte knibžda pabėgėlių. Stovykla tai ištuštėja, tai vėl prisipildo. Tokia tad padėtis. Žydai gerai organizuoti. Ypač sionistai! Jei nori emigruoti į Palestiną, reikia tiktai susisiekti su jais. „Organizacija“ viską sutvarko. Ji atgabena žydus iš rytų sričių į Lichtenbergą... ir į kitas stovyklas... kur juos... surenka... supranti?.. didelei kelionei... mes irgi taip darėme, nors

andainykščiai mūsų tikslai... tada... ir dabartiniai sionistų... kaip sakoma... yra priešingo pobūdžio.

Taip, mielas Icikai. Iš pradžių žydai surenkami. Paskui permetami kitur... per sektorių ir zonų sienas... tada... per Prancūzijos sieną... kartais ir per Italijos, Graikijos ar Jugoslavijos... ar supranti tai? Aha... ir tada... nugabenami prie jūros. Kokios jūros? Viduržemio. Tačiau tai dar toli gražu ne ilgos kelionės galas. Čia ji tik prasideda.

Tad klausykis:

Maksas Rozenfelas ir aš – Maksas Rozenfeldas yra mano draugas... taigi Maksas Rozenfeldas ir aš su lengvu bagažu atvažiavome į Lichtenbergą... niekas mūsų nerinko... mes patys atkakome pas „rinkėjus". Lichtenberge gavome meksikietiškas vizas. Kam? Nejau mes norėjome keliauti į Meksiką? Nesąmonė! Tiktai tam, kad galėtume nukakti į Prancūzijos pakrantę. Taip. Iš pradžių nuvažiavome į Prancūziją.

Viskas buvo vaikų žaidimas. Ir nieko nekainavo. „Organizacija" dėl manęs viską padarė. Ir dėl Makso Rozenfeldo. Taigi mes su savo meksikietiškomis vizomis nuvažiavome į Prancūziją. Į jos pajūrį. Kur? Į kokią vietą? Aš nežinau. Į kažkokią. Pajūryje. Aš ne toks kvailas, kad klausinėčiau. Tai slapta. Aš, Icikas Finkelšteinas, keliauju į Palestiną nelegaliai... žydų tautos sąskaita... kad papykinčiau anglus... kad išsilaipinčiau tamsoje... kad prisidėčiau prie istorijos... nors kartą jau buvau prisidėjęs... tad ko man dar klausinėti?

Tai va! Vieną dieną mes atkakome į pajūrį. Kažkur Prancūzijoje. Prancūzai buvo informuoti. Jie mūsų draugai. Jų kojos trumpos. O anglų ilgos. Jie nemėgsta anglų. Todėl, ar dėl kitos priežasties, Prancūzija remia nelegalią emigraciją į anglų mandato sritį Palestiną.

Taip. Ir ten laukė laivas. Koks laivas? Žydų pabėgėlių laivas! Pasiruošęs pralaužti blokadą!

Ten nebuvo uosto. Tiktai krantas. Laivas ten negalėjo išmesti inkaro.

Mes buvome nuvežti prie laivo mažomis valtimis. Kada? Naktį! Kodėl naktį? Nes naktis tamsi ir anglų agentai naktį prastai mato. Dėl to.

Mielas Icikai. Tas laivas buvo ne laivas. Jis buvo sukiužusi gelda. Aš iškart pasakiau Maksui Rozenfeldui:

– Pone Rozenfeldai! Su šia gelda jie ketina mus nugabenti į Palestiną? Aš jums garantuoju: mes visi priburbuliuosime!

Tačiau Maksas Rozenfeldas atsakė:

– Nebijokite, pone Finkelšteinai. Su šia gelda mes įeisime į istoriją!

Taip tad buvo, mielas Icikai. Taip ir ne kitaip. Viduržemio jūroje knibždėte knibžda panašių geldų. Ir viena iš jų yra mūsiškė... sukiužusi gelda „Egzitas“.

Egzitas? Baigtis? Galas? Mirtis? Kodėl toks pavadinimas? Gal tai šmėklų laivas?

Taip, mielas Icikai. Tai šmėklų laivas. Dabar aš pagaliau žinau, kodėl sakoma: „Milijonų žygis!“ Nors mūsų ne milijonai. Tačiau su mumis plaukia negyvėliai. Šeši milijonai! Milijonai negyvėlių! Užmuštų! Pakartų! Sušaudytų! Užtroškintų dujų kamerose! Visi plaukia su mumis! Kur, mielas Icikai? Koks klausimas! Į istorinę žydų tėvynę! Namo!

2.

„Egzitas" anksčiau vadinosi „La Belle Claire". Jei neklystu, tu gerai mokėjai prancūziškai... mielas Icikai... taip... mokykloje... tada... geriausiai mokėjai prancūziškai. Tad žinosi, kad tai reiškia „Gražioji Klerė"! „La Belle Claire" upinis garlaivis su rožiniu užpakaliuku, Senos puošmena, Paryžiaus simbolis kaip Eifelio bokštas, turistų grožėjimosi objektas ir kapitono Moriso Diupono pasididžiavimas! Kada tai buvo? Tiksliai nežinau. Maždaug amžių sandūroje. Bent jau aš taip manau.

„Organizacija" perka ką išgali, kad išjudintų „milijonus". Kapitonas Morisas seniai atsisveikino su šiuo pasauliu, kaip ir „La Belle Claire". Tačiau „organizacija" ne iš kelmo spirta. Ji sugrąžino „La Belle Claire" iš mirusiųjų karalystės, susibaigusią, be odos ir mėsų, beveik skeletą. Dabar ji vadinasi „Egzitas". Laivas iš mirusiųjų karalystės? Taip, mielas Icikai. Tačiau tinkamas laivybai.

Mūsų kapitonas yra graikas. Toks Teiresijas Papas. Viena mano pažįstama, čia „Egzite", buvusi žydų balerina Hana Levison iš Berlyno, man paaiškino, ką reiškia: Teiresijas Papas. Papas yra Papas. Ji tiksliai nežino, ką tai reiškia. Matyt, vardas. Graikiška pavardė. O Teiresijas? Irgi vardas. Tiesiog vardas. Tačiau garsus.

Teiresijas... sako Hana Levison... buvo aklas aiškiaregys „Antigonėje“, graiko Sofoklio tragedijoje. Ar žinai Sofoklį? Graiką Sofoklį?

Teiresijas Papas nėra aklas. Tačiau Teiresijas Papas aiškiaregys. Be jokios abejonės. Mat Teiresijas Papas mums visiems išpranašavo, kad jis, Teiresijas Papas, mirusiųjų arba šmėklų laivą „Egzitą“, nepaisant visų anglų pastangų, praves... išvairuos... pro blokados spąstus... prisidengęs nakčia.

– Anglai mūsų neužklups! – pasakė Teiresijas Papas. – „Egzitas“ pasieks krantą! Su visais savo gyvaisiais ir mirusiais! Kaip mane gyvą matote! – Štai kaip jis pasakė.

„Egzito“ įgula tarptautinė, mielas Icikai. Jos daugumą sudaro graikai, mokantys daugelį kalbų kaip Teiresijas Papas, daug pasaulio matę jūreiviai, nuotykių ieškotojai, bet yra ir prancūzų, portugalų, ispanų ir kitų panašaus tipo žmonių. Išvydęs juos pirmąkart aš beveik išsigandau, taip avantiūriškai jie atrodė; pasakyčiau, sulaukėjusi gauja, pati ta piratų laivo, blokados šturmuotojo, upių garlaivio arba sukiužusios geldos „Egzito“ įgulai. Tačiau mūsų kapitonas Teiresijas Papas juos laiko savo rankose. Yra jiems pasakęs: „Prievartauti moterų negalima. Vaikų taip pat! Plėšti draudžiama! Kaip ir mušti niekuo nekaltus keleivius! Kas to nesupras, lėks stačia galva į Viduržemio jūrą!“

Teiresijas Papas nė kiek nejuokauja. Ir atrodo labai įdomiai: mažas, kreivakojis, plikas, barzdotas, su viena kaip deganti anglis akimi. Taip, mielas Icikai. Jis vienakis. Tačiau nėra aklas.

Kas mus čia „Egzite“ gina... be Teiresijo Papo? Mielas Icikai... „organizacija“... kas gi daugiau? Mat „Egzite“ yra ir Davidas Šapira. Kas tas... Davidas Šapira? Haganos komendan-

tas, mielas Icikai. Hagana yra žydų gynybos armija Palestinoje, armija, kuri anglų požiūriu yra nelegali, o mūsų – legali. Ar supranti tai, mielas Icikai? Hagana tai legali nelegali žydų pogrindžio ir gynybos armija Palestinoje.

Be Davido Šapiros, yra ir kitų... haganos kareivių... taip pat du „palmacho"... žydų operatyvinių dalinių Pažadėtojoje Žemėje atstovai – juos tiksliau reikėtų vadinti smogiamaisiais būriais, ar ne... Icikai? – ir, žinoma, keli mosado organizacijos, kuri atsakinga už žydų imigraciją į Palestiną, agentai – imigraciją, nelegalią anglų požiūriu, mielas Icikai... įsidėmėk tai... o mūsų požiūriu – legalią. Laive yra net vienas „rechašo" atstovas, atsakingas už aprūpinimą ginklais, žmogus, įvykdęs savo užduotį Europoje ir su mumis plaukiantis namo... matai, Icikai... tai vis žmonės, dirbantys „organizacijai" arba, tarkime, „stoginei organizacijai", arba būsimos žydų valstybės šešėlinei vyriausybei.

Ar mes ginkluoti? Koks klausimas!.. Mielas Icikai. Haganos žmonės ginkluoti iki dantų, palmacho ir kitų taip pat. Nejau manai, kad Teiresijas Papas galėtų suvaldyti savo įgulą, jei nežinotų, kad jį remia žydų kovotojai už laisvę? Tataigi!

Man kai kas toptelėjo. Aš regiu... plaukiančią sardinių dėžutę. Taip, teisingai. „Egzitas" yra sardinių dėžutė. O mes sardinės. O mūsų mirusieji? Tie irgi. Jie stovi, guli, sėdi arba tupi tarp mūsų. Bekūnės sardinės.

Čia nėra vietos. Beveik kaip jūsų barakuose Laubvaldėje.

„Egzitas" kimšte prikištas, iki beprotybės perpildytas mumis, nelegalais. 1600 žmonių 700 tonų laive. Dabar aš suprantu, kodėl Teiresijas Papas triskart per dieną žegnojasi.

Neseniai Teiresijas Papas pasakė:

– Pone haganos komendante Davidai Šapira... aš ne Teiresijas Papas... jei „Egzitas“ neapkerėtas žydų.

Ir haganos komendantas Davidas Šapira atsakė:

– Pone kapitone Teiresijau Papai... kaip tai suprasti?

Ir Teiresijas Papas paaiškino:

– Vienas keleivis vienai vandens talpos tonai! Tiek mažame laive iš bėdos leidžiama vežti. Aš tai žinau iš savo knygų! 700 tonų laivas – 700 keleivių. Tačiau ne daugiau.

– Na ir ką? – paklausė Davidas Šapira.

– Remiantis logika, visi mes turime pripusti, – atsakė Teiresijas Papas. – 1600 nelegalų be įgulos. Tai truputį per daug.

– Tačiau mes nepripusime, – atsakė Davidas Šapira, haganos komendantas. – Pirma... mes tą „valtį“ užbūrėme... ir antra, jūs, mielas Teiresijau Papai, mums visiems išpranašavote, kad pasieksime krantą.

Taip, mielas Icikai. Mūsų per daug. Tai ne juokai. Nors negyvėliai nieko nesveria. Tačiau mes, gyvieji... vis dėlto šiek tiek sveriame! Kodėl tad... nepripuntame? Nejau negyvėliai turi sparnus? Ir neša laivą?

Man pasisekė gauti miegamąją vietą. Kas neturi gulto, miega ant grindų. Čia, triume, oras troškus. Atsiduoda prakaitu ir vėmalais. „Egzitas“ kartais juda kaip sūpuoklės, ir sergantys jūros liga vemia vietoje... nes nelengva po kiekvieno priepuolio užsiropšti į viršų... visur guli miegantys žmonės... net koridoriuose ir ant laiptų.

Aš miegu nedaug. Dažnai pabundu... pažadintas šaižių klyksmų. Ką tu sakai, Icikai? Ko klausi? Kodėl kai kurie žmonės klykia... naktį... kodėl klykia? Tai, mielas Icikai, mūsų koncentracijos stovyklose likę gyvi žmonės. Aš nežinau, kodėl jie klykia, nors viskas seniai baigėsi. Galbūt todėl, kad juos kamuoja

slogūs sapnai. Aš tikrai nežinau. Taip, mielas Icikai. Ir kūdikiai nerimsta. Jie irgi.

Aš kiekvienąsyk apsidžiaugiu, kai ima brėkšti rytas. Vos galiu sulaukti šviesios dienos. Dar prieš pirmą brėkšmą išlendu iš „Egzito" pilvo, kliuvinėdamas už gulinčiųjų kūnų, apgraibomis lipu į viršų... ir kaip dūstantis... gaudau orą. Dienomis ir viršuje visur grūdalienė, žmonės denyje bet kokia kaina bando pasivaikščioti arba stovi susigrūdę prie turėklų, tačiau rytą viršuje vietos užtenka. Užtenka ir man, masiniam žudikui Maksui Šulcui. Tada aš galiu pramankštinti kojas.

Taip, mielas Icikai. Kai bundantis Dievas pramerkia savo akis, kai pirmas jo mieguistas žvilgsnis krinta ant jūros ir ant dangaus ribos virš jos... kai gerasis Dievas kosteli ir pabaido naktį... ir kai naktis taria: „Ramiai! Aš nespruksiu kaip akis išdegusi! Aš pasišalinsiu ramiai!.." – tada, mielas Icikai, aš, Maksas Šulcas, masinis žudikas, arba Icikas Finkelšteinas, žydas, slankioju tarp denio paskuigalio ir bako, judu laisvai, giliai traukiu į plaučius druskingą orą, kvėpuoju deguonimi.

Aš atsistoju prie turėklų, išskečiu rankas, stoviu ten užmerktomis akimis... paskui pamažu jas praveriu... kaip apsimiegojęs Dievas... dar nieko nematau... bet girdžiu... balsą „To", kurio nėra: „Tebus šviesa!" – ir tamsiai pilka jūra ima pamažu dažytis, paslaptingai mirguliuoti. Aš matau pirmas aušros apraiškas! Matau, kaip rytuose susijungia dangus ir žemė... besijuokiančioje ugnyje. Mes plaukiame tenai. Į rytus. Tenai, kur juokiasi ugnis. Tenai mes plaukiame su savo negyvėliais! Kad jie prisikeltų!

Bandau mąstyti logiškai. Sakau sau: „Tu apsirikai. Mes vežame mirusiuosius. Tas tiesa. Tačiau tikrai tiktai šešis milijo-

nus. Bet ar su mumis plaukia visi mirusieji, kurie padėjo galvas tremtyje, po Anrosios Šventyklos sugriovimo?"

Sakau sau: „Icikai Finkelšteinai. Tas tiesa. Tačiau „Egzitas" ne vienintelis grįžtančiųjų laivas. Kiti plaukė prieš jį, o dar kiti plauks po jo. Taigi „Egzitas" veža ne visus mirusiuosius. Antraip kiti laivai arba geldos būtų nuskriausti."

Neseniai prie turėklų pamačiau tavo šešėlį. Ir tavo tėvo šešėlį. Ir tavo motinos šešėlį. Jūs neatsigręžėte. Aš perėjau per jus. Ir žiūrėjau į jūrą... mirkčiodamas priešais saulę.

Tavo tėvas pasakė tavo motinai: „Sara! Aš manau, kad „Jis" nušovė mūsų sūnų!"

Ir tavo motina pasakė: „Chaimai, aš manau, kad „Jis" nušovė mūsų sūnų!"

Ir tu jiems pasakei: „Tėti! Mama! Aš manau, kad „Jis" nušovė mane iš užnugario! – Ir tada tu paklausei: – Kas nušovė jus, kai manęs nebuvo? „Jis"? „Jis" jus nušovė?"

Atspėk, kas paskui buvo. Kai aš žengiau žingsnį atgal... iš jūsų šešėlio?

Aš atsitrenkiau į Maksą Rozenfeldą. Jis stovėjo man už nugaros... pasakė:

– Pone Finkelšteinai!

Ir aš pasakiau:

– Pone Rozenfeldai!

– Ko toks susimąstęs?

– Aš galvojau apie savo tėvus.

– Ak šitaip...

– Jie buvo sušaudyti Laubvaldėje.

Maksas Rozenfeldas žvelgė pro šalį, spoksojo į jūrą ir mūsų laivo joje paliekamus pėdsakus, tarsi būtų bijojęs pažiūrėti į mane.

– Štai čia... pažiūrėkite, – aš ištraukiau iš savo liemenės kišenės kelias laikraščių iškarpas, parodžiau jas Maksui Rozenfeldui. Antraštes: „Masinės žudynės Laubvaldėje! Kaip jie buvo likviduoti! Lenkijoje už spygliuotų vielų!" Ir taip toliau. Pirštu parodžiau Makso Šulco pavardę.

– Pabraukta! – pasakė Maksas Rozenfeldas.

– Aš visuomet ją pabraukiu, – pasakiau.

– Kodėl?

– Jis nužudė mano tėvus.

– Iš kur jūs tai žinote. Ten buvo ir kitų esesininkų!

– Tai tiesa, – pasakiau aš. – Jis juos sušaudė.

Mano laikraščių iškarpų rinkinys čia, „Egzite", eina iš rankų į rankas. Maksas Šulcas yra nežinomas. Tai pavardė, kažkokia pavardė begaliniame siaubo sąraše. Žmonės seniai atbukę. Jie kentė siaubą, per ilgai kentė. Dauguma mano rinkinį skaito nuobodžiaudami, bet supranta mane, mat jau paplitusi žinia, kad aš, Icikas Finkelšteinas, esu iš Vyshalės, mažo Silezijos miesto... kaip ir Maksas Šulcas. Tai, kad aš jį pažinojau, nieko nestebina, kaip ir tas faktas, kad Maksas Šulcas – aš tai atvirai prisipažįstu – užaugo tame pačiame kvartale ir net mokėsi pas mano tėvą, Chaimą Finkelšteiną... ne masinio žudiko, o garbingo kirpėjo amato. Žmonės nesupranta, kodėl aš iš visų Laubvaldės esesininkų įtariu kaip tik Maksą Šulcą, nors ir negaliu įrodyti jo kaltės.

– Nes tai jis nušovė mano tėvus! Jis... ir niekas kitas!

Žmonės man sako:

– Nebegalvokite apie tai! Antraip pražūsite! Galvokite apie ateitį, pone Finkelšteinai... o ne apie praeitį!

Ir aš jiems atsakau:

– Aš visuomet tai darau!

Ateitis! Mielas Icikai... todėl aš taip mėgstu stovėti prie turėklų, nukreipęs žvilgsnį į Pažadėtąją Žemę.

Šmėklų laivas... klausi tu? Taip, mielas Icikai. Tačiau linksmas. Nors naktį ir girdėti šaižūs klyksmai.

Bet svarbu ne naktis... o diena, mielas Icikai. „Egzitas" atėjęs iš nakties. Tačiau plaukia į dieną. Dieną žmonės linksmi. Rodos, kad kiekvienam miela šviesi diena. Aš, masinis žudikas, šiuo atžvilgiu irgi ne išimtis.

Valgis čia prastas. Tas tiesa. Tačiau valgydami dainuojame. Tada jis geriau lenda. Laive išvis daug dainuojama. Ir šokama. Ar žinai žydų tautinį šokį horą? Jį šoka jauni ir seni. Netgi Teiresijas Papas, kuris yra graikas, ir jis neištveria.

Taip, mes šokame horą, mielas Icikai, o kas nešoka, tas ploja į taktą delnais. O kur kapela? Nejuokink! Mes dainuojame, mielas Icikai. Mes dainuojame! Ir keli jauni vyrukai groja lūpinėmis armonikėlėmis. Kad tu matytum! Tavo negyvos akys imtų blizgėti. Tai bent malonumas, pasakysiu aš tau.

Ar negyvėliai irgi šoka? Taip, mielas Icikai. Jie irgi šoka. Tu taip pat. Tik nežinai to. Ir tavo tėvas. Ir motina.

Mums patinka šviesi diena, Icikai. Oras geras. Mums iš tiesų sekasi. Su oru. Saulė džiaugiasi kartu su mumis. Paklausk ją, Icikai. Ji žaidžia ant denio su mažais vaikais ir su dideliais. Ir šypsosi mums. Viskas praėjo, Icikai. Dabar mes galime juoktis... nors kartais ir verkti norisi.

O jūra? Jūra irgi džiaugiasi kartu su mumis, Icikai. Audra galėtų mus apversti. Tačiau jūra rami. Galbūt ji numano, kad mūsų laivą neša nužudytųjų sparnai? Aš to nežinau, Icikai. Tikrai nežinau.

Jūra rami. Moterys laiko perkėlusios per turėklus mažus vaikus – ir tai tęsiasi visą dieną – jie siusioja ir siusioja – ir jūra

žaliomis akimis žvairuoja į viršų, bet nieko, viską supratingai praryja, nesišiaušia.

Teiresijas Papas neseniai pasakė:

– Jūra rami. Jūra galėtų mus visus praryti... mus, nelegalus. Bet jūra to nedaro. Nes tai nudžiugintų anglus. Ir jūra tai žino. Jūra nemėgsta anglų, nes anglai per ilgai valdė jūras. Taip, mano ponai. Patikėkite Teiresijo Papo žodžiu!

3.

Tu, Icikai, nustebsi, jei dabar tau prisipažinsiu, kad aš, Maksas Šulcas, šukuosenų modeliavimo meistras, beveik pamiršau kaip kirpti plaukus. Juk praėjo tiek metų. Ir aš ilgai miklinausi valdyti šautuvą... taikytis, pyškinti į žydiškus taikinius... tad mano žirklės ir šukos apdulkėjo.

Prieš išvykdamas nusipirkau kelis instrumentus: šukas, žirkles, skustuvą, skutimo mašinėlę ir vieną kitą daiktą. Na, tu žinai ką. Tai, kas būtiniausia. Ir pasakiau sa u: „Tai atneš laimę."

Ar aš kerpu „Egzite" žmonėms plaukus? Aišku. Kada nors reikia pradėti. Ir čia, „Egzite", turiu gerą progą atgauti formą. Aš vienintelis kirpėjas šioje sukiužusioje geldoje. Kai pagalvoji: nepakeičiamas.

Tai buvo įsimintina diena! Diena, kai aš, masinis žudikas, vėl tapau kirpėju! Civilinės ir doros profesijos atstovu! Jei būčiau turėjęs kalendorių, tą dieną, tą įsimintiną dieną, būčiau apsibrėžęs mėlynu pieštuku, apvedęs storu, ryžtingu, be pertrūkių mėlynu brūkšniu.

Viskas prasidėjo taip, mielas Icikai: mano draugas Maksas Rozenfeldas denyje pakalbėjo su kapitonu Teiresiju Papu. Pasakė jam:

– Jumis dėtas, aš pasikirpčiau barzdą! Mat žmonės kalba: „Apsileidęs tas Teiresijas Papas! Beveik kaip jo komanda!“

Ir Teiresijas Papas jam atsakė:

– Barzdą aš pasikirpsiu Haifoje!

Ir Maksas Rozenfeldas paklausė:

– Kodėl ne dabar?

Ir Teiresijas Papas atsakė:

– Čia nepažįstu nė vieno kirpėjo!

Ir Maksas Rozenfeldas pasakė:

– O aš pažįstu!

Ir Teiresijas Papas tarė:

– Tikrai? Kas jis? Aš nežinojau, kad čia toks yra.

Ir Maksas Rozenfeldas atsakė:

– Yra. Yra toks. Aš jį pažįstu. Kirpėją. Ir, beje, gerą. Tai Icikas Finkelšteinas!

Taip viskas ir prasidėjo: kapitonas Teirę̨sijas Papas tuojau liepė mane pakviesti į jo kajutę, paklausė manęs:

– Pone Finkelšteinai. Ar galite man pakirpti barzdą?

– Galiu, – atsakiau. – Aš galiu jums ir nuskusti nuo plikės pūkus... ir tą vainikėlį, kuris dar želia... ant jūsų smilkinių.

– Puiku, pone Finkelšteinai! – Teiresijas Papas buvo sužavėtas.

– Tačiau kirpsiu ne čia, kajutėje, kad neprišiukšlinčiau, o gryname ore!

Taip tad buvo, mielas Icikai. O prasidėjo šitaip: mes atnešėme kėdę... be aukšto atlošo... pastatėme ją priešais turėklus... ant manevrinio tiltelio... virš flagštoko. Teiresijas Papas išdidžiai ant jos atsisėdo, davėsi apmuturiuojamas rankšluosčiais, – nes aš neturėjau nei servetėlių, nei svarbios kirpimui skraistės, – pamiršau prieš kelionę nusipirkti... taigi

Teiresijas Papas išdidžiai atsisėdo, leidosi neprieštaraudamas apmuturiuoti.

Taip ir prasidėjo, Icikai: keli keleiviai mus pastebėjo. Ir vos tiktai aš pradėjau dirbti, jie priėjo pasižiūrėti. Jų vis daugėjo. Netrukus mes – Teiresijas Papas ir aš – jau buvome apsupti tarškiančio, karštai gestikuliuojančio moterų ir vaikų būrio. Kiek vėliau prie jų prisidėjo ir vyrai. Žmonės pokštavo, aptarinėjo Teiresijo Papo barzdą, taip pat plikę, kramtė duonos plutas ir pirštų nagus; mažyliai krykštavo, o didesnieji bandė peštelėti Teiresijui Papui už barzdos, kišo pirštus tarp žirklių ir šukų, nekreipė dėmesio į mano prieštaravimus ar į piktai vartomą vienintelę apmuturiuoto Teiresijo Papo akį. Smagu buvo tai matyti, pasakysiu aš tau.

Aha. Šitaip viskas prasidėjo, mielas Icikai. Tą pačią dieną laivas sužinojo, kad Icikas Finkelšteinas yra kirpėjas. Aš pradėjau gauti užsakymų. Iš pradžių pas mane atėjo „Egzito“ dabitos, kurie pageidavo tikro fasoninio kirpimo. Paskui juos patraukė kiti, garbingi šeimų tėvai, drovūs viengungiai, tada savo atžalomis besididžiuojančių moterų vaikai. Sulaukdavau ir vienos kitos moters:

– Norėtume, kad mus nukirptumėte vyriškai. Tai dabar juk madinga?

Ar aš ir skutu? Čia laive, „Egzite“? Ne, mielas Icikai. Tam aš, kaip vienintelis kirpėjas, neturiu laiko. Kiekvienas gali nusiskusti pats. Aš skutu nebent galvas. Tačiau tai juk kas kita. Pasistenk mane suprasti. Antplūdis per didelis. Aš pagaliau turiu tik dvi rankas. Ką tu sakai? Kokias rankas?

Aišku, uždirbu ir pinigų. Tačiau nedaug. Turtingi moka daugiau, vargšai mažiau. Aš elgiuosi kaip gydytojas. Jeigu užuodžiu, kad pacientas prie pinigo, nulupu kaip reikia. Jis

sumoka ir už kitus. Taip, mielas Icikai. Tokios tokelės. Deja, dauguma „Egzito“ keleivių vargo pelės, daugelis visai be skatiko kišenėje, tad man nieko kito nelieka, kaip aptarnauti juos dykai. Tai garbės reikalas. Kartais ką nors reikia padaryti ir žmonių labui. Ar ne?

Taip. Oras geras ir dirbti po grynu dangum vienas malonumas. Plaukų galiukai čia ne visada nukrinta ant grindų, kaip tai įprasta padoriame kirpimo salone, o pučiant stipriam brizui iškart išlekia į atvirą jūrą, gaivaus vėjo nunešami per bortą, lydimi ryškių saulės spindulių ir linksmo vaikų krykštimo, gerojo Dievo džiaugsmui ir alkanų žuvų, plaukiančių šalia „Egzito“ pražiotais nasrais, pykčiui.

4.

Maksas Rozenfeldas taip pat miega triume, bet kitoje pusėje. Mes paprastai sėdime šalia... kai valgome. Ir šiaip daug būname kartu. Kai aš dirbu, jis pasakinėja lošiantiems arba slankioja, tiksliau, stumdosi tarp denio ir laivo paskuigalio.

Ar pažįsti Teiresiją Papą? Aišku, kad pažįsti. Jis mėgsta su manimi pakalbėti:

– Pone Finkelšteinai. Pažiūrėkite tenai! Tenai Graikijos krantas. O ten, viršuje, ne angelai, o anglų lėktuvai. RAF... Royal Air Force! Taip, mes plaukiame su Meksikos vėliava! Kažin ar jie pastebėjo apgaulę? Dar ne. Jie tik taškeliai, tie lėktuvai, tik taškeliai. Tačiau pamatysite, pone Finkelšteinai, kas bus, kai įplauksime į Palestinos teritorinius vandenis... tada tie taškeliai virs milžiniškais paukščiais, bet nebijokite... nebijokite, pone Finkelšteinai... Teiresijas Papas yra sugalvojęs planą kaip apgauti anglus... puikiausią visų laikų nelegalaus išlaipinimo planą.

Ir esi girdėjęs apie haganos komendantą Davidą Šapirą. Jis rudaplaukis, su rudais ūsais. Paprašė manęs pakirpti ūsus. Mes įsikalbėjome:

– Ar tiesa, pone Finkelšteinai... kad jūs... pažinojote masinį žudiką Maksą Šulcą? Čia, „Egzite“, žmonės apie tai kalba.

Aš atsakiau:

– Tiesa, pone haganos komendante! Tai žiurkių gaudytojas suminkštėjusiom smegenim.

Davidas Šapira linktelėjo, paskui tarė:

– Mes jį vieną dieną nutversime. Mes, žydų agentai! Vieną dieną! Ir atgabensime į Jeruzalę. Ir pakarsime ant aukščiausio medžio!

Aš paklausiau:

– Ar ten yra aukštų medžių?

– Aišku, kad yra, – atsakė Davidas Šapira.

Taip. Toks tas Davidas Šapira. Milžiniškas bernas, krūtinė kaip gorilos, rankos kaip mėsininko, apžėlusios rudais plaukeliais iki pat nagų, akys plieninės ir mėlynos kaip dangus, vaikšto po denį su keturiais revolveriais, dviem kairėje pusėje, dviem dešinėje... jie tabaluoja jam truputį virš kelių... užtaisyti... komandos siaubas.

Kartą jis man pasakė:

– Pone Finkelšteinai, jei tas Maksas Šulcas pakliūtų man į rankas, aš jį pats sudraskyčiau. Gyvą. Sukapočiau į tūkstantį gabalų... ir atiduočiau šakalams.

Aš jį paklausiau:

– Ar ten yra šakalų?

– Aišku, kad yra, – atsakė Davidas Šapira.

– O kaip su tais aukštas medžiais? Arba aukštu medžiu? Jeruzalėje? Ten, kur turėtų kaboti Maksas Šulcas... na... jeigu jūs pats asmeniškai jį sudraskysite.

– Tada velniop tą aukštą medį, – atsakė Davidas Šapira.

Toks tas Davidas Šapira. Jis pamilo ir mane.

Mano pirmas klientas kasryt būna pirmos instancijos teismo teisėjas Volfgangas Richteris.

Pirmos instancijos teismo teisėjas Volfgangas Richteris yra žydas. Senas Vokietijos žydas. Tiesa, atrodo kaip Čerčilis: stambi riebi galva, plikas... irgi rūko... cigarus. Tačiau kalba tik vokiškai. Perdėm vokietis, nors yra žydas ir atrodo kaip Čerčilis. Jo sielos kvapas kitoks negu mano ir kitų žydų čia, „Egzite". Pirmos instancijos teismo teisėjo Volfgango Richterio siela atsiduoda alumi. Taip, mielas Icikai: alumi, nuolatinių svečių stalu, bulviniais kukuliais ir raugintais kopūstais.

Aš tau juk jau pasakojau, mielas Icikai, kad čia, „Egzite", aš barzdų neskutu. Dėl laiko stokos. Skutu tiktai galvas. Tačiau galvų skutimas priklauso plaukų kirpimo sričiai. Pirmos instancijos teismo teisėjui Volfgangui Richteriui aš darau išimtį. Jam nuskutu ne tiktai galvos pūkus, bet ir barzdos dyglius. Kodėl darau jam tokią išimtį? Aš pats nežinau.

Kaip sakyta: jis visuomet pas mane ateina pirmas. Punktualus kaip laikrodis. Jį aš nuskutu netgi prieš pusryčius. Nes pats to noriu. Taip, mielas Icikai. Teisėją imu muilinti anksti rytą, tekant saulei. Kai prašviesėja dangus, kai pirmuose saulės spinduliuose ima vartytis per galvą žuvys, kai rytas protingesnis už vakarą, aš pradedu muilinti teisėją, nekreipdamas dėmesio į tai, kad jis, teisėjas, sudeda bluostą, – jis taip daro visada, kai imu jį muilinti, – nekreipiu į tai dėmesio ir dirbu savo darbą, ramus ir patenkintas.

Teisėjas paprastai pabunda tik tada, kai baigiu muilinti ir imu gremžti skustuvu... pabunda teisėjėlis, pamirksi, pasižiūri į jūrą, kuri į tą laiką jau nusidažiusi kruvinai raudonai, ir sako:

– Gražu... ar ne... pone Finkelšteinai?

– Taip, – atsakau aš tada, – pone pirmos instancijos teisėjau.

– Kruvinai raudona, – sako teisėjas, – lyg jūrų mergelės būtų staiga ėmusios menstruoti. Visos vienu metu!

– Jūrų mergelės nemenstruoja, – sakau aš, – jūs klystate, pone pirmos instancijos teisėjau... tiktai jūra išsigando.

– Ko? – klausia tada teisėjas. – Gal anglų?

– Ne, – atsakau tada aš, – saulės.

– Aha, – sako tada teisėjas, – taigi saulės. O kuo jūs tada paaiškinsite, kad jos spalva raudona, pone Finkelšteinai?

– Tai gėdos spalva, – atsakau aš. – Jūrų mergelių nėra. Mergelė yra jūra. Beje, nekalta. Ir ji išsigąsta, nes įžūli saulė ją užklumpa miegančią.

– Jūs poetas, pone Finkelšteinai? Gal koks nenusisekęs?

Teisėjas nusijuokia. Tačiau man tai nė motais. Jo alumi persigėrusi siela nesupranta maniškės. O juk jo šalyje būta Gėtės ir Šilerio.

Kartą jis su manimi sušneko apie Maksą Šulcą.

– Jo byla mane domina. Jūs iš tiesų jį pažinojote?

– Taip. Netgi gerai.

– Ir jis be pėdsakų dingo?

– Be pėdsakų.

– Taip nebūna. Pėdsakai kažkur liko! Tiktai nėra nosies, kad juos užuostų. Štai kur kabliukas!

– Jus ta byla iš tiesų domina?

– Taip. Labai!

Ar aš tau jau pristačiau rabiną, mielas Icikai? Ne, dar ne. Jis nėra mano klientas. Tačiau atsitiktinai miega virš manęs. Taigi yra mano lovos kaimynas!

Mes dažnai pasikalbame prieš užmigdami:

– Pone Finkelšteinai! Jūs dar nemiegate?

– Nemiegu, rabi.

Rabis nėra tikras rabinas, tik labai pamaldus žmogus, dorai užsitarnavęs rabio vardą. Įsivaizduok jį: didelis šiek tiek aptukęs vyras ilgu juodu viršutiniu drabužiu, dar vadinamu kaftanu... akys šviesios, protingos, visąlaik žvelgiančios truputį pašaipiai, bet ne piktai, žilstelėjusi barzda, su juodomis ir baltomis sruogomis, išblyškęs veidas, įrėmintas kailiu apvedžiotos skrybėlės, kurią nešioja ir saulėje. Ar jis nusiima ją naktį? Negaliu pasakyti. Jis miega virš manęs, ir aš tamsoje girdžiu tiktai jo balsą. Manau, kad jis miega ne su ta kailine skrybėle, o tik su apskrita juoda šlike.

– Rabi! Kaip jūs su tokiu apdaru pergyvenote karą? Kaip žmogui galima pasislėpti su kaftanu?

– Aš pergyvenau karą miške, pone Finkelšteinai. Lenkų miške.

– Taigi jūs... miško žydas?

– Taip, miško žydas.

– O barzda?

– Tenai galėjau būti ir su barzda.

– Miške?

– Taip, miške.

– O kur jūs slėpėtės?

– Bunkeryje.

Rabis yra iš Kolomėjos. Galicijietis. Kartą aš pasakiau jam:

– Mano tėvai prieš persikeldami į Vokietiją gyveno Galicijoje. Netoli nuo Kolomėjos.

– O kur?

– Pohodnoje. Tėvai man daug pasakojo apie Pohodną.

– Pohodną žinau. Ir Pohodnos Finkelšteinus pažinojau.

– Chaimą Finkelšteiną ir Sarą Finkelštein?

– Ne. Jų nepažinojau. Jų jau nebuvo, kai atsidūriau Pohodnoje. Tačiau Moišę Finkelšteiną dar radau. Ir jis turėjo brolį, Chaimą Finkelšteiną, emigravusį į Vokietiją.

– Jis buvo mano tėvas.

– Taip? Jūsų tėvas?

– Aha.

– Hm... taip.

– Tai jūs pažinojote mano dėdę, Moišę Finkelšteiną.

– Taip, jį pažinojau.

– O aš nepažinojau. Mes niekada vieni pas kitus nesilankėme.

– Taip, – tarė rabis.

– Moišė Finkelšteinas?

– Jį vokiečiai nunuodijo dujomis. Ir jo žmoną, Rifką Finkelštein. Ir dvylika vaikų. Ir jų vaikus. Didelė buvo šeima.

Aš pasakiau:

– Taip.

Ir rabis pasakė:

– Taip.

Ir aš pasakiau:

– Taip.

Ir rabis pasakė:

– Tačiau vienas dar liko... iš Finkelšteinų... aišku, be jūsų... dar vienas... jūsų pusbrolis, Efraimas Finkelšteinas... kurį mes vadinome Froike. Froikė Finkelšteinas.

– Moišės Finkelšteino sūnus?

– Taip. Moišės Finkelšteino sūnus. Ir Rifkos Finkelštein.

– Tada jis turėjo daugiau negu dvylika vaikų. Tada jų buvo trylika?

– Taip, trylika, – atsakė rabis.

Aš pasakiau:

– Trylika. – Ir pagalvojau: „Tai blogas skaičius. Kaip ir septyni!“

– Ir kur tas mano pusbrolis Froikė Finkelšteinas... dabar? Keliauja į Palestiną.

– Ne. Jis dar Lenkijoje. Pohodnoje. Buvau jį po karo sutikęs. Pasikalbėjom.

Aš pasakiau:

– Reikia tikėtis, kad atvyks į Palestiną. Mes paskutiniai likę gyvi. Mielai su juo susipažinčiau.

Rabis pasakė:

– Taip. Tačiau jis komunistas. Ir turi ten gerą tarnybą.

Aš pasakiau:

– Ak šitaip...

Ir rabis pasakė:

– Taip.

Tu suprasi, mielas Icikai, kaip man palengvėjo, kai sužinojau, kad mano pusbrolis Froikė Finkelšteinas yra komunistas ir neatkaks į Palestiną. Tiktai neaišku, kiek ilgai Moišės Finkelšteino sūnus bus komunistas? Ar vieną dieną jo žydiška širdis neims plakti kaip žydo?.. Ir ar tada jis negrįš į tėvynę? Ar neatplauks pas mus, kad su mumis gyventų žydų šalyje? Ir kam man dabar dėl to sukti sau galvą? Kolei kas Froikė Finkelšteinas yra komunistas, gyvena Lenkijoje ir neketina niekur keliauti.

Aš dažnai kalbuosi su tuo rabiu apie žydų istoriją ir rabis stebisi, o kartu ir džiaugiasi, kad tiek daug žinau. Aš jam atvirai prisipažinau, kad buvau pamiršęs melstis ir kad po karo turėjau iš naujo mokytis, kad vis dar truputį užsikertu, bet nelabai, kad retai einu į sinagogą, nors esu nusprendęs ją lankyti

per didžiąsias šventes, kad aš, hm, net rytais neužsirišu maldos diržo... tefilino.

– Pone Finkelšteinai, – pasakė jis. – Jūs nesate tipiškas asimiliuotas žydas kaip, pavyzdžiui, pirmos instancijos teismo teisėjas Volfgangas Richteris. Bet galbūt pusiau asimiliuotas? Taip, teisingai! Pusiau asimiliuotas! Šiek tiek tradicijos jumyse dar išlikę... kaipgi kitaip: Chaimo Finkelšteino sūnus ir Moišės Finkelšteino sūnėnas... iš pamaldžios ir gerbiamos Finkelšteinų šeimos... bet šiaip... šiaip jūs ne ką geresnis už kitus, kitus žydus, pamiršusius Toros dvasią.

Ne, mielas Icikai. Aš nekrintu į akis. Dauguma „Egzito" žydų toli gražu nėra pamaldūs. Jie arba išvis negerbia Dievo, arba menkai jį tegerbia. Daugelis jų mielam Dievuliui atvirai paskelbę karą ir yra „Jam", susimovusiam gelbėtojui, priešiški ir atžarūs.

Taip, mielas Icikai. Dievas labai susimovė. Ką jis darė, kai jo vaikai kūlversčia krito į gilius masinius kapus? Kokią armiją pasiuntė jiems į pagalbą? Kirminų! Mielas Icikai! Kirminų! Ir ką Dievas padarė dėl kitų, kurie išėjo per kaminus? Jų pasigailėjo tiktai debesys ir galbūt lietus, su kuriuo jie vėl nusileido... pas mus ant žemės.

Ne, mielas Icikai. Dauguma mūsų „Egzite" nebetiki Dievo. Jie plaukia namo, į savo protėvių šalį, kad turėtų po kojomis atspirtį ir žemę, kad įkurtų valstybę ir armiją, kad nepasikartotų tai, kas buvo. Mes, „Egzito" keleiviai, nebenorime būti avys. Mūsų daugiau niekas nevarys į skerdyklą. Mes, „Egzito" keleiviai, mielas Icikai, esame... nacionaliai nusiteikę žydai. Tačiau ne šventeivos. Aš tai paaiškinau rabiui. Ir jis mane suprato. Tačiau rabis nepraranda vilties. Žinai, ką jis pasakė?

– Pone Finkelšteinai, – pasakė jis. – Aš suprantu jūsų kartėlį. Ir visų kitų kartėlį. Tačiau vieną dieną jūs atsigręšite į Dievą! Jūs ir visi kiti!

Aš dar puikiai prisimenu tavo *bar micvą*, dieną, kuri jūsų šeimoje buvo tokia pat svarbi, kaip ir tavo apipjaustymas. Tu išėjai su savo tėvu į sinagogą ir grįžęs pasakei man:

– Dabar aš esu vyras. Dabar aš pilnametis.

Nors tau buvo tiktai trylika metų. Tačiau pagal žydų tikėjimą *bar micvos* diena yra atsakomybės prieš Dievą diena.

Mielas Icikai, po savo *bar micvos* tu privalėjai kiekvieną dieną užsirišti tefiliną ir sumurmėti ilgą rytmečio maldą, lygiai kaip tavo tėvas, Chaimas Finkelšteinas, atsakingas vyras. Ir sinagogoje... tave šaukė prie Toros tavo pilnu hebrajišku vardu: „Icchokai ben Chaimai!“ Kaip atsakingą vyrą.

Žinai ką, Icikai. Aš pasakiau rabiui:

– Paskolinkite man savo tefiliną. Ir tą juodą knygą.

– Kokią juodą knygą? – paklausė rabis.

– *Sidurą*, – atsakiau aš. – Jį.

– Ir tefiliną?

– Taip, – atsakiau aš. – Ir tefiliną...

– Ar jūs žinote, kaip reikia elgtis su tefilinu? – paklausė jis. – Ir kaip jis pagal taisykles užsirišamas?

– Kadaise žinojau, – atsakiau.

Rabis parodė man, kaip tai daroma... pagal taisykles... parodė man, ką buvau beveik pamiršęs, vėl priminė ir pasakė:

– Tai *micva*... geras tikinčiojo darbas.

Taip. Rabis norėjo išgelbėti mano sielą. Paskolino man savo tefiliną, paskolino savo maldaknygę, nors aš pats ją turėjau... juodą maldų knygą... savo lagamine... tik nenorėjau ištraukti...

taip... aš turiu maldaknygę... bet neturiu tefilino... tad pasiskolinau abu, o rabis stovėjo šalia ir žiūrėjo, kad viską teisingai daryčiau... pagal taisykles užsiriščiau tefiliną... ir pasirinkčiau teisingą maldą... iš juodosios knygos... ilgą rytmečio maldą, kurią reikia ilgai panosėje murmėti... ir aš iš pradžių klydau... bet paskui viską dariau teisingai.

Ir žinai, kas atsitiko? Nagi atspėk, mielas Icikai! Rabis mane paliko vieną. Nuėjo į tualetą. Palikęs ant gulto pakabintą kaftaną ir kailinę kepurę, nuėjo į tualetą tik su šlike, pusiau apsirengęs. Tada aš greitai šmurkštelėjau į jo kaftaną. Užsidėjau plačiąją kailinę skrybėlę. Ir stoviu... su tefilinu, kaftanu ir kailine skrybėle, juoda knyga, arba siduru, rankoje, murmu rytmečio maldą, ritmiškai siūbuoju į šalis, kaip tai daro pamaldūs žydai.

Ir atspėk, kas atsitiko? Nagi atspėk, mielas Icikai!

Kai taip stovėjau, giliai pasinėręs į maldą, kritau į akį miegamajame denyje esantiems vaikams... jie apsupo mane ir sakė: „Rabis!“

Tiek apie rabį. Aš jį tau pristačiau. Jis toks. Ir aš galėčiau toks būti.

Teiresiją Papą taip pat pristačiau. Ir Davidą Šapirą. Ir Maksą Rozenfeldą. Ir Volfgangą Richterį... teisėją. Ir apie kitus užsiminiau. Aš juos tau vėliau pristatysiu. Pakentėk.

5.

Visiems „Egzite“ esantiems vaikams bus švirkščiami vitaminai. Tatai buvo iškilmingai paskelbta per garsiakalbį.

Vitaminų švirkštimas? Švirkštimas? Mirtinos injekcijos? Prisiminimai?

Mielas Icikai. Pas mus Laubvaldėje kartais, išimtinais atvejais, buvo švirkščiamas... fenolis! Mirtinas vaistas!

Aš, prisimenu, kurį laiką dirbau ligoninėje, nes vienas sanitaras susirgo. Lengvas darbas. Kartą mes nugalabinome maždaug šimtą vaikų. Vaikai buvo po vieną įleidžiami į palatą. Už užuolaidos stovėjo kėdė. O už kėdės stovėjo sanitaras Zalevskis, lenkas. Jis laikydavo vaiką, tą, kurio buvo eilė, na, tu supranti... O priešais kėdę stovėjau aš, Maksas Šulcas.

Aš stovėjau priešais kėdę, priešais vaiką, priešais tą, kurio buvo eilė. Ir laikiau rankoje švirkštą su mirtinu fenoliu. Kurioje rankoje? Kairėje. Mat aš, mielas Icikai, esu kairiarankis.

Ir tada staigiai durdavau adata savo pacientui, tam vaikui, į širdį. Ir jis iškart numirdavo. Virsdavo mažu negyvu angeliuku.

Kai laivo gydytojas daktaras Šteineris tai paskelbė, aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, tuojau nuėjau pas jį ir pasisiūliau padėti.

– Pone daktare Šteineri. Šiandien žmonės apsieis be plaukų kirpimo. Jeigu jums reikia pagalbos, aš mielai padėsiu. Mat esu buvęs sanitaras.

Daktaras Šteineris aiškiai apsidžiaugė. Jis manęs neklausinėjo. Kur? Kada? Matyt, pamanė, kad turbūt pas partizanus ar dar kur nors, tik paklausė:

– Ar mokate leisti vaistus?

– Moku, – atsakiau.

– Mat aš neturiu asistento. Žmogaus, kuris man padėtų. Jūsų pasiūlymas labai malonus, pone Finkelšteinai.

Mielas Icikai, aš leidau „Egzito“ vaikams vitaminus. Ir jaučiausi kaip šventasis, pasitaisęs ir persimainęs masinis žudikas. Kadangi nė vienas mano vaikas nenuvirto negyvas nuo kėdės!

Nuo to laiko vaikai mane mėgsta. Anksčiau jie vadino mane „ponu Finkelšteinu“. Arba „ponu kirpėju“. O dabar tik „chaveru Iciku“!

Ar žinai, ką reiškia „chaveras“? Tai reiškia „draugas“ arba „bičiulis“.

Vaikai tuojau apsupa mane, kur tik pasirodau. Aš tiesiog negaliu apsiginti nuo jų meilės.

– Chaverai Icikai, dar įleiskite vitaminų, – girdžiu per dienas. Arba: – Chaverai Icikai! Tu rabis? – Arba: – Chaverai Icikai! Apkirpkite mane!

Penki gultai vienas virš kito. Rabis guli pačiame viršuje. Jis yra pirmas numeris, jeigu nori. Arba galėtų būti ir penktas. O aš esu antras arba ketvirtas. Tai priklauso nuo to, mielas Icikai, ar tu, mirusysis, mus, gyvuosius, pradedi skaičiuoti nuo apačios ar nuo viršaus.

Po manimi guli vyras. Aš nežinau nei jo vardo, nei pavardės. Tiesiog vyras. O po vyru guli moteris. Aš nežinau nei jos vardo, nei pavardės. Tiesiog moteris.

Tačiau atspėk, kas guli pačioje apačioje? Kas yra pirmas numeris arba penktas?

Pačioje apačioje guli Hana Levison iš Berlyno, balerina. Aš anksčiau apie ją probėgšmais jau užsiminiau. Ji man paaiškino, kas buvo Teiresijas... aklas „Antigonės" aiškiaregys.

Hana Levison tvirtino, kad ji išsigelbėjo, kai Berlynas virto pelenais, ir kad šokdama išskrido iš karštų pelenų... nes balerinos ne šoka, o sklando.

Hana Levison yra mano moteriškoji klientė. Ji buvo pirma, panorusi, kad aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, arba Icikas Finkelšteinas, pakirpčiau jai plaukus:

– Pone Finkelšteinai! Balerina pageidauja būti nukirpta vyriškai!

Dabar mes jau gerai susidraugavę ir sakome vienas kitam „tu". Ji susipešus su protu kaip ir aš... tiktai visai kitaip. Man atrodo, kad ji iš tiesų išprotėjusi. Tačiau mes gerai sutariame. Taip, puikiai. Kartais man net atrodo, kad aš esu vienintelis žmogus, kuris ją supranta. Kodėl? Na, tai pasitikėjimo reikalas.

Išprotėjusi? Taip, ji išprotėjusi. Tačiau tarpais būna visiškai normali. Juk paaiškino man, ką reiškia Teiresijas. Normaliai ir protingai.

Vieną naktį man pasidarė bloga. „Egzitas" visas drebėjo, turėjo aukštą kraujo spaudimą, vartė pamėklės akis, piktai daužėsi krūtine į pašaipiai šypsančias bangas, dejavo tamsoje. Kartais atsistodavo piestu kaip sužeistas banginis, šaudavo iš tamsaus vandens į viršų, norėdavo pasiekti debesis, bet bejėgiškai nu-

krisdavo atgal, bejėgiškai kabodavo tarp bangų, sukdavosi ratu... Aš nusiropščiau nuo savo gulto žemyn, pro du nepažįstamuosius, pro baleriną Haną Levison, nusvirduliavau prie išėjimo, žengdamas per miegančius ant grindų žmones, norėjau užlipti į viršų, bet susivėmiau jau ant stačių laiptų. Nusiraminęs ir nusivalęs burną, klupdamas paršlitiniavau atgal, radau tamsoje Hanos Levison gultą, tariau sau: „Čia tau reikia ropštis, per tris gultus į ketvirtą, ten bus taviškis..." – jau užlipau ant kopėčių... ir tada į mane įsikibo dvi rankos!

– Ar čia tu, Icikai?

Aš atsakiau:

– Taip, aš.

– Mano vyriška šukuosena persimetė!

Aš tariau:

– Nesąmonė, taip nebūna.

– Ne, – pasakė Hana Levison, – būna.

Ji nustūmė mane nuo kopėčių, nutvėrė ir įsitraukė po antklode.

Aš nemačiau tamsoje jos veido, bet gerai jį pažinojau. Balerinos Hanos Levison veido išraiška buvo vaikiška: tai buvo šešiametės veidas su senės oda. Tau, mielas Icikai, reikėtų pamatyti jos akis! Apskritas juodas akis... Akis, kurios šypsosi kaip lūpos, nors ir šiek tiek beprotiškai... bet labai linksmai... taip... mielas Icikai... labai linksmai. Jos plaukai taip pat juodi, pernelyg juodi, kad nebūtų dažyti, aš tai tuojau nustačiau įgudusio kirpėjo akimi. Tačiau minkšti kaip šilkas, tinkami vyriškai šukuosenai. Ji puikiai jai tinka... ta vyriška šukuosena... mano daryta... vyriška, be laiptų. Aš kartą jai taip ir pasakiau.

– Hana, – pasakiau, – taip puikiai vyriškai be laiptų nu-

kirpti galėjo tiktai trys kirpėjai: Chaimas Finkelšteinas – mano tėvas – ir aš. Ir mano motinos žudikas Maksas Šulcas.

– Ir tas? – paklausė ji.

– Ir tas, – atsakiau aš.

Taip. Aš žinojau, koks jos veidas. Tačiau vis tiek ėmiau jį čiupinėti savo žudikiškomis rankomis dėdamasis, kad jo nepažįstu. Aš čiupinėjau jos veidą kaip neregys. Arba kaip aklas masinis žudikas. Ir Hana Levison nieko nesakė, gulėjo užsimerkusi, smarkiai pūtavo man į rankas, man į veidą... palinkusį virš jos... tamsoje. Jos kvapas atsidavė konservuota jautiena, mielas Icikai, lygiai kaip konservuota jautiena atsidavė ponios Holės rūsyje... mat mes čia „Egzite" ryjame beveik vien tiktai konservuotą jautieną, esame konservuotos jautienos rijikai, nes mūsų maisto sandėliai iki viršaus prikimšti konservų dėžių. Kokių konservų? Aš juk jau sakiau. Jautienos konservų dėžių! Kapotos mėsos ašarų padaže. Ką tu sakai? Ko klausi? Kokių ašarų? Tų pačių ašarų, mielas Icikai, iš to paties šaltinio kaip amerikiečių žydų pagalbos organizacijų ašarų doleriai. Tų pačių organizacijų, kurios mums dovanojo ir tuos konservus. Štai kaip yra.Tačiau aš jau per daug plepu arba per daug galvoju, arba nukrypstu į šalį.

Nosis siaura ir kaulėta, o burna plati, nors ir ne tokia storalūpė kaip mano. Hana Levison, kai aš čiupinėjau jos veidą, gulėjo ramiai, tiktai trūksmingai kvėpavo ir tai išdavė jos jaudinimąsi. Staiga ji apsikabino, apvertė mane ant nugaros, užsirito ant manęs, atsisėdo ant mano kieto galo, įspraudė jį į savo įsčias, patupėjo taip ant manęs kaip koks vabalas, paskui nusiropštė, staiga pakėlė mano galvą į viršų ir prispaudė savo lūpas prie maniškių.

Toks buvo pirmas mūsų bučinys.

Ar aš tave sudominau, mielas Icikai? Tu nori žinoti, ar ji patyrė orgazmą?

Bučiuodamasi, mielas Icikai. Daugsyk. Paskui ji mane atstūmė, atsuko man nugarą ir daugiau neprisileido. Ji truputį kvanktelėjusi. Gerokai kvanktelėjusi.

– Ir tada aš leidausi bėgti, – pasakė Hana.

– Kur? – paklausiau aš.

– Nežinau, – atsakė Hana. – Bėgau, ir tiek. Atsidūriau gatvėje. Ji buvo tamsi. Viskas buvo tamsu. Ir aš ten bėgau.

– Kur? – paklausiau aš.

– Tamsoje, – atsakė Hana.

– O paskui kas buvo?

– Tenai stovėjo namas, – atsakė Hana.

– Tik vienas?

– Nežinau, – atsakė Hana. – Aš mačiau tiktai vieną. Ir jo atidarytas duris. Pro jas ir įbėgau. Ir užlėkiau tamsiais laiptais. Į patį viršų. Kur jie baigėsi.

– Taip, Hana, – pasakiau aš. – Taip, Hana.

– O ten viršuje... pačiame viešuje... buvo tik vienos durys, vienos vienintelės. Ir aš pasibeldžiau į jas.

– Ir tau kas nors atidarė?

– Taip, – atsakė Hana.

– Kas gi?

– Toksai kuprys, – atsakė Hana. – Neūžauga. Trumpomis plonomis kojomis ir milžiniška galva. Ilgarankis... ir su lempa... savo didelėse letenose.

– Aišku, ir jo dantys buvo dideli?

– Taip. Dideli.

– Žmogėdra?

– Taip, – atsakė Hana, – žmogėdra!

– Ir jis tave suėdė?

– Ne, – atsakė Hana. – Jis manęs nesuėdė.

– Pasakiau jam: „Aš esu žydė. Gestapas mane vejasi. Ir nori nužudyti.“ Neūžauga išsprogino į mane akis. Ilgai ilgai spoksojo, paskui staiga čiupo mane, įsitraukė į kambarį ir sušnypštė: „Aš jus čia paslėpsiu.“

– Taip, Hana, – pasakiau aš.

– Palėpės kambarys, – pasakė Hana, – lova, stalas, kėdė. Ir ilgas suolas!

– Ir langas, – pridūriau aš.

– Taip, ir langas, – pasakė Hana.

– Ir pro tą langą buvo matyti Berlynas, ar ne? Berlynas iš viršaus.

– Taip, – atsakė Hana. – Iš kur tu tai žinai?

– O kas buvo paskui, Hana. Jis tave suėdė?

– Ne, – atsakė Hana. – Tiktai pririšo diržu. Prie to ilgo suolo.

– Kaip dažnai tai darė, Hana?

– Tiktai kartą, – atsakė Hana.

– O ar ilgam?

– Ilgam, – atsakė Hana.

– Kiek ilgam, Hana? Kiek laiko tu buvai ten pririšta?

– Trejus metus, – atsakė Hana.

– Taip. Jis manimi rūpinosi. Visąlaik atnešdavo valgyti. Prausė mane ir palaikydavo naktipuodį.

– Trejus metus?

– Trejus metus.

– Ir niekada neatrišdavo.

– Niekada.

– Ir mušdavo?

– Ne, – atsakė Hana.. – Jis manęs niekada nemušė.

– Ir prievartaudavo?

– Irgi ne.

– Tai ką jis darydavo.

– Nieko. Tik spoksodavo.

– O kas buvo paskui, Hana?

– Paskui aš pradėjau šokti, – atsakė Hana.

– Nors ir buvai pririšta?

– Taip, – atsakė Hana. – Juk aš balerina. Man reikia šokti.

Aš pasakiau:

– Taip. Aišku, kad reikia.

– Ir aš šokau, – pasakė Hana. – Trejus metus šokau. Kad tu būtum matęs!

– Aišku, puikiai šokai?

– Taip, – atsakė Hana. – Puikiai. Ir kasdien vis geriau. Geriau už Pavlovą. Geriau! Daug geriau! Aš triumfavau. Su manimi dirbo geriausi choreografai. Su Hana Levison. Primaballerina absoluta! Kad tu būtum girdėjęs, kaip man šaukė „bravo“, kaip plojo po kiekvieno pasirodymo. Ir buvo tiek šviesos...

– Šviesos, – vėl pasakė Hana.

– Taip, Hana.

– Ir ugnies, – pasakė Hana.

– Kokios ugnies, Hana?

– Juk Berlynas degė, – atsakė Hana. – Visi namai aplink mus. Tik mūsiškis ne.

– Taip, Hana. Ir tu negalėjai nueiti į rūsį, kai krito bombos? Ar ne? Kaip visi kiti?

– Taip, – atsakė Hana.. – Teisybė. O ugnis...

– Kaip ten buvo, Hana?

– Aš paprasčiausiai šokdama pasiekiau langą, – atsakė Hana, – kaip peteliškė... ir nulėkiau šokdama į ugnį.

– Ir tenai nusideginai sparnus?

– Taip, – atsakė Hana. – Ir nukritau negyva ant žemės.

– Taip, Hana, – pasakiau aš.

– Tačiau vieną dieną, – pasakė Hana, – vieną dieną...

– Kas atsitiko vieną dieną, Hana?

– Aš šokdama pakilau iš pelenų. Kad tu būtum matęs!

Ar matei, Icikai? Kaip ji šokdama pakilo iš pelenų? Ji .paisto niekus, pasakysiu aš tau... nors ir aš paistau niekus. Bet kitaip.

Ką tu pasakysi, Icikai? Kad ji to nepasakojo? Kad to pokalbio tarp manęs ir Hanos Levison nebuvo? Kad aš viską tik prasimanau?

Jeigu sakytum, kad Icikas Finkelšteinas paistyto niekus... kas tada būtų paistytojas: aš ar tu? Būk atsargus, Icikai! Nesipyk su manimi! Mes turime sutarti! Mudu abudu! Tu ir aš!

Taigi tarkime... kad ji man tai papasakojo. Tarkime, kad aš ją neteisingai supratau, ir tai yra arba būtų ne mano kaltė... Taigi tarkime:

Kuprotas nykštukas nėra kuprotas nykštukas. Kuprotas nykštukas yra koks nors vyras, visiškai normalus vyras... arba moteris... taip... kodėl ne moteris... arba: kažkas... tarkime: kažkas, kas ją saugojo, kol viskas baigėsi. Tarkime, kad palėpė buvo butas, erdvus, gaunantis daug oro butas; netgi jaukus. O ilgas suolas ne ilgas suolas, o sofa... tarkime: pliušinė sofa. Taigi tarkime: viskas buvo kitaip. Visų pirma pančiai. Mes galime įsivaizduoti, kad pančiai buvo to buto sienos, laikiusios ją ne-

laisvėje trejus metus. Arba tas vyras buvo pančiai, arba moteris, arba kuprotas nykštukas, kuris buvo nykštukas arba nebuvo. Tarkime: jos siela norėjo išskristi balerinos kojomis, bet negalėjo, nes tai buvo nepatartina arba pavojinga.

Matai... taigi gali būti, kad aš ją neteisingai supratau. Arba aš ją supratau teisingai? Ji man tyčia viską taip papasakojo... kaip aš supratau, kad būtų vaizdingiau. Galbūt ji mano, kad aš, kirpėjas... kitaip nesuprasčiau tiesos. Juk gali taip būti?

6.

„Egzitas" kasnakt keičia kursą. Niekas nežino, ką Teiresijas Papas ketina su mumis daryti. Vakar naktį mes plaukėme Afrikos krantų link, bet rytui brėkštant apsisukome ir nuplaukėme tuo pačiu kursu atgal. „Egzito" akys iš siaubo plačiai išplėstos. Kartais Teiresijas Papas verčia tą sukiužusią geldą plaukti ratu, lyg „Egzitas" būtų viena mano žiurkių, norinti dantimis nutverti savo pačios uodegą.

Kas gi čia vyksta? Aš kreipiausi į haganos komendantą Davidą Šapirą.

– Klaidinamieji manevrai, – atsakė Davidas Šapira. – Ar jūs nepastebėjote, kad mes kasnakt keičiame kursą.

– Aš tai pastebėjau, – atsakiau.

– Ir kad keičiame vėliavą? – paklausė Šapira.

– To aš nepastebėjau.

– Tada pažiūrėkite, – pasakė Davidas Šapira.

Taip ir padariau, mielas Icikai. Tai buvo vakar. Aš nuslimpinau prie flagštoko po manevriniu tilteliu ir, savo nuostabai, pamačiau, kad mes plaukiame su japonų vėliava.

– Užvakar ji buvo portugališka, prieš tris dienas švediška, prieš keturias meksikietiška, o prieš penkias – Tarybų Sąjun-

gos, – juokdamasis pasakė Davidas Šapira, kai mes vėl susidūrėme ant denio. – Na, ką jūs pasakysite, pone Finkelšteinai?

– Nieko, – atsakiau aš. – O kaip su pavadinimu?

– Kol kas liks tas pats, – atsakė Davidas Šapiro. – Jis nublukęs, ir jį nelabai kas teisingai perskaitys.

Aš pasakiau:

– Ak šitaip.

Taip, mielas Icikai. Tokios tokelės. Aš šnektelėjau ir su Maksu Rozenfeldu. Maksas Rozenfeldas mano, kad Teiresijas Papas yra šarlatanas. Arba tas, kuris nori apgauti pats save. Neseniai Maksas Rozenfeldas pasakė:

– Visų laikų puikiausias nelegalus išsilaipinimo planas! Teiresijas taip tauškia visiems keleiviams. Nesąmonė, pone Finkelšteinai! Jei pasiseks, mes nepastebėti prasmuksime pro blokadą. Jeigu ne, – ne.

Kartais Teiresijas Papas vidury šviesios dienos užbaubia per garsiakalbį:

– Visiems dingti nuo denio! Viršuje lieka tik komanda!

Tada prasideda lenktynės, kas pirmas pasieks laiptus, vedančius į tarpudenį. Atsargumo priemonė. Ir tiek. Reikalinga tik tada, kai pasirodo svetimas laivas ar įtartinas taškelis danguje. Kad niekas nežinotų, kas mes esame!

Tačiau aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, arba žydas Icikas Finkelšteinas, neabejoju, kad anglai puikiai žino, kas mes. Jie žino, kad mes esame jūroje ir ketiname nelegaliai išsilaipinti. Anglai kantriai laukia. Kai tiktai įplauksime į teritorinius Palestinos vandenis, jie priskres prie mūsų su savo laivais... ir lėktuvais.

Ir kas bus tada? Aš nežinau, Icikai. Tada mes, matyt, būsime internuoti Kipro saloje. Arba išsilaipinsime jėga.

Vakar haganos komendantas Davidas Šapira pasakė:

– Tai bus šaudynės į skraidančius taikinius! Mes išpleškinsime anglus kaip žvirblius. Turime ir Molotovo kokteilių! Mes kausimės! Kaip kovėmės Varšuvoje!

Ir aš paklausiau:

– Ar mes ir išsilaipinsime?

– Aišku, kad išsilaipinsime, – atsakė jis.

– O tada?

– Tada anglai tegu pabučiuoja mums į subinę!

Kuo labiau artinamės prie Palestinos krantų, tuo neramesni darosi žmonės. Šįryt buvo dalinami ginklai: revolveriai, seni šautuvai, Molotovo kokteiliai ir keli automatai. Haganos komendanto balsas per garsiakalbį:

– Kas moka naudotis ginklais, tegu prisistato man!

Aš, aišku, tuojau prisistačiau. Pasakiau Davidui Šapirai:

– Pone haganos komendante? Kiek jūsų žmonės turi automatų?

– Penkis, pone Finkelšteinai.

– Tada duokite vieną man.

– Jūs mokate naudotis tokiu daiktu, pone Finkelšteinai?

– Tikrai taip. Moku.

– Kur to išmokote?

– Pas partizanus.

Mielas Icikai. Aš gavau automatą. Ir kelis Molotovo kokteilius. Aš labai jaudinausi. Gaila, kad dabar nerašau dienoraščio. Antraip būčiau jame palikęs tokį įrašą:

„Aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, nuo šiol esu... kovotojas už žydų laisvę.“

Aš kerpu žmones su automatu ant pečių. Po laikinu mano kirpėjo krėslu guli Molotovo kokteiliai. Moterys ir vaikai, kaip ir anksčiau, pasakinėja, ką daryti, kai dirbu, kartais ir vienas kitas neturintis ko nusitverti vyras, bet niekas nesišaipo. Gerbia mane. Hana Levison visai papaiko, kai pasidariau karys. Ne tiktai naktį. Bet ir dieną. Ji nesitraukia nuo manęs ir vis bučiuoja bet kokia proga.

Šiaip „Egzite“ beveik nieko nevyksta. Niekas nežino, ar Teiresijas Papas šią ar kitą naktį plauks prie Palestinos kranto, ar vėl tatai atidės. Galbūt šiąnakt mes vėl plauksime Afrikos pusėn arba vien ratu, ar išmoningais zigzagais?

Oras kaip ir anksčiau geras. „Egzitui“ nepakenktų trumpas lietus, jeigu mielas Dievulis nuspręstų šią sukiužusią geldą nuplauti prieš išsilaipinimą, vienas, du, trys, ir viskas, o paskui greitai nudžiovintų „savo“ saulėje, bet, matyt, „Jis“ negali to padaryti, nes šioje jūros vietoje vasarą nelyja. Toks jau klimatas.

Oras geras ir dangus mėlynas. Žmonės denyje susijaudinę tarškia, o vaikai per turėklus siusioja taip tyliai ir ramiai, nebliaudami, nelaidydami gerklių, tarsi žinotų, kokia šventa dabar valanda. Mat kiekvienas iki pat kaulų smegenų junta: Pažadėtoji Žemė čia pat!

Keista. Kai tiktai rabis į mane pasižiūri, man, Maksui Šulcui, masiniam žudikui... išties atrodo, lyg jo akys abejotų, lyg tos akys nežinotų, ar tikrai reikia mane palaiminti. Kas čia dabar?

Aš jo vengiu. Dėl to dažnai būnu su teisėju – pirmos instancijos teismo teisėju Volfgangu Richteriu – ne tiktai, kai anksti rytą skutu... bet ir šiaip. Jo lengvai neatsikratysi. Vis labiau domisi Maksu Šulcu teisėjėlis. Verčia mane pasakoti. Šniukštinėja. Ir vis tikina:

– Pone Finkelšteinai! Ta byla mane domina. Kad tas bernas dingo, aš tikiu. Tačiau juk jis turi kažkur būti? Ar ne? Ir aš lažinuosi su jumis, kad vieną dieną suprasiu, kur jis lindi. Ar lažinamės?

– Gerai, – atsakiau aš, – lažinamės.

– Iš šampano butelio, pone Finkelšteinai.

– Gerai, – sutikau aš, – iš šampano butelio!

Sulaukėm! Icikai Finkelšteinai! Žmogau! Vyruti! Atmerk savo negyvas akis! Šiandien mes laipinsimės!

Iš pradžių kalbėjo Teiresijas Papas. Labai trumpai. Tik tiek tepasakė:

– Šiandien laipinamės!

Paskui kalbėjo Davidas Šapira. Davidas Šapira kalbėjo ilgiau. Jis pasakė, kad mes laipinsimės, nes turime istorinę teisę laipintis savo paveldėtoje tėvynėje.

– Ir tas išsilaipinimas nėra nelegalus! O legalus! – Balsas per garsiakalbį riaumojo dangui. – Kas nelegaliai gyvena Palestinoje? Anglai! Ir kas tenai du tūkstančius metų svečiavosi, kai mes buvome išvykę? Visokie gojai! Ir arabai! Ir kam teisėtai priklauso ta žemė? Mums? Ir kas mums ją padovanojo? Tu!

Aš visko gerai neatsimenu, ką dar sakė Davidas Šapira! Tik vieną žodį gerai įsiminiau. Vieną vienintelį žodį. Davidas Šapira pasakė: „Prisikėlimas!“

Mielas Icikai. Ką jis turėjo galvoje? Ar prisikėlimas išties arti? Ir koks prisikėlimas? Mirusiųjų prisikėlimas? Ar žydų tautos prisikėlimas? Galbūt bus taip, kad mirusieji iš tiesų neprisikels? Kad tiktai tauta prisikels? Ir mes kartu su tauta? Ir kartu su tauta jos praeities istorija! O kartu su istorija... mirusieji iki paskutinės kartos? Aš to nežinau, mielas Icikai! Tik žinau, kad

„Egzite“ esantys žmonės, išgirdę žodį „prisikėlimas“, neteko galvų. Kažkas suriko:

– Mūsų laivas vadinasi nebe „Egzitas“, o „Prisikėlimas“!

– Mes turime pakeisti vardą! – suriko kitas.

Ir minia suriaumojo:

– Ir vėliavą! Nuleist neteisingą vėliavą!

O Teiresijas Papas suriaumojo:

– Ne! Ne!

Niekas daugiau nekreipė dėmesio į graiką Teiresiją Papą. Laipinimosi išvakarėse laivas buvo perkrikštytas, pavadinimas „Egzitas“ nugramdytas. Dabar jis vadinosi „Prisikėlimas“! Tas žodis visur krinta į akis... visomis kalbomis... visas laivas aprašinėtas... kad ir dangus matytų... ir galbūt... visas pasaulis... O ant flagštoko, mielas Icikai... dabar kabo mėlyna balta vėliava su Dovydo žvaigžde.

Tokia buvo paskutinė mūsų diena tremtyje. Arba tarkime: tokia buvo paskutinė naktis.

Ar tu mane matai... Icikai Finkelšteinai? Aš stoviu prie turėklų su automatu ant peties...

Penkta knyga

1.

Aš stovėjau prie turėklų, patikrinau savo automatą, vėl užsikabinau jį ant peties, žvelgiau į jūrą. Mačiau, kaip jūra ryja saulę. Mačiau, kaip paskutinę šviesą gramzdina bangos, girdėjau nebylius žuvų riksmus, mačiau, kaip nevilties apimta šviesa spurda tarp šokinėjančių putotų bangų viršūnių, galvojau: sulaukėm! Užmerkiau akis, ilgai laikiau jas užmerktas, paskui sumirksėjau, išsproginau akis... varlės akis... savo... kito Iciko Finkelšteino akis... ir pastebėjau, kad iš jūros jau išlenda naktis.

Šalia manęs, tamsoje, stovėjo Davidas Šapira. Aš paklausiau:

– Jau?

– Dar ne, – atsakė Davidas Šapira.

Išgirdau, kaip jis tyliai kostelėjo.

– Trečią valandą ryto, – pasakė Davidas Šapira. – Trečią valandą ryto „Prisikėlimas“...

– Ką, kas bus?

– ...pasieks Palestinos krantą.

– Trečią valandą ryto?

– Trečią valandą ryto!

Aš linktelėjau. Pažvelgiau į dangų.

– Reikia tikėtis, kad „Jis“ tada paslėps mėnulį, – pasakė Davidas Šapira, lyg atspėjęs mano mintis.

Aš paklausiau:

– Kas? Teiresijas Papas?

– Ne, – atsakė Davidas Šapira. – Ne jis.

Anglai nepastebėjo laivo.

Trečią valandą ryto Teiresijas Papas perplukdė mūsų „Prisikėlimą“ per nematomą trijų mylių sieną. Mes laikėme ginklus užtaisytus ir nukreiptus į priešą, kuris tykojo kažkur tamsoje. Prieš pat Naująją Aušrą mus pasiekė haganos žvejų valtys. Mes ropštėmės į jas, juodi vabalai naktį, leidomės virvinėmis „Prisikėlimo“ kopėčiomis, su visu savo geru.

Mes palikome naktį sau už nugarų. Kai pasiekėme krantą, Nauja Diena jau tiesė rankas. Tačiau labai atsargiai, kaip bundantis, kuris dar nesiryžta atmerkti akių. Krantas buvo tamsus.

Žmonės avėsi batus ir lipo iš valčių, ėmė verkti, brido sekliu vandeniu, brido svirduliuodami ir verkdami... paskutinį ruožą brido basi, svirduliuodami ir verkdami... šlapiomis kojomis... staiga leidosi bėgti. Ir pasiekė sausą krantą. Tenai puolė ant kelių, dėkojo Viešpačiui, kurį tą akimirką staiga vėl įtikėjo, ir bučiavo Šventąją Žemę.

Tamsus krantas, nors jau diena. Aplink mane klūpo žmonės, kuriems atrodo, kad pasaulyje nėra nieko svarbiau, kaip bučiuoti smėlį. Jums nesunku bus suprasti, kad aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, truputį sutrikau. Ką man reikėjo daryti? Bučiuoti Šventąją Žemę? Ar nebučiuoti? Verkti ar neverkti? Dėkoti Dievui ar nedėkoti? Aš puoliau ant kelių, kad nekrisčiau į akis, bučiavau Šventąją Žemę ir dėkojau Viešpačiui.

Diena. Tačiau krantas vis tiek tamsus. Saulė laukia. Ji saugo mus, kol atsidursime saugioje vietoje.

Sunkvežimiai, laukiantys kelkraštyje. Visur ginkluoti haganos žmonės, jauni vyrai ir moterys chaki spalvos uniformomis, budrūs šešėliai tamsoje.

Aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, pabučiavau žemę. Mano burna pilna smėlio. Aš pakylu, išspjaunu smėlį, pastebiu Haną Levison, kuri stovi šalia manęs, taip pat išspjauna smėlį, staiga atsisuka, puola man ant kaklo ir sako:

– Icikai! Dabar mes vėl namie!

Hana verkia. Aš irgi verkiu. Vis dar. Hana sako:

– Icikai, daugiau nebeverkim!

Aš atsakau:

– Gerai, Hana. Mes į valias prisiverkėme. Tai paskutinis kartas.

Hana linkteli. Aš įžiūriu tai tamsoje. Šešėlis pajudina galvą. Linksintis šešėlis. Hana sako:

– Hagana atitvėrusi krantą.

Aš sakau:

– Taip, Hana. Jei pasirodys anglai, bus mūšis.

Ir apsidairau aplink, bet matau tik šešėlius, spėju: tie šešėliai su chaki spalvos uniformomis, automatais... ginkluotų žydų kareivių.

Aš nežinau, kiek viskas truko: išsilaipinimas, žemės bučiavimas, malda, atsitokėjimas, lėkimas Šventuoju Krantu prie kelio, sunkvežimių šturmas. Žinau tik tiek, kad Hana ir aš pasiekėme sunkvežimių koloną, kad paslaugios rankos padėjo mums įsiropšti, kad Hana stovėjo šalia manęs, kai įsijungė motoras, kad

staiga aplink ėmė švisti, kad dykuma įgijo kontūrus, kad saulė žaismingai iškišo galvą iš už kopų, kad atsivėrė dangus.

Mes praradome daug laiko. Beveik du tūkstančius metų laukėme šios akimirkos, o dabar turėjome dingti iš čia, kol nepasirodė anglai.

Mes nuvažiavome. Ant kranto pasiliko tiktai haganos ariergardas, kad pridengtų mūsų atsitraukimą.

Arba... tarkime... saugotų mūsų žygį pirmyn.

2.

Arabų piemenys matė, kaip mes išsilaipinome, ir, aišku, pranešė anglams. Tačiau tiktai po pietų. „Baruch hašem" – tai reiškia: tebūnie pašlovintas Jo vardas – tiktai vėlyvą popietę, kai mes, nelegalai, arba mes, legalai, buvome seniai dingę už kalnų arba, tarkime, už dykumos kopų. Anglai tada uoliai šniukštinėjo, pikti, kad pramiegojo mus, o paskui ir smogė glebia mirštančios imperijos ranka... bet šaukštai buvo popiet.

Jūs, matyt, suprantate, kad netrukus apie mus suuodė spauda, iškilo aikštėn netgi smulkmenos apie mūsų vaiduokliška laivą ir jo avantiūrišką kelionę, kai keli Teiresijo Papo komandos žmonės, grįždami atgal, Graikijos uostų smuklėse girti išplepėjo mūsų paslaptį.

Pasaulio spauda žinią apie mūsų išsilaipinimą paskelbė didelėmis antraštėmis. Aš kelias jas išsikirpau, pataisiau, truputį pridėjęs ranką, ir, savaime suprantama, išsaugojau. Ar jus domina tos antraštės?

Antraštės: „Prisikėlimas" atplaukė į Palestiną. 1600 nelegalų 1945 metų birželio 14 dieną pralaužė anglų blokadą. Anglai pavėlavo atvykti! Nelegalai pabėgo sunkvežimiais! Nutrūktgalviškas lėkimas dykuma! Žydų slaptosios armijos daliniai pridengė bėgimą! Sunkvežimiai su nelegalais dingo auštant

rytui! Be pėdsakų! Anglai šukuoja Šventąją Žemę ieškodami nelegalų!" Kitos antraštės: „Šešėlinė žydų vyriausybė aprūpino nelegalus suklastotais dokumentais! Suklastoti dokumentai yra legalūs dokumentai!"

Antraštės! Antraštės: „Masiniai suėmimai Haifoje, Tel Avive, Jeruzalėje! Masiniai suėmimai visuose miestuose! Masiniai suėmimai nieko nedavė! Todėl manoma, kad nelegalai buvo apgyvendinti ne miestuose, o žydų gyvenvietėse!"

Kitos! Kitos antraštės: „Per vieną interviu su Palestinos klausimų ekspertu, seru Edvardu Hanteriu, šių eilučių autorius sužinojo, kad Šventosios Žemės žydai, ypač tie, kurie glaudžiasi gyvenvietėse, yra akli ir kurti. Nė vienas nebūna ką nors matęs ar girdėjęs!"

Žydų tauta grąžino Iciką Finkelšteiną į jo protėvių žemę. Jo parvykimas po dviejų tūkstančių metų tremties buvo istorinė akimirka. Todėl arba dėl tos priežasties kovotojai už žydų laisvę užėmė Šventąjį Krantą, kad apsaugotų Iciką Finkelšteiną, pargrįželį namo, ir garantuotų jam saugų pasislėpimą Šventojoje Žemėje... nes Icikas Finkelšteinas, pargrįželis, jokia mada netu- rėjo pakliūti į rankas anglams, kurie jį būtų deportavę... atgal į tremtį. Sunkvežimiai nurūko į visas puses. Vienas su Iciku Finkelšteinu tris valandas nutrūktgalviškai lėkė per smėlio ir akmenų dykumą, Icikui Finkelšteinui pažįstamą iš iliustruotų knygų ir atvirukų.

Icikui Finkelšteinui skaudėjo skrandį. Jis vos nevėmė! Kodėl gi? Kad sunkvežimis taip keistai šokinėjo? Ar kad Icikas Finkelšteinas vėl keitėsi?

Icikas Finkelšteinas keitėsi pernelyg dažnai. Iš nekalto kūdikio, kuris kadaise vadinosi Maksu Šulcu, virto mažu žiur-

kiagaudžiu. O iš žiurkiagaudžio – mokslo ragavusiu jaunu ponu. Iš jauno mokslo ragavusio pono... kirpėju. O iš kirpėjo esesininku. Iš esesininko masiniu žudiku. Iš masinio žudiko... smulkiu juodosios rinkos spekuliantu žydu Iciku Finkelšteinu... pionieriumi, pargrįžėliu namo, kovotoju už laisvę.

Po velnių, man buvo taip bloga, kad vos nevėmiau. Visi tie pasikeitimai... maži ir dideli, Makso Šulco ar Iciko Finkelšteino, nerimo mano viduriuose, mezgėsi, gimė, keitėsi, ropštėsi tarpiniais arba užpakaliniais laiptais aukštyn ir žemyn, augo ir galavosi. Sunkvežimis šokinėdamas lėkė per dykumą. Aš stovėjau įsispraudęs tarp kitų nelegalų, spoksojau į ryto saulę, spoksojau į ryškiai mėlyną dangų ir gamtovaizdį iš knygų paveikslų. Mes lėkėme per Šventųjų Dulkių debesį, toli nuo kelio... kelio, dar priklausančio anglams. Tarpais pasirodydavo purvini arabų kaimai, bet mes važiavome ne per juos. Palikdavome kaimus kairėje ar dešinėje. Važiavome pro beduinų stovyklas, kurių aš beveik nemačiau. Tiktai lyg per šydą priešais mano akis. Tai buvo žybsniai, Naujosios Saulės sukelti Pažadėtosios Žemės dulkėse, visi jie lėkė pro šalį: apsimuturiavusios figūros, palapinės iš kupranugarių ir ožkų vilnų, nususę šunys, jie iššokdavo iš vadžių – išdžiūvusių lietaus griovių ir upių slėnių – ir lodavo ant mūsų, kupranugariai ir asilai, beveik nepakeliantys galvų, ir kaimenės pilkų nešvarių avių ir keistų, mažų, juodų ožkų. Iš pradžių mes važiavome į šalies gilumą, tolyn nuo Gazos kranto, karavanų keliais lėkėme į dykumą, paskui pakeitėme kryptį, nuvažiavome šiaurės pusėn, padarėme didelį lanką ir šovėme atgal kranto link.

Taip tad buvo. Apie septintą pasiekėme pirmąsias žydų gyvenvietes. Laukai! Vidury dykumos! Plantacijos! Bananų ir apelsinų giraitės! Maži šviesūs namai plokščiais stogais, apsup-

ti medžių ir gėlių lysvių! Vandentiekiai! Vandens purkštuvai! Ratu sukanti vandens srovė po geltona saule! Aš tariau sau: „Maksai Šulcai! Stebuklas! Žydai nugalėjo ne tik mus... bet ir dykumą!“

Mes važiavome tuo pačiu greičiu toliau, važiavome per pakeistą dykumą, važiavome pro margus laukus, sproginome iš nuostabos akis. Hana Levison, stovėjusi sunkvežimio priekyje, prasibrovė prie manęs, uždėjo man ant peties ranką ir pasakė:

– Icikai Finkelšteinai. Tavo varliškos akys pasidariusios didesnės ir apskritesnės.

Aš bandžiau nusijuokti ir pasakiau:

– Dėl to, kad pasikeitė dykuma!

– Žiūrėk, – pasakė Hana.

– Taip, aš žiūriu, Hana.

– Žydai ūkininkai! Antai! Laukuose. Jie moja mums!

Hana atsakė jiems tuo pačiu. Aš irgi. Ir visi kiti. Mes visi jiems pamojome!

Išvažiavome į plentą. Visur haganos postai, jie ženklais rodė mums, kad pavojaus nėra. Anglų kelių užkardų nė ženklo. Mes kurį laiką važiavome Tel Avivo–Haifos keliu. Ties Haifos–Natanijos kryžkele pasukome į dešinę, pervažiavome eukaliptų miškelį, radome lauko keliuką, vėl pamatėme bananų ir apelsinų giraites, pervažiavome jas, sunkvežimis šokinėjo iš malonumo, šokinėjo lėčiau, paskui vėl greičiau, pagaliau sustojo. Mes atvažiavome. Į Pardes Gideono kibucą.

Tik atvykęs į Pardes Gideono kibucą, Maksas Šulcas, arba Icikas Finkelšteinas, buvo naujai aptaisytas. Jis gavo chaki spalvos uniformą, stiprių rudų batų porą, apskritą mažą chaki spalvos skrybėlę, turinčią saugoti jo galvą, svarbią galvą, nuo karštos

saulės – apsauga nuo žalos stogui – Maksas Šulcas, arba Icikas Finkelšteinas, taip pat gavo švarius baltinius, cigarečių, gulimąją vietą ir, savaime suprantama, naujus dokumentus. Ne. Aš nebijojau. Nei žydų, nei anglų. Žydams aš buvau žydas, vienas iš tų, kurie grįžo namo. Anglams žmogus su legaliais dokumentais, neliečiamas, britų mandato srities Palestinoje pilietis. Mano vardas ir pavardė: Icikas Finkelšteinas. Profesija: kirpėjas.

3.

Aš kelios dienos kaip Pardes Gideono kibuce. Jau išmokau kelis hebrajiškus žodžius. Mūsų pasisveikinimas: „Šalom!“ Tai reiškia: „Taika“. Kiti žodžiai: „Kibucas“... „bendruomeninė gyvenvietė“ arba „kolektyvinis kaimas“. Daugiskaita... „kibucim“. „Chaver“ reiškia „draugas“ arba „bičiulis“, tą žodį aš išmokau jau laive. Daugiskaita... „chaverim“. Tad įsidėmėkite: „Šalom! Kibuc... kibucim! Chaver... chaverim!“ Kibuco nariai vadinami kibucnikais. Tačiau kiekvienas kibucnikas kartu yra chaveras. Ar jums tai nėra pernelyg sudėtinga?

Kibucas yra kolektyvinė gyvenvietė be kirpyklos. Bent jau tokia padėtis Pardes Gideone. Kirpyklos čia nė ženklo. Niekur. Aš iškart paklausiau:

– Kurgi gyvenvietės nariai kerpasi? Kur? Kada? Ir kas tai daro?

Ir greitai išsiaiškinau: kartais! Kai reikia! Ir beje... už dušinės... lauke... kai gražus oras... saulėkaitoje... o kerpa Natanas Hercbergas, šaltkalvis, sumanus vyras, visų galų meistras... sugebantis ir kirpti plaukus

Kibucas ne vieta padoriam kirpėjui. Pardes Gideono kibucas – mažas rojus, oazė dykumoje.

Hanai čia patinka. Ji laiminga. Hana dirba vištidėje, o aš karvidėje. Tai ne tas pats. Kartu mes būname tik laisvu laiku. Ką mes tada darome? Tuo laisvu laiku? Ogi viską, kas įmanoma. Paprastai einame pasivaikščioti. Taip, ir viskas. Vaikščiodami Hana ir aš laikomės už rankučių. Hana norėtų su manimi pakilti ir nuskristi, bet ne iš čia, ne, tiktai truputį paskraidžioti, bet aš jai neleidžiu. Tvirtai laikau už rankos.

Mes slankiojame po apelsinmedžių ir bananmedžių giraites, savo negrabiais batais plumpiname per bulvių laukus. Čia esama ir pievų, tikrų pievų. Tiktai kirpyklos nėra. Namai maži. O didžiausias iš jų yra bendra valgykla hebrajiškai: „chadar ochel". Chadar ochelyje vyksta susirinkimai ir linksmi bendri renginiai, pavyzdžiui, „onek šabat", savotiškas šabo vakarėlis su dainomis ir tautiniais šokiais. Įsidėmėkite: chadar ochel, bendra valgykla bendroje gyvenvietėje arba kolektyviniame kaime, arba kibuce... skirta įvairiems tikslams.

Aš dar puikiai atsimenu... sėdimąją vonią ponios Holės rūsyje. Tą vonią ji pasiskolino iš Vilio Holchamerio motinos, kad aš, Maksas Šulcas, masinis žudikas, galėčiau joje pasipliuškenti. Sėdimųjų vonių suaugusiems čia nėra! Užtat... yra dušinė! Su daugeliu dušų. Ir iš jų trykšta karštas vanduo... ne dujos... kai, aišku, atsuki čiaupą.

Čia yra net biblioteka! Su daugeliu pamokomų knygų! Tie žydai keisti ūkininkai. Ūkininkai, kurie skaito knygas, diskutuoja, filosofuoja. Man atrodo, kad kiekvienas iš jų kadaise dirbo kažką kita.

Ar jie čia, Pardes Gideone, daug uždirba? Ne. Išvis nieko neuždirba. Kiekvienas daro, ką sugeba, ir už tai gauna tai, ko

reikia, kad pragyventų. Atskiras narys pinigų neuždirba. Tiktai bendrija. Štai kaip yra. Ir bendrija stato naujus namus, perka naujas žemes, kad padarytų vietos... tiems, kurie pas juos atvyksta.

Ką jūs pasakėte? Taip nebūna. Joks žmogus nėra toks kvailas, kad dirbtų dykai! Ir dar žydas! Ar aš neapsirikęs? Gal ten buvę ne žydai?.. Ne... ten buvo žydai.

Ar papasakoti, kaip gyvenama bendroje gyvenvietėje? Apie jos dienotvarkę nuo pradžios? Nuo pirmo chadar ochelio gongo dūžio? Ir iki paskutinio? Kaip bendrai valgoma? Ir bendrai dirbama. Kaip tuose mažuose šviesiuose namuose su plokščiais stogais atrodo kambariai? Ir kaip atrodo palapinių vidus? Ir kodėl čia yra palapinių, jei stovi namai? Gal dar trūksta vietų? Norite sužinoti, ar lovos didelės, ar mažos? Arba ar patogios? Ar mes čia miegame ant pagalvių, ant kietų ar minkštų čiužinių? Kuo atsiduoda žemė? Ir dangus? Ir saulė? Ar jų kvapas čia kitoks? Norite sužinoti, kas čia skiria naktį nuo dienos? Ar būna tik šviesu ir tamsu? Norite sužinoti, ar mūsų langai su tinklais nuo musių ar moskitų? Ir kaip atrodo mėnulis, kai žiūri pro langą arba pro palapinės plyšį? Ar dykuma už plantacijų naktį šnabžda? Ar tyli? Norite tai sužinoti?

Jei bandyčiau išsamiai papasakoti, kas yra kibucas ir kaip kibuce gyvenama, man reikėtų griebtis plunksnos ir rašyti knygą apie Palestiną arba kibucą. Mane tai be reikalo nukreiptų nuo mano pasakojimo... tiesioginio kirpėjo ir pionieriaus Makso Šulco, arba Iciko Finkelšteino, pasakojimo.

Mano reikalai prasti. Aš taip pasakyčiau: kaip mokytam vyrų kirpėjui, dirbančiam karvidėje, man sekasi prastai.

Taigi: aš atvykau birželio 14 dieną. Į Pardes Gideono kibucą. Man, aišku, reikėjo pailsėti. Ar suprantate tai? Po sunkios kelionės pamėkliška laivu. Tataigi! O jie mane iškart įkišo į karvidę!

4.

Išdirbau tenai savaitę. Paskui man įgriso. Aš tariau sau: „Icikai Finkelšteinai arba Maksai Šulcai! Toks darbas ne padoriam kirpėjui. Be to, tau reikia pailsėti. Pakeliauk truputį. Tai nepakenks. Kelis nelegalius dolerius juk dar turi."

Lagaminą palikau kibuce. Kol kas. Išvažiavau be lagamino, bet su naujaisiais dokumentais.

Natanas Hercbergas, mano konkurentas, kartais paimantis į rankas ir žirkles, mulų traukiamu vežimu pristatė mane į artimiausią autobusų stotį. Taip, jis dar ir vežėjas!

– Užėjo noras pakeliauti, chaverai Icikai?

– Taip, chaverai Natanai.

– Suprantu tave, – pasakė chaveras Natanas. – Pasidairyk po savo šalį.

– Pasidairysiu.

– Tu jos nematei du tūkstančius metų.

Aš atsakiau:

– Teisybė. Ir man smalsu.

Artimiausia autobusų stotis buvo už penkių kilometrų. Mes važiavome neskubėdami. Važiavome per plantacijas, paskui galiuką per dykumą. Ir kalbėjomės.

– Visada taip būna, – kalbėjo chaveras Natanas. – Naujokai kelias dienas pabandymui padirba. Mes juos aprengiame ir duodame naujus dokumentus. Paskui kiekvienas traukia savais keliais. Vieni išeina į miestus, kiti į kitus kibucus, o kai kurie lieka ir pas mus.

– Aš mielai pas jus likčiau, chaverai Natanai, – pasakiau. – Tačiau esu kirpėjas. Ir norėčiau dirbti pagal specialybę.

– Na, – tarė chaveras Natanas, – tai galėtum ir pas mus kirpti plaukus. Galėtum man padėti. Tačiau vien tiktai savo darbą dirbančio kirpėjo mums čia nereikia.

– Tačiau kirpėjo profesija nėra šalutinis užsiėmimas, chaverai Natanai. Aš negaliu su tuo susitaikyti.

– Ką gi, – tarė chaveras Natanas, – jei taip manai. Tačiau aš tau štai ką pasakysiu: darbas yra darbas. Kai nereikia kirpti plaukų, dirbi karvidėje arba laukuose, arba bananų giraitėje, arba apelsinų giraitėje, arba virtuvėje, ar dar kur nors. Pas mus visuomet yra darbo.

Taip tad buvo. Mes kalbėjomės. Rūkėme. Prakaitavome. Buvo karšta. Mulas dvokė. Du vyrai dardančiame mulo traukiamame vežime su guminiais ratais, dėl minkšto smėlio primontuotomis automobilio padangomis. Du vyrai su chaki spalvos uniformomis ant lentinės sėdynės... vienas, keturiasdešimtmetis, kurio vardas Icikas Finkelšteinas... kitas, seniai įkopęs į septintą dešimtį, orų išėstu veidu, įdiržusia oda, tamsiai įdegęs, žilaplaukis, išdžiūvusiu kaip sausa šaka kūnu.

– Kai prieš keturiasdešimt penkerius metus atvykau čionai, – pasakė Natanas Hercbergas, – radau tik smėlį, akmenis ir pelkę. Mes pašalinome akmenis. Ir smėlį. Ir nusausinome pelkę. Darbas buvo šuniškas. O tie prakeikti moskitai. Menkas, žinok, malonumas.

Aš pasakiau:

– Taip. Puikiai įsivaizduoju.

– Mūsų buvo trisdešimt vyrų ir devynios moterys. Su tiek žmonių pradėjome. Paskui atvyko daugiau. Dabar mūsų jau beveik keturi šimtai. O kibucas vis dar mažas. Tačiau jau šis tas.

– Taip, chaverai Natanai, – pritariau aš.

– Pirmieji atvyko iš Rusijos, – pasakė chaveras Natanas. – Dabar turime žydų iš visų pasaulio šalių. Ir iš Vokietijos, kaip tu.

Aš pasakiau:

– Taip.

– Ar tu tikrai Vokietijos žydas, chaverai Icikai?

Aš atsakiau:

– Mano tėvai kilę iš Galicijos.

– Tada tu Galicijos žydas, – pasakė Natanas Hercbergas.

– Ir man taip atrodo.

Taip tad buvo. Mes kalbėjomės. Kaip kalbamasi... mulo traukiamame vežime, saulėkaitoje, prieš pat vidurdienį.

– Ar tu turi pinigų, kad susimokėtum už kelionę? – paklausė chaveras Natanas.

– Nelegalių dolerių, – atsakiau aš.

– Nelegalių dolerių, – pasakė chaveras Natanas purtydamas galvą, – mat koks tu! Čia turėsi pasikeisti, chaverai Icikai!

Ne. Sunkumų aš neturėjau. „Egged“ autobusų bendrovės maršruto Haifa–Tel Avivas vairuotojas nenorėjo keisti nelegalių dolerių, bet pavežė mane dykai, kai jam šnibždtelėjau, kad esu tik ką atplaukęs. O anglai? Jie prie manęs irgi nekibo. Tarpais mes vis privažiuodavome užkardą. Prakeikti tomiai! Jie stabdė kiek-

vieną žydų autobusą. Tačiau sunkumų neturėjau. Ne. Jokių. Mano dokumentai nekėlė įtarimų. Apranga nekrito į akis. Aš buvau Icikas Finkelšteinas, žmogus su legaliais dokumentais, chaki spalvos kelnėmis, chaki spalvos marškiniais, chaki spalvos skrybėle, gremėzdiškais batais, žmogus iš kibuco.

5.

Kai žygiavome į Rusiją, atrodė, kad ta šalis bekraštė: neapžvelgiama žemė driekėsi po mėlynu dangumi, ėdė batų padus ir juokėsi iš mūsų pavargusių kojų. O čia viskas ankšta ir ribota.

Čia viską apkeliavau per kelias dienas, skersai ir išilgai. Manau, kad kiekvienam, čionai pirmąkart atvykusiam, smalsu, ypač žydui, ir dar smalsiau tokiam senam naciui kaip aš. O kai žmogus yra ir tas, ir anas, kaip aš... tada jam nebeužtenka dviejų akių.

Mano varliškos akys fotografavo viską, siuntė į suminkštėjusio proto kertę, registravo, fiksavo masinio žudiko Makso Šulco ar žydo Iciko Finkelšteino atmintimi.

Arabų kaimai ir miestai aptekę purvais, ir skurdas, kurį ten pamačiau, man, masiniam žudikui, beveik sukėlė užuojautą.

Aš buvau bevardžiame arabų kaime. Ir tenai mačiau kelkraštyje stovintį mažą berniuką. Karštoje saulėje! Pusaklį, užpūliavusiomis akimis! Ir pašaipias juodas muses, tupinčias ant tų akių! Ir zyziančias!

Aš taip persigandau, kad net sumirksėjau. Ir kai vėl pažvelgiau ton pusėn... pamačiau daugiau mažų berniukų ir mergaičių. Ir suaugusiųjų. Kai kurie buvo dar jauni. Kiti nebe. Dar

kiti jau seni. Arba labai seni. Ir tie kiti stovėjo tenai, kur pirma stovėjo tas mažas berniukas. Su tokiomis pat akimis. Ir tokiomis pat jas aplipusiomis musėmis.

Paskui pamačiau kavinę. Ji stovėjo ties gatvės kampu. Mano makaulėje kažkas krustelėjo. Ėmė kalti maži plaktukai: kavinė! Ir blerbiantis radijas! Karšta saulė! Ir dvokas! Ir bevardis kaimas. Ir moliniai namai. Ir uolose iškalti namai. Ir smėlis. Labai daug smėlio. Dykumų smėlio. Ir mirštanti žemė. Ir bliaunantys maži alkani asilai. Ir mekenančios mažos alkanos ožkos. Ir oda ir kaulai. Ir saulė. Ir smėlis. Ir man pasidarė labai bloga.

Žydų kaimuose aš nemačiau nesveikų akių. Ir pašaipių juodų musių, tupinčių ant akių ir zyziančių. Ir negirdėjau per dienas blerbiančio radijo. Ir nemačiau vyrų kavinėje, stebinčių muses, mažas, juodas, pūlius ėdančias, zyziančias muses. Žydų kaimuose, kuriuos mačiau aš... aš, masinis žudikas Maksas Šulcas... visa, kas ėda pūlius, siurbia kraują... ir zyzia... jau leidžia kvapą paskutinėje beviltiškoje kovoje, ir kovoje su žydiškumu. Žydų kaimuose pagalbos šaukiasi išprievartautos pelkės, kaip šaukiasi pagalbos kūdikis, kai jį šviežiai vysto motina... taip tenai šaukia pelkės, kurias nusausino žydai. Tokios tad tokelės. Tenai prievartaujamas atsilikimas. Ir žemdirbiai žydai be gailesčio savo grėbliais ir kastuvais plėšia mirštančiai žemei pilvą, kad ją prikeltų naujam gyvenimui.

O miestuose... jų miestuose... aš nemačiau elgetų... visi jie pabėgę. Spėju, kad nuo profsąjungų. Asfaltas užklojęs smėlėtus kelius, o mokyklos, ligoninės ir fabrikai sudarę taiką... su gyvenamaisiais namais, medžių alėjomis ir parkais ir, bendrai laikydamiesi keisto pakto, lemia miesto vaizdą.

6.

Mūsų buvo 1600, nelegalų... birželio 14 dieną išsilaipinusių į krantą. Aš nežinau, kur jie dabar. Keli atvažiavome į Pardes Gideono kibucą. Tarp jų aš. Ir Hana.

Ką veikia Hana? Ji, kaip ir anksčiau, dirba vištidėje. Hanai patinka viskas, kas turi sparnus. Aš buvau sugrįžęs į Pardes Gideoną. Pasiimti lagaminų! Kadangi atkakau vėlai vakare, man nieko kito neliko, kaip tiktai apsinakvoti kibuce. Aš miegojau Hanos palapinėje. Tiesą sakant, aš nemėgstu miegoti su Hana. Ji per liesa. Mano supratimu. Aš mėgstu storas moteris. Tokias storas kaip mano motina. Kad jūs būtumėte matę! Ten tai buvo moteris!

Palapinėje buvo tamsu. Aš nemačiau Hanos, tik jaučiau jos menką kūną. Žygio lova. Per siaura. Per siaura aukai ir budeliui. Tačiau tai... tai Hanos, rodės, netrikdė.

– Tu nieko nematei, Icikai Finkelšteinai. Tu keturias dienas važinėjai... ir išvis nieko nematei.

Hana tyliai nusijuokia. Aš žinau, kad ji mane tiktai provokuoja. Nori, kad imčiau pasakoti. Tačiau aš nenoriu.

– Aš daug mačiau, Hana. Tačiau man pirma reikia tai sugromuliuoti.

– Ar matei Jeruzalę?

– Taip, Hana.

– Ir Raudų sieną.

– Taip. Ją irgi. Tenai aš net pasimeldžiau.

– Ar tu išvis tiki Dievą?

– Kartais tikiu, kartais ne... Hana. Kaip dauguma žmonių. Aš nežiūriu į jį rimtai.

– Kodėl tada meldeisi prie Raudų sienos?

– Iš tradicijos, Hana.

– Iš tradicijos?

– Taip, Hana. Iš tradicijos.

– Ir ką tu tenai darei... prieš Raudų sieną.

– Verkiau, Hana.

– Kodėl, Icikai?

– Iš tradicijos, Hana. Iš tradicijos.

Matai, Hana. Tenai prieš mane meldėsi ir verkė daug žydų. Šimtus metų ir ilgiau.

Aš prisimenu, Hana... kaip aš mažas... stovėdavau šalia savo tėvo mažoje Šilerio gatvės sinagogoje. Ir mes melsdavomės. Mūsų žvilgsniai būdavo nukreipti į rytus. Mes galvodavome apie Jeruzalę ir Didžiosios Šventyklos likučius... Raudų sieną, kuri mums simbolizuoja viską... viską... Hana... mūsų nepakartojamą praeitį... laisvę... tremtį... agoniją... tariamą mirtį... ir norą atgimti.

– Turi gerą liežuvį, Icikai Finkelšteinai. Papasakok man daugiau apie Jeruzalę.

– Ją sudaro du miestai. Naujoji ir senoji Jeruzalė.

– Kaip jie atrodo?

– Aš negaliu jų apsakyti, Hana. Naujasis miestas atrodo kitaip negu senasis. Tačiau naujasis gyvena iš senojo.

– Ar tu matei Kapo bažnyčią?

– Taip, aš ją mačiau.

– O Omaro mečetę?

– Ją irgi.

– O Getsemanės sodą?

– Jį irgi.

– O Kančių kelią?

– Mačiau, Hana.

– Ir ką tu veikei Jeruzalėje?

– Vaikščiojau, Hana. Fotografavau.

– Kuo?

– Savo varliškomis akimis.

Ar matote mus? Ar girdite, kaip juokiasi Hana? Aš užsirūkau cigaretę. Hana sako:

– Atsargiai. Neuždek lovos. Ir palapinės.

Aš rūkau ir tyliu.

– O ar matei Mea Šarim... ortodoksų žydų kvartalą? Ar teisybė... kad žydai tenai dėvi kaftanus ir kailines skrybėles? Ir augina ilgas barzdas? Kaip anksčiau getuose?

– Taip, Hana. Teisybė. Jie tebegyvena kaip gete. Tame Mea Šarim. Tenai dar uoliau meldžiamasi. Tai kitas pasaulis, Hana. Jis kaip paminklas stovi pionierių pasaulio viduryje, Hana, kad mes nepamirštume Dievo.

Aš rūkau ir spoksau pro palapinės plyšį ir matau vieną vienintelę žvaigždę. Ir ji kabo virš Jeruzalės.

– Ar buvai prie Negyvosios jūros, Icikai?

– Taip, Hana.

– Ir kaip ten?

– Karšta, Hana. Ten karšta.

– Ir ką tu tenai veikei?

– Meldžiausi, Hana. Ir rijau druską. Tenai niekas neskęsta. Net masinis žudikas.

– Kokius niekus čia tauški. Tu tikras paistalas. O ar matei Jordaną? Ir Jarkono upę? Ar buvai prie Raudonosios jūros?

– Taip, Hana. Tačiau dabar duok man ramybę.

– O ar buvai Negeve?

– Aišku, kad buvau Negeve!

– Ir koks ten tame Negeve vaizdas?

– Kaip Mėnulyje, Hana.

Aš nieko nenoriu pasakoti. Tačiau vis tiek pasakoju apie Kafarnaumą, kurio ieškojau ir neradau, pasakoju apie Betliejų ir Nazaretą ir apie Kristaus, maniusio, kad yra Dievas, kelius, pasakoju apie Jordaną ir Jono Krikštytojo pėdsakus, leidžiu mintims šokinėti ir drykčioti, pasakoju apie Cezarėją ir romėniškas statulas, vasaros paukščių apšikinėtas lygiai kaip fiurerio paminklas Adolfo Hitlerio aikštėje Vartenau. Pasakoju apie nusausintas pelkes, apie raudoną ir juodą žemę, apie dangų ir saulę, geltoną dykumų smėlį ir balto kalkakmenio uolas, pasakoju apie žydų kaimus ir bendras gyvenvietes toliau į šalies gilumą, kurios visos taip panašios į Pardes Gideoną ir vis dėlto kitokios.

Ar jūs matote Haną? Ar matote mane? Palapinėje tamsu. Hanos akys vaikiškos. Truputį beprotiškos. Kartą ji buvo pririšta. Trejus metus. Prie suolo. Ir vieną dieną nuskrido, staiga išmoko skristi.

– Matyt, ten gražu, Icikai, ant Karmelio kalno.

– Taip, Hana. Tenai irgi yra miškas. Ir tame miške gyvena nykštukai. Kaip Vokietijoje. Vis dėlto tas miškas kitoks ir nykštukai kitokie.

– O įlanka?

– Ji apačioje, Hana. Toli apačioje. Kai tenai, viršuje, stovi, ant kalno viršūnės... žiūri į įlanką... užeina noras skristi. Kaip peteliškei.

– Kaip peteliškei?

– Taip, Hana. Lygiai taip.

– Kada nors turėsiu pabandyti.

Aš linkteliu ir sakau:

– Taip, Hana. Tenai galėtum paskraidyti. Truputį... ką? Virš įlankos. Tau tiktai reikėtų pasisaugoti anglų laivyno.

Hana sako:

– Laivai man nebaisūs.

– Tai gerai, Hana.

Aš išsiropščiu iš siauros lovos, užskleidžiu palapinės angą, nes man trukdo žvaigždė, užmerkiu varliškas akis, noriu miegoti.

Hana staiga paklausia:

– Kas tau padarė didžiausią įspūdį?

– Kur?

– Čia, Palestinoje.

Aš atsakau:

– Jauni medžiai, Hana. Tie jauni medžiai, kuriuos žydai pasodino dykumoje.

Hana nusistebi:

– Medžiai?

Aš sakau:

– Taip. Jauni medžiai. Kiekvienas jaunas medis yra mirusiojo siela.

– Žydo? Žydės? Mūsų mirusiųjų?

– Taip, Hana.

– Ar tai tiesa, Icikai?

– Taip, Hana, tiesa.

– Ir kiek jaunų medžių tu matei?

– Aš jų neskaičiavau, Hana. Tačiau jų gan daug.

– Milijonai.

– Aš nežinau, Hana. Tačiau kasdien pasodinama vis daugiau. Jų vis daugėja.

– Ar tai mirusiųjų prisikėlimas?

– Taip, Hana. Visi jie grįžta atgal.

– Visi?

– Taip, Hana. Visi, kurie kada nors mirė tremtyje.

– Ir kiti... kada nors mirę čia?

– Jie irgi, Hana. Tik jiems nereikia sugrįžti.

– Jie irgi prisikels.

– Taip, Hana. Po truputį.

– O kaip mes, Icikai?

– Mes irgi prisikėlę. Prisikėlimas būna dvejopas.

– Kaip tai suprasti, Icikai Finkelšteinai?

– Mirusiųjų prisikėlimas ir tarsi mirusiųjų prisikėlimas.

– Tada ir mes buvome tarsi mirusieji?

– Taip, Hana. Visi žydai tremtyje yra tarsi mirusieji. Jie gyvena be tvirtų šaknų. Tai nėra tikras gyvenimas.

– Paaiškink man, Icikai Finkelšteinai.

– Tarsi mirusieji atvyksta čionai, Hana... kad įleistų šaknis.

– Kaip medžiai?

– Aha, Hana. Tik truputį kitaip.

Aš sakau:

– Hana! Esama dar trečio prisikėlimo. Davidas Šapira kartą apie jį užsiminė. Tai žydų tautos prisikėlimas! Jis prasideda

tenai, kur abu... kiti prisikėlimai... susitinka, susikabina ir ima suktis keistu ratu...

Apie ką aš jums pasakojau? Apie paskutinę savo naktį? Pardes Gideone? Hanos palapinėje?

Mes kalbėjomės. Paskui mylėjomės. Tada aš užmigau.

Miegojau neramiai, sapnavau keistą sapną, sapnavau... kad vėl persimainiau, vėl tapau Maksu Šulcu!

Ir Maksas Šulcas, masinis žudikas... nukako į Jeruzalę... kad triskart tenai simboliškai nusičiurkštų... kartą prie Kapo bažnyčios... NES ČIA GULĖJO KRISTAUS KŪNAS! IR ČIA JIS PRISIKĖLĖ!

...kartą Omaro mečetėje... NES ČIA NUO SAKROS UOLOS Į DANGŲ IŠJOJO MAHOMETAS! ANT SAVO BALTO ŽIRGO ELBURAKO!

...ir kartą prie Raudų sienos... NES TEN, KUR STOVI PASKUTINIAI SALIAMONO ŠVENTYKLOS LIKUČIAI, YRA ŠVENČIAUSIA ŽYDŲ VIETA!

Prie Raudų sienos žydai stovėjo ir verkė, seni žydai ir jauni žydai. O aš stovėjau tarp jų ir myžau. Ir niekas to nepastebėjo. Nes aš, Maksas Šulcas, esu sumanus myžikas.

Tačiau raudos užkrečia. Aš tai seniai pastebėjau. Ir matydamas, kaip verkia kiti, aš taip pat ėmiau verkti. Ir staiga pasijutau nebe Maksas Šulcas. Vėl buvau žydas. Buvau Icikas Finkelšteinas.

Ir Icikas Finkelšteinas susigėdo, kad myžo, nors puikiai žinojo, kad myžo ne kaip Icikas Finkelšteinas... o kaip masinis žudikas Maksas Šulcas. Ir Icikas Finkelšteinas nuvalė nuo sienos dėmes ir karčiai pravirko.

Tada Icikas Finkelšteinas, kuris vėl buvo Icikas Finkelšteinas, grįžo į Omaro mečetę ir tenai nuvalė dėmes ar dėmę... paliktą Makso Šulco... Paskui nuėjo į Kapo bažnyčią ir padarė tą patį.

Jau vėl popietė. Aš sėdžiu valgykloje. Chadar ochelyje! Ir rašau. Kartais kai ką pabraukiu. Tai paskutinė mano diena Pardes Gideone.

Šiandien išvažiuoju. Kur? Dar nežinau. Kur nors juk reikia važiuoti? Kur nors turiu įsitvirtinti. Kur nors tikrai yra... padorus kirpimo salonas... kur aš, Maksas Šulcas, galėčiau dirbti kaip rimtas kirpėjas!

7.

Aš dar kartą nukakau į Jeruzalę. Tačiau Jeruzalė kirpėjui netinkamas miestas. Negalėju tenai rasti darbo. Paskui ieškojau darbo Petach Tikvoje, Rišon Le Sione, Haifoje, galop Tel Avive. Rezultatas – nulinis.

Tel Avivas tinkamas miestas kirpėjui. Gyvenimas tenai verda. Tenai pilna kirpyklų ir kirpimo salonų. Taip. Tai miestas kaip reikia. Tačiau darbo negalėjau rasti.

Ir tada aptikau tą skelbimą laikraštyje! Sėdėjau kavinėje. Tel Avive. Buvau sušveitęs gerus pusryčius. Mat buvau išsikeitęs kelis nelegalius dolerius, išsimainęs. Kaip tik mokėjau teisinga valiuta... ir pamačiau laikraštyje tą skelbimą! „Skubiai ieškomas kirpėjas! Pageidautina su rekomendacijomis! Šmuelio Šmulevičiaus kirpimo salonas! Bet Davidas!“

Tuojau tenai nuvažiavau. Į Bet Davidą. Su dviem savo lagaminais. Ir nelegaliais doleriais. Ir vietiniais svarais, ir vietiniais piastrais.

Šmuelio Šmulevičiaus kirpimo salonas Bet Davide buvo vienintelis.

Yra žmonių, kurie iškart lekia, kai jiems smalsu. Kur? Tenai! Prie savo smalsos objekto. Aš ne toks. Aš mėgstu pasimėgauti savo smalsa. Leidžiu įtampai ir skrandžio spazmams išaugti iki galo. Pasakiau sau: „Eik greičiau pas tą Šmuelį Šmulevičių! Konkurencija didelė! Gali prisistatyti kiti kirpėjai, prisistatyti pirma tavęs... ir nutverti iš panosės darbą.“

Tačiau paskui taip nusprendžiau: „Icikai Finkelšteinai. Pirma apžiūrėk miestą. Juk pagaliau beprasmiška imtis darbo mieste, jeigu tas miestas tau nepatinka, nors Bet Davidas iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip Tel Avivas arba Mažasis Tel Avivas... bet pirmas žvilgsnis tai ne antras žvilgsnis. Čia kaip su meile. Pirma reikia darsyk įsitikinti.“

Aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, dvi valandas slankiojau po Bet Davidą... tiesiog slankiojau gatvėmis. Nuodugniai apžiūrinėjau miestą. Klausiausi pokalbių. Paklausinėjau kelis žmones. Ėjau toliau. Niekas nepastebėjo, kad aš kuo nors kitoks. Niekam nekritau į akis. Niekas, pamatęs mane, nekrūptelėjo. Niekas neišsigando. Net saulėje nesumirksėjo.

Tada, iki valios prisižiūrėjęs, tariau sau: „Taip, o dabar eisi pas Šmuelį Šmulevičių. Dabar prisistatysi Šmueliui Šmulevičiui jo kirpimo salone, kurio adresas Trečiosios Šventyklos gatvė, 33–45.“

8.

Šmuelis Šmulevičius atrodė kaip Chaimas Finkelšteinas: mažas, vienas petys persimetęs... kairysis – taip, tas pats petys... tarsi du tūkstančius metų persekiojimo ir kančių gulėtų ant to peties, kairiojo, esančio arčiau širdies, – nosis, truputį varvanti... plikė... didelės išraiškingos akys: išmintingos, geros, išmanančios Bibliją. Kaip Chaimo Finkelšteino.

Jūs galite įsivaizduoti, kaip aš išsigandau, pirmąkart išvydęs Šmuelį Šmulevičių. Iš baimės pirstelėjau, bet Šmuelis Šmulevičius apsimetė, kad nieko nepastebėjo. Kirpykla... atsiprašau: salonas... buvo pilnas. Dešimt užimtų kirpimo krėslų, plepūs gizeliai, mokiniai, vaizduojantys dirbančius, išsišiepę batų valytojai, pasipūtusios manikiūrininkės, aukštyn sukeltais plaukais. Nuo seno įprasti garsai: pokalbių nuotrupos, čeksėjimas, gremžimas, dūzgimas.

Ir kvapas buvo pažįstamas, koks turi būti gero lygio salone. Jis kėlė norą čiaudėti.

Keli ponai kantriai laukė patogiuose krėsluose, kai kurie buvo pliki, rūkė cigarus, skaitė arba vartė iliustruotus žurnalus, kiti buvo su plaukais, rūkė cigaretes arba visai nerūkė: mišri klientūra. Aš pirstelėjau, o Šmuelis Šmulevičius tik tiek tepasakė:

– Mes, deja, neturime laisvo laukimo krėslo. Tačiau vienas tuoj atsiras.

Aš mikčiodamas pasakiau:

– Aš ne klientas. Atėjau dėl darbo.

Šmuelis Šmulevičius nusivedė mane į gretimą kambarį, ankštą patalpą, kaip spėjau, skirtą personalui... persirengti, išsivirti kavos... nes ten stovėjo kabyklos, spiritinė viryklė ir buvo tualetas.

Aš pasakiau:

– Esu Icikas Finkelšteinas. Perskaičiau jūsų skelbimą laikraštyje.

– Taip, – tarė Šmuelis Šmulevičius. – Icikas Finkelšteinas?

Aš linktelėjau ir pasakiau:

– Galbūt esate ką nors girdėjęs apie mano tėvą... Chaimą Finkelšteiną... garsus kirpėjas... parašė žinomą vadovėlį „Kirpimas be laiptų".

– Negirdėjau, – atsakė Šmuelis Šmulevičius. – Chaimas Finkelšteinas? Niekada negirdėjau. Tačiau knyga. Taip... jos pavadinimas man atrodo girdėtas.

Aš pasakiau:

– Žinoma knyga.

Ir Šmuelis Šmulevičius tarė:

– Taip jau yra su ta literatūra, dabar... su naująja.

– Aš paklausiau:

– Kas yra?

Ir Šmuelis Šmulevičius atsakė:

– Ogi tas, kad įsidėmi pavadinimą, bet ne autorių. „Kirpimas be laiptų"? Taip, prisimenu. O Chaimo Finkelšteino – negaliu prisiminti.

Taip tad buvo. Mes įsikalbėjome. Netgi prisėdome. Ant klibančio suolo. Šis stovėjo netoli kabyklų. Aš papasakojau Šmueliui Šmulevičiui savo istoriją, truputį per greitai, truputį pernelyg ašaringai, parodžiau Aušvico numerį.

Šmuelis Šmulevičius atidžiai manęs klausėsi, o kai baigiau, tiktai palingavo galva, plika, pasakė:

– Taip. Jūs daug prisikentėjote. Tačiau, tikiuosi... esate geras kirpėjas.

– Taip. Esu.

– Jūsų tėvas buvo garsus autorius.

– Taip. Buvo.

– Dabar prisiminiau. Puiki knyga. Parašyta puikaus kirpėjo.

– Taip. Teisybė.

– Tada jūs turėjote puikų mokytoją.

– Taip. Teisybė.

– Keli kirpėjai jau buvo atėję... prieš jus... bet visi buvo niekam tikę.

Aš pasakiau:

– Tataigi.

Ir Šmulis Šmulevičius pasakė:

– Matote. Tataigi.

Aš, aišku, buvau priimtas. Pradėjau dirbti jau kitą dieną. Tiksliau: 1947 metų liepos penktą.

Leiskite jums pristatyti mano naujuosius kolegas: Izu Moskovicas, Džoinė Šmatnikas, Zigis Veinrauchas, Maksas Veidenfeldas, Lupus Goldas, Michaelis Honigas, Benjaminas Jakobovicas ir Icikas Špygelis. Matote: aštuoni gizeliai. Aš buvau devintas.

Dešimt krėslų ir tik devyni gizeliai? Teisingai. Prie dešimto dirba mūsų šefas, Šmuelis Šmulevičius, pats. Kaip matote... viskas puikiai organizuota.

Pamiršau pasakyti dviejų mokinių, manikiūrininkių ir batų valytojų vardus. Prašau man atleisti. Mokiniai yra Frenclis ir Motkė, manikiūrininkės... Rita ir Irma, batų valytojai Amosas ir Rafaelis.

Aš jus sutrikdžiau? Per daug vardų! Jūsų tingus protas nespėjo visų įsiminti? Gerai: tada įsiminkite kol kas tik mano kolegą Iciką Špygelį – šviesiaplaukį, kaip Icikas Finkelšteinas, tikrasis... bet su ūsais... užriestais ūsais, narsiai iškeltais į viršų pavojingais galais. Akys: nemėlynos. Ne kaip Iciko Finkelšteino. Iciko Špygelio akys žalios. Arba: žaliai pilkos. Balsas spigokas. Matyt, nerūko.

Icikas Špygelis viengungis kaip aš. Tėvai iš Galicijos. Kaip mano. Jau pačią pirmą dieną man pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Dviejų Icikų viename salone truputį per daug. Nuo šiol būsite Icchakas.

Aš atsakiau:

– Apie tai negali būti nė kalbos. Aš nekeisiu savo vardo.

– Gerai, – tarė jis, – tada aš nuo šiol būsiu Ichakas.

Aš atsakiau:

– Kaip norite, pone Špygeli. Aš nieko prieš. Tiktai nesuprantu, kodėl šiame salone negali būti du žmonės... tuo pačiu vardu.

– Dėl „jo“ žmonos, – atsakė jis. – Ji negali pakęsti rytų žydų. Du tarnautojai su tokiu vardu... ją aiškiai erzins.

– Kieno žmoną jūs turite galvoje, pone Špygeli?

– Šmuelio Šmulevičiaus.

– Argi jis ne rytų žydas? Tas Šmuelis Šmulevičius?

– Aišku, kad taip. Tačiau čia ir yra šuo pakastas.

Ten tai tipas! Ta Šmuelio Šmulevičiaus žmona! Aš visai pamiršau ją pristatyti. Mat ji čia svarbiausia persona. Jei neimsim į galvą Šmuelio Šmulevičius. Jūs tai suprantate... ar ne. Aš ją pamiršau. Tačiau taip yra. Be jokios abejonės. Ji visada čia. Sėdi prie kasos. Ir pardavinėja tualeto reikmenis. Trumpai tariant, jos visur pilna, nors tiktai akių.

Ką sakote? Norite, kad plačiau apibūdinčiau Šmuelio Šmulevičiaus žmoną? Kitąsyk. Jos taip lengvai neapibūdinsi.

Ponia Šmulevič – mumijos veidas. Man atrodo, kad jai apie devyniasdešimt. Tačiau galiu ir apsirikti. Spėjau, kad Veronjai, raganai iš lenkų miško, šimtas aštuoniolika. Ir nepataikiau.

Ne. Ji dar negali būti tokia sena. Nes akys mumijos veide keistai gyvos, piktos, mažos paukštiškos akys, savo hipnotiška jėga gizelius, mokinukus, manikiūrininkes, batų valytojus ir net patį Šmuelį Šmulevičių prikaustančios prie jų darbo vietų. Čia, firmoje... pardon, salone... „kai ji spokso, visi dirba... negaišuodami, net garas rūksta". Taip, kai ponia Šmulevič pakelia akis, niekas nedrįsta krapštyti nosies arba užpakalio, ar juolab rūkyti... tada visi tik čeksi, skuta, gramdo ir masažuoja, šukuoja ir deda kompresus, trumpai tariant, pluša išsijuosę.

Neseniai Icchakas Špygelis man pasakė:

– Kai pagalvoji, tai abu tokie skirtingi... Šmuelis Šmulevičius auksinės širdies žmogus... o jo žmona – tikra gyvatė!

Jos plaukai šviesiai dažyti. Paprastai vaikšto su suktukais, tarsi norėdama parodyti, kad ji, sena moteris, dar toli gražu nerezignavusi.

Ji nešioja sidabrinę grandinėlę. Ir ant jos kažkas kabo, papuošalas paslėptas, kažkur tarp suvytusių krūtų, po iki paskutinės sagos užsegta suknele.

Kartą paklausiau Icchaką Špygelį:

– Kas tai per papuošalas?

– Jo niekas nėra matęs, – atsakė Icchakas Špygelis. – Tiktai šnabždamasi!

– Kas šnabždamasi?

– Kad tai vokiškas ordinas.

– Ji Vokietijos žydė?

– Taip. Tenykštė. Iš Prūsijos.

– O Šmuelis Šmulevičius?

– Iš Rusijos.

– Šit kaip!

– Taigi, matote...

– Ir koks tas ordinas?

– Šnabždamasi, kad pirmo laipsnio Geležinio Kryžiaus. Jos pirmas vyras buvo Prūsijos karininkas.

– Žydas.

– Taip. Žydas.

– Tas Geležinis Kryžius... atminimas?

– Taip. Atminimas.

Prūsijos žydė, negalinti pamiršti Prūsijos. To man dar trūko. Ir čia, Šventojoje Žemėje.

Ar žinote, ką Šmuelis Šmulevičius man neseniai pasakė?

– Pone Finkelšteinai, – pasakė jis. – Mes esame nelaimės draugai. Aš esu iš Rusijos, o jūs iš Galicijos... jeigu neklystu. Mes turime saugotis mano žmonos.

Aš atsakiau jam:

– Mano tėvai iš Galicijos, bet aš pats gimiau Vyshalėje, sename vokiškame mieste.

– Tai nieko nekeičia, – pasakė jis. – Jūs esate galicijietis, pone Finkelšteinai.

Aš paklausiau:

– Ar jūsų žmona tada rinko?

Jis paklausė:

– Ką rinko?

Atsakiau:

– Adolfą Hitlerį.

Ne. Ponia Šmulevič man nieko blogo nedaro. Tiktai kartais truputį kreivai pasižiūri, jei aš su klientais kalbu jidiš, bet nieko nesako. Ji žino, kad aš moku dirbti. Kad esu geras kirpėjas. Ir padarau savo.

9.

Aš tariau sau: „Icikai Finkelšteinai! Tu turi saugotis. Turi velnioniškai saugotis! Kol kas ji tau duoda ramybę. Tačiau niekada negali žinoti... Tu atrodai žydiškai. Pernelyg žydiškai. Nors tai netiesa. Tačiau ji tuo tiki. Tavo veidas smogiko."

Rytą aš pirmas ateinu į firmą... pardon, saloną... ir vakare paskutinis išeinu. Mano uolumas virtęs priežodžiu. Aš dirbu net per pietų pertrauką, niekada nešvaistau veltui laiko, dirbdamas nekrapštau nosies, nesikasau užpakalio ir nerūkau.

Vakar Šmuelis Šmulevičius man patikėjo raktą. Pasakė man:

– Pone Finkelšteinai. Mano žmona nustebinta. Kadangi vis tiek pirmas ateinate ir paskutinis išeinate, nuo šiol rytą turėsite atrakinti kontorą, o vakare, po darbo, užrakinti.

O ką aš jums sakiau!

Vakar atėjo vėlyvas klientas. Visi jau buvo išsiskirstę. Net ponia Šmulevič išėjusi. Salone buvome tiktai Šmuelis Šmulevičius ir aš.

Aš, kaip paprastai, prieš uždarymą tvarkiau saloną, tai čia, tai ten taisinėjau ir dėliojau į vietas darbo įrankius, rankšluosčius, kremus, buteliukus ir visa kita, tikrinau elektros lizdus, išjunginėjau šviesas, užsukinėjau čiaupus... o Šmuelis Šmule-

vičius kalbėjosi su vėlyvuoju klientu, paskui priėjo prie manęs ir pasakė:

– Amerikos žydas. Turistas. Jį reikia aptarnauti. – Šmuelis Šmulevičius sušnabždėjo: – Amerikos žydų negalima įžeisti. Mūsų būsimai valstybei galų gale reikės begalės pinigų. Nepamirškite to!

Aš atsakiau:

– Ramiai eikite namo, pone Šmulevičiau. Neverskite žmonos laukti su vakariene. Aš pasistengsiu kuo puikiausiai aptarnauti turistą. O dėl viršvalandžių... nesirūpinkite. Aš turiu laiko. Man jie nerūpi.

Mes likom vieni. Klientas ir aš. Ir kalbėjomės jidiš.

Klientas pasakė:

– Atvykau čion parašyti straipsnio. Apie Palestiną.

– Jūs žurnalistas?

– Ne. Tačiau vienos žydų socialinio aprūpinimo organizacijos prezidentas. Mes leidžiame nedidelį laikraštį ir aš tarpais turiu ką nors parašyti. Kokį nors vedamąjį straipsnį.

– Labai įdomu. Žurnalistas mėgėjas?

– Atvykau vakar. Buvo jau tamsu. Nieko nepamačiau. Pirmiausia nuvažiavau pas savo tetą. Į Bet Davidą. Tenai pernakvojau. Anksti rytą pažadino išijas. Visą dieną pragulėjau lovoje. O vakare gavau telegramą iš Niujorko. Mano žmona išvežta į ligoninę. Netikėtai. Pirmalaikis gimdymas. Turiu dar šiandien išskristi atgal.

– Tada sveikinu. Tikiuosi, gims sūnus, ką?

– Reikia manyti.

– Iš tikrųjų gaila. Jūs čionai atkakote tam, kad parašytumėte straipsnį apie Palestiną... nieko nepamatėte. Neturėjote laiko.

– Išvis nieko nepamačiau.

– Ir kaip bus su straipsniu apie Palestiną?

– Turėsiu parašyti.

– Nors ir nieko nematėte?

– Taip.

– Kaip tai padarysite?

– Nežinau.

– Galbūt aš galiu jums padėti?

– Taip. Kodėl ne? O kokiu būdu?

– Galėčiau duoti jums medžiagos.

– Nebloga mintis.

– Aš čia, tiesa, tiktai kelios savaitės, dar daug ko nemačiau. Tačiau mačiau daugiau už jus. Juk... jūs išvis nieko nematėte!

– Papasakokite, ką matėte. Galbūt to užteks straipsniui.

Salone mes buvome vieni: klientas ir aš. Aš apgaubiau jį skraiste, kaip pridera, pagal visas taisykles, įgudusiomis kirpėjo rankomis ėmiau manipuliuoti kirpimo krėslo svertais, atkaltę ir kartu mano valioje atsidūrusį kūną atlošiau į reikalingą padėtį, pataisiau galvos ir kojų atramą, parodžiau klientui, ką sugebu.

Pirma karšti kompresai! Tai labai svarbu. Kad suminkštėtų barzda. Vien išmuilinti neužtenka. Aš neskubėjau.

Klientas gulėjo patogiai, pusiau užmerkęs akis. Aš svarsčiau ką jam papasakoti. Ką aš mačiau? Taip. Apie tai ir papasakosiu. Tačiau vėliau. Ne dabar. Pirma reikia pakalbėti apie istoriją. Nes kas yra šalis be jos istorijos.

Pradėjau nuo istorijos, nuo mūsų protėvio Abraomo ir jo žmonos Saros, paaiškinau savo klientui, kad mes, žydai, niekada netvirtinome, jog Sara, mūsų promotė, Abraomo žmona, pastojo nuo paties gerojo Dievulio, kaip Marija, pono Jėzaus

Kristaus motina... nors galėtume tai tvirtinti: mat toks tvirtinimas, nors mes to niekada netvirtinome, būtų visiškai logiškas, būtų, taip sakant, aiškus kaip ant delno, nes tai, kad Sara pastojo, buvo stebuklas, mat Sara buvo jau pagyvenusi arba labai sena, arba senė, o Marija, pono Jėzaus Kristaus motina, dar jauna ir galėjo pastoti visiškai normaliu būdu... tai yra nuo visiškai normalaus vyriško galo, galo tarp dviejų kojų.

– Matote, – pasakiau aš savo klientui, – būtume galėję tvirtinti, kad Sara pastojo nuo paties Dievo! Tada mes, žydai, visi būtume paties Dievo palikuoniai!

Aš triumfuodamas išsišiepiau ir pasakiau:

– Tačiau mes to netvirtiname! Juk tai būtų didžiausias įžūlumas.

Po kompreso paėmiau teptuką, ėmiau uoliai muilinti, stengiausi kiek įmanydamas. Kalbėjau apie Saros ir Abraomo palikuonius. Kalbėjau apie Egiptą, kalbėjau apie riebiuosius ir liesuosius metus, kalbėjau apie vergovę, pasakojau apie plūkaujantį kūdikį, įstrigusį melduose, kuris vėliau tapo tautos vadu, pasakojau apie degantį erškėčių krūmą, pasakojau apie išėjimą iš Egipto, Izraelio vaikų išėjimą, pasakojau apie maną ir trydą, – nes mana yra laisvinamasis vaistas... pasakojau apie Sinajaus kalną, apie Mozę, kuris buvo jau nebe plūkaujantis kūdikis, o barzdotas vyras, pasakojau apie Dešimt įsakymų, pasakojau apie ilgus keturiasdešimt metų, pasakojau apie aukso veršį, pasakojau apie Pažadėtąją Žemę.

Nežinau, kiek ilgai muilinau savo klientą, bet, kol priėjau prie pirmojo mūsų karaliaus, muilas buvo kietas kaip cementas; turėjau jį nugramdyti nuo kliento skruostų, tada pradėjau iš naujo muilinti, šviežiu muilu, šviežiomis putomis.

Pasakojau apie daugelį karalių, apie Didžiosios Karalystės

padalinimą, apie pergalingus ir nugalėtus priešus, apie okupaciją ir išlaisvinimą, apie daugelį mažų ir didesnių karų, kalbėjau apie Pirmosios Šventyklos sugriovimą, kalbėjau apie ištrėmimą į Babiloną, kalbėjau apie ilgesį ir nostalgiją, citavau: „Jeruzale, jeigu tave užmirščiau, tenuvysta mano dešinė! Teprilimpa man liežuvis prie gomurio, jei apie tave negalvočiau..." – kalbėjau apie Talmudą ir sugrįžimą, apie Antrąją Šventyklą. Priėjęs prie romėnų, turėjau darsyk nugramdyti putas ir vėl muilinti. Teisingai atlikti procedūrą man pavyko tiktai griaunant Antrąją Šventyklą. Aš skubiai nuskutau savo klientą, nuploviau jam veidą alūno vandeniu ir odekolonu, išmasažavau, nusausinau, truputį papudravau, nubraukiau pudros dulkes, pasakiau:

– Baigta! Ar ponas norės ir kirptis?

Aišku, kad norėjo. Kirpdamas plaukus kalbėjau apie tremtį, papasakojau apie Jėzaus prakeiksmą, pasakiau:

– Jis to nenorėjo... bent jau ne taip, bet vis dėlto pasakė, – pacitavau: „Jeruzalės dukros! Verkite ne manęs, bet verčiau savęs ir savo vaikų! Ateis laikas, kai sakys: ‚Laimingos nevaisingosios! Laimingos negimdžiusios ir nežindžiusios'..."

Aš kalbėjau apie žydų tautos kančias. Apie velnią su neteisingu kryžiumi, kalbėjau apie kraujo liejimą su Dievo vardu, kuris nieko apie tai nežinojo, kalbėjau apie Viešpatį, kuris buvo Viešpats, bet ne Dievo sūnus, nors jis taip manė ar nemanė... nes iš kur man, Icikui Finkelšteinui, tai žinoti ar netgi tvirtinti? Kalbėjau apie pirmuosius pogromus ir paskutiniuosius, nors nežinojau, ar paskutinieji tikrai buvo paskutinieji... nes iš kur man, Icikui Finkelšteinui, tai žinoti? Tikrai žinoti ar net tvirtinti?.. Kalbėjau apie skaičius... paminėjau du tūkstančius... pasakiau:

– Tai galėtų būti metai... ilgi ar trumpi metai, tremties metai, – pasakiau: – Tai skaičius!

– Tačiau skaičiai yra skaičiai! – pasakiau: – Aš nemėgstu skaičiuoti! Neskaičiavau ir milijonų! Tada! – pasakiau: – Skaičiai yra skaičiai! – pasakiau: – Ir metai yra metai! – pasakiau: – Tik metai! – pasakiau: – Agonijos metai! – pasakiau: – Kartais mirštantysis mirkčiojo arba jam trūkčiojo širdis, dažnai priešinosi; tada, taip buvo. Ir negalėjo numirti. – Kalbėjau apie nedideles žudynes ir didesnes, apie suplanuotus ir neplanuotus žudymus, kalbėjau apie juodas varnas, ąžuolines lentas ir vėliavų medžiagą, apie sruogą ant kaktos ir ūsus, apie pranašiškas akis, apie įvairiaspalves lazdas, nuodijimo dujomis ir deginimo techniką, – pasakiau: – Tai nelengva! – pasakiau: – Tai reikia mokėti! – Kalbėjau apie masinius kapus... Ir kaip jie ten stovėjo... ir kaip jie tenai virto! – pasakiau: – Tiesiog virto, ir viskas, taip tad buvo: virto, ir viskas...

Aš per trumpai nukirpau savo klientą. Tačiau aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, nebegalėjau jų pailginti. Kas padaryta, tai padaryta. Klientas tai irgi suprato.

Dar truputį pakarpiau, kad jį nuraminčiau, kalbėjau apie šaknų netekusį vaismedį, kuris leido šaknis savyje, kad nepranyktų vaisiai, kalbėjau apie tikras šaknis, kalbėjau apie žemę, svetimą ir nuosavą žemę, apie kraują ir žemę, ir grįžimą namo, apie žydų tautos pabudimą, kalbėjau apie dabartį, nebeminėjau praeities, pasakiau:

– Taip! Mes daugiau nenorime mirti! Ir jeigu negalime mirti... tai galime gyventi. – Ir klientas su tuo sutiko.

Kai baigiau ir mano klientas viską rūpestingai užsirašė, pajutau norą kai ką pakartoti, darsyk pasakyti... ir aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, padiktavau Amerikos žydui Džekui Perl-

manui... ne tokiam geram žydui kaip aš, nes aš gyvenu čia, o jis ten! – taigi padiktavau jam tokias eilutes... pasakiau jam:

– Pone Perlmanai, prašom rašyti:

„Žydų kūrimasis Palestinoje man, Džekui Perlmanui, padarė didelį įspūdį. Man padarė įspūdį ne tiktai dvokiantys kanalai, vandens siurblinės ir elektrinės, keliai, miestai, mokyklos ir ligoninės... didžiausią įspūdį man padarė laukai dykumoje ir jauni medžiai, žydų pasodinti ištroškusioje žemėje.

Mieli skaitytojai. Tai reiškia, kad kiekviename pasodintame medyje gyvena mirusiojo siela. Mūsų mirusiojo. Ir aš mačiau daug tokių medžių. Ir jų dar daug bus pasodinta. Kalbama apie milijonus.

Mieli skaitytojai. Aš pagalvojau: o kaip yra su gyvais žydais? Ar jie iš tikrųjų yra tik tariamai mirę? Diasporos tariamai mirusieji? Ir visai atgyja tik tada, kai sugrįžta čionai? Ar jie turi gyventi Šventojoje Žemėje, kad prisikeltų? Kad įleistų šaknis? Kaip medžiai? Nors ir kitaip?

Mieli skaitytojai. Ką mums daryti? Mums, Amerikos žydams? Gal ir mums reikėtų prisikelti? Taip pagalvojau aš, Džekas Perlmanas, jūsų prezidentas!“

Palydėjau savo klientą iki artimiausios taksi stotelės. Savaime suprantama, pirma išjungęs salone šviesą... paskui užrakinęs duris. Kas reikia, tai reikia.

10.

Šįryt priešais mano langą kabojo negyvas anglas. Aš esu iš tų, kurie sunkiai keliasi. Dėl to kalta kraujo cirkuliacija. Ar mano suminkštėjęs protas. Prasta kraujotaka. Man visada reikia truputį pamasažuoti galvą... savo masinio žudiko rankomis... kol pradedu funkcionuoti. Tačiau ir tada ne kaip reikia.

Pirma pusiausnūda nusižiovavau, išsitiesiau, patryniau tam tikrą galvos vietą, ištempiau nugarą ir rankas, paskui kojas, iš pradžių plokščias pėdas, pajudinau jas į šalis, pamirksėjau, pirma kaire akimi, paskui dešine, paspoksojau į kambario lubas, pagalvojau: tai viešbučio kambario lubos!

Ir tada pamačiau anglą!

Jūs labai apsirinkate, jei manote, kad dryktelėjau kaip įelektrintas, panašiai kaip tada lenkų miške iš sunkvežimio, kai ėmė pyškinti... iš miško... ir aš iššokau... iš sunkvežimio... ir taip daviau į kojas... lyg man, Maksui Šulcui, į subinę būtų buvus įstatyta padegamoji virvutė...

Tam tikromis situacijomis išlieku ramus. Aš ramiai pakilau, nusibraukiau nuo akių miegus, vilkdamas kojas priėjau prie lango... savo viešbučio kambario lango... truputį stumtelėjau anglą... bet nesmarkiai... tik šiek tiek... ir tariau sau: „Icikai Finkelšteinai! Tu neturi su tuo nieko bendra! Jie tau nieko ne-

galės prisegti. Tu jo nepakorei. Be to: tu turi alibi! Niekas nekars žmogaus priešais savo langą! Tai juk aišku!“

Aš apsirengiau ir išpėdinau į gatvę. Pagalvojau: mano langas išeina į galinį kiemą. Matyt, todėl to anglo dar niekas nepastebėjo. Buvo dar labai ankstus rytas, ir kituose kambariuose, kurių langai išėjo į galinį kiemą, visi dar miegojo. Mano langas pirmame aukšte. Patogus korikui. Nereikia aukštai ropštis. Kas tai galėjo padaryti? Žydų teroristai? Aišku, kad jie. Kas daugiau? Su jais aš neturėjau nieko bendra.

Kai ėjau gatve, man toptelėjo, kad šiandien šeštadienis. Šeštadieniais čia viskas uždaryta. Mūsų salonas taip pat. Tad man nereikėjo dirbti. Ir aš nusprendžiau papusryčiauti „Trumpeldoro“ kavinėje, Ben Jehudo gatvėje.

Išsirinkau staliuką saulėtoje terasoje... „Trumpeldoro“ kavinės saulėtoje terasoje. Ji garsi priešais atsiveriančiu vaizdu. Iš tenai daug kas matyti, pavyzdžiui, autobusų stotis! Paprasta „Eggedo“ firmos autobusų stotis. Už jos barakų gatvė, kur gyvena naujakuriai. Menki mediniai nameliai su gofruotos skardos stogais ir blausiomis mažų langų akimis, kurios su slepiamu pavydu žiūri į gražius naujus Bet Davido namus... namus kitoje „Eggedo“ autobusų stoties pusėje. Laimė, kad man tenai nereikia gyventi, nes aš, Maksas Šulcas, arba Icikas Finkelšteinas, lagamine dar turiu nelegalių dolerių. Ir nuolatinę tarnybą.

Pietinėje miesto pusėje statoma. Mat Bet Davidas plečiamas. Vieną dieną mes pralenksime Tel Avivą. Aš tuo visiškai tikras. Vieną dieną naujakuriai paliks savo barakus ir persikels į naujų namų kompleksą. Kada tai bus? Vieną dieną. Aš manau, kai išeis anglai, kai bus įkurta žydų valstybė.

Šiandien šeštadienis... šabas... arba, kaip sakoma hebrajiškai, – šabatas.

Statybvietės miega. Pastoliai tušti. Visur šabas. Parduotuvės uždarytos, netgi „Egged“ firmos autobusų stotis ilsisi.

Per šabą miestas pabunda vėliau negu paprastai. Dar ankstyvas rytas. Gatvės drykso tarsi negyvos, bet tai ne visai teisinga, nes gatvių akys jau markstosi. Aš pastebiu: ties Ben Jehudo gatvės kampu... anglų tankas. Ant jo bokštelio rūko kareiviai. Kiek vėliau: džipą! Ar jie žino apie mano anglą? Aš esu pirmas „Trumpeldoro“ kavinės svečias. Kelneris atrodo užsimiegojęs. Jis mane pažįsta.

– Kavos su grietinėle, pone Finkelšteinai?

Aš atsakau:

– Taip, su grietinėle.

– Apelsinų sulčių? Du kiaušinius? Skrudintos duonos?

Aš atsakau:

– Ne. Atneškite man paprastus vokiškus pusryčius su mažai proteinų ir vitaminų. Kavos su grietinėle, sviestinę bandelę ir marmelado.

Aš įtempiu savo varliškas akis, nukreipiu varlišką žvilgsnį į tolį ir regiu ten: datulių palmės ir jūra, raudona nuo mano anglo kraujo. Jūra turėtų būti mėlyna, nes aš tariu sau: „Icikai Finkelšteinai. Anglo kraujas yra mėlynas.“

Kelneris atneša kavos, sviestinę bandelę ir marmelado. Man pusryčiaujant jūra pakeičia spalvą. Mėlyna spalva nustelbia raudoną. Raudona nuskęsta mėlynoje.

Aš tariu sau: „Gaila, kad nuo šios saulėtos terasos... nematyti šešių milijonų miško!“

Mano kelneris pamiršta cukrų. Jis grįžta su juo, bet aš jau seniai išgėręs kavą.

– Kaip manote, pone Finkelšteinai, ar šiąnakt vėl kas nors dėjosi?

– Gali būti. Herclio aikštėje stovi tankai. Anksti rytą kelis mačiau ir Karaliaus Dovydo, Žabotinskio, Trečiosios Šventyklos gatvėse. Ne tiktai ties sankryža... Jų daugiau negu visada. Tankai stovi netgi čia, Ben Jehudo gatvėje.

– Galbūt teroristai vėl nušovė kelis anglus?

– Gali būti.

– Arba pakorė.

– Irgi gali būti.

– Pagaliau anglai ims karti ir žydus. Ar ne?

– Aišku.

– Neseniai jie pakorė Moišę Kaplaną. Ir Ben Gideoną! Ir Ben Amosą! Ir Šloimę Zupengriuną! Keturis teroristus! Keturis tautos didvyrius!

– Teisybė.

– Tai štai – už kiekvieną pakartą žydą... po pakartą anglą! Mes atsilyginame tuo pačiu!

Aš sakau:

– Tai ne visai teisinga. Mes nugalabiname daugiau. Mes pyškiname anglus kaip zuikius. Nejau neskaitėte laikraščių? Apie Siono stovyklos užpuolimą! Ten nušauti šimtas penkiasdešimt keturi anglai!

Mano kelneris išsišiepia. Jis sako:

– Nušauti mūšyje. Tai kas kita. O pakariama nedaug. Tik vienas kitas... ir tik tada, kai jie pakaria mūsų žmogų! Pakorimas yra bausmė.

Bet Davido gatvės pamažu atgyja. Aš jau matau kelis žmones. Eukaliptų žaluma Ben Jehudo gatvėje tampa pastebimai šviesesnė nuo smarkiau besijuokiančių saulės spindulių. Iš šešė-

lio išnyra balti centro namai ir atkiša saulei šonus. Aš paprašau kelnerio atnešti kelis palestiniečių laikraščius jidiš ir vokiečių kalba ir, kai jis nueina, išsriuobiu kavos likučius.

Pačios aršiausios teroristų organizacijos Šventojoje Žemėje yra Šterno grupė ir „Irgun Cvai Leumi“. Tačiau yra ir daugybė smulkesnių grupių. Pas mus Bet Davide viešpatauja Švarco grupė. Jos vadas – Jankelis Švarcas, žmonių vadinamas Jankele.

Kai kelneris grįžta su laikraščių šūsnimi ir padeda juos ant mano stalo, aš jo paklausiu:

– Kaip manote, ar Jankelis Švarcas pakartų anglą galukiemyje?

Kelneris atsako:

– Tai neįmanoma, pone Finkelšteinai. Jankelė to niekada nedarys. Jei ką ir pakars, tai tiktai centrinėje gatvėje.

– Trečiosios Šventyklos gatvėje?

– Taip, ir dar ant aukščiausio eukalipto.

– O kodėl ne galukiemyje? Kodėl būtent centrinėje gatvėje? Ir ant aukščiausio medžio?

– Kad suuostų spauda, – atsako kelneris. – Ir kad sužinotų pasaulio visuomenė. Suprantate, pone Finkelšteinai... juk reikia... kad Jungtinės Tautos... pagaliau prisėstų savo plačią šikinę... ir priimtų sprendimą!

Ar žinote, kas yra pasaulio visuomenė? Tai milijardai užkimštų ausų. Ir žinote, ką aš sau pasakiau?

„Icikai Finkelšteinai, – pasakiau aš sau. – Pasaulio spauda turi pakelti didžiulį triukšmą! Antraip pasaulio visuomenė nieko neišgirs. Ir tavo kelneris sako tiesą. Anglas negali kaboti ga-

lukiemyje! Jis turi kaboti tiktai Trečiosios Šventyklos gatvėje! Tu, matyt, apsirikai."

Aš perverčiau laikraščių šūsnį. Žinios apie buvusias masines žudynes nebesvarbios. Jos spausdinamos paskutiniame puslapyje.. ir čia... kaip visur. Aš, kaip visada, išsikirpau, kas man rūpėjo, įsidėjau iškarpas į kišenę, tada permečiau akimis pirmus puslapius apie sukilimą ir terorą Palestinoje... ir pakilau nuo stalo.

Nuėjau pas savo šefą Šmuelį Šmulevičių pakalbėti apie pakartą anglą.

Šmuelis Šmulevičius gyvena Šolom Aleichemo gatvėje. Tas Šolom Aleichemas garsus rytų žydų rašytojas. Aš ėjau lėtai, nes turėjau laiko. Mat buvo šabas. Galvojau apie savo anglą. Galvojau ir apie Šolom Aleichemo istorijas, kurias Icikas Finkelšteinas kadaise man, be kita ko, buvo skaitęs.

Stabtelėjau ties kryžkele priešais paminklą, paminklą Tevjė pienininkui. Pagalvojau: kodėl vasaros paukščiai jo neapdergę? Nuėjau toliau.

Šmuelis Šmulevičius pasitiko mane su rytiniu chalatu. Jo žmona dar miegojo. Leidausi pakviečiamas antrų pusryčių ir tada trumpai papasakojau jam apie anglą ir savo pokalbį su „Trumpeldoro" kavinės kelneriu.

Šmuelis Šmulevičius ilgai svarstė, paskui tarė:

– Kelneris teisus, pone Finkelšteinai. Jankelis Švarcas jokio anglo nekars galukiemyje.

– Tačiau aš tą anglą mačiau, pone Šmulevičiau. Jį netgi truputį stumtelėjau.

– Tada tai galima tik vienaip paaiškinti, pone Finkelšteinai.

– Ir kaipgi?

– Ar ant jūsų lango buvo kokių nors kablių ar kabliukų?

– Taip, pone Šmulevičiau. Aš neseniai džiovinau skalbinius ir pritaisiau prie jo du rimtus kablius.

– Ar jūsų langas vienintelis galukiemyje su kabliais?

– Manau, kad taip, pone Šmulevičiau.

Šmuelis Šmulevičius man pastūmė dar vieną bandelę, taip pat sviesto ir marmelado, dar įpylė kavos, ir žiūrėjo, kaip aš ryju bandelę, sviestą ir marmeladą ir geriu kavą.

– Vokiški pusryčiai.

– Taip. Žmona mane prie jų pripratino.

Šmuelis Šmulevičius pasiūlė cigaretę, bet aš atsisakiau.

– Per šabą aš nerūkau, pone Šmulevičiau.

– Taip? Nežinojau, kad jūs, pone Finkelšteinai, toks pamaldus.

– Aš nepamaldus, pone Šmulevičiau.

– Kodėl tada nerūkote per šabą?

– Iš tradicijos, pone Šmulevičiau.

– Tada per šabą ir nevažinėjate, pone Finkelšteinai?

– Apskritai ne, pone Šmulevičiau. Nebent, kai reikia. Būtinais atvejais. O rūkyti nereikia. Tai disciplinos dalykas. Ir tiek.

Šmuelis Šmulevičius linktelėjo. Aš mačiau: jis norėjo užsidegti... cigaretę... bet susilaikė... iš pagarbos man. Nenorėjo manęs įžeisti.

– Kaip matau, jūs kilęs iš pamaldžios šeimos, pone Finkelšteinai?

– Taip. Mano tėvai buvo pamaldūs žmonės.

– Mano irgi, – tarė Šmuelis Šmulevičius. – Tačiau pamaldumas jiems nepadėjo.

– Aušvicas? – paklausiau aš.

– Ne. Aušvicui jie buvo per seni. Jie žuvo dar 1903 metais. Rusija. Pogromai! Tačiau grįžkime prie jūsų anglo, pone

Finkelšteinai... Aš taip viską įsivaizduoju: Jankelis Švarcas tą anglą nutvėrė prieš rytą... na, jis ir jo žmonės. Tada nutempė į Trečiosios Šventyklos gatvę, kad tenai pakartų... kaip visai teisingai pasakė jūsų kelneris, ant aukščiausio medžio. Tačiau nepavyko. Suprantate, pone Finkelšteinai... gatvėje buvo anglų patrulių...

– Taip. Daugmaž įsivaizduoju.

– Jis ir jo žmonės ėjo anglų patruliams į rankas. Ir paskutinę akimirką... spruko į galukiemį, pirmą pakliuvusį.

– Į mano galukiemį.

– Teisingai. Į Bet Davido viešbučio galukiemį. Ketino tenai palaukti, kol praeis pavojus. Pamatė jūsų langą. Pamatė tuos du kablius. Ir pakorė anglą tenai.

– Logiška, pone Šmulevičiau.

– Davė jam tenai kurį laiką pakaboti. Tarkime, pusvalandį. Taip sakant, laikinai. Ir tada... jūs, pone Finkelšteinai... pabudote! Pamatėte anglą, priėjote vilkdamas kojas prie lango ir stumtelėjote anglą. Aha. Taip ir buvo. O kad anglas tenai kabo tik laikinai, jūs nežinojote, negalėjote žinoti.

– Taip. Aš to nežinojau.

– O dabar jis jau seniai kabo Trečiosios Šventyklos gatvėje.

– Nesuprantu.

– Juk tai labai paprasta, – pasakė Šmuelis Šmulevičius. – Pradėkime nuo pradžių. Jankelis Švarcas ir jo žmonės laikinai pakorė tą anglą galukiemyje. Paskui... kai pavojus praėjo, nukabino... nubogino į Trečiosios Šventyklos gatvę ir darsyk pakabino.

– Ant aukščiausio eukalipto?

– Ant aukščiausio eukalipto.

– Dėl pasaulio spaudos. Kad tas įvykis neliktų nepastebėtas?

– Aha.

– Tada jis jau nebekabo priešais mano langą.

– Galite tuo neabejoti. Jo tenai jau seniai nėra.

– Jei taip, man nėra ko jaudintis?

– Nėra ko, pone Finkelšteinai.

Šmuelis Šmulevičius ir aš papusryčiavę nuėjome į mano galukiemį, pažiūrėjome. Anglas buvo dingęs. Paskui nuėjome į Trečiosios Šventyklos gatvę. Ir tenai būriavosi žmonės. Mes mažai ką pamatėme. Gatvė buvo pilna žioplių, džipų, policijos, kariškių. Aš paklausiau vieną moterį, stovinčią palei gatvės kraštą. Ir ta moteris pasakė:

– Tenai kabojo kažkoks anglas. Jį jau nukabino. Anglas su lapu ant krūtinės.

Aš paklausiau:

– O kas tame lape buvo parašyta.

Ir moteris atsakė:

– Už Šloimę Zupengriuną atkeršyta!

11.

Ką daro į penktą dešimtį įžengęs senbernis, kuris šeštadieniais nerūko, nevažinėja nei traukiniais, nei automobiliais – nebent jeigu prispiria bėda, kuris čia dar neseniai, nepažįsta damų – ką toksai daro laisvą dieną?

Jis gali nueiti į futbolą: į Tel Avivo „Makabio" rungtynes su Bet Davido „Hakoa" Makso Nordau stadione už Herclio parko. Gali nueiti maudytis, pažiūrėti į liesas ir riebias šlaunis, jei pasiseks, už kokios nors grybštelėti, vandenyje, taip sakant, atsitiktinai, gali paspoksoti į saulę, gali pasivaikščioti, pavyzdžiui, nueiti į Šešių Milijonų mišką... esantį už trijų kilometrų... bet tame miške nėra pavėsio, nes jo medžiai dar žemi... jie turi dar paaugti... gerokai paaugti. Gali vėl nueiti į „Trumpeldoro" kavinę, plepteleėti su kelneriu, pagerti kavos.

Eidamas į „Trumpeldoro" kavinę pagalvojau apie Haną Levison. Staiga ėmė durti skrandį. Negalėjau atsikratyti minties: Hanai kažkas atsitiko!

Aš apsigręžiau ir patraukiau į „Egged" firmos autobusų stotį.

Man buvo karšta. Chaki spalvos kelnės ir chaki spalvos marškiniai lipo prie kūno. Mano smaila barzda buvo šlapia, akinių stiklai aprasoję, varliškos akys peršėjo, pažastys ir tarp-

kojis buvo išpiltas raudonų dėmių, žinojau tai, nors ir nemačiau. Tačiau man peršėjo!

Taigi, aš, Icikas Finkelšteinas... patraukiau „Egged“ firmos autobusų stoties pusėn. Pasakiau sau: „Icikai Finkelšteinai! Tu nevažinėji per šabą. Tačiau šiandien turi padaryti išimtį, nes Hanai kažkas atsitiko!“

Tada prisiminiau, kad autobusai šiandien nevažinėja... nes mes čia, Bet Davide, esame sudarę su Dievu sutartį, kad joks autobusas netrikdys švento šabo rimties! Tai padaryti gali tiktai privatūs autobusai ir taksi automobiliai! Nes tai privatu!

Atsigręžiau ir patraukiau taksi stovėjimo vietos link. Ji buvo prie Herclio parko.

Futbolo rungtynių dieną rasti laisvą taksi nelengva. Tau turi nusišypsoti laimė. Aš radau taksi. Įsėdau. Pasakiau: Pardes Gideono kibucas, Haifos–Tel Avivo kelias. Visu greičiu.

Ką aš jums sakiau! Hanai kažkas atsitiko! Pardes Gideono kibuce sužinojau štai ką:

– Išprotėjo!

Aš pasakiau:

– Ji visąlaik buvo išprotėjusi.

– Bet ne tiek!

Aš paklausiau:

– Kas jai pasidarė?

– Pakriko nervai. Staiga ėmė klykti. Dieną ir naktį.

– Ir kur ji dabar?

– Išvežta. Į Gugenšteino ligoninę! Tel Avive!

Aš, savaime suprantama, iškart nuvažiavau tenai. Tačiau manęs neįleido. Vienas sanitaras mane maloniai informavo:

– Pas ją dabar negalima!

– Aš esu Icikas Finkelšteinas. Ji mane pažįsta!

– Pas ją dabar negalima, pone Finkelšteinai. Ji guli su tramdomaisiais marškiniais!

Aš paklausiau:

– Su tramdomaisiais marškiniais?

Ir sanitaras atsakė:

– Su tramdomaisiais marškiniais.

Paskui mes ramiai pasišnekėjome, sanitaras ir aš.

Aš pasakiau:

– Karo metu Hana buvo trejus metus pririšta prie suolo.

Sanitaras atsakė:

– Ji tai tik įsivaizdavo. Ji buvo vien paslėpta. Kaip ir kiti.

– Ji trejus metus buvo surišta. O dabar ji žydų šalyje... ir vėl surišta.

– Aš nieko negaliu padaryti, pone Finkelšteinai. Mat ji norėjo skristi!

– Kur skristi?

Sanitaras atsakė:

– Nuo Gugenšteino klinikos stogo ant pupmedžio prie įvažiavimo vartų.

Aš paklausiau:

– Kaip mažas paukštelis?

Ir sanitaras atsakė:

– Taip. Kaip mažas paukštelis!

Mano taksi laukė priešais Gugenšteino kliniką. Pasakiau taksistui:

– Vežkite mane į artimiausią bordelį!

– Buvo taip baisu? – paklausė taksistas.

Aš linktelėjau ir atsakiau:

– Taip. Buvo baisu.

Mes vinguriavome Tel Avivo gatvėmis, šliaužėme į priekį, staiga stabdėme, cypindami stabdžius dulkių debesyse ir saulės šviesoje, sekėme paskui mažus privačius automobilius ir nerūpestingus pėsčiuosius, teikiančius pirmenybę važiuojamajai gatvės daliai. Miestas kepė šabo saulėje, namai ir gatvių grindinys atspindėjo saulės šviesą ir atrodė, kad medžiai šalikelėse prakaituoja. Mes pravažiavome Karaliaus Jurgio gatvę, nusigavome iki Mugrabio aikštės, kiek vėliau pasiekėme Dezingofo gatvę su jos kavinėmis ir mažais išpustytais pudeliais.

Aš negalėjau atsikratyti „to vaizdo". Hana su tramdomaisiais marškiniais. Bandžiau galvoti apie liesas Hanos šlaunis... pajutau pasibjaurėjimą.

– Kad būtų su riebia subine, – pasakiau savo taksistui. – Tokią šiandien noriu barškinti!

– Tada mes važiuojame ne ton pusėn, – tarė mano taksistas. – „Sabos karalienės" viešbutyje kekšės tik lieknos.

– Lieknos?

Mano taksistas linktelėjo:

– Lieknos. Tataigi. Norėjau jums rekomenduoti išdžiūvėlę Ciporą. Aš pats ją kartą tvarkiau. Kai ji pasijudina... barška kaulai.

Aš pasakiau:

– Tokia man netinka. Ar nežinote kito bordelio, kur kekšės tokios, kad yra į ką pažiūrėti?

– Tel Avive tokio nėra, – atsakė mano taksistas, – nebent Jafoje.

Mes nuvažiavome į Jafą. Prie „Abdulos" viešbučio!

– Storoji Fatma jums patiks, – pasakė mano taksistas. – Aš pats ją kartą tvarkiau.

– Šikna riebi?

– Ir dar kokia! – atsakė mano taksistas. – Apvalaina kaip pilnas mėnulis. Švelniai ruda. O kur dar dvi karpos, viena kairėje, kita dešinėje. Šikna kaip reikalas. O jos krūtys ilgos ir prakaituotos. Jei norėsite, galėsite barškinti tarp jų!

Šeštadieniais Tel Avivas atsiduoda saulės šviesa, gėlėmis ir medžiais, dulkėmis, vilomis ir šviesiais namais, gerais ir prastais kvepalais, ką tik išmaudytais pudeliais, kava, plakta grietinėle, įvairių šalių kepiniais, sodos vandeniu, vaisių sultimis, kelnerių prakaitu, pudruotomis kojomis, pudruotomis pažastimis, pudruotomis šlaunimis ir pudruotomis genitalijomis, kapitalizmu ir socializmu, Viduržemio jūra ir druskingu oru. Aišku, ir skutimosi odekolonu, moterų ir vyrų batais ir kai kuo dar. Trumpai tariant: kvapas toks pat kaip Bet Davido, nors Bet Davidas mažesnis.

Jafoje kvapai kitokie. Čia gaivus jūros oras sumišęs su šiukšlių dvoku, atsiduoda nesveikomis katėmis, nususiais šunimis, sutrešusiais namais, keptomis žuvimis, aviena, turkiška kava ir araku, pipirais, riešutais, chalva, prakaituotomis kojomis, sifiliu, musėmis, nešvariais skalbiniais, mažais vaikais, klozetais ir kai kuo dar.

Kai privažiavome prie „Abdulos“ viešbučio, man pasidarė bloga. Aš išlipau ne iškart. Mano varliškos akys užregistravo: siaura gatvelė su aukštais, nukaršusiais, dėmėtais namais, lenktomis vartų arkomis, gatvės viduryje senas šulinys... žmonių ir čia pilna: skarmaluotų vaikų, apsimuturiavusių ir neapsimuturiavusių moterų, vyrų su šviesiais ir tamsiais apdarais. Arabai. Priešais „Abdulos“ viešbutį – ant trotuaro – pusračiu sėdėjo

vyrai, rūkė vandens pypkes ir iš mažų apvalainų puodelių gėrė turkišką kavą. Kai kurių galvas dengė fesai, kitų – siuvinėtos margos kepuraitės. Jie piktai spoksojo į mūsų taksi. Aš užsidegiau cigaretę ir iškišau galvą pro langą.

Padariau giliaprasmišką išvadą: ta pati saulė kaip ir virš Tel Avivo. Tiktai jos teptukas čia piešia kitokiomis spalvomis.

Mano taksistas kosčiodamas pasakė:

– Vakar Jafoje buvo nužudyti du žydai. Ar skaitėte?

Aš atsakiau:

– Taip.

– Ar turite kišenėje revolverį?

Aš atsakiau:

– Ne.

Taksistas išsišiepė:

– Tada aš jums nepatarčiau vienam eiti į „Abdulos" viešbučio vidų.

– Manote, kad man gali kas nors atsitikti? Arba nutikti?

– Galite gauti peilį į nugarą, – atsakė taksistas. – Arba jums perpjaus gerklę. Sunku iš anksto pasakyti, ką padarys.

Taksistas paprašė cigaretės. Aš daviau.

– Tačiau jums nieko neatsitiko... kai buvote pas storąją Fatmą!

– Tai buvo seniai. Tada politinė padėtis buvo kitokia.

Aš iš anksto džiaugiausi storąja Fatma, mintyse jau mačiau jos milžinišką užpakalį ir prakaituotas krūtis... ir savo galą, normalų, pakirdusį, stačią ir virpantį... jau buvau sau pasakęs: „Icikai Finkelšteinai. Tu seniai neturėjai moters. Šiandien šabas. O per šabą žydui nevalia važinėti automobiliu! Tu važinėji juo tik būtinais atvejais. Ir šis užvažiavimas į Jafą buvo būtinas, nes barš-

kinimasis neatidėliotinas reikalas! – Tačiau paskui tariau sau: – Icikai Finkelšteinai. Geriau gyvas ant išdžiūvėlės Ciporos žydų bordelyje Tel Avive... negu su peiliu nugaroje arba perpjauta gerkle ant storosios Fatmos arabų bordelyje Jafoje!“

Ir pasakiau savo taksistui:

– Grįžtam į Tel Avivą.

Mes nuvažiavome atgal į Tel Avivą. Sustojome priešais „Sabos karalienės“ viešbutį. Aš išlipau, nuėjau į vidų, pamačiau damas, tarp jų išdžiūvėlę Ciporą, nusprendžiau, kad jos per liesos, apsisukau ir grįžau pas savo taksistą:

– Negalėjau ryžtis. Atgal į Jafą.

Aš drąsinau save. Kalbėjau: „Icikai Finkelšteinai. Pavojus labai perdėtas. Jie tikrai neįsmeigs tau į nugarą peilio! Ir neperpjaus gerklės!“ – Tačiau kai atvažiavome į Jafą ir sustojome priešais „Abdulos“ viešbutį, širdis man vėl nukrito į kulnis.

Mes dar ilgai taip davėmės – tarp „Abdulos“ ir „Sabos karalienės“ viešbučio, – kol aš pavargau ir nusprendžiau važiuoti namo.

12.

Nusipirkau hebrajų kalbos vadovėlį. Sparčiai darau pažangą. Taip pat mokausi anglų, vokiečių kalbai giminingos kalbos.

Žaidimai jaudinantys žaidimai. Aną savaitę skaičiavau medžius. Suskaičiavau visus Trečiosios Šventyklos, taip pat Žabotinskio, Šolom Aleichemo, Rupinskio, Anskio, Pereco gatvių medžius. Norėjau skaičiuoti ir Karaliaus Dovydo gatvės ir gretimų gatvių, Herclio parko medžius ir datulių palmes pajūryje. Netgi ruošiausi eiti į Šešių Milijonų mišką. Tačiau nenuėjau.

Tai pavojingas žaidimas. Aš nemėgstu skaičiuoti. Jūs tai žinote. Ir tada neskaičiavau. Paklausiau savęs: „Kodėl tu skaičiuoji, jei to nemėgsti?“

Atsakiau sau: „Jie bus Paskutinis Teismas... ir tu galėsi išsirinkti bausmę... tada pasakyk Dievui: „Tebus bet kokia bausmė... tiktai kad nereikėtų skaičiuoti medelių. Arba sielikių, nes man tai sukelia niežulį!“

Tik prašom nemanyti, kad aš, masinis žudikas Maksas Šulcas arba Icikas Finkelšteinas... nesvarstau ir praktiškų dalykų... kai vaikštinėju. Neseniai, pavyzdžiui, svarsčiau, kur man reikėtų atidaryti savo būsimą kirpyklą ar saloną. Jūs juk mane suprantate!? Aš nenoriu amžinai dirbti kitiems! Vieną gražią dieną tapsiu savarankiškas!

Aš apžiūrėjau visas Bet Davido gatves, kurios galėtų tikti tokiam reikalui. Kirpykla turi būti tik ties kampu, nes „Pasaulio valdovas“, mano tėvo salonas, taip pat stovėjo ties kampu; ties teisingu kampu! Pasakiau sau: „Icikai Finkelšteinai! Pirma geriau susipažink su šalimi ir jos žmonėmis. Išmok jos kalbą. Truputį pašniukštinėk. Būk akylas ir ausylas. Padėk savo argumentus ant svarstyklių. Atsargiai pasverk. Skaityk laikraščius. Dar palauk. Anglai netrukus išeis. Tada kils karas. Ir jei tau reikės eiti į karą... tai bus ne į naudą naujajai kirpyklai.“

Niekas manęs neįtarinėja. Kai kalbu jidiš, būnu galicijietis, tiesa, toks, kurio jidiš šlubuoja, nes aš niekad negyvenau Galicijoje. Ir tai suprantama. Nesu tikras galicijietis. Žmonės mane tik juokais taip vadina. Kai kalbu vokiškai, būnu Vokietijos žydas. O jei įpinu kokį Juodojo Korpuso žodį, būnu kacetnikas. Man kai kas iš tų laikų prilipę. Ir taškas! Kodėl ne? Kuo aš čia kaltas? Savo noru aš tenai nebuvau.

Šmuelio Šmulevičiaus salone viskas po senovei. Politinės kalbos irgi tos pačios. Mano naujasis nuolatinis klientas tekstilės fabrikantas Danielis Rozenbergas – sakoma: būsimasis burmistras! – kasryt manęs klausia to paties:

– Pone Finkelšteinai! Kaip jūs vertinate politinę padėtį?

Ir aš jam visada vienodai atsakau:

– O ką apie ją manote jūs, pone burmistre?

Jis paprastai sako:

– Aš dar ne burmistras.

Ir tada aš, savaime suprantama, tariu:

– Tačiau netrukus būsite, pone burmistre. Galiu kirsti lažybų!

Politinė padėtis rimta. Pasakyčiau, labai rimta. Sustiprėjo teroras. Andai žydų teroristai nuskandino du anglų laivus. Nužudė anglų generolą. Molotovo kokteiliais sudegino devynis tankus. Užpuolė prekinį traukinį, anglų ginklų sandėlį...

Vakar drebėjo Bet Davido namai. Įvyko galingas sprogimas. Aš iškritau iš lovos. Tada išėjau į gatvę. Daug nepamačiau. Visur liepsnos. Dangus raudonas.

Tiktai šiandien sužinojau, kas atsitiko. Pasirodo, veikė Jankelis Švarcas ir jo žmonės.

Smogiamasis būrys A... užpuolė Bet Davido kalėjimą. Susprogdino pastatą. Išlaisvino visus anglų suimtus teroristus. Akcijos metu pabėgo ir kiti nusikaltėliai. To nebuvo galima išvengti. Smogiamasis būrys B... valė gatves. Vedė iš rikiuotės ties gatvių kampais stovinčius anglų tankus. Šaudė gatvėse patruliuojančius anglus. Su šūkiu... čia žydų miestas!

Smogiamasis būrys C užpuolė policijos nuovadą ties Šolom Aleichemo ir Pinsko gatvių kampu. 25 žuvusieji.

Bet Davide nepaprastoji padėtis.

Tačiau tai dar niekis. Ar skaitėte laikraštį? Čia kasdien išsilaipina vis nauji anglų daliniai. Mirk iš juoko! Anglija bankrutuos. Toks partizaninis karas ne jos kišenei! Jie čia neišsilaikys. Anglai išeis. Ir labai greitai! Galiu su jumis iš bet ko lažintis. Ir kas liks tada? Niekieno žemė Palestina. Ir dvi priešiškos gyventojų grupės: žydai ir arabai. Lažinamės? Čia tuojau bus karas!

Taip, po velnių. Politinė padėtis rimta. Mums, aišku, reikia manyti, kad arabai nesnaus. Jie jau dabar galanda savo peilius ir užtaisinėja šautuvus. Kol kas tik miklindamiesi. Tik tiek.

Ar skaitėte laikraštį? Tenai juodu ant balto parašyta: „Žydai Jafoje bus išskersti!“ Laimė, kad aš nėjau pas storąją Fatmą!

Taip. Laikraštyje parašyta. Antraštės: „Jeruzalės kalnuose arabai iš pasalų apšaudė žydų autobusą!" „Sudeginta sinagoga!" „Arabai užpuolė Jozefo ben Natano kibucą". Tie kiaulės padeginėja mūsų laukus. Naikina bananų plantacijas. Tai buvo vakar. O aną savaitę? Ar skaitėte tą istoriją, kai užpuolė tris žydų kaimus? Į mūsų kaimus... be niekur nieko įsiveržė kelios ginkluotos arabų gaujos, pagrobė dvi moteris, padeginėjo namus, plėšikavo...

Ramiai, be baimės. Kai tiktai anglai išeis, mes atsiskaitysime. Jie gaus per kepurę. Ir aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, arba atvirkščiai, nebūsiu vien tiktai žiūrovas. Aš prisidėsiu kiek išgalėdamas. Galite tuo neabejoti.

Trys nepaprastosios padėties dienos! Jos baigėsi! Anglai, matyt, nori derėtis su Jankeliu Švarcu. Gal? Į Bet Davidą atvyko nauji anglų daliniai.

Ar aš žinau, kur slepiasi Jankelis Švarcas? Nenutuokiu. Netgi Šmuelis Šmulevičius to nežino. O jis juk žinomas kirpėjas!

Niekas nežino, kur slepiasi Jankelis Švarcas! Net kaip jis atrodo. Aš įsivaizduoju, kad jis milžinas. Žydų milžinas! Galbūt panašus į legendinį Samsoną?

13.

Du mano kolegos yra Vokietijos žydai. Zigis Veinrauchas ir Maksas Veidenfeldas. Aš pats, aš... Maksas Šulcas... Maksą Veidenfeldą laikau geru žydu. Nežinau, ar jis pamaldus. Tačiau kad sionistas... tai tikrai. Pasakyčiau: idealistas! Aktyvus „hagana“, legalios nelegalios žydų pogrindžio armijos, narys. Ir kibuce gyveno, ir sodino pirmuosius medžius Negeve.

Tačiau kitas... Zigis Veinrauchas, tas tai tautos priešas. Šaiposi iš sionizmo – mes tai vadinome „ardomąja veikla“, – įžeidinėja mūsų vadus – mes tai vadinome „fiurerio įžeidinėjimu“, – vis kalba apie pralaimėjimą – mes tai vadinome „priešo propagandos skleidimu ir defetizmu“, – o baisiausia tai... kad Zigis Veinrauchas myli Vokietiją.

Ar galite tai suprasti? Žydas, mylintis Vokietiją! Nepaisydamas šešių milijonų! Jis ne geresnis už mano šefienę... tą, su Geležiniu Kryžiumi... ponią Šmulevič... su Geležiniu Kryžiumi, slepiamu tarp suvytusių krūtų.

Jie abu pučia į vieną dūdą. Tai aišku. Ir visai atvirai kalba apie gražųjį Reiną ir Mozelį, apie alų ir marinuotos jautienos kepsnį, kukulius ir baltas dešreles. Abiem čia nepatinka.

Aš neseniai pasakiau Zigiui Veinrauchui:

– Jeigu jums čia nepatinka, pone Veinrauchai... tai kodėl negrįžtate į Vokietiją?

Jis atsakė:

– Aš palauksiu, kol Vokietija atsigaus.

Ponia Šmulevič taip pat prikišo savo trigrašį, pasakė:

– Aha. Aš irgi.

Ir mano šefas, Šmuelis Šmulevičius, paklausė:

– Nejau tu nori grįžti?

Ir ponia Šmulevič atsakė:

– Aišku, kad noriu.

– Aš tai ne! O ką darysim su salonu?

– Mes jį... parduosim!

O Zigis Veinrauchas tik išsišiepė, nieko nepasakė, tik išsišiepė. Ir tada aš kaip reikia įsiutau.

Tokių dalykų aš nesuprantu! Šitokia idealizmo stoka! Tiesiai jiems tai ir išrėžiau. Visai pamiršau, kad man reikėtų valdyti liežuvį... dėl darbo! Tačiau ponia Šmulevič nieko neatsakė. Tik pašaipiai nusijuokė.

Mes ginčijamės visą dieną. Aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, laikausi požiūrio, kad mūsų tėvynė yra Palestina, o du Vokietijos žydai Zigis Veinrauchas ir ponia Šmulevič tvirtina... kad jų tėvynė Vokietija.

Kirpėjas turi užimti savo klientus. Aš tauškiu beveik neužsičiaupdamas. Apie istoriją, mūsų istoriją, žydų istoriją. Kartoju, ką andai apie mūsų istoriją sakiau Amerikos žydui Džekui Perlmanui, kalbu garsiai ir aiškiai, kad suprastų visi esantys salone... ir ponia Šmulevič su Zigiu Veinrauchu.

Aš taip savo temas perskirstęs: sekmadienį – nes čia sekmadieniais dirbama – kalbu apie Izraelio vaikų išėjimą iš Egipto. Pirmadienį – apie Kanaano šalies užkariavimą. Antradie-

nį – apie karalystės padalinimą. Trečiadienį – apie makabiejų sukilimą. Ketvirtadienį – apie Masados tvirtovės didvyrius. Ir penktadienį – apie Bar Kochbos sukilimą.

Šią savaitę pakeičiau programą... kad dar labiau įsiutinčiau Zigį Veinrauchą ir ponią Šmulevič. Ponios Šmulevič daugiau nebijau. Kadangi... tai garbės reikalas.

Sekmadienį kalbėjau apie žydų tremtį, trumpai. Pirmadienį apie persilaužimą: žmogus parašo knygą... įkvėptas Dreifuso bylos... tas žmogus Teodoras Herclis, o jo knyga: „Žydų valstybė“! Gimsta idėja... arba negimsta... tik pasikeičia, atgyja... Ahasveras įšoka į jaunystės šaltinį... kibirkštis uždega liepsną... žygis prasideda.

Antradienį kalbėjau apie pirmąsias žydų gyvenvietes Palestinoje, paminėjau Pirmąjį pasaulinį karą ir Žydų legioną, kuris kartu su anglais kovojo prieš turkus, ir turkai pagaliau parodė kulnis. Kalbėjau apie Balfūro deklaraciją ir anglų pažadą leisti žydams įsikurti Palestinoje.

Trečiadienį kalbėjau apie masines žudynes, pasakiau:

– Ahasvero vaikai! – paklausiau: – Kodėl jie anksčiau neatėjo? Ko laukė?

Ketvirtadienį kalbėjau apie dabartį. O šiandien... paskutinę savaitės dieną... apie ateitį.

14.

Iki pietų buvau ramus. Kaupiau jėgas. Leidau išsikalbėti savo kolegoms. Mat jie plepiai.

Po pietų mano kolegos pavargo. O aš to ir laukiau!

Ilgai ir išsamiai kalbėjau apie anglų išėjimą. Pasakodamas apie tai pranašavau visas smulkmenas ir etapus, nukirpau kelis klientus, be laiptų, kaip pridera. Vėliau skutau daug klientų ir kalbėjau apie žydų valstybės kūrimą ir karus su arabais, karus, kurie mūsų laukia. Skutau gerai, niekam neįpjaudamas ir nepalikdamas šerių, kaip pridera.

Kuo daugiau kalbėjau, tuo labiau jaudinausi. Mano suminkštėjusių smegenų kertėje daužėsi plaktukai. Mano varliškas akis buvo aptraukusi migla. Aš darsyk tvarkingai nukirpau vieną klientą, o kirpdamas kitą jau neišvengiau klaidų, įsikarščiavau, man ėmė rodytis vizijos, kalbėjau apie milijonus mažų vaikų, apie atomines bombas, apie ekspansiją, apie mažulytę Kiniją, apie pasaulio užvaldymą! Man ėmė peršėti sėdynė, pritvinko galas, aš nusiėmiau akinius, pažiūrėjau į veidrodį, pamačiau dvi milžiniškas varlės akis, pamačiau plaukų sruogą ir ūsus, ėmiau kalbėti garsiau, svaigau nuo savo paties balso... ir jis... skambėjo panašiai... arba lygiai taip... kaip balsas ant Alyvų kalno kitapus altoriaus. Kai baigiau savo kalbą, viskas salone drebėjo, viskas,

kas nebuvo prikalta ir prikniedyta. Nušveisti veidrodžiai metė į patalpą saulės zuikučius. Aš nežinojau, ar klientai, personalas, Šmuelis Šmulevičius ir jo žmona suprato paskutinę mano galingos kalbos dalį, bet buvau tikras, kad mano balsas neprarado hipnotizuojančios galios. Mat, kai nutilau, salone sekundę buvo tylu, taip tylu, kaip tada ant Alyvų kalno po anos galingos kalbos. O paskui klientai pašoko iš krėslų, nekreipdami dėmesio į žirkles ir šukas, skutimo ir retinimo mašinėles, teptukus ir muilą, ėmė kaip pamišę šaukti:

– Amen! Amen! Amen!

Ir personalas šaukė: „Amen!“ – Kaip ir Šmuelis Šmulevičius su žmona.

Man nusišikt, ar jūs patikėsite tuo, ar ne. Jūsų valia. Man rūpi tiktai pasakoti toliau. Ir daugiau niekas.

Tokie dalykai nelieka paslaptyje. Pagaliau mes... Šmuelio Šmulevičiaus salonas... esame vienintelė Bet Davido kirpykla. Čionai eina kiekvienas, visų visuomenės klasių atstovai, trumpai tariant, – tauta.

Po mano kalbos žmonės dabar stovi eilėse. Vyrai, kurie kirposi tiktai kartą per mėnesį, dabar ateina dažniau. Kai kurie skutasi dukart per dieną arba ateina kokia nors kita dingsčia, pavyzdžiui, apšvitinti kvarcu galvos! Arba pasidaryti masažo! Arba truputį paretinti plaukų! Arba pasigydyti nuo pleiskanų! Arba skubiai pasidaryti manikiūro!

Biznis eina kaip iš pypkės. Ponia Šmulevič sugeba tai įvertinti. Ji net nemano manęs atleisti.

Šmuelis Šmulevičius neseniai man pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Ar jūs ką noras pastebėjote?

Aš paklausiau:

– Ką?

– Jankelio Švarco žmones... teroristus!

– Kodėl aš turėjau juos pastebėti?

– Na jie čia suka aplink... apie mano saloną. Žiūri pro langus. Spokso į Iciką Finkelšteiną.

– Pasiutimas, pone Šmulevičiau.

Šmuelis Šmulevičius rimtai į mane pasižiūrėjo. Labai rimtai. Pasakė:

– Aš savo skrandžiu jaučiu, kad tai Jankelio Švarco žmonės. Ir net manau, jog pats Jankelis Švarcas neseniai buvo čia pasižiūrėti į jus.

– Ar jūs tikrai taip manote? Ar... pažįstate Jankelį Švarcą? Pasakykite tiesiai! Ar žinote, kas jis ir kaip atrodo?

– Ne, pone Finkelšteinai. Tiktai negaliu atsikratyti jausmo, kad Jankelis Švarcas buvo mūsų kirpykloje... pardon, salone.

Vieną vakarą... kai ėjau iš „Trumpeldoro" kavinės namo... man pastojo kelią du vyrai.

Gatvės čia prastai apšviestos, nors pats miestas šiuolaikiškas. Mano akinių stiklai buvo aprasoję. Aš nesupratau, kas čia darosi. Tik pastebėjau: chaki spalvos uniformos, rudai įdegę veidai, miegūsti namai, pro jų langus krinta prislopinta šviesa... pastebėjau ir įėjimo į Herclio parką žibintus, pagalvojau: kodėl tu pro čia ėjai?.. Pastebėjau anglų tanką, kuris važiavo į priešingą pusę, tada mane, masinį žudiką Maksą Šulcą, nutempė nuo šaligatvio, įgrūdo į taksi... ant priekinės sėdynės. Vyrai, sėdėję už nugaros, nutvėrė mane, užrišo akis, įkišo į burną nosinę. Viskas, pagalvojau. Jie tave pagavo.

Kai važiavome, ėmiau blaiviau mąstyti. Kas tai galėtų būti? Palestinos slaptosios žydų tarnybos agentai? Ar Jankelio Švarco

žmonės? Ko jiems reikia? Ko jiems reikia iš manęs? Jie ką nors žino? Ar nieko nežino?

Taksi važiavo lėtai. Matyt, kad nekristų į akis. Kodėl buvau pasodintas ant priekinės sėdynės? Kine būna kitaip. Tenai suimtasis visada sėdi ant užpakalinės sėdynės... įspraustas tarp savo sargybinių! Ką, po velnių, jie ketina daryti? Gal ruošiasi mane nugalabyti iš užnugario? Taip kaip „jis“... nugalabino Iciką Finkelšteiną.

Aš sėdžiu kaip mietą prarijęs. Nesimuistau. Tačiau esu atidus. Sakau sau: „Aha. Dabar mes apvažiavome aplink Herclio parką. Jie manęs nesuklaidins. O dabar... pasukome į pietus! Statybvietės! Aha! Kelias čia nelygus. Nebe normali gatvė. Statybvietės! Ar tenai štabas?“

Išstūmė mane iš taksi. Nelygi žemė. Naktis atsiduoda mėnesiena, drėgme, cementu, skiediniu, plytomis, pastoliais, žvyru, smėliu... negimusiais vaikais. Kažkur buvo laiptai. Tenai jie mane nuvedė... laiptais žemyn. Čia atsidavė rūsiu.

Jie atrišo man akis ir ištraukė iš burnos nosinę. Aš vėl galėjau kalbėti. Ir matyti. Tačiau nieko nesakiau. Tiktai apsidairiau: rūsys, kaip aš ir maniau.

Apšvietimas ir čia prastas. Tačiau kitoks. Ilga virvė. Ne. Ne kartuvių. Tiktai virvė, pritaisyta prie žemų rūsio lubų, su keliais kišeniniais žibintuvėliais. Šviesa ryški. Taip. Tačiau ne elektros. Čia juk statybvietė. Kaip aš ir maniau.

Varliškos akys... matė platų rašomąjį stalą. Ir vyrą... už jo. Matė kitus žmones priešais rašomąjį stalą. Jie ten sėdėjo pusračiu kaip arabai Jafoje priešais storosios Fatmos bordelį. Tačiau buvo ne arabai. Kai kurie apsirengę chaki spalvos uniformomis. Kiti ne. Du buvo pliki. Kiti ne. Mačiau ir moterį. Su šviesia

kartūnine suknele. Grandinėlė ant kaklo, tačiau ne su Geležiniu Kryžiumi, o su Dovydo žvaigžde.

Kažkas pakišo man po subine kėdę.

Jankelio Švarco štabas! Jankelis Švarcas atrodo kitaip, negu aš įsivaizdavau. Visiškai kitaip: vandenės pažeista galva su raginiais akiniais... kairė akis trumparegė, tamsi, geto akis; dešinė akis toliaregė, šviesi, laisvės akis... viena žiūri vienaip, kita kitaip... praeitis ir ateitis už tų pačių akinių... o kur dabartis?

Jo kūno negaliu apibūdinti, nes mačiau tiktai galvą... ir akis. O lenktis nenorėjau. Lenktis yra pavojinga.

Jis sėdėjo už rašomojo stalo. Vyras už rašomojo stalo buvo Jankelis Švarcas.

Jo balsas buvo truputį prikimęs. Aišku, dėl to, kad gerklėje dar įstrigęs praeities gumulas, kurį reikia išspjauti.

Jis man pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Neseniai jūs skelbėte, kad žydai valdys pasaulį!

Aš atsakiau:

– Pranašavau, kad taip bus!

Jankelis Švarcas šyptelėjo. Jis žvelgė tiesiai į mano varliškas akis. Viena praeities akimi ir kita ateities. Jo žvilgsnius jutau kaip smūgius, nors tai buvo vienas vienintelis žvilgsnis.

Jankelis Švarcas pasakė:

– Mes to net nesiekiame, pone Finkelšteinai.

Aš paklausiau:

– Ko?

– Valdyti pasaulį, – atsakė Jankelis Švarcas.

– Ko gi jūs siekiate, pone Švarcai.

– Užvožti per kepurę anglams!

– O dar?

– Įkurti žydų valstybę.

– Kur, pone Švarcai.

– Čia, pone Finkelšteinai, istorinės tėvynės ribose.

– O paskui, pone Švarcai?

– Daugiau nieko, pone Finkelšteinai. Tada ramiai čia gyvensime.

– O kaip bus su vartais, pone Švarcai?

– Jie liks atviri, – atsakė ponas Švarcas.

– Milijonams?

– Tiems... kurie norės čionai atvykti, – atsakė ponas Švarcas.

Jankelis Švarcas nusivalė akinius, trumpam juos nusiėmė ir vėl užsidėjo.

Aš paklausiau:

– O arabai?

– Aš to dar nežinau, – atsakė Jankelis Švarcas vis dar šypsodamasis, bet, kaip man pasirodė, jau truputį susijaudinęs.

– Herclio parke mes nudažėme suolus mėlynai ir baltai, – pasakė Jankelis Švarcas. – ir pastatėme skydą su užrašu arabų kalba: „Sėdėkite ant žydų suolų!“ Kai ateis metas, visi suolai istorinės tėvynės ribose bus nudažyti mėlynai ir baltai. Ir mes visur pastatysime tokius skydus. Tai kilniaširdiškas pasiūlymas, pone Finkelšteinai!

– Taip, – pritariau aš. – Teisybė. O jeigu jie nenorės? Ką mes tada darysime?

– Aš dar nežinau, – atsakė Jankelis Švarcas.

– Problema?

– Taip, – atsakė Jankelis Švarcas. – Didelė problema.

Aš tariau:

– Tai šitaipos.

Ir Jankelis Švarcas atsakė:

– Aha. Šitaipos.

Tarp pusračiu sėdinčių žmonių pamačiau Motkę, savo mokinį. Pirma nebuvau jo pastebėjęs. Oho! Ir tas! Teroristas!

– Jūsų kalbos apie žydų istoriją mėgėjiškos, – pasakė Jankelis Švarcas. – Tačiau jūs sakote jas entuziastingai, pone Finkelšteinai. Ir tai mums krito į akį.

Pamačiau, kad Motkė išsišiepė. Mirktelėjo man. Koks įžūlumas! Mokinys.

– Jūs buvote konclageryje, pone Finkelšteinai?

– Taip.

– Ir pietų Rusijoje?

– Taip. Prieš tai. 1941 metais.

– Mes tai žinome! Savo salone – tai yra pono Šmulevičiaus salone – jūs apie tai užsiminėte. Apie savo veiklą pietų Rusijoje. Per pokalbį. Tai pabrėždamas. Ar tai tiesa?

– Gali būti. Aš neprisimenu visko, ką pasakau, ypač kai dirbu. Tada tik šneki ir šneki.

– Taigi tai tiesa? Jūs ten buvote? Pietų Rusijoje?

– Taip. Aš ten buvau.

– Ir ką jūs ten darėte? Iš tiesų darėte?

– Šaudžiau.

– Tai vis dėlto?

– Aišku, kad šaudžiau.

Jankelis Švarcas linktelėjo.

– Motkė mums apie tai pasakojo. Čia teisybė?

– Taip. Teisybė.

– Ir kiek jūs nušovėte, pone Finkelšteinai?

– Aš neskaičiavau. Aš jų neskaičiavau.

– Ir kokiais ginklais jūs šaudėte, pone Finkelšteinai? Rusų gamybos?

– Ne. Vokiečių.

– Gerai, – tarė Jankelis Švarcas. – Puiku.

Man kaktą išpylė šaltas prakaitas. Ar galite tai įsivaizduoti? Tačiau aš mąsčiau... Dar sugebėjau mąstyti.

Matyt, Jankelis Švarcas mane laiko buvusiu partizanu, kovojusiu su vokiškais trofėjiniais ginklais... teisingoje pusėje... o ne priešo.

– Ar dar moki šaudyti, chaverai Icikai?

Pastebėjote? Pasikeitusį toną? Kitą kreipinį: chaverai Icikai?

Aš atsakiau:

– Dar moku, chaverai Jankeli.

– Gerai, – tarė chaveras Jankelis. – Tai gerai.

15.

Aš negaliu visko apsakyti, kas dar vyko rūsyje, pasitenkinsiu vien tiktai trumpomis pastabomis.

Po pokalbio su Jankeliu Švarcu buvo patiekta kavos. Malonus pokalbis. Masinis žudikas Maksas Šulcas paspaudė daug rankų, buvo visiems pristatytas, tiktai Motkei ne, nes jį jau pažinojo.

Po kavos buvome pavaišinti degtine. O paskui ant iešmo kepta mėsa. Tada vėl kava. Visi rūkė kaip pasiutę. Mat tenai nerūkančių nėra. Arba vegetarų. Jie visi normalūs. Arba man taip pasirodė.

Ar aš įstojau? Jums tai rūpi? Ar tapau blogos šlovės Švarco teroristų grupės nariu?

Aš to nesprendžiu. Kas tampa nariu, sprendžia Jankelis Švarcas. Jis priima sprendimus. Daugiau niekas.

Aišku, kad taip. Aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas... nuo šiol esu narys.

Paskui apie Jankelį Švarcą kelias savaites nieko negirdėjau. Jis priminė save tiktai mano vestuvių naktį!

Ką aš pasakiau? Mano vestuvių naktį? Aš užbėgau į priekį. Tačiau to nenoriu. Taigi leiskite viską papasakoti iš eilės.

O buvo taip:

Rugpjūčio pabaigoje abi manikiūrininkės Rita ir Irma buvo be įspėjimo atleistos. Priežastis – arogancija.

Ponia Šmulevič pasakė:

– Aš galiu sau leisti būti arogantiška! Nes aš sėdžiu kasoje. Tačiau jeigu koks ponas patiki damai ranką, o ypač pirštų nagus... kurie, žinia, pasako, ką žmogus daro ar ko nedaro... tai su juo reikia elgtis švelniai, nes tuomet jis būna jautrus.

Tai taip. Šitaipos. Ir vieną dieną kilo skandalas. Žodis po žodžio... kaip sakoma.

Vaikystėje kartą buvau cirke. Ir mačiau ten storiausią pasaulyje moterį. Jos vardas buvo Johana. Tada smarkiai įsimylėjau, nes ji buvo storesnė už mano motiną. Tačiau tai seni laikai.

Naujoji manikiūrininkė vardu Mirjam, arba Mira. Ir ji dar storesnė negu mano motina. Ir storesnė už Johaną, storiausią pasaulyje moterį. Ir jeigu aš neklystu, storesnė už Fatmą iš „Abdulos" bordelio, nors aš tos Fatmos nemačiau.

Mes čia kelias dienas buvome be manikiūro. Ir ponia Šmulevič nervinosi. Ir pats Šmuelis Šmulevičius. Jie ėmė pyktis.

Ponia Šmulevič pasakė:

– Teisybė. Dvi manikiūrininkės gera reklama pirmos klasės salonui. Tačiau dviejų mums iš tiesų niekada nereikėjo. Užtenka vienos... su sąlyga... kad būtų maloni ir dėmesinga klientams!

– Gerai sakai, – tarė Šmuelis Šmulevičius. – Tačiau iš kur ją paimti? Bet Davide tokios nėra. Aš padaviau skelbimą į vietinį laikraštį. Ir niekas neatsiliepė.

– Teisybė, – atsakė ponia Šmulevič. – Niekas neatsiliepė.

– Aš paskambinsiu į „histadrutą", – pasakė Šmuelis Šmulevičius. – Į Tel Avivo „histadrutą".

– Ką tu ten tauški? Kas tas „histadrutas“?

– Pats metas išmokti hebrajiškai. Tai profsąjunga.

– Su ja aš nenoriu turėti nieko bendra.

– Tada į Mankelevičiaus agentūrą!

– Su ja tuo labiau. Jie mums atsiuntė Ritą ir Irmą.

Taip tad buvo. Jie negalėjo sutarti. Ponia Šmulevič šįkart buvo ir prieš skelbimą nevietiniame laikraštyje... tai buvo priešpaskutinė išeitis. Ir tada liko tik paskutinė: Mira!

Mira? Šmuelio Šmulevičiaus dukterėčia iš Degania D. kibuco. Netoli nuo čia.

Tą patį vakarą, po didžiojo sprendimo dėl Miros... Šmuelis Šmulevičius mane pasikvietė vakarienės.

Mes jaukiai pasikalbėjome.

– Ji kartą jau dirbo, – pasakė Šmuelis Šmulevičius, – pavasarį... ir gerai dirbo. Bet paskui išvažiavo. Į kibucą.

– O kodėl, pone Šmulevičiau?

– Kad tenai gauna daugiau valgyti.

– Ji tokia valgi?

– Taip, – atsakė Šmuelis Šmulevičius. – Ji labai daug valgo.

Tą vakarą pas Šmuelį Šmulevičių aš daug sužinojau apie Mirą. Nors ir ne viską.

Mira kilusi iš mažo Ukrainos miestelio Vapniarkos prie Podolsko. 1941 metais kartu su visais kitais miestelio žydais buvo sušaudyta kapinėse. Kokiose kapinėse? Žydų kapinėse!

Ne. Ji nemirusi!

– Ji gyva ir sveika, – pasakė Šmuelis Šmulevičius. – Tiktai nebylė. Dėl šoko...

Taigi: nebylė!

Pasakojimo tęsinys: Mirjam, arba Mira, išsikapstė iš masinio kapo.

Pastaba: esesininkai, matyt, šaudė nesitaikydami.

Pasakojimo tęsinys: Mira išsiropštė ne viena. Su dar viena moterimi. Sena moterimi.

Ir ta sena moteris, kuri dabar yra Palestinoje ir pažįsta Šmuelį Šmulevičių, jam, Šmueliui Šmulevičiui, štai ką papasakojo:

Mes nenorėjome likti netoli kapų. Ir nuėjome sau. Bet kur. Ėjome pėsčios. Mira buvo kurčia ir nekalbėjo. Tačiau ėjo gerai. Geriau už mane. Nes aš buvau sena. O Mira jauna.

Ir vieną dieną mus pagavo. Kažkur. Ir nuvežė. Kažkur. Tenai buvo koncentracijos stovykla. Ir mes tenai likome. Ir mūsų tenai nesušaudė. Ir nenunuodijo dujomis. Tenai tiktai nebuvo ko valgyti. Arba beveik nebuvo.

Ir kai mes 1945 metais iš ten išėjome, Mira buvo liesa kaip šakalys: griaučiai su akimis... akimis, kurios kartais juda.

Ir Mira pradėjo valgyti. Valgė nuo ryto iki vakaro. Net miegodama kramtė.

Rijimo mašina. Nebyli. Nebyli rijimo mašina!

Paklausiau Šmuelį Šmulevičių:

– O kaip jūs atsiviliosite ją iš kibuco... atgal į savo saloną?

Ir atsakė man Šmuelis Šmulevičius:

– Duosiu pažadą, pone Finkelšteinai. Pasakysiu jai: „Mira, vaikeli. Tu, aišku, vėl gyvensi pas mus. Mes būsime tau geri. O dėl valgymo, tai pas mus dabar bus pyrago. Galėsi valgyti kiek norėsi."

Kai Mira... kiek pavėluotai pasirodė darbo vietoje, iš laimės man iškrito iš rankos skustuvas. Aš to dar nebuvau matęs.

Šmuelis Šmulevičius sakė teisybę: rijimo mašina. Dideliausia. Nebyli. Pasmerkta tylėti burna. Riebus užpakalis, atsikeršijęs už bado metus.

Mira padavė mums visiems ranką. Kokių dvidešimt aštuonerių, pamaniau. Arba trisdešimties. Ne daugiau. Dailus veidas su mažomis duobutėmis. Tačiau akys... Kaip žuvis, pagalvojau. Negyva žuvis, judinanti akis.

Daugiau negalvojau apie Jankelį Švarcą. Dabar galvojau tik apie Mirą. Dienomis kirpykloje... pardon, salone... man būdavo sunku susikaupti. Turiu galvoje savo svarbų ir atsakingą darbą. Per pietus sunkiai nugurgdavau maistą, beveik nežinojau, ką valgau. Anksti rytą per pusryčius, aišku, tas pats. Vakare irgi. Mat aš valgau triskart per dieną.

Valgis buvo nebeskanus. Nebekvepėjo. Buvo bekvapis.

Naktimis gulėdavau būdraudamas, galvodamas apie Mirą, raičiodamasis nuo šono ant šono tuščioje lovoje... nes staiga ji pasidarė tuščia... Kalbėjau sau: „Tokios tokelės. Dabar tu žinai, kas tai yra – tuščia lova!“

Nuo tada, kai Mira įžengė į mano gyvenimą su visais savo taukais ir nebyliais riksmais... aš dieną ir naktį onanizuojuosi. Vos bepastoviu ant kojų. Dienomis darau tai Šmuelio Šmulevičiaus tualete, naktimis tuščioje lovoje.

Matote, Mira man įkūnija tai, ką aš manau žinąs, bet ne visai suprantu. Kai galvoju apie ją, man užeina noras badyti, daužyti, ėsti, ryti, ir aš netenku sėklos... o kai netenku sėklos, noriu viską išspjauti, sulopyti, glostyti, raminti... ir nepaleisti, tarsi reikėtų saugoti, kad vėl galėčiau ryti.

Matote... aš pasidariau kitas... ir vis dėlto, kai galvoju apie Mirą... norėčiau viską... patirti kitoniškai... vakarykštę dieną...

tik kitaip, suprantate... patirti su Mira... tik taip!.. patirti save, koks buvau ir nebesu ar esu, nors ir kitoks. Ar galite tai suprasti? Ir šią dieną norėčiau su ja patirti. Ir rytdieną!

Ar žinote, kas yra meilė? Aš gerai nežinau. Tačiau manau, kad tai, ką aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, jaučiu Mirai... manding, turėtų būti... aš tik taip manau... meilė!

Ar aš tenai buvau? Vapniarkoje prie Podolsko? Ten... kur buvo sušaudyti visi žydai... išskyrus... vieną seną moterį ir vieną jauną... nors jos irgi buvo sušaudytos... tik ne kaip pridera?

Aš nežinau. Aš mačiau daug miškų ir daug kapinių, Lenkijoje ir Ukrainoje. Mes ir tenai buvome... turiu galvoje... tas vietas, kur gyveno Mira. Tačiau įsiminiau tik didelių miestų pavadinimus, Vapniarka prie Podolsko buvo nesvarbi... mažas užkampis. Aš jau nebežinau. Gal ir buvau ten. O gal ir ne. Mes juk ilgai neužtrukdavome. Kelias valandas ar dieną... atlikdavome savo darbą... įvykdydavome pareigą, pabūdavome kiek ir traukdavome toliau.

16.

Vakar aš pasikviečiau Mirą. Kur? Į „Trumpeldoro“ kavinę! Kelneris išsižiojo ir išsprogino akis.

Užsakiau pyrago gabalą sau, masiniam žudikui Maksui Šulcui, ir dešimt gabalų Mirai... penkis obuolinio, tris šokoladinio, vieną su razinomis ir vieną su kremu.

Kadangi Mira nekalba, man neliko nieko kito, kaip visas pokalbio gijas perimti pačiam. Manęs tai netrikdė. Priešingai. Jūs juk žinote: aš iš tų žmonių, kurie mėgsta sakyti monologus.

Ką mes paskui darėme? Jums rūpi tai žinoti? Ogi nuėjome į kiną. Žiūrėjome filmą su Ingrida Bergman. Mira, aišku, netilpo į jokią kėdę. Tačiau kino teatro savininkas, ponas Mandelštamas, buvo toks malonus, kad iš vestibiulio atnešė Mirai platų fotelį ir pastatė šalia avarinio išėjimo. Laikėmės už rankučių. Aš daugiau nieko nedrįsau daryti. Mes juk buvome Bet Davide! O ne Vapniarkoje prie Podolsko!

Mira dirba gerai, nors ir negreitai. Mat ryja ir dirbdama. Be perstogės. Ir tai atima laiko!

Miros baltas darbinis chalatas su didelėmis kišenėmis. Ir jos prikimštos visokių dalykų: figų, datulių, riešutų, razinų, taip pat kietų duonos plutų, sorų, gumuliukų iš erzacinių miltų ir pjuvenų – stovyklos delikateso, žadinančio Mirai apetitą.

Klientai pažįsta Mirą, atneša jai saldainių ir šokolado, taip pat senų bandelių, maisto likučių, šunų ėdalo... nes jie gerai žino: tai ypač žadina apetitą. Juk jie irgi buvo konclageryje... bent jau dauguma jų.

Ar visi jie tokie rajūs, tie kacetnikai? Ne visi. Tik kai kurie. Dauguma jau pergalėję alkį. Atsikeršiję kaip nors kitaip.

Kai dėl personalo, mes suprantame Mirą. Visada paliekame jai ko nors valgomo... savo antrų pusryčių sumuštinių, kitokių dalykų... obuolių lupenų ar graužtų, pyrago trupinių, slyvų ir persikų kauliukų, dar ne visai nučiulptų; padedame tai tarsi netyčia kur nors, paprastai kampe ant grindų, ilgo kirpyklos stalo gale... ar kitur... nes Mirai tie dalykai tik tada būna gardūs... noriu pasakyti: išties gardūs!.. kai guli ne atvirai, kai juos reikia rasti... taip sakant, nusikniaukti.

Šiandien aš vėl ilgai stovėjau priešais veidrodį ir apžiūrinėjau savo auksinius dantis. Ką pasakytų mano motina, jei žinotų, kad noriu vesti Mirą? Aišku, kad taip: „Na, Antonai! Mano Maksas nori vesti. Sulaukęs keturiasdešimties. Ką tu į tai?"

Ir Slavickis, žinoma, atsakytų: „Kai sulauki keturiasdešimties, ne visos subinės atrodo vienodos. Pasidarai išrankesnis."

Ir mano motina jam pritartų: „Teisybė, Antonai."

Ir Slavickis pasakytų: „Ta subinė, matyt, gera."

Ir mano motina pasakytų: „Žydės subinė! Be to, riebesnė už mano! Mano Maksui tokios patinka!"

Sprendimas priimtas. Aš pasipiršau Mirai. Ji tiktai linktelėjo galva.

Mano būsima žmona: Mirjam Šmulevič! Duktė Jozefo Šmulevičiaus... sušaudyto 1941 metų liepos devintą Vapniarkos prie Podolsko žydų kapinėse.

17.

Aš neturiu čia giminaičių. O Mira turi. Šmuelį Šmulevičių ir jo žmoną. Ir kitų.

Ne. Ne tėvo neturi. Tas juk buvo tada sušaudytas! Kaip ir motina. Ir penki broliai. Ir šešios seserys. Visi jie buvo sušaudyti. Kaip ir jos tetos ir dėdės, pusbroliai ir pusseserės... iš Vapniarkos prie Podolsko. Mes juos visus sušaudėme. Tačiau Šmulevičių šeima didelė.

Taip. Mira dar turi giminaičių. Ne tiktai Šmuelį Šmulevičių ir jo žmoną. Bet ir kitų tetų ir dėdžių, pusbrolių ir pusseserių. O kur jie gyvena? Mea Šarime, Jeruzalės ortodoksų žydų kvartale. Jie pamaldūs žydai.

Aš neturiu čia šeimos. Tas teisybė. O Mira turi. Ir netrukus jos šeima bus mano šeima. Mes visą ją pakvietėme. Į vestuves. Visą.

Mirą ir mane 1947 metų rugsėjo trečią pagal žydų paprotį Bet Davide sutuokė rabinas Nachumas Nusbaumas. Taip buvo sutuoktas ir mano tėvas, Chaimas Finkelšteinas. Ir mano motina, Sara Finkelštein. Po baldakimu!

Vos tiktai rabinas Nachumas Nusbaumas pradėjo ceremoniją, mano naujieji giminaičiai ėmė kūkčioti. O kai aš paskui pasakiau lemtingus žodžius, kaip mano tėvas, Chaimas Finkelšteinas, juos kadaise pasakė mano motinai, Sarai Finkelštein, mano giminaičiai ėmė dar garsiau kūkčioti. Aš pasakiau:

– Žiūrėk! Dabar tu pagal žydų paprotį esi su manimi surišta šiuo žiedu!

Kai rabinas Nachumas Nusbaumas perskaitė vedybų sutartį ir sugiedojo septynis palaiminimus, mes gurkštelėjome iš apeiginės taurės vyno, kaip tai buvo padarę mano tėvas, Chaimas Finkelšteinas, ir mano motina, Sara Finkelštein. Tada aš paėmiau taurę ir trenkiau ją į grindis, kad sutrūktų į tūkstantį šukių, nes toks paprotys, ir mano tėvas, Chaimas Finkelšteinas, buvo padaręs tą patį.

Kai mes išėjome iš po baldakimo, šviežiai iškepta pora, mus pasveikino naujieji mano giminaičiai ir keli Šmuelio Šmulevičiaus salono klientai, kuriuos aš buvau pakvietęs, ir salono personalas. Jie spaudė mums rankas, šaukė:

– Masel tov! – šaukė: – Laimės jums!

Iškilmės, atsižvelgiant į mano pamaldžius giminaičius, vyko itin košeriniame viešbutyje: „Koeno“ viešbutyje, esančiame už kampo nuo „Trumpeldoro“ kavinės. Mes išsinuomojome salę vienam vakarui.

Įsivaizduokite: baltai užtiesti ilgi stalai. Valgiai: įdaryta žuvis, makaronų sriuba, virta mėsa su sūdytomis bulvėmis ir *cimmes* – tai yra saldintomis morkomis. Desertui: obuolių kompotas su razinomis ir kugelis – mano motina Sara Finkelštein vadino jį kigeliu – taip pat riešutų, obuolių, vyšnių pyragai, vaisiai, datulės, figos ir, savaime suprantama, kava ir arbata.

Įsivaizduokite: balažin kokių metų kapela, ne tokia kaip pas mus Vyshalėje, o tokia kaip tenai, Vapniarkoje prie Podolsko. Grojo žydiškas dainas. Grojo ir čigonų muziką. Įsivaizduokite: kapela pakviečia šokti. Pamaldūs Mea Šarimo žydai, su ilgais juodais kaftanais, šlikėmis ir veltinėmis skrybėlėmis ima šokti, suktis ratu, spragsėti pirštais, kratyti barzdas. Tai vadinama micvos šokiu.

Įsivaizduokite: pamaldūs žydai ištempia mane, masinį žudiką Maksą Šulcą, iš mano vietos prie stalo – malonus gestas – ir ragina su jais šokti.

Įsivaizduokite: visi mes jau truputį įmetę. Pamaldūs žydai juokiasi, spragsi pirštais, krato barzdas, linksmai sukasi ratu. Verčia mane suktis kartu. Aš šoku su jais. Esu kauštelėjęs. Viską matau kitaip. Matau save patį. Su aukso maišu ant kupros. Matau save šokantį. Matau savo negyvėlius. Ir jie šoka kartu.

Mirusiųjų šokis. Ir mes, gyvieji, jo sūkuryje. Ir mums groja muzika.

Ne! Negyvėliai manęs nesugniuždys. Jeigu jie nori su manimi šokti, tegu šoka, aš nieko prieš.

Svyruodamas grįžtu į savo vietą, krintu ant kėdės, pasiremiu galvą rankomis. Kažkuris mano giminaitis garsiai nusikvatoja. Aš negaliu to pakęsti. Tokio juoko. Čia nėra ko juoktis.

Girdžiu balsus:

– Jis gražiai šoko! Taip turi šokti jaunikis! Bet jis girtas!

Po velnių. Aš negirtas!

Ar aš ten buvau? Ar nebuvau? Vapniarkoje prie Podolsko?

Ir kas ten su spauda? Mano pavardė daugiau neminima. Niekur. Aš ir toliau uoliai renku straipsnius apie masines žudynes. Matau kitas pavardes. O savo ne. Ar ji jau nebesvarbi?

Ne. Aš negirtas. Nelabai girtas. Tačiau kodėl ne? Kodėl aš negaliu pasigerti?

Ištuštinau kelis butelius vyno... gero vyno, nors ir pasaldinto. Nukritau nuo kėdės. Norėjau duoti į akį, kol praeis girtumas.

Mira parvedė mane namo.

Šmuelis Šmulevičius patarė kol kas pagyventi viešbutyje, kol pietinėje miesto pusėje bus pastatyti nauji namai... ir mes, Mira ir aš, jo paklausėme. Jis juk toks erdvus, tas mano kambarys. Tiktai lova! Per siaura! Gerokai per siaura!

Kai Mira ir aš po iškilmių parsiradome namo, mūsų laukė malonus netikėtumas. Šmuelio Šmulevičiaus ir jo žmonos dovana. Milžiniška lova! Tokios jūs dar nematę! Radome ir raštelį: „Icikui ir Mirai, su nuoširdžiausiais linkėjimais, Šmuelis Šmulevičius ir jo žmona."

Jums, aišku, rūpės sužinoti, ar Mira dar buvo nekalta... ir jei taip... tai ar aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, tą svarbią paslaptį išsiaiškinau dar vestuvių naktį?

Bandžiau išsiaiškinti. Septynis kartus. Tačiau septyni blogas skaičius.

Pasakiau sau: „Icikai Finkelšteinai! Tu girtas! Ir tavo varlė miega. Ji giliai ir kietai įmigusi. Ji nė nekrusteli. Ir net storiausia moteris pasaulyje dabar negali jos pažadinti!"

Tada užmigau. O antrą nakties į duris kažkas pabeldė. Iš pradžių tyliai. Paskui garsiau. Piktas pakilau. Kas čia galėtų būti? Tai buvo teroristai!

18.

Pasakiau Jankelio Švarco žmonėms:

– Kaip tik šiandien, mano vestuvių naktį!

Jie man atsakė:

– Renkis! Icikai Finkelšteinai. Šiandien prasideda!

Pasakiau jiems:

– Žinote, ką! Aš persigalvojau. Daugiau nebenoriu. Tada į valias prisišaudžiau. Viskas!

Ir žinote, ką jie man atsakė:

– Nagi! Renkis. Gana maivytis!

– O jeigu aš nenoriu?

– Įsakymas yra įsakymas!

Ir aš pasakiau jiems:

– Tada anie irgi taip sakė!

Žinau: tai ne tas pats. Teroristai yra kovotojai. Tikri kovotojai už laisvę! O tada, tada jūs žudėte tik beginklius! Ir nekaltus! Ir moteris, vaikus ir senius!

Apsirengiau. Atsisveikindamas pabučiavau žmoną. Pasakiau jai:

– Mira! Tėvynė šaukia!

Ir išėjau.

Mes palikome miestą aplinkkeliais. Už statybviečių, pietuose, prasidėjo dykuma. Naktis buvo drėgna, karšta ir rami. Šešių Milijonų miške kaukė šakalai.

Aš ėjau paskutinis vyrų ir moterų voroje. Pastebėjau savo mokinį Motkę. Jis sulėtino žingsnį, palaukė manęs ir ėmė pėdinti greta.

Pasakiau jam:

– Na, chaverai Motke. Štai aš ir prisiviriau košės.

– Chaverai Icikai. Tu juk visada taip gražiai kalbėjai.

– Aha, chaverai Motke. Teisybė.

Mes ėjome išdžiūvusiu upės slėniu. Virš mūsų kabojo blyškus mėnulis. Tarp baltų kalkakmenio uolų tupėjo keisti gyvūnai ir pabaidyti bėgo per kelią. Mūsų kojos kliuvo už plikų skeletų – jie galėjo būti žvėrių ar žmonių... sunku naktį pasakyti – karksintys paukščiai daužėsi į tarpeklio sienas.

Aš pasakiau Motkei:

– Nė vienas iš mūsų neturi ginklo!

– Ginklus gausime vėliau, – atsakė Motkė.

– Kurgi?

– Vadi el Bakare, – atsakė Motkė. – Jankelis Švarcas mūsų tenai laukia su likusiais savo žmonėmis. Kitame slėnyje, toliau į pietus. – Motkė tyliai nusijuokė. Ir pridūrė: – Mes gausime ir angliškas uniformas, kad atrodytume kaip anglai.

– Kaip anglai?

– Kaip anglai, – atsakė mano mokinys Motkė. – Kad prieitume prie kareivinių.

– Kokių kareivinių?

– Anglų kareivinių, – atsakė Motkė. – Prie Talkaremo „Imperijos kareivinių“.

– O kaip mes tenai atsidursime.

– Nuvažiuosime sunkvežimiais, – atsakė Motkė.

– Ir ką mes ten veiksime?

– Pasigrobsime ginklų, – atsakė Motkė. – Galbūt net kelis sunkvežimius. Mat jų mums reikės.

– Ateities kare?

– Aha, – atsakė Motkė.

Mano mokinys kluptelėjo, ir aš jį sulaikiau.

– Saugokis, berneli.

– Gerai, chaverai Icikai.

– Kada mes pulsime, Motke?

– Kai išauš diena.

– O kodėl ne tamsoje?

– Aš nežinau, chaverai Icikai. Tačiau manau... kad su angliškomis uniformomis galėsime ramiai privažiuoti prie kareivinių. Dieną tai atrodys visai neįtartina.

Kai kiek vėliau ėjome per Šešių Milijonų mišką, mane visą išpylė šaltas prakaitas. Šešių Milijonų miške aš girdėjau meldžiantis senus medžius... nors tenai nebuvo senų medžių. Aš mačiau juos, ir girdėjau jų balsus. Mačiau medžių akis, nukreiptas į dangų, ir girdėjau žodžius: „Šemah Jisrael, Adonai Elohenu, Adonai Echat! Klausykis, Izraeli! Viešpats yra mūsų Dievas, vien tik Viešpats!“

Nemačiau roplių kaip pirma išdžiūvusiame upės slėnyje, bet mačiau milžiniškus paukščius, daug didesnius negu upės slėnyje. Ir tie milžiniški paukščiai suko virš medžių viršūnių, su perkreiptais kaklais ir išžiotais snapais, lyg negautų oro, suko aukštai virš medžių ir karksėjo ant geltono mėnulio.

Seni kaip pasaulis Šešių Milijonų miško medžiai laimino kitus medžius, jie stovėjo aukščiau už juos ir buvo plačiai išskėtę savo gumbuotas šakas. Mačiau, kaip jaunesni vyriškos

lyties medžiai glaudė prie savo medinių krūtinių moteriškos lyties medžius, ir mačiau, kaip moteriškieji medžiai tam nesipriešino ir glostė vyriškuosius medžius... bet tiktai su viena ranka, nes su kita medine ranka švelniai glostė galvas mažiesiems, šie stovėjo žemiau ir slėpė savo medinius veidus motinų prikyštėse.

Aš visa tai mačiau, kai mes ten žygiavome, ir jaučiau kvapą, tvyrantį virš miško. Jis buvo labai keistas, suko man skrandį ir kilo stemple į viršų. Nežinau, kas tai buvo, bet manau, kad jis atsidavė žole, paraku ir šlapiomis kelnėmis, maldų ritiniais ir baime, maldos užslopinta baime, kitaip atsiduodančia negu ta baimė, kurią jautėme ir mes. Atsidavė ir geruoju Dievu. Truputį. Truputį Dievu.

Aš pasakiau savo mokiniui Motkei:

– Man, chaverai Motke, nepatinka tai, kuo čia atsiduoda.

– Jaunais medžiais, chaverai Icikai.

– Ar tu nematei senų medžių?

– Ne, chaverai Icikai. Mes tą mišką pasodinome tik prieš dvejus metus.

– O ar matei šešis milijonus?

– Irgi ne, – atsakė Motkė. – Mes jų tiek dar nepasodinome. Čia juk tiktai pradžia. Pradžia, chaverai Icikai.

Jankelis Švarcas puolė „Imperijos kareivines“ su 200 žmonių. Kovėmės tekančiai saulei mums šviečiant į nugaras ir savo automatais išguldėme apakintus anglus, nė nespėjusius susivokti ir pagalvoti: „Kas gi čia darosi?“

Aš koviausi C smogiamajame būryje. Mūšio vietą mes pasiekėme kiek vėliau, kai A ir B smogiamieji būriai jau buvo stovyklos viduje ir kareivinių kiemuose, perkirpę spygliuotas

vielas ir Šventosiomis Granatomis ir Šventuoju Dinamitu nuvertę nuo vyrių įvažiavimo vartus ir nuo Šventosios Žemės tris sargybos bokštus.

Mūsų nuostoliai buvo menki. O grobis didelis: dešimt sunkvežimių amunicijos ir ginklų ateities karui.

19.

Po pirmos savo akcijos masinis žudikas Maksas Šulcas dalyvavo dar šešiose: susprogdino tiltą, nuvertė nuo bėgių traukinį, apiplėšė banką, užpuolė dvejas kareivines ir visą anglų tankų ir sunkvežimių koloną kelyje Tel Avivas–Jeruzalė.

Apie mane šnabždamasi. Niekas nieko tiksliai nežino. Tačiau šnabždasi. Ypač Šmuelio Šmulevičiaus salone.

Dėl to kaltos ne tiek mano nuolatinės „ligos“, kiek mano mokinio Motkės palaidas liežuvis, kurio jis neseniai nesuvaldė. Jo paties niekas neįtaria. Tik Iciką Finkelšteiną!

Visam Šmuelio Šmulevičiaus salonui dabar aišku, kad Icikas Finkelšteinas yra teroristas... nors jie nieko tiksliai nežino.

Ponia Šmulevič prieš mane dreba. Ji nusiėmė grandinėlę su Geležiniu Kryžiumi ir pasikabino dideliausią Dovydo žvaigždę. Tačiau slepia ją ne tarp senų krūtų, o rodo atvirai. Neseniai pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Aš kasnakt meldžiuosi už galutinę pergalę!

Ta sena ragana nori padaryti man įspūdį. Aš atsakiau:

– Tai fiurerio žodžiai, ponia Šmulevič!

Ji tuoj pasitaisė, pasakė:

– Aš meldžiuosi už žydų tautos laisvę! Už prisikėlimą!

Gatvėje visi su manimi sveikinasi. Netgi „Trumpeldoro“ kavinės kelneris pastaruoju metu rodo tokį perdėtą dėmesį, kad man net nejauku. Atideda laikraščius ir pats iškerpa straipsnius apie masines žudynes, kad – kaip jis sako – ponas Finkelšteinas galėtų ramiai gerti savo kavą, kavą su grietinėle!

Aš pastebėjau: kai paduoda man kavą, jo rankos dreba.

Ne! Čia nėra išdavikų. Anglai dar nieko nežino.

Laikas eina. Kas taip, tai taip. Jau spalio vidurys. Aš dalyvavau pirmą kartą. Paskui dar šešis kartus. Iš viso bus septyni. O septyni blogas skaičius.

Per septintą užpuolimą... anglų tankų ir sunkvežimių kolonos kelyje Tel Avivas–Jeruzalė... mūsų žmonės buvo sutriuškinti. O Jankelis Švarcas žuvo.

Švarco grupė išsiskirstė. Keli žmonės perėjo į teroro grupę „Irgun Zwai Leumi“, keli į Šterno grupę, o dauguma, tarp jų ir aš, įsiliejo į haganos, žydų pogrindžio armijos, gretas.

Pasakiau sau: „Maksai Šulcai! Tada, 1933 metais, tu neteisingai pasirinkai! Ir prakišai. Žinok, kad joks vyras negali sau leisti prakišti dusyk! Arba dusyk neteisingai pasirinkti! Tu toliau kovosi už žydų valstybę. Kūnu ir siela. O jei neturi sielos, tai tik kūnu! Maksai Šulcai! Žydai gali tavimi pasikliauti.“

Lemiamas mūšis už ateitį mūsų žydų dar laukia. Tačiau karines pratybas... mes, haganos nariai, jau rengiame kiekvieną savaitę, čia vienur, čia kitur, paprastai kibucuose.

Beveik visi naujieji mano kovos draugai jaunesni už mane. Tačiau armijai reikalingas kiekvienas vyras. Tad į amžių nekreipiama dėmesio. O šaudyti aš moku. Netgi gerai. Turiu tam talentą, ir to negalima nepripažinti.

20.

Į savo dienoraštį turėčiau įrašyti tokius sakinius:

1947 metų lapkričio 1 dieną Icikas Finkelšteinas per lauko pratybas nusilaužė abi kojas.

Haganos žmonės nenuvežė Iciką Finkelšteiną į Bet Davido Hadasos ligoninę.

Tenai jis išbuvo iki lapkričio 27 dienos.

Lapkričio 27 dieną Mira parsivežė jį namo.

Lapkričio 29 Icikas Finkelšteinas norėjo pasiklausyti radijo, bet pastebėjo, kad jo radijas sugedęs. Laimė, langas buvo atviras. Kaip ir jo kaimyno, kuris savo radiją buvo paleidęs didžiausiu garsu. Šios aplinkybės dėka Icikas Finkelšteinas sužinojo Jungtinių Tautų pranešimą... anksčiau, negu storoji Mira tą džiugią žinią Icikui Finkelšteinui parnešė namo... mat jos tuo metu nebuvo namie.

Icikas Finkelšteinas 1947 metų lapkričio 29 dieną... savo lovoje... išgirdo, kad „Jungtinių Tautų asambléja Palestinos padalinimo planą priėmė 33 balsais, prieš balsavo 13 ir 10 susilaikė!“

Tatai reiškė, kad anglai išeis.

Tatai reiškė... kad Palestinoje bus dvi savarankiškos valstybės. Arabų valstybė! Ir žydų valstybė!

Pagaliau!

Žydų valstybė!

Nors ir mažesnė, apipjaustyta, sutrumpinta ir ne tokia didelė ir stora, kaip Icikas Finkelšteinas ir Jankelis Švarcas tikėjosi, jog istorinių žemių ribose... bet vis dėlto: maža valstybė!

Geriau maža negu jokia!

Pagaliau ją galima padidinti!

Kai Icikas Finkelšteinas suprato ar perkrimto tai, ką išgirdo per radiją, jis nekreipdamas dėmesio į gipsą iš džiaugsmo stryktelėjo iš lovos.

Tačiau per anksti. Nes valstybė kol kas egzistavo tiktai Jungtinių Tautų bylų spintoje.

Nenuostabu, kad Icikas Finkelšteinas vėl susilaužė kojas, nes kaulai dar nebuvo iki galo sugiję.

Aš buvau vėl nuvežtas į Hadasos ligoninę ir tenai išgulėjau iki 1948 metų sausio.

1948 metų sausio 22 dieną žmona mane parsivežė namo. Lovoje turėjau gulėti iki gegužės 14 dienos. Tiktai gegužės 14 dieną man pavyko antras džiaugsmo šuolis. Ir aš lengvai dryktelėjau iš lovos.

1948 metų gegužės 14... arba, tiksliau, 5708 metų ijaro 5 dieną žydišku skaičiavimu, išėjo paskutiniai anglų daliniai ir buvo oficialiai paskelbta žydų valstybė: Izraelis!

Kai anksti rytą dryktelėjau iš lovos, ji dar nebuvo paskelbta. Tačiau aš žinojau: šiandien! Šiandien ta didi diena! Saulė jau buvo patekėjusi, ir niekas negalėjo iš mūsų tos dienos atimti! Šįkart džiaugiausi ne per anksti.

Šmuelis Šmulevičius savo saloną uždarė jau trečią valandą, kad namie laiku pasiklausytų radijo. Mira ir aš kartu su juo išėjome iš darbo, nes buvome pakviesti pietų.

Aš dar gan silpnai laikiausi ant kojų... kaip ir mūsų jauna valstybė... bet to neparodžiau. Mes ramiai traukėme Trečiosios Šventyklos gatve. Ją užplūdusi minia buvo susijaudinusi, bet nepradėjusi švęsti, nes visi dar laukė didžiojo „istorinio skelbimo“, kurį netrukus gatvėse turėjo perduoti garsiakalbiai.

– Šiandien šabo vakaras, – pasakė Šmuelis Šmulevičius, kai mes įsukome į Žabotinskio gatvę, – o per šabą mes visuomet valgome įdarytą žuvį, makaronų sriubą, virtą mėsą su *cimmes*, kompotą ir kigelį, arba kugelį, kaip jį vadina mano žmona. Aš įvedęs tokią tvarką.

Mira linktelėjo. Ir aš už ją pasakiau:

– Gerai. Mira tokius valgius mėgsta.

– Ir aš, – pasakė Šmuelis Šmulevičius, – o mano žmona – ne.

– Hm, – myktelėjau aš.

– Šiandien ji užsispyrė, – pasakė Šmuelis Šmulevičius, – nenorėjo ruošti, kas man patinka. Bus marinuotos jautienos kepsnys su bulvių kukuliais. Aš nieko negalėjau padaryti.

– Lyg ir nelabai tinka, – pasakiau aš, – šiandien, kai bus paskelbta žydų valstybė.

– Mat mes vakar susibarėme, – pasakė Šmuelis Šmulevičius. – Tai nedidelis jos kerštas.

– Marinuota jautiena su kukuliais!

– Taip, – atsakė Šmuelis Šmulevičius.

– Ar mes ją valgysime vakare? Kai bus uždegtos šabo žvakės? – paklausiau.

– Ne, – atsakė Šmuelis Šmulevičius. – Mat mano žmona šiandien praleido pietus. Todėl vakarieniausime anksčiau.

– Dar neuždegę šabo žvakių?

– Pavakare, – atsakė Šmuelis Šmulevičius.

Šmuelio Šmulevičiaus man iš tiesų pagailo. Kokia laimė, kad aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, nevedžiau tokios moters.

Ponia Šmulevič aiškiai pasistengė: jos marinuotos jautienos kepsnys buvo aukščiausios klasės, kukuliai irgi. Mes valgėme su sveiku apetitu, nors buvo dar ne vakaras.

Kai balsas per radiją perskaitė pirmus nepriklausomybės akto žodžius, Mira sunerimusi pakėlė savo masyvią galvą. Aš pamačiau: jos burnoje įstrigęs didelis vokiškas kukulis. Ir ji negali jo nei išspjauti, nei praryti.

Mes žiūrėjome į Mirą. Radijas griaudėjo. Visas pasaulis klausėsi kartu su mumis. Didis istorinis momentas.

Aš staiga palinkau į priekį ir ištraukiau Mirai iš burnos kukulį... padėjau į jos lėkštę. Mira dėbtelėjo į mane savo keistai pastėrusiomis akimis.

Balsas per radiją toliau varė savo. Mira staiga ėmė verkti. Aš dar niekada nebuvau matęs jos verkiančios. Mes sėdėjome kaip nudiegti, prikalti prie savo kėdžių. O Mira verkė. Ir balsas per radiją kalbėjo mums, sakė mums, kad dabar viskas jau praėjo – Ahasveras pagaliau padėjo savo lazdą. O Mira verkė. Ir aš mačiau: jos akių stingulys darosi skystas, tirpsta, bėga iš akių, teka iš sielos veidrodžio, per skruostus ir smakrą, laša ant suirusio kukulio... gulinčio jos lėkštėje.

Iš pradžių Mira verkė tyliai. Tačiau ji norėjo verkti garsiai. Jos burna buvo plačiai atverta. Tik iš jos nėjo joks garsas. Tenai, maniau aš, įstrigę daug kukulių. Ir ji nori juos išspjauti.

Maniau: nematomų kukulių. Tai tikrieji kukuliai. Ir spoksodamas į Mirą tikėjausi, kad ji juos išspjaus.

Balsas per radiją kalbėjo Mirai. O Mira verkė. Verkė išžiojusi burną. Ir spjaudė savo kukulius. O balsas kalbėjo. Ir nesileido Miros sutrikdomas.

Mes visi staiga krūptelėjome... nes Mira sukliko... o paskui... staiga... nebylė Mira prabilo!

21.

Pirmą nepriklausomybės naktį aš nemiegojau. Per savo žmoną, Mirą, nes ji be perstogės šnekėjo, lyg būtų turėjusi atsigriebti už tylėjimo dienas. Aš gulėjau dūsaudamas, atmerkęs pavargusias varliškas akis ir žiūrėjau, kaip Mirai iš burnos lekia kukuliai.

Brėkštant rytui gavau šaukimą į armiją.

Karas! Gatvėse griaudėjo garsiakalbiai: mūsų naująsias sienas peržengė penkios arabų armijos! O ką aš sakiau? Vieną dieną prasidės didysis karas už ateitį!

Mažasis karas su arabais buvo jau seniai prasidėjęs. Aš buvau jį praleidęs dėl sulaužytų kojų. Tačiau jis man nebuvo toks svarbus... tik savotiškas pilietinis karas tarp žydų, kurie buvo už padalinimo planą, ir arabų, kurie buvo prieš, šis karas paskutiniais mandato mėnesiais vyko nepatenkintų anglų akyse. Didelės arabų armijos, stovinčios už mandato ribų, į jį tiesiogiai nesikišo, o ir negalėjo kištis, kol dar buvo anglai. Didelės arabų armijos tik stovėjo pasiruošusios vieną dieną įžygiuoti... pasibaigus terminui... kad sumuštų mūsų naująją valstybę, suvarytų į jūrą žydus... ir mane, kirpėją Iciką Finkelšteiną.

Didysis oficialus būsimas karas, kurio aš tikėjausi ir laukiau, buvo karas už ateitį, ir jis prasidėjo brėkštant Naujosios Ateities rytui.

Didelės arabų armijos su sunkiaisiais tankais užpuolė mus, ir jų lėktuvai skraidė greičiau už chamsiną... klastingą dykumų vėją, kurio bijojo net senieji pranašai.

Tada aš pasakiau sau: „Icikai Finkelšteinai! Žydams reikia persižegnoti!"

Pirmosiomis karo savaitėmis mūsų tankų kolonas daugiausia sudarė seni autobusai, aišku, truputį apmušti... plieninėmis plokštėmis, su pavojingomis šaudymo angomis ir skubiai primontuotais kulkosvaidžiais; taip pat turėjome sunkvežimių, privačių automobilių, taksi... panašiai apmuštų... o mūsų tankų kolonų priekyje, aišku, važiavo greiti ir judrūs pieno ir medaus firmos „Nudelmanas ir Co" automobiliai. Pienas ir medus mus buvo kadaise čionai atviliojęs. Ir jei jau simboliai išrieda į frontą, tai reiškia, kad padėtis labai rimta.

Padėtis su mūsų lėktuvais pirmomis karo savaitėmis buvo panaši. Hagana jų buvo kažkur nupirkusi, manding, iš antisemitiškai nusiteikusių senienų kolekcionierių, kurie tikėjosi, kad mes nusisuksime sprandus. Jie skraidė, bet nepakildavo aukščiau Bet Davido debesų per liūtį... nebuvo greitesni už juos. Bombų mes irgi turėjome: medinių dėžių, prikimštų dinamito. Jos buvo sunkesnės už orą ir krito – veikiamos traukos dėsnio – žemyn, kaip mes ir tikėjomės.

Turėjome ir patrankų. Netgi kelių naujų modelių, bet dauguma buvo pasenusios ir kėlė man mintis apie istorijos knygas, kurias buvau skaitęs mažas, priminė Vaterlo mūšį! Garsiąsias Napoleono patrankas!

Taip tad buvo. Taip ir ne kitaip. Mes, aišku, turėjome revol-

verių ir šautuvų, ir kitų ginklų, taip pat faustpatronų ir mortyrų, automatų ir nešiojamų kulkosvaidžių, lengvųjų ir sunkiųjų. Tačiau jų neužteko. Tas ir yra, kad neužteko!

Kur nebuvo faustpatrono, ten buvo vien kumštis. Ir didvyriška makabiejų dvasia! Mūsų vyrukai sprogdino priešo tankus rankinėmis granatomis ir Molotovo kokteiliais. Haganos būriai, neturėję tikrų mortyrų, puolė priešą su „dovydukais", savos gamybos dinamitu užtaisomomis mortyromis, kurios kėlė pragarišką triukšmą ir – kaip buvo sakoma – drebino Omaro mečetės sienas ir jos vidaus šventenybes – šventosios uolos atplaišą ir pranašo barzdos plaukus.

Mes kovėmės su daug geriau apginkluotu ir aprūpintu priešu. Tačiau nesitraukėme iš savo pozicijų. Kovėmės narsiai, nes žinojome, už ką kovojame.

Paskui į mūsų naujuosius uostus ėmė plaukti lavai. Su naujoviškais ginklais. Jie buvo skubiai dalinami. Pirmi stambesni žydų tankų – šįkart tikrų – daliniai išriedėjo į frontą. Mūsų būriuose atsirado naujų patrankų, naujų mortyrų ir kitų ginklų. Danguje pasirodė nauji lėktuvai, lėktuvai su Dovydo žvaigždėmis, kurie skraidė aukščiau debesų ir greičiau už juos, net greičiau už hamsiną.

Jums, aišku, rūpės, ar aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas – širdininkas, – išvis tikau karo tarnybai?

Aš kai ką nutylėjau. Mat buvau seniai patikrintas... haganos gydytojų. Jie mane išjuokė, tie haganos gydytojai, kai papasakojau apie savo turėtą širdies ligą. Tik tiek tepasakė:

– Tu viską tik įsivaizduoji! Esi sveikas kaip jautis, Icikai Finkelšteinai!

Aš, žinoma, bandžiau jiems aiškinti, kaip yra, kad nebandau nusimuilinti... o priešingai... kad noriu kautis... tik tegu jie, haganos gydytojai, pasistengia suprasti, kad aš, Icikas Finkelšteinas, širdininkas, esu visada pasiruošęs kautis, nors ir sergu. Pasakiau jiems:

– Tačiau tada... mano ponai... dėl infarkto... vis dėlto... buvau perkeltas į užfrontę... buvau mūsų štabo gydytojo... pasiųstas dar toliau į užnugarį.

Jie tik žiūrėjo akis išpūtę ir nesuprato mano užuominos, nežinojo, apie kokią užfrontę kalbu ir apie kokį štabo gydytoją, tik tiek tepasakė:

– Tas štabo gydytojas norėjo padaryti tau paslaugą, Icikai Finkelšteinai. Ir pripažino nesamą ligą.

Aš pasakiau:

– O mano silpnumo priepuoliai! O sąmonės netekimas! Tada!

– To priežastys buvo kitos!

– O širdies infarktas Veronjos troboje?

– Tai nebuvo infarktas, – atsakė haganos gydytojai, nors net nesuprato, apie ką aš kalbu.

– Ar tai gali turėti ką nors bendra su mano pakrikusia sąmone?

Jie nusijuokė ir atsakė:

– Gal ir gali.

Pirmomis didžiojo ateities karo savaitėmis aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, koviausi „Jeruzalės koridoriuje". Jeruzalės miestas buvo užimtas. Mums reikėjo jį atsikovoti.

Paskui, kai atkovojau Jeruzalę, aš, Icikas Finkelšteinas, arba

masinis žudikas Maksas Šulcas, buvau perkeltas į Egipto frontą, užiminėjau kaimą po kaimo, miestą po miesto, ir pagaliau vieną giedrą rudens dieną įžengiau į Beer Šebą.

Pirmaisiais liūčių meto mėnesiais mes išvijome egiptiečius iš Negevo ir su savo pergalingais būriais atsidūrėme priešais Sinajaus pusiasalį. Tačiau negalėjome žygiuoti toliau, nes gavome griežtą įsakymą sustoti, nors mūsų vyrukai būtų mielai žygiavę iki Kairo ar dar toliau.

1948 metų vasaros mėnesiais mūsų armija pasikeitė. Iš haganos, margos kovojančių civilių minios, virto gerai ginkluota, gerai aprengta Izraelio armija, vadinama „zahal". Aš pats, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, tapau šviežiai iškeptu seržantu ir velniškai didžiavausi savo laipsniu.

Taip tad buvo. Tačiau žinote, kaip būna: kuo geriau sekasi, tuo didesni darosi reikalavimai. Taip buvo ir mūsų armijoje. Ponai karininkai... ėmė kritiškai žiūrėti į mano kojas. Jos kažkuo jiems nepatiko, nors aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, vis dėlto buvau seržantas, ir dar koks.

1948 metų gruodžio pabaigoje dėl pilnapadystės buvau perkeltas į tiekimą. Ir nieko negalėjau padaryti.

O tada atsitiko štai kas.

Gavau įsakymą atvežti šviežio maisto į apmirusį frontą, iš kurio mažai kas bebuvo likę. Aš čia apie frontą, ramų ir tylų, su tingiais pasišaudymais. Jis kabojo tarp mūsų pergalingų būrių ir sumuštos Egipto armijos kaip nejudanti uždanga, šviesi dieną, tamsi naktį.

Aš išvažiavau su savo žmonėmis... pasiimti maisto. Sėdėjau džipe, šalia vairuotojo, su automatu ant kelių, apsijuosęs šovi-

nių juosta, su rankinėmis granatomis prie kairiojo klubo, stebėjau per veidrodėlį paskui sekančius savo sunkvežimius... savo vyrukus. Mano vairuotojas ramiai važiavo visai ne į užnugarį... o priešinga kryptimi.

Per mano kaltę. Mat aš buvau pametęs kompasą. Taip tad buvo.

Mes važiavome tiesiai, visąlaik tiesiai, ir kai mūsų kolona pagaliau sustojo... buvome atsidūrę prie Sueco kanalo.

Aš pasakiau savo vairuotojui:

– Na, Jankeli (jo vardas irgi buvo Jankelis), kaip manai, ar čia Jordanas?

Ir Jankelis, mano vairuotojas, atsakė:

– Ne, Icikai (jis vadino mane tiesiog Iciku), nemanau.

– O kas čia, Jankeli?

– Sueco kanalas!

Aš išlipau iš džipo, nusiaviau batus, nusiploviau savo pilnapades kojas Sueco kanale, grįžau atgal, įlipau į džipą.

Sėdėjau jame ir svarsčiau, ką daryti. Mes niekur nesutikome Egipto kareivių. Niekas nesipriešino. Būčiau galėjęs įsakyti savo žmonėms kirsti Sueco kanalą ir važiuoti toliau, Kairo kryptimi.

Tačiau kas tada? Pagalvojau apie politines to žingsnio pasekmes. Egiptas kol kas dar priklausė anglų protektoratui. Kaip ir Sinajaus pusiasalis. Jeigu žydai įžengtų į tą teritoriją, anglai būtų priversti įsikišti. Ar mes – maža, tik gimusi šalis – galėjome kariauti su Anglija?

Aš išsakiau savo abejones vairuotojui. Tas pasakė:

– Jeigu mus pultų anglai, aš galėčiau paskambinti savo dėdei į Ameriką. Ir tas nueitų pašnekėti į Baltuosius rūmus...

– Manai, kad amerikonai skubėtų mums į pagalbą ir atsiųstų savo dalinius?

– Manau, – atsakė Jankelis, mano vairuotojas.

– Klysti. Jie nestos prieš Angliją.

– Gerai sakai, – sutiko Jankelis.

Aš paklausiau:

– O ar tu, Jankeli, neturi dėdės Prancūzijoje?

– Turiu, – atsakė Jankelis. – Tačiau nemanau, kad prancūzai kištųsi.

Aš pasakiau:

– Klausyk, Jankeli. Jeigu pultų anglai, mūsų gynybos ministrui neliktų nieko kita, kaip tik pasikviesti į pagalbą rusus. Tu juk žinai, kas tada kiltų?

Jankelis linktelėjo. Ir atsakė:

– Trečiasis pasaulinis karas!

Aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, dabar Icikas Finkelšteinas, buvau galutinai atsikratęs neatsakingumo! Tad daviau savo žmonėms įsakymą apsigręžti ir važiuoti atgal. Tai buvo „taktinis atsitraukimas“, kurio nereikėtų painioti su „strateginiu“.

Vėl pasiekėme savo linijas. Buvome laikinai suimti. Pagrindas: buvo įvykdytas įsakymui prieštaraujantis išpuolis! Visi stojome prieš karo lauko teismą. Tačiau buvome išteisinti. Pagrindas: mūsų buvo apsirikta!

Spauda tą incidentą pažymėjo stambiomis antraštėmis. Aišku, diplomatiškai padailintomis. Buvo rašoma: „Generalinis štabas pats atšaukė kirpėją ir seržantą Iciką Finkelšteiną.“

Tai buvo skirta užsieniui.

Aš skaičiau įvairius laikraščius ir juose buvo tokių antraščių:

„Icikas Finkelšteinas, vyras su vilko akimis!“ Arba: „Žydų didvyris!“ Arba: „Judas Makabiejus prisikėlė!“ Arba: „Geto žydo sindromas galutinai pergalėtas!“

Tuoj po to incidento aš, Icikas Finkelšteinas, buvau demobilizuotas. Kai grįžau į Bet Davidą, miestas svaigo nuo pergalės džiaugsmo. Visur mėlynos baltos vėliavos. Languose, ant stogų, balkonų. Jos linksmai plazdėjo vėjyje ir kilo į saulę, kuri, pavargusi ir nusikamavusi, tarpais vis kaišiojo galvą pro debesų tarpus. Mat buvo liūčių metas. Ir virš miesto kabojo debesų sluoksniai.

Tai buvo tik pradžia. Ir daug kas dar laukė.

Parsiradęs namo nustebau. Mira buvo numetusi svorio. Mes ilgai ir karštai bučiavomės.

Mira paklausė:

– Kaip ten tas karas?

Aš atsakiau:

– Mes jį laimėjome.

Mira paklausė:

– Ar arabai pasirašė?

Aš atsakiau:

– Jie pasirašys.

– Taikos sutartį?

– Ne.

– O ką?

– Paliaubų sutartį.

– O kaip bus su taika?

– Mes jos turėsime tikėtis, Mira.

22.

Numirė Šmuelis Šmulevičius. Širdies infarktas. Aš nuėjau į jo laidotuves, netgi nusipirkau juodą cilindrą, nors čia tokio papročio nėra.

Kelias savaites pailsėjau. Tiktai kovo pradžioje, praėjus kelioms dienoms po paliaubų tarp mūsų ir arabų pasirašymo, aš, Icikas Finkelšteinas, vėl atėjau į savo senąją darbo vietą: Šmuelio Šmulevičiaus kirpimo saloną. Jis vis dar taip tebesivadino.

Nustebau, kaip labai viskas pasikeitė po Šmuelio Šmulevičiaus mirties. Ant kirpyklos krėslų kabojo dideli numeriai. Pirmas, antras, trečias, ketvirtas ir taip toliau. Krėslai su skirtingais numeriais stovėjo drabužinėje, ir du krėslai be numerių kampe prie plačios vitrinos.

Paklausiau savo kolegą Icchaką Špygelį:

– Ką tai turėtų reikšti?

– Toks naujas ponios Šmulevič nurodymas, pone Finkelšteinai!

– Naujas nurodymas?

– Taip, pone Finkelšteinai. Matote, pirmas krėslas, kuris stovi prie lango, geriausias salone, vieta prie lango, suprantate... rezervuota Vokietijos žydams.

– Ak šitaip. O kam rezervuotas antras krėslas?

– Žydams iš kitų Vakarų Europos šalių.

– O trečias?

– Rytų žydų elitui.

– Ir kas jam priklauso, pone Špygeli?

– Rusijos ir Lietuvos žydai.

– O ketvirtas krėslas?

– Skirtas kitiems Rytų Europos žydams. Išskyrus Rumunijos.

– O kur sėdi Rumunijos žydai?

– Paskutiniajame Rytų Europos žydams skirtame krėsle. Penktame.

Aš pasibaisėjęs pažiūrėjau į Icchaką Špygelį. Prisiminiau, kad namo numeris 33–45. Pagalvojau. Aha. Štai kur šuo pakastas.

Paskui Icchakas Špygelis man paaiškino, kad šeštame krėsle aptarnaujamas Oriento žydų elitas – jemeniečiai. Po jų kiti, o paskutiniame krėsle, skirtame Oriento žydams, sėdi marokiečiai.

Icchakas Špygelis apgailestaudamas trūktelėjo pečiais, paskui paaiškino, kas kur sėdi likusiuose krėsluose, išrikiuotuose iki pat drabužinės.

Tada aš paklausiau:

– O kam skirti tie du krėslai be numerių, stovintys prie lango?

– Vienas rezervuotas „sabroms“, – atsakė Icchakas Špygelis. – Tai žydai, gimę jau šioje šalyje, jei jūs tai žinote, pone Finkelšteinai. Mes jų negalime priskirti jokiai grupei.

– O antras, pone Špygeli?

– Jis skirtas nežydams. Naujiesiems valstybės piliečiams nežydams, taip pat užsieniečiams. Iš mandagumo mes juos sodiname prie lango.

Aš tariau sau: „Icikai Finkelšteinai! Čia dar ne visur tvarka. Ir kodėl turėtų būti? Taip greitai niekas nesidaro. Mums reikia laiko. Ir kantrybės. Taip, ypač kantrybės. Ahasveras per daug prisirijo dulkių. Juk pagaliau keliavo du tūkstančius metų. Du tūkstančius!“

Palaukite! Turėkite su mumis kantrybės! Mes galime daryti stebuklus. Valstybę jau turime. Ir pavyzdinę valstybę turėsime!

Pagalvokite apie paukščius, sukančius virš jaunų mūsų pasodintų medelių. Ar jiems nereikia palaukti! Kol medžiai užaugs? Ar jie nelaukia būsimų lapų? Ir vaisių? Viskas juk tiktai prasideda.

Šešta knyga

1.

1950: persikėlėme! Į pono burmistro Danielio Rozenbergo, būsimo Bet Davido burmistro, butą. Mat jis turėjo didelį butą. Tačiau ir piniginių sunkumų.

1951: vėl persikėlėme! Į mūsų naują namelį! Naujame baigtame statyti pietiniame Bet Davido rajone. Namas vienai šeimai. Didelė saulėta terasa. Pradinė įmoka... sumokėta mano nelegaliais doleriais, bet ir vietiniais pinigais, juodai dienai atidėtais mano taupios žmonos. Dailus namelis. Negaliu skųstis. Viską įrengėme naujai, ne per brangiai, bet skoningai.

1952: gavome palikimą. Miros dėdės iš Mea Šarimo, dėdės Abrahamo Levinskio, jos motinos laiku emigravusio brolio. Jis numirė 1952 metais po trumpos ligos.

1953: nupirkau Šmuelio Šmulevičiaus kirpimo saloną! Iš ko? Iš Šmuelio Šmulevičiaus žmonos.

Ne. Ji neemigravo į Vokietiją. Sena pavargusi moteris. Persikėlė pas savo pamaldžius giminaičius į Mea Šarimą.

Aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, 1953 metais įsigijau tai, apie ką visąlaik svajojau. Savo kirpyklą... pardon, saloną... savaime suprantama, jį pervadinau. Nuo

šiol jis vadinasi „Pasaulio valdovas“, jo savininkas Icikas Finkelšteinas.

Ar jis stovi ant kampo? Aišku, kad jis stovi ant kampo. Ir, beje, ant teisingo.

1954: saloną naujai įrengiau. Patogūs foteliai laukiantiems klientams. Kokteilių staliukas. Rūkomasis. Laikraščių ir žurnalų stalas. Sienos... papuoštos meniškais paveikslais.

O konkurentai! Aišku, kad mes buvome ne vienintelis kirpimo salonas. Bet Davidas po didžiosios pergalės smarkiai išaugo. Nauji namai, naujos kirpyklos, nauji kirpimo salonai.

Konkurentai! Nejuokinkit manęs! Kas gali konkuruoti su Iciku Finkelšteinu? Šiame mieste mėgstamu žmogumi! Gerbiamu! Idealistu! Oratoriumi! Teroristu! Haganos nariu! Fronto kariu! Tuo, kuris Sueco kanale nusiplovė kojas po Dovydo žvaigždės ženklu! Tautos didvyriu! Be to, geru kirpėju, pirmaklasiu, tikru menininku!

Numeriai! Ant kirpimo krėslų! Jų nebėra! Aš jų nenuėmiau, nors aš, Icikas Finkelšteinas, buvau prieš numerius. Juos nuėmė mano tarnautojai. Na, ką jūs pasakysite?

Tarp mūsų kalbant: toks dalykas neturi šansų. Tauta prieš numeruotus kirpyklos krėslus! Kai kuriose kirpyklose ir kirpimo salonuose jų dar yra. Tačiau tokių vis mažėja. Jie pamažu dingsta.

Mūsų valstybė dar nepavyzdinė. Tačiau mes tokią kuriame. Ir žengiame į priekį. Esame kelyje į pažangą.

Po didžiosios 1948–1949 metų pergalės, kai atvėrėme Šventosios Žemės vartus visiems žydams, sulaukėme naujakurių bangos... pirmo milijono... iš daugelio milijonų, kurių tikėjomės, kurių laukėme ir kurie vieną dieną galbūt atkaks.

Tarp naujokų buvo daug idealistų, Trumpeldoro, vienrankio Tel Chajo didvyrio, tipo žmonių. Tačiau buvo ir kitokių. Buvo žmonių, kurie nesugebėjo persiorientuoti ir neturėjo tam nei noro, nei jėgų. Jie geidavo išvykti: atgal į Europą arba net į Ameriką.

Aš esu iš tų, kurie įsiunta, kai man koks nors žydas pasako, kad jam čia nepatinka. Kai kuriuos iš tų žmonių vis dėlto galiu suprasti: buvusius mūsų koncentracijos stovyklų kalinius. Kai kuriems pavyko atsigauti, kaip, tarkime, Mirai, o kai kuriems nepavyko. Mes juos pribaigėme. Galutinai. Nužudėme jų sielas. Ko iš tokių žmonių galima tikėtis? Entuziazmo? Nesąmonė.

Daug tokių mirusių sielų lankėsi mano kirpimo sakone. Aš jais rūpinausi. Kalbėjau jiems apie istoriją, apie mūsų misiją, apie didį žydų tautos kuriamąjį darbą, sakiau:

– Mums čia reikia kiekvieno delno, kiekvienos rankos ir kiekvienos galvos. – Sakiau: – Kas grįžta į Europą, tas išdavikas! – Sakiau: – O kas važiuoja pas savo tetas ir dėdes į Ameriką, tas šunsnukis!

Aš jų neįtikinau. Tačiau aš juos hipnotizavau. Tie žmonės neišvažiavo. Jie liko ir padėjo mums kurti.

Tai va. Štai kaip buvo. Ir vieną dieną tada dar būsimas burmistras Danielis Rozenbergas man pasakė:

– Pone Finkelšteinai! Viskas iškyla aikštėn! Geri darbai irgi! Jūs padarėte gerą darbą! – Paskui pridūrė: – Ir aš, kai kitąsyk gersiu su kultūros ministru kavą... nepamiršiu paminėti jūsų pavardės.

Svarbiausias 1954 metų įvykis man buvo vienas laikraščio skelbimas.

Prašmatnus salonas, savaime suprantama, prenumeruoja ir užsienio laikraščius. Ir ką aš kartą radau? Skelbimą. Vieną konkretų skelbimą laikraštyje „Münchener Beobachter“:

„Antono Slavickio kirpimo salonas, Huberto Roznerio gatvė, netoli Štachaus, Miunchenas.“

Na, ką jūs į tai? Jis, pasirodo, Miunchene. Ir mano motina, aišku, taip pat!

Ar aš jiems parašiau? Ar kaip nors kitaip pabandžiau užmegzti su jais ryšį? Ne. Toks kvailas aš nesu! Juos, be jokios abejonės, seka policija. Ji tik ir laukia, kad aš, masinis žudikas Maksas Šulcas, įlįsčiau į spąstus.

2.

Po didžiosios 1948–1949 metų stipresnės valios pergalės mūsų maža šalis ėmė sparčiai augti. Dykuma galutinai nusikratė gojų valdžios, turėjo mus vėl ir nenorėjo ilgiau laukti, piktai vartė grūdėtas smėlio akis, šiepė pluta apėjusius dantis, leido karštus vėjus, trumpai tariant: pavyduliavo mažiems plotams, paverstiems dirbama žeme.

Taip tad buvo. Jūs turite suprasti, kad su dykuma nepajuokausi. Ir mūsų vyriausybė tai suprato. Buvo kuriami didingi planai, nauja visa apimanti statybos programa, turėjusi pranokti viską, ką senieji pionieriai buvo padarę prieš valstybės įkūrimą. Vyriausybė tiesė naujus kelius, kurie buvo geresni už senųjų pionierių naujus kelius, statė naujus kaimus ir miestus, kurie buvo geresni už naujus kaimus ir naujus miestus, pastatytus mūsų senųjų pionierių. Šalies žemėlapyje atsirado naujų pavadinimų, ir mūsų naujakuriai negailėjo jėgų, kad padarytų geriau negu tai, ką buvo padarę jų pirmtakai. Dykuma rėkė reikalaudama visokiausių dalykų, o visų pirma daugiau medžių... ir, manding, dėl to, kad medžiai – sakoma – pritraukia lietų.

Taip tad buvo. Dykuma rėkė, ir mūsų naujakuriai girdėjo tą riksmą.

Aš visa tai mačiau savo plačiai atmerktomis varliškomis akimis. Mačiau, kaip viskas čia keičiasi, tarpsta ir auga, džiaugiausi naujais miestais ir kaimais, naujomis pievomis ir laukais... ir ypač šviežiai pasodintais medžiais.

Ne. Medžių nebeskaičiavau. Daugiau niekad nebandžiau skaičiuoti. Beviltiška. Jų buvo jau per daug. Ir kas norės, kad imtų niežėti kūnas?

Aš tai ne!

1955! Svarbus įvykis: įkuriama vietinė gyvūnų globos draugija! Jos prezidentas Icikas Finkelšteinas!

Dėl to humaniško reikalo aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, tada, 1955 metais, daug padariau, ir mano straipsnis – puolantis naujoviškas paukščių fermas – išėjo didžiausiame Bet Davido laikraštyje su antrašte: „Mes reikalaujame judėjimo laisvės vištoms!"

Aha. Taip tad buvo. 1956 metais beveik nieko naujo neatsitiko. Išskyrus trumpą karą, kuris truko tiktai kelias dienas. Aš pats jame, deja, nedalyvavau – sirgau gripu, – o kai atsikėliau iš patalo, trumpasis karas jau buvo pasibaigęs.

Pasižymėkite: Sinajaus kampanija!

3.

1957 metais kirpimo salono „Pasaulio valdovas" vitrinoje pastačiau didžiulį skydą. Jame buvo parašyta: „Icikas Finkelšteinas, ką tik sukurto plaukų atauginimo vaisto, Samsonas V2, išradėjas." – Ir kad sutaikyčiau nauja ir sena, šalia pastačiau antrą skydą, kas be ko, mažesnį, ne tokį ryškų, su garsiu, nors ir banaliu naktinio kremo receptu. Jame buvo parašyta: „Iciko Finkelšteino naktinis kremas vyrams, pagamintas pagal seną išbandytą receptą:

200 g bičių vaško,
300 g spermaceto,
500 g lanolino,
500 g alyvų aliejaus,
10 g borakso,
10 g rožių aliejaus."

Per kitus dvejus metus masinis žudikas Maksas Šulcas užsiveisė nedidelį gėlyną, už savo idiliško namelio vienai šeimai, taip pat augino pomidorus, svogūnus, ridikėlius ir prieskonines daržoves. Maksas Šulcas dar pasistatė triušidę ir vištidę. Šioje vietoje, kas be ko, turiu pridurti, kad tiek vištidės, tiek triušidės durys

buvo ir tebėra atviros, kad tie mieli padarėliai galėtų pasirinkti, kur jiems būti, tupėti viduje ar laisvai lakstyti.

Šiaip nieko svarbaus per tuos dvejus metus neatsitiko. Tiktai 1960 metais... turėjau bėdos... su tuo žalos atlyginimu.

Vienas mano klientas, advokatas dr. Francas Baueris, Vokietijos žydas, vieną dieną ta tema prašneko. Kirpdamasis pasakė:

– Pone Finkelšteinai! Ar žinote, kad naujoji vokiečių ekonominio stebuklo Vakaruose vyriausybė... moka žydams žalos atlyginimo pinigus?

Aš atsakiau:

– Aišku, kad žinau.

Tada dr. Baueris tarė:

– Vokiečiai moka už kaulamilčius, riebų muilą, stovyklos pasiutligę, dizenteriją, mirties baimę, turto praradimą ir taip toliau. Netgi už profesinius nuostolius, sveikatos praradimą, nelaisvėje praleistą laiką ir taip toliau. Jūs, pone Finkelšteinai, kaip buvęs Aušvico kalinys, galėtumėte nemažai gauti! – Paskui dr. Baueris dar pridūrė: – Jei norite, aš galiu imtis tvarkyti jūsų reikalus!

Mane išpylė karštis ir šaltis. Aš nenorėjau jokių tvarkymų. Nenorėjau pildyti jokių lapų. Teikti duomenų, kurpti dokumentų, ieškoti liudytojų, užsakinėti pažymų. Viso to aš nenorėjau. Pasakiau:

– Pone Baueri. Aš kaip išdidus žydas negaliu priimti tokių pinigų. Kaip jūs įvertinsite mirties baimę markėmis? Aš net nenoriu apie tai kalbėti. Netgi apie atlyginimą už prarastą turtą! Tie pinigai atsiduoda kaulamilčiais! Leiskite mano tėvams ilsėtis ramybėje! – Aš tyčia kalbėjau garsiai. Ir kaip paprastai... mieste apie tai imta šnekėti.

Kitą dieną prie manęs priėjo vienas mano klientas ir pasakė:

– Pone Finkelšteinai. Jums, kaip Bet Davido gyvūnų globos draugijos prezidentui, pritiktų būti ir žalos antiatlyginimo lygos prezidentu?

Aš supratau. Tariau:

– Tai man būtų garbė!

Ir mano klientas pasakė:

– Taip, pone Finkelšteinai, garbė.

1960 metų vasario 3 dieną aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, įkūriau „antiatlyginimo lygą".

Mūsų lygos narių skaičius, deja, buvo labai menkas, todėl aš apie ją kartą per savaitę skelbiau vietiniame laikraštyje. O kad sukelčiau didesnį susidomėjimą, ypač jaunų damų, aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, sukūriau „vyrišką antiatlyginimo šukuoseną damoms".

Ir neprašoviau pro šalį. Jaunos damos – ir viena kita senesnio kalibro – stojo į mūsų judėjimą, plūdo į mano saloną, kad pats antiatlyginimo lygos prezidentas joms padarytų „vyrišką antiatlyginimo šukuoseną damoms". Puikus biznis!

Advokatas dr. Francas Baueris, geras mano klientas, deja, perėjo pas konkurentus, prieš tai man parašęs laišką. Jis rašė: „Pone Finkelšteinai! Jūs atsisakėte tų pinigų ir iš to pelnotės, įžūliai naudodamasis savo lygos narių pasipiktinimu!"

Pastaba! Aš nusiskutau barzdą! Išmečiau akinius! Priežastis: man jų nebereikia; mano regėjimas pagerėjo. Vėl auginu plaukus! Jie žili, nors man tiktai 53 metai. Tačiau taip yra. Ir nieko čia neveiksi. Dar aptukau. Vaikštau su dvigubu pagurkliu. Kas dabar galėtų mane atpažinti?

1961 metais atvažiavo mano pusbrolis iš Lenkijos... Efraimas arba Froikė Finkelšteinas, buvęs komunistas, dabar sionistas, vienintelis gyvas likęs Moišės Finkelšteino, mano tėvo Chaimo Finkelšteino brolio, sūnus. Mano pusbrolio žmona ir dešimt jo vaikų buvo nunuodyti dujomis. Tačiau mano pusbrolis buvo vėl vedęs ir vėl turėjo žmoną ir dešimt vaikų.

Jūs turbūt įsivaizduojate, kaip mes, Mira ir aš, džiaugėmės. Tą patį mėnesį atkako dar vienas pusbrolis, iš Amerikos. Jis čia atsirado atsitiktinai, kaip turistas, ir perskaitė mano skelbimą laikraštyje, lygiai kaip jį perskaitė Froikė, kitas mano pusbrolis, nors jis nebuvo turistas.

Aišku, atšventėme kaip pridera. Ar įsivaizduojate ką? Šeimos susitikimą kaip Pohodnoje.

Mano pusbrolis Froikė pasakė:

– Tavo motina mums kartą... prieš daug metų... rašė, kad tu šviesiaplaukis ir mėlynakis! Ir kad tavo nosis tiesi!

Ir aš jam atsakiau:

– Hm, mielas Froike. Metai nepraeina be pėdsakų. Nosis pasikeičia, kai per ją gauni – tai atsitiko konclageryje, – ir plaukai ilgainiui pražyla, nors buvai šviesiaplaukis... ir pamatei tai, ką pamačiau aš, mielas Froike, tada mėlynos akys virsta žuvies akimis. – Ir juokais pridūriau: – Arba varlės akimis.

Ir mano pusbrolis su tuo sutiko.

4.

Kad pas mus bent būtų taika! Taip. Kad pas mus bent būtų taika! Tačiau jos nėra!

Aš jums dar nieko nepasakojau apie arabų pabėgėlius... apie tą daugybę pabėgėlių, kurie tada išdulkėjo... tada, per pirmąjį didį lemiamą susirėmimą.

Mes jų neišvarėme. Priešingai. Nudažėme savo suolus mėlynai baltai. Norėjome, kad jie atsisėstų prie mūsų. Tačiau dauguma to nenorėjo.

Daug jų tada pasiliko. Daug pabėgo. Kodėl jie pabėgo? Aš nežinau. Galbūt, kad bijojo tokių žmonių kaip Jankelis Švarcas... nors Jankelis Švarcas nebuvo prieš užrašą... na, žinote... užrašą arabų kalba, raginantį juos sėstis prie mūsų: ant mėlynų baltų suolų!

Tačiau dabar jie negali grįžti. Mes jų nebenorime. Jie turi tai suprasti. Viskas dėl tų mėlynų baltų suolų.

Mat jie nori grįžti atgal, kad mūsų mėlynus baltus suolus perdažytų savo spalvomis. Mes tai žinome. Ir jie žino. Tačiau to negali būti. Jūs tik pagalvokite: mes esame maža tauta. Mes ilgai keliavome. Ir kažkur turi stovėti mūsų mėlyni balti suolai! Ir kažkur jie turi likti! Juk kažkur privalo būti vieta, kur mes

patys sprendžiam... ar turime teisę sėdėti... ar ne! Ar galite tai suprasti?

Aš jums niekada apie tai nepasakojau. Tačiau ir negaliu visko papasakoti. Aš jums nieko nepasakojau ir apie neramias sienas! Ir apie arabų teroristus, kurie naktimis ateina per jas. Arba apie minas. Ir apie šūvius iš pasalų. Ramybės čia nėra. Tačiau gražu. Aš matau, kaip auga ši šalis. Ir aš myliu šią šalį. Net mėlynus baltus suolus.

1967 metų pavasarį jau kvepėjo karu. Iki jo dar nebuvo prieita. Tačiau kažkas tvyrojo ore. Tik aš nežinojau kas.

„Icikai Finkelšteinai, – tariau sau. – Didžiosios arabų valstybės kažką rezga. Mažosios irgi. Stovi už pabėgėlių barakų. Nori mūsų žemės. Naudojasi pabėgėlių barakais kaip dingstimi. Tokios tad tokelės. O už pabėgėlių barakų ir už didelių ir mažų arabų valstybių... stovi Tarybų Sąjunga. Ir nori mus visus praryti. Ir tai nežada nieko gera. Visai nieko gera."

Tačiau aš turėjau kitų rūpesčių. Mano Mira staiga pastojo. Ką jūs į tai? Po tiekos metų! Po tiekos vedybinio gyvenimo metų! Ir staiga – še tau!

Mes nuėjome pas gydytoją. Tas paklausė:

– Kiek metų jūsų žmonai?

Aš atsakiau:

– Penkiasdešimt. Ar keturiasdešimt aštuoneri! Tiksliai nežinau.

Ir Mira pasakė:

– Keturiasdešimt penkeri.

Ir aš pasakiau gydytojui:

– Po velnių! Kodėl jūs klausiate moters, kiek jai metų. Tai juk nesvarbu. Ji nėščia. Ir baigtas kriukis!

Mirai ir man buvo aišku: gims tiktai sūnus! Ir mes – Mira ir aš – nusprendėme jį, mūsų sūnų, pavadinti Judu, kaip Judą Makabiejų, didžiausią žydų kovotoją už laisvę. Mira paskui dar pridūrė:

– Arba Jehuda! Tai gražiau skamba!

Ir aš atsakiau:

– Gerai. Arba Jehuda!

Juokaudamas papasakojau Mirai apie 1907 metų gimimo skelbimą, kai atėjau į pasaulį aš, Icikas Finkelšteinas, papasakojau jai apie tą originalų skelbimą, kurį mano tėvas, Chaimas Finkelšteinas, padavė į „Jüdische Rundschau", pasakiau Mirai:

– Ir mums taip reikia padaryti! Mūsų sūnaus Judo arba Jehudos garbei! – Pasakiau: – Mes galime jį jau dabar apmesti!

– Ar truputį ne per anksti, Icikai?

– Ne. Svarbiems dalykams reikia iš anksto pasirengti!

Tuojau ėmiausi darbo, kupinas išankstinio džiaugsmo, patenkintas būsima tėvyste, apmečiau gimimo skelbimą, tokį panašų ar taip skambantį kaip anas, 1907 metų:

„Aš, Icikas Finkelšteinas, kirpėjas, perkelto kirpimo salono „Pasaulio valdovas" savininkas, buvęs Švarco grupės narys, haganos kareivis, Izraelio armijos seržantas, 1948 metų karo veteranas, pirmas žydų kareivis, savo žmonių priešakyje 1948 metų gruodžio 30 dieną pasiekęs Sueco kanalą, Bet Davido gyvūnų globos draugijos prezidentas, vietinės Antiatlyginimo lygos prezidentas, garsiojo plaukų atauginimo tepalo „Samsonas V2" išradėjas, leidžiu sau paskelbti apie savo sūnaus ir įpėdinio Judo arba Jehudos Finkelšteino gimimą."

Paskui iškart apmečiau ir Bet Davido burmistro atsakymą, kurį ketinau laiku įteikti burmistrui Danieliui Rozenbergui – į tą laiką jau tapusiam burmistru.

„Mes, Bet Davido piliečiai, džiaugiamės galėdami nuoširdžiai pasveikinti su sūnaus ir įpėdinio Judo ar Jehudos Finkelšteino gimimu poną kirpėją Iciką Finkelšteiną, buvusį Švarco grupės narį, haganos kareivį, Izraelio armijos seržantą, 1948 metų karo veteraną, pirmą žydų kareivį, kuris savo žmonių priešakyje 1948 metų gruodžio 30 dieną pasiekė Sueco kanalą, Bet Davido gyvūnų globos draugijos prezidentą, vietinės Antiatlyginimo lygos prezidentą, garsiojo plaukų atauginimo tepalo „Samsonas V2“ išradėją.“

5.

Ir tada kilo karas. Karas, pasibaigęs taip pat greitai kaip ir 1956 metų karas. Čia buvo, čia jau nebėr.

Aišku, norėjau į frontą. Tariau sau: „Icikai Finkelšteinai. Tavo žmona nėščia. Ir ji padovanos tau sūnų, kuris paskui turi tavimi didžiuotis. Kadangi šis karas... Icikai Finkelšteinai... yra svarbus, tu privalai jame dalyvauti. Tai trečias lemiamas mūšis. Visų gerų dalykų būna trys. Ant kortos pastatyta daug kas. Mėlyni balti suolai. Senosios istorinės sienos, daug platesnės negu mūsiškės. Jeruzalė. Jos senamiestis. Nes tenai, jos senamiestyje, stovi Raudų siena! Paskutiniai likučiai Didžiosios Šventyklos, švenčiausios žydams vietos!“

Ir tada tariau sau: „Icikai Finkelšteinai. Vieną dieną tavo sūnus turi pasakyti: „Mano tėvas, Icikas Finkelšteinas, buvo pirmas žydų kareivis, pasiekęs Raudų sieną.“

Tačiau jiems manęs nereikėjo. Per senas, pasakė. Tada aš iš palėpės spintos ištraukiau savo senąją uniformą, iš dėžutės anų laikų šaukimą. Ir automatą iš slėptuvės rūsyje. Ir amuniciją. Ir savo plieninį šalmą. Ir rankines granatas. Ir pasiėmiau iš virtuvės maisto. Ir seną sušaudytą džipą iš garažo.

Mira buvo Tel Avive pas mano pusbrolį Froikę Finkelšteiną. Svečiuose. Mira nieko nežinojo, nežinojo, kad aš, Icikas Finkelšteinas, noriu į karą.

Liepiau kuo greičiau suremontuoti džipą ir kitą dieną išvažiavau: iki dantų apsiginklavęs ir su žygio įsakymu kišenėje, žygio įsakymu pakeista data.

Išvažiavau labai anksti. Norėjau į Jeruzalę. Virš manęs, aukštai, skrido lėktuvų eskadrilės, nauji reaktyviniai lėktuvai su Dovydo žvaigždėmis. Saulė buvo aptemusi, dangus beveik neįžiūrimas. O keliai čia, apačioje, užkimšti mūsų tankų kolonų. Tačiau aš prasmukau!

Kai važiavau per Šešių Milijonų mišką, mano automobilis sugedo. Aš nežinojau, kas jam pasidarė. Pasakiau sau: „Icikai Finkelšteinai! Kas čia dabar? Tu juk tik ką susitaisei tą džipą? – Pasakiau sau: – Kol jį nutemps ir vėl sutvarkys, karas bus seniai pasibaigęs!“

Pasakiau sau: „Ir Raudų siena seniai užimta!“

Pasakiau sau: „Tas prakeiktas miškas! Ir tie prakeikti medžiai. Jie dėl to kalti!“

Pasakiau sau: „Tie šeši milijonai!“

Pasakiau sau: „Man nepasisekė!“

Paklausiau savęs: „Ir kas užims Raudų sieną?“

Atsakiau sau: „Žydai! Niekas kitas jos negali užimti!“

Paklausiau savęs: „O tu ne žydas?“

Atsakiau sau: „Tu žydas... tačiau ne šių medžių požiūriu... ne tų šešių milijonų!“

Pasakiau sau: „Nes tik jie vieni žino tiesą!“

Pasakiau sau: „Tu jų neapmulkinsi. Nors ir esi apipjaustytas. Jie žino, kad tavo apipjaustymas negalioja. Jie žino, kad

apipjaustymas yra sandora su Dievu, vieninteliu ir amžinu Dievu. O Dievas su tavimi, Maksai Šulcai, niekada nesudarė sandoros!"

Paklausiau savęs: „Tada ir Dievas tai žino?"

Atsakiau sau: „Šiku aš ant to Dievo!"

Paklausiau savęs: „O kas tu toks? Jei nesi žydas, tikras žydas?"

Ir išgirdau medžių atsakymą: „Tu esi paskutinis. Pagal rangą. Tarp apipjaustytųjų. Ir tarp neapipjaustytųjų."

Paklausiau medžių: „O kodėl aš paskutinis?"

Ir man atsakė medžiai: „Paskutinis iš paskutiniųjų!"

Paklausiau medžių: „O kodėl? Gal aš kitaip šaudžiau, kitaip koriau ar kitaip žudžiau, negu paskutiniai iš paskutiniųjų?"

Ir man atsakė medžiai: „Nes tu neprisipažįsti! Nes meluoji! Ir kad slapstaisi! Ir dar tarp aukų... negyvų ir tų, kurios išliko gyvos!"

Jums aišku rūpi, ar Mira pagimdė sūnų? Taip. Tai buvo sūnus. Tik neturėjo nei rankų, nei kojų. Neturėjo kūno ir veido. Tik akis. Milžiniškas varlės akis. Jos pasižiūrėjo kartą į mane ir paskui amžinai užsimerkė.

6.

Šmėklų laivas! „Egzitas“! „Prisikėlimas“! Prisimenate? Vaiduoklis tas laivas. Kaip ir gyvenimas. Egzistuoja jis ar neegzistuoja? Buvo jis ar nebuvo? Ar viskas buvo tik sapnas?

Aš daugiau niekad neaplankiau Hanos Levison, apie Teiresiją Papą kartais ką nors sužinau iš laikraščių, Makso Rozenfeldo niekad nebesutikau, kaip ir kitų... išskyrus vieną.

Taip. Vienas iš „Egzito“, arba „Prisikėlimo“, keleivių vėliau pasirodė... po Trečiojo lemtingo mūšio... gruodžio mėnesį, 1967-ųjų gruodį.

Ar prisimenate? Pirmos instancijos teisėją Volfgangą Richterį? Smulkų teisėjėlį iš Vokietijos, žydą be žydiško sielos kvapo, truputį atsiduodantį alumi, nuolatinių svečių stalu, bulvių kukuliais ir raugintais kopūstais. Tuomet manimi domėjosi. Ir Makso Šulco byla!

Kaip jis atrodė? Tikrai nebeprisimenate? Kaip Čerčilis. Ir taip pat rūkė cigarus!

Vieną dieną jis staiga pasirodė mano salone.

Pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris yra senas, pavargęs žmogus. Jam mažiausiai aštuoniasdešimt. Ar daugiau!

Gyvena netoli nuo mūsų. Iš pensijos ir žalos atlyginimo pinigų. Persikėlė į Bet Davidą, nes Bet Davidas atrodo kaip Tel Avivas, bet yra mažesnis, vis dar, ir ne toks drėgnas, ne toks triukšmingas. Aišku, pastebėjo mano saloną... jo negalima nepastebėti... pamatė ir mano pavardę... virš durų... ir vitrinos reklaminiuose skyduose... pagalvojo... arba... galbūt pagalvojo: aha! Icikas Finkelšteinas!

Pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris yra senas, pavargęs žmogus.

Ir vienišas, labai vienišas.

Mira jį dažnai kviečiasi vakarienės. Jai gaila jo. Taip tad yra. Užkietėjusių senbernių paprastai niekas nemėgsta, bet, kai jie pasensta kaip pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris, tampa tokie seni, pavargę ir vieniši, tai kelia užuojautą.

Kartą... per vakarienę... Mira jį paklausė:

– Ar jau matėte Iciko kolekciją?

Ir pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris atsakė:

– Ne. Tačiau mielai pažiūrėčiau.

– Icikas kolekcionierius, – pasakė Mira. – Jis turi spintą, prigrūstą visų įmanomų spalvų aplankalų. Turi pašto ženklų kolekciją. Ir peteliškių. Ir kitokių. Visokiausių kolekcijų!

Aš juokais pasakiau:

– Renku ir laiškus. Tačiau jų nerodysiu. Tai privatu.

– Laiškai manęs nedomina, – pasakė teisėjas.

– Svarbiausi parašyti slaptaraščiu, – pasakiau aš. – Jų niekas neperskaitys.

– Laiškai manęs nedomina, – pakartojo teisėjas.

Mira nusijuokė. Ir pasakė:

– Icikas kartais būna keistas.

Po vakarienės perėjome į svetainę, nes neturime rūkomojo kambario. Pirmos instancijos teisėjas užsirūkė cigarą, o aš, kaip visada, „Camel" cigaretę.

– Prisimenu, – tarė teisėjas, – jūs jau laive kolekcionavote. Jeigu aš neklystu, tada rinkote straipsnius apie masines žudynes.

– Teisingai, – atsakiau. – Aš juos ir dabar teberenku.

– Jūs tada man kai ką papasakojote... apie tokį Maksą Šulcą.

Aš linktelėjau. Pasakiau:

– Teisingai. Masinį žudiką, kurį asmeniškai pažinojau.

– Ar jis buvo pagautas?

– Jis niekada nebuvo pagautas.

Mes rūkėme. Paskui įsipylėme konjako. Mira buvo virtuvėje. Netrukdė mums.

– 1945 metais... – lėtai pasakiau, – aš aptikau vieną straipsnį ir jį išsikirpau. Tenai buvo daug ko apie Maksą Šulcą!

– Ir ko ten buvo? – paklausė teisėjas.

– Visko, – atsakiau aš. – Visko. Tačiau jūs juk žinote! Aš turėjau tą straipsnį kišenėje... kai plaukėme laivu... 1947 metais... ir jums parodžiau... jūs jį skaitėte.

– Gali būti, – tarė teisėjas. – Tačiau juk praėjo daugiau kaip dvidešimt metų. Nebeprisimenu, kas ten buvo parašyta.

Konjakas buvo geras. Prancūziškas. Ponas pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris nusistebėjo, kad gavo tokio gero konjako pas kirpėją. Aš papasakojau jam viską, kas tuomet buvo tame straipsnyje: apie pirmas žudynes Lenkijoje, paskui apie masinius šaudymus pietų Rusijoje, apie Makso Šulco tariamą infarktą, apie jo perkėlimą į užnugarį... atgal į Lenkiją... į užnugarį, nors tada ir pietų Rusija buvo užnugaris, papasakojau apie Laubvaldę, koncentracijos stovyklą be dujų kamerų... ir masinius šaudymus ten, tokius panašius į šaudymus pietų Rusijoje

ir vis dėlto truputį kitokius. Papasakojau apie dokumentus, kurie buvo rasti... apie Laubvaldę, papasakojau, kas buvo rašoma tame straipsnyje, papasakojau ir apie pirmus Raudonosios Armijos dalinius. Ir apie esesininkų bėgimą per lenkų mišką. Apie partizanus. Ir apie paskutinę kovą. Ir kaip esesininkai tada buvo sutvarkyti. Ir kad pabėgo tiktai du: Hansas Miuleris ir Maksas Šulcas. Papasakojau jam viską, kas buvo tame straipsnyje.

– Tų dviejų paieškomų žudikų pavardės vėliau tarpais pasirodydavo... laikraščiuose... paskui nustojo, – pasakiau.

Teisėjas rūkė ir gėrė konjaką. Pasakė:

– Hansas Miuleris manęs nedomina. Mane domina Maksas Šulcas!

Aš pasakiau:

– Mane irgi. Tiktai Maksas Šulcas!

Mira atėjo iš virtuvės ir atsisėdo prie mūsų, bet, kai pamatė, jog nenorime, kad mums trukdytų, pakilo ir vėl išėjo.

– Laive jūs labai domėjotės ta byla, – pasakiau aš, – Makso Šulco byla. Ar tikrai nebeprisimenate? Jūs man net žadėjote vieną dieną tą bylą ištirti!

– Negaliu prisiminti, – atsakė teisėjas. – Per daug laiko praėjo.

– Taip buvo. Tikrai. Tuomet mes net susilažinome. Iš butelio šampano!

– Nebeprisimenu, – pasakė teisėjas, – per daug laiko praėjo.

Senis nemelavo. Per daug laiko praėjo. Jis prisiminė tik pavardę... Makso Šulco pavardę... ir tai, kad aš rinkau straipsnius apie masines žudynes. Daugiau nieko. Aš atgaivinau jam atmintį.

Tas pokalbis man ėmė patikti. Aš dar delsiau atskleisti jam savo paslaptį, kol kas pasakojau tik apie Makso Šulco vaikystę, kaip ta vaikystė atrodė jo žaidimų draugo Iciko Finkelšteino akimis. Viską išklojęs apie Makso Šulco vaikystės metus pasakiau:

– Pone pirmos instancijos teisėjau. Aš jums prieš daugelį metų papasakojau, kaip Maksas Šulcas sušaudė mano tėvus. Tai yra apie tai užsiminiau. Laive. Per pokalbį. Ar prisimenate?

– Ne, – atsakė teisėjas.

– Mat jie irgi atsidūrė Laubvaldėje.

– Taip... – tarė teisėjas. – Ir jūs vis dar esate įsitikinęs, kad Maksas Šulcas sušaudė jūsų tėvus?

– Taip, – atsakiau aš. – Vis dar!

– Tačiau jūs negalite to žinoti, – pasakė teisėjas. – Jūsų juk tenai nebuvo!

– Aš taip manau, – pasakiau.

– Maksas Šulcas juk nebuvo vienintelis Laubvaldės esesininkas!

– Teisybė, – pripažinau. – Tačiau vis tiek taip manau.

Ir tada atskleidžiau jam savo paslaptį.

– Matote, – pasakiau. – Aš įsivaizduoju tokią sceną: į Laubvaldę atvyksta žydų transportas. Žydai su bizūnais ir šunimis išvejami iš vagonų. Tarp tų žydų yra mano tėvai. O tarp esesininkų Maksas Šulcas. Ir mano tėvai pamato Maksą Šulcą! O Maksas Šulcas pamato mano tėvus! Mano tėvai žino, kas jų laukia. Pirma dar nežinojo. Bent jau tiksliai. O dabar... už spygliuotos vielos... jiems atsiveria akys. Jie pamato šunis. Ir esesininkus. Ir ilgus atvirus griovius. Ir sušaudytuosius tuose grioviuose. Jie pajunta kvapą. Ir viską supranta.

Mano tėvas pirmas pastebi Maksą Šulcą. Pamato jį stovintį... tarp kitų esesininkų. Pribėga prie jo. Puola prieš jį ant ke-

lių. Maldauja. Ne, ne kad jį paliktų gyvą. Maldauja, kad paliktų gyvą mano motiną.

Mano motina pamato mano tėvą. Ir pamato Maksą Šulcą. Ir bėga tenai. Prie jųdviejų. Ir puola ant kelių. Ir maldauja. Ne, ne kad paliktų ją gyvą, o kad paliktų gyvą mano tėvą.

Mano tėvas verkia. Šaukia: „Maksai Šulcai! Tu juk buvai mano mokinys. Mes juk buvome tau geri!"

Ir mano motina šaukia: „Ką mes tau padarėme?"

Esesininkai juokiasi. Jie žiūri į Maksą Šulcą. Maksas Šulcas nujaučia klausimą: „Tu pažinojai tuos žydus? Gal jie buvo tavo draugai?"

Maksas Šulcas nori apsiginti. Jis negali sakyti, kad nepažinojo tų žydų, nes jie žino jo vardą ir pavardę. Tačiau jie nebuvo jo draugai. To jis niekaip negali prisipažinti. Jie buvo tik žydai. Ir viskas. Ir jie jam nerūpi.

Maksas Šulcas nukreipia savo šautuvą į klūpančiųjų galvas. Maksas Šulcas juos nušauna.

– Tai įmanoma, – pasakė teisėjas. – Jūsų pasakojimas mane beveik įtikino.

Mes kurį laiką tylėjome. Aš pasiūliau teisėjui Miros keptų blynų. Tačiau jis atsisakė.

– Jis būtų nušovęs ir Iciką Finkelšteiną, – pasakiau aš teisėjui.

– Galbūt, – tarė teisėjas. – Tačiau Maksas Šulcas negalėjo to padaryti, nes Iciko Finkelšteino ten nebuvo. Juk pagaliau jūs čia!

– Čia. Tačiau galėjo taip būti.

Teisėjas šyptelėjo. Aš pasakiau:

– Įsivaizduokite... kad Icikas Finkelšteinas atvyko į Laubvaldę su antru transportu...

– Tada jo būtų laukusi tokia pati dalia?

Aš atmečiau tokį variantą, pasakiau:

– Ne. Jūs klystate. Icikas Finkelšteinas niekada nebūtų klaupęsis.

– Taigi to nebuvo?

Aš atsakiau:

– Buvo, bet ne taip!

Teisėjas paklausė:

– O kaip?

– Maždaug taip, – atsakiau aš. – Matote... Žinoma, kad Laubvaldė buvo ne darbo, o mirties stovykla. Tačiau ir mirties stovykloje buvo reikalingi darbininkai! Suprantate... grioviams kasti, lavonams deginti, išvietėms ir barakams valyti ir ką aš žinau kam dar. Aišku, reikėjo žmonių ir stovyklos virtuvei.

Taigi aš taip įsivaizduoju:

Maksas Šulcas pamato Iciką Finkelšteiną. Staiga pastebi jį tarp naujai atvykusių kalinių.

Maksas Šulcas atkreipia savo viršininkų dėmesį į Iciką Finkelšteiną, pasako jiems: „Tas atrodo stiprus! Jis dar gali dirbti!“ – Ir vienas jo viršininkas taria: „Taip. Atskirkite tą berną nuo grupės.“

– O paskui? Kas buvo paskui?

– Icikas Finkelšteinas nukreipiamas į stovyklos virtuvę. Maksas Šulcas dažnai jį ten lanko, kalba su juo. Juk kadaise jie buvo draugai.

Kiti esesininkai tai pastebi. Vienas jo draugas kartą pasako: „Atsargiai, Maksai. Nekalbėk tiek daug su tuo žydu. Žydų draugai keliauja į frontą!“

Maksas Šulcas nori pasiteisinti. Jam kažką reikia daryti!

Ir jis nušauna Iciką Finkelšteiną! Tačiau ne iš priekio, o iš užnugario!

– O kodėl iš užnugario, pone Finkelšteinai!

Aš atsakau:

– Kad nereikėtų žiūrėti į akis!

Teisėjas manė, kad aš paistau niekus. Mes dar valandėlę pasikalbėjome. Paskui teisėjas užsnūdo. Po kiek laiko į svetainę atėjo Mira, pažadino jį, pasakė:

– Pone teisėjau. Jau po dešimtos. O mes tvarkingi žmonės. Ir anksti gulamės. Mano vyrui reikia anksti keltis ir eiti į darbą.

Aš galiuką palydėjau teisėją. Vien iš mandagumo. Atsisveikinant teisėjas paklausė:

– Ar mes tada tikrai susilažinome iš butelio šampano... laive... daugiau kaip prieš dvidešimt metų?

Aš atsakiau:

– Taip. Dėl to, kad ištirsite Makso Šulco bylą.

– Keista, kad aš tai pamiršau. Nieko nepadarysi, senatvė.

Aš atsakiau:

– Taip.

Teisėjas paklausė:

– Ar tos lažybos tebegalioja?

Aš atsakiau:

– Savaime suprantama.

7.

Teisėjas ilgai nesirodė. Vieną dieną jis triumfuodamas įžengė į mano saloną. Pareiškė:

– Pone Finkelšteinai. Atėjau savo šampano. Mat aš išsiaiškinau!

Aš paklausiau:

– Ką išsiaiškinote?

Jis atsakė:

– Kur yra Maksas Šulcas. Ir kodėl spauda jau seniai tyli!

Aš kaip tik skutau poną burmistrą Danielį Rozenbergą, turėjau suimti save į nagą, kad nedrebėtų ranka, bet ji sudrebėjo ir aš smarkiai įpjoviau burmistrui į pakaklę... laimė, kad nepaliečiau arterijos... išmečiau skustuvą, pakėliau, atsiprašiau, pasakiau:

– Streikuoja kraujotaka.

O buvo taip.

Pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris yra nuobodžiaujantis, nebedirbantis, neturintis rimto užsiėmimo, iš pensijos ir žalos atlyginimo pinigų gyvenantis žmogus, trumpai tariant, žmogus, turintis į valias laiko rašyti nuobodiems laiškams... įstaigoms. Kompetentingoms įstaigoms... atsakingoms už besislapstančių masinių žudikų persekiojimą!

Ar jis ką nors pešė, tas pirmos instancijos teisėjėlis Volfgangas Richteris? Aišku, kad pešė.

Jis ištyrė bylą.

Pirmos instancijos teisėjo Volfgango Richterio pastangų rezultatas:

Maksas Šulcas negyvas! Jo lavoną 1947 metų birželio 2 dieną rado lenkų pareigūnai! Pirmos instancijos teisėjui netgi pavyko gauti 1947 metų birželio 10 dienos laikraščio straipsnį, kuriame buvo trumpai drūtai informuojama apie Makso Šulco mirtį! Vieno mažo Vokietijos provincijos laikraščio – „Vartenau žinių"! – straipsnį! Matyt, vienintelio laikraščio, kuriam mano mirtis atrodė svarbi, tiek svarbi, kad apie ją praneštų.

Perskaičiau tą straipsnį. Aš, Maksas Šulcas, 1945 metų žiemą sušalau lenkų miške! Mano lavoną aptiko lenkų ūkininkai... netoli nuo tos miško vietos, kur partizanai užpuolė bėgančių esesininkų koloną, už kelių kilometrų nuo Laubvaldės... buvusios koncentracijos stovyklos. Mane radę ūkininkai nupjovė man galvą. Ir galą. Nuavė batus. Paėmė viską, ką turėjau, pinigus, dokumentus, sudegino tai, ko jiems nereikėjo, bet paliko uniformą.

Skandalas! Tie ūkininkai net nepranešė, kad mane rado. Apie tai 1947 metų birželio mėnesį pranešė miško kirtėjai, aptikę mano kūną, jau supuvusį. Be galvos. Be galo. Be batų. Be dokumentų. Bet su uniforma.

Patikėkite mano žodžiu. Manęs daugiau niekas neieškojo. Jokia pasaulio įstaiga.

Pasaulis mane pamiršo. Kas gi aš toks? Maksas Šulcas, oberšarfiureris! Oberšarfiureris... kitose armijose šis laipsnis atitinka seržanto laipsnį. Taigi seržantas! Buvau Izraelio armijos seržan-

tas. Ir SS seržantas. Tai ne tas pats. Tačiau aš esu seržantas. O seržantas nesvarbi figūra. Ir smulki žuvelė nesvarbi. O aš juk buvau tiktai smulki žuvelė tarp daugelio kitų smulkių žuvelių. Tokių kaip aš, smulkių masinių žudikų, vėliau kažkur pasislėpusių, buvo tūkstančiai. Aišku, tarp masinių žudikų buvo ir stambių, stambių žuvų, kurių vardai skamba ar skambėjo svarbiausiuose laikraščiuose.

Pasaulis mane pamiršo. Ir pirmos instancijos teisėjas gerai pasikniso, nuodugniai, kaip tikras senų laikų vokietis. Apie mano mirtį pranešė vienas vienintelis laikraštis. Daugiau niekam ji nerūpėjo. Liūdna.

Pasakiau teisėjui:

– Gaila, kad aš to straipsnio „Vartenau žiniose“ tada neaptikau.

Ir teisėjas atsakė:

– Jis išėjo 1945 metų birželio 10 dieną! Tuomet mes plaukėme atvira jūra... ir tenai nebuvo laikraščių... su paskutinėmis žiniomis!

Pasakiau teisėjui:

– Iš kur tie pareigūnai žino, kad lavonas tikrai buvo Makso Šulco!

– Viskas patikrinta, – atsakė teisėjas. – Mirties laikas, vieta, uniforma ir taip toliau sutampa! Kaip buvęs teisėjas aš galėčiau jums dar daug ką pasakyti, bet pagaliau praėjo daugiau kaip dvidešimt metų. Tad jau nesvarbu. Pamirškite tą istoriją!

– Tuomet tame lenkų miške buvo ir kitų SS dalinių, – nepasidaviau aš, – jie traukėsi per tą mišką, į Vokietiją. Ten galėjo būti kitas esesininkas!

– Tačiau ten buvo Maksas Šulcas, – pasakė teisėjas.

– Kad ir Hansas Miuleris, – pasakiau aš, – stovyklos komendantas, tuomet pabėgęs kartu su Maksu Šulcu. Taip, kodėl ne Hansas Miuleris? Juk jis ten irgi buvo?

– Nežinau, – atsakė teisėjas. – Tačiau patikėkite manimi kaip buvusiu pirmos instancijos teisėju: pareigūnai turi įrodymų, kad negyvėlis buvo Maksas Šulcas... o ne Hansas Miuleris. Jų sprendimu reikia tikėti!

Aš pasakiau:

– Ten buvo ne Maksas Šulcas!

Ir teisėjas atsakė:

– Tai buvo nustatyta! Nejau manote, kad esate gudresnis už specialistus?

8.

1968 metų kovo mėnesį įvyko mano teismas. Vieną ketvirtadienį! O buvo taip.

Mes – tai yra Mira ir aš – dažnai turime svečių. Daugiausia pas mus lankosi kaimynai. Aš galėčiau apie juos papasakoti, ir papasakočiau, bet man jie atrodo nuobodūs... o pasakoti apie nuobodžius žmones, man, Icikui Finkelšteinui, šiuo metu trūksta kantrybės. Vieninteliai nenuobodūs tarp dažnų svečių... yra Icchakas Špygelis, kirpėjas, su kuriuo mane sieja darbo santykiai, ir Danielis Rozenbergas, burmistras, svarbus žmogus... bet man nereikia apie juos pasakoti, nes jūs jau pažįstate juos.

Sekmadienį pas mus ateina Ruckenšteinai, kolonijinių prekių parduotuvės savininkai, pirmadienį – Blumentaliai... moterų apatinių pardavėjai, antradienį automechanikas Moišė Levis, kuris taisė mano senąjį džipą, trečiadienį Icchakas Špygelis su žmona ir penktadienį Danielis Rozenbergas, burmistras, su visa savo šeima.

Teisybė. Aš nepaminėjau šeštadienio ir ketvirtadienio, ir padariau tai sąmoningai. Šeštadienį, arba per šabą ar šabatą, mudu su Mira paprastai iškylaujame. O ketvirtadienį Mira, mano žmona, rengia kavutę. Ji prasideda po pietų ir trunka iki dešimtos vakaro. Manęs, Iciko Finkelšteino, arba masinio

žudiko Makso Šulco, tenai, deja, nepriima. Kavutėje dalyvauja tik damos! Vienos liesos, kitos storos, vienos dailios, kitos ne, vienos jaunos, kitos nebe... Miros draugės.

Ketvirtadienį aš lošiu kortomis romį! Su ponu pirmos instancijos teisėju Volfgangu Richteriu. Kadangi vyrai mano bute ketvirtadieniais nepageidaujami... dėl kavutės... mes lošiame salone „Pasaulio valdovas".

Buvo taip.

Mes lošėme kortomis. Teisėjas ir aš. Maždaug devintą penkiasdešimt liovėmės, nes dešimtą aš einu gulti... taigi liovėmės lošti, surinkome kortas, padėjome jas ant laikraščių ir žurnalų stalo, – ant kurio, beje, lošėme, – ir jau norėjome eiti... tada teisėjas ištarė žodžius, kurie mane, tvarkingą kirpėją, anksti einantį gulti ir nenaktinėjantį, privertė pamiršti laiką. Teisėjas pasakė:

– Jie palaidojo jį be galo ir be galvos! Taip jam ir reikia!

Aš paklausiau:

– Kam?

Ir teisėjas atsakė:

– Maksui Šulcui!

Nežinau, kodėl teisėjas apie tai pradėjo. Matyt, jis nenorėjo eiti namo, į tuščią kambarį, tuščią lovą, nenorėjo spoksoti į keturias plikas sienas, į plikas kambario lubas, norėjo dar truputį paplepėti, žinojo... kad aš... Icikas Finkelšteinas... pamiršiu laiką, pamiršiu, kad jau dešimt valandų, kad aš tvarkingas žmogus, kad namie manęs laukia žmona... žinojo, kad neišeisiu, paplepėsim su juo... jeigu pradės apie tai... pradės kalbėti apie Maksą Šulcą... žinojo, kad ta tema mano silpnybė, ir ja pasinaudojo.

Teisėjas ėmė šaipytis iš Makso Šulco mirties, ypač dėl nupjautos galvos ir nupjauto galo, patenkintas šnairai dėbčiojo į mane, erzino mane, ir galų gale privertė... ištarti neapgalvotus žodžius. Aš pasakiau:

– Jis nenumirė! Jis gyvas! Jis žvalus kaip tas šabui nepagautas karpis!

– Iš kur jūs tai žinote?

Aš piktai atrėžiau:

– Žinau, ir viskas!

– Aš suprantu jus, pone Finkelšteinai. Jūs jo ieškote. Ieškote mintyse. Esate nepatenkintas, kad jis, Maksas Šulcas, mirė be teismo. Numirė, ir tiek. Aš jus suprantu. Jūs norite, kad jis gyventų, kad jį sugautų, nuteistų, nubaustų mirties bausme. Jis neišeina jums iš galvos. Aš tai suprantu. Pagaliau manote, kad jis nužudė jūsų tėvus. Ir kad būtų nužudęs ir jus, jeigu jūs, pone Finkelšteinai, būtumėte atsidūręs tenai, toje koncentracijos stovykloje... Laubvaldėje. Tačiau jis negyvas! Viskas baigta... taškas! Sušalo lenkų miške. Ir buvo rastas. Be galvos! Ir be galo!

Neturėjimas fantazijos mane kartais linksmina, kai susiduriu su tokia moterimi kaip ponia Holė. Tačiau iš tokio žmogaus kaip pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris, atvirai kalbant, tikėjausi daugiau. Aš supykau. Pasakiau:

– Jums tokie dalykai paprasti. Jūs nenorite sau kvaršinti galvos. Iš paprasto pirmos instancijos teisėjo daugiau ir negalima tikėtis. Maksas Šulcas sušalo. Numirė. Byla baigta. Tačiau aš jums, pone pirmos instancijos teisėjau, pasakysiu... kad tie dalykai daug sudėtingesni, negu jūs, pone pirmos instancijos teisėjau, įsivaizduojate sudėtingus dalykus.

Mes vėl atsisėdome prie kortų stalo.

Aš pasakiau:

– Lenkų miške šalta. Ypač žiemą. Ir tada buvo žiema. Ir tada buvo šalta. Taip šalta, kad seilės sušaldavo burnoje. Ir ašaros ant blakstienų. Ant blakstienų. Taip. Ir kur turėjo Maksas Šulcas eiti. Miškas buvo pilnas partizanų. Ir Raudonoji Armija jau buvo prie jo priėjusi. Išvakarėse. O rytui brėkštant užėmė. Raudonoji Armija. Kur tad jam reikėjo eiti, Maksui Šulcui? Gal pas ūkininkus? Tie būtų jį gyvą išmėsinėję. Savo pirkiose!

Aš įkvėpiau oro ir pasakiau:

– Logiškai mąstant Maksas Šulcas turėjo tame miške mirti. Lenkų miškas yra lenkų miškas. Iš jo toks neišeis. Tokiomis aplinkybėmis, kaip tada. Nes, reikia manyti, jis neturėjo maisto... arba neturėjo kada pasiimti maisto... iššoko iš sunkvežimio... kaip Hansas Miuleris... kaip žinoma... arba kaip buvo žinoma... iššoko ir nulėkė! Be maisto! Neturėdamas kur prisiglausti! Kai lenkų miške taip šuniškai šalta! Sušalo! Baigta! Taškas! Tačiau viskas ne taip paprasta, pone pirmos instancijos teisėjau!

Aš pašaipiai nusijuokiau ir kalbėjau toliau:

– Maksas Šulcas nubėgo į mišką. Ir paskui rado bunkerį, partizanų bunkerį, apleistą, rado atsitiktinai, taip sakant, įgriuvo į jį. Ir tenai buvo šilta. Gal ir ne šilta, bet ne taip šalta kaip lauke arba viršuje. Suprantate? Ir tada... kitą rytą... Maksas Šulcas išsiropštė iš to bunkerio... kurį laiką paklaidžiojo po mišką... rado lavonus... savo draugų... bet neužtruko... prie lavonų... o ėjo toliau arba klaidžiojo toliau... ieškojo ir rado šiltą pirkią!

Teisėjas nusijuokė:

– Jūs turite gerą fantaziją, pone Finkelšteinai! Turiu tai pripažinti. Ir kas buvo toje pirkioje? Lenkas ūkininkas, ar ne? Ir tas jį užplumpino? Ar ne?

Aš pasakiau:

– Jūs klystate. Toje pirkioje gyveno ne ūkininkas. O ragana. Ir ji pamatė Maksą Šulcą. Ir pamanė, kad jis dievas. Tačiau toks, kuris nebeturi galios. Ir priglaudė savo troboje, kad iškarštų galios nebeturinčiam dievui kailį. Ir išprievartautų! Ir išsityčiotų!

– Jūs išprotėjote, pone Finkelšteinai... Ir per toli nuėjote. Tokių dalykų nebūna.

Aš atsargiai pridūriau:

– Aš viską tiktai taip įsivaizduoju. Tiktai... kad jums įrodyčiau, jog buvo... galimybių... Maksui Šulcui!

– Išlikti gyvam?

– Taip. Pone pirmos instancijos teisėjau!

Ir ėmiau pasakoti teisėjui savo istoriją. Pasakojau apie žiemą. Ir apie pavasarį. Ir kaip keliavau per lenkų mišką... su auksinių dantų maišu ant kupros... keliavau... Vokietijos link. Pasakojau, kaip buvau apipjaustytas. Apie tai, kaip Maksas Šulcas pasikeitė pavardę. Pasakojau apie Iciką Finkelšteiną. Pasakojau apie grafienę. Ir apie „Tėvynės“ viešbutį. Ir apie „Egzitą“. Apie prisikėlimą. Viską išklojau. Ir kai baigiau, pasakiau:

– Pone pirmos instancijos teisėjau. Aš esu Maksas Šulcas!

Suskambėjo telefonas.

Aišku, kad aš turiu telefoną. Netgi du. Vieną namie. Ir vieną kirpykloje... pardon, salone! Gyvenu, ačiū Dievui, neblogai!

Po pirmo skambučio teisėjas atsistojo, čiupo ragelį, riktelėjo:

– Ak, tai jūs, ponia Finkelštein! Taip. Mes dar čia! Jūsų vyras išprotėjo! – Paskui truputį ramiau pridūrė: – Ne. Jums nereikia čionai ateiti. Geriau nereikia! Aš su juo susitvarkysiu!

9.

Aš pasakiau:

– Įsivaizduokite, lyg aš iš tiesų būčiau Maksas Šulcas! Ir įsivaizduokite... kad šis salonas yra teismo salė! Įsivaizduokite... kad aš esu teisiamasis! Ir įsivaizduokite... kad jūs esate teisėjas!

Esu tikras, kad teisėjas iš tiesų manė, jog aš išprotėjau... ir sutiko dalyvauti tame spektaklyje tik todėl, kad manęs dar labiau nesuerzintų. Aišku, galėjo būti ir taip, kad jam tas spektaklis patiko, nes aš, Icikas Finkelšteinas, arba masinis žudikas Maksas Šulcas, jam, seniai į pensiją išėjusiam senam žmogui, dar kartą, paskutinį, suteikiau galimybę atsidurti teismo salėje; o svarbiausia, kad aš, Maksas Šulcas, jam, buvusiam paprastam pirmos instancijos teisėjui... pasiūliau stambią bylą: žudynių bylą!

Teisėjas mane paklausė:

– O kur prisiekusieji? O kas sekretorius? O kur liudytojai? O kur prokuroras? O kur teismo gydytojas? O policija? O publika? O žurnalistai? Ir visi kiti?

Aš atsakiau:

– Jų mums nereikia!

– O kodėl, pone Finkelšteinai?

Aš pasakiau:

– Prašau mane vadinti ponu Šulcu. Ponu Šulcu!

– O kodėl, pone Šulcai?

Aš ilgai žiūrėjau į teisėją. Pamačiau kelis plaukelius nosiaskylėse ir ausyse, pagalvojau: progai pasitaikius turėsi juos nukirpti. Pagalvojau: arba dabar pat! Nutraukiau jį, teisėją, nuo kėdės, pasodinau ant pirmo kirpimo krėslo prie vitrinos, čiupau žirkles, nukirpau jam plaukelius iš nosiaskylių ir ausų, atsisėdau tada šalia jo, ant antro kirpimo krėslo, pasakiau:

– Štai! Matote! Kaltinamasis nestovi priešais teisėją! Jis sėdi greta jo! Jie sėdi greta: teisėjas ir kaltinamasis?

– Ir ką tai turėtų reikšti, pone Šulcai?

– Kad šis teismo procesas nepaprastas, pone pirmos instancijos teisėjau. Mes atsisakome įprastos procedūros, mums nereikia prokuroro, advokato ir visų kitų. Mes dirbame išvien. Kaip partneriai!

– Kaip partneriai?

– Taip, pone pirmos instancijos teisėjau. Užtikrinu jus, kad aš, Maksas Šulcas, siekiu to paties tikslo, kaip ir jūs!

– Ir koks jis?

– Nubausti mane taip, kad mano aukos būtų patenkintos.

Ar jau pasakojau jums apie savo naująjį šaldytuvą. Persirengimo kambaryje. Taip. Ten stovi naujas šaldytuvas.

Paėmiau butelį vyno. Balto. Atšaldyto. Gaivinančio. Paėmiau ir dvi vyno taures. Grįžau atgal į saloną. Įpyliau. Gurkštelėjau su teisėju. Pasakiau:

– Mes elgsimės netradiciškai. Kad pabrėžtume, jog esame partneriai.

– Netradiciškai?

– Taip. Mes galime netgi tujintis. Kreiptis vienas į kitą vardu. Aš būsiu tik Maksas. Tu būsi tik Volfgangas. Supratai?

Teisėjas pagėrė vyno, užsirūkė cigarą... paragino mane atsisėsti, pasakė:

– Na, Maksai! Sėskis šalia manęs! – Pasakė: – Tokio teismo aš dar nesu matęs!

Kirpimo salonas! Du ponai! Kirpimo salone!

Pabandykite... įsivaizduoti: ilgas sieninis veidrodis. Keturios akys. Teisėjo akys. Ir kaltinamojo akys.

– Kaltas?

– Prisidėjau! Tiktai prisidėjau! Kiti irgi prisidėjo. Tuomet tai buvo teisėta!

– Kaltas!

– Be to, man pasimaišęs protas, Volfgangai. Nepamiršk to. Jau seniai.

– Kaltas!

– Gerai! Kaltas! Tai požiūrio reikalas! Tačiau, jeigu nori, Volfgangai, aš sutinku. Taigi: aš esu kaltas!

– Tuomet... mano nuosprendis toks – pakarti!

– Kiek kartų, Volfgangai?

– Šešis milijonus kartų!

– Tačiau mes nežinome, ar buvo šeši milijonai, Volfgangai. Galėjo būti kiek daugiau, bet ir mažiau. Be to, aš ne visus juos nužudžiau. Na, tuos šešis milijonus. Aš tik prisidėjau.

– Kiek tu pats nužudei, Maksai?

– Tiksliai nežinau, Volfgangai. Aš jų neskaičiavau.

– Maždaug, Maksai?

– Maždaug dešimt tūkstančių. Tačiau gal ir daugiau. Arba mažiau. Tiktai kad būtų apvalus skaičius, tarkim: dešimt tūkstančių!

– Tai sutarta, Maksai!

– Taip, Volfgangai!

– Taigi: dešimt tūkstančių!

– Taip, Volfgangai!

– Tuomet mano nuosprendis toks: dešimt tūkstančių kartų pakarti!

– Klausyk, Volfgangai. Nejau tu nori mane dešimt tūkstančių kartų pakarti?

– Taip, Maksai!

– Tačiau tai neįmanoma, Volfgangai. Aš turiu tik vieną kaklą.

– Teisybė, Maksai. Tai ką mes dabar darysime?

– Aš nežinau, Volfgangai.

– Tada pakarsime tave tik vieną kartą, Maksai!

– Taip bus negerai, Volfgangai.

– Kodėl bus negerai, Maksai?

– Na, kad mes kitaip tarėmės, Volfgangai!

– Kaip kitaip, Maksai?

– Kad rasime sprendimą, kuris patenkintų mano aukas.

– Na ir ką, Maksai?

– Jos bus nepatenkintos tokia bausme.

– Ką tu nori tuo pasakyti, Maksai?

– Mano mirtis būtų tik viena. Viena mirtis už dešimtį tūkstančių. Tai būtų neteisinga.

– Čia problema, Maksai.

– Taip, Volfgangai. Čia problema.

– Tarkime, Volfgangai... tarkime, kad aš turiu dešimt tūkstančių kaklų. Ir tu galėtum mane dešimt tūkstančių kartų pakarti. Ar manai, kad tada mano aukos būtų patenkintos?

– Aš nežinau, Maksai. Turiu pagalvoti.

– Tikrai ne, Volfgangai. Mano aukos tada nebūtų patenkintos.

– O kodėl, Maksai?

– Kas joms būtų iš to, Volfgangai? Jos negyvos!

– Taip, Maksai.

– Jos, tiesa, auga čia kaip medžiai, Volfgangai. Tačiau tai juk ne tas pats.

– Ką tu turi galvoje, Maksai?

– Ogi tai... kad jų gyvenimas vis dėlto kitoks... negu buvo, kai aš, Maksas Šulcas, jas nužudžiau.

– Aš tavęs nesuprantu, Maksai.

– Nagi pagalvok, Volfgangai. To, ką atėmiau, aš negaliu sugrąžinti. Net jeigu ir norėčiau. Aš negaliu to padaryti... supranti, Volfgangai. Negaliu. Tai ne mano galioje.

– Na ir ką, Maksai?

– Ką reiškia... na ir ką?... Volfgangai! Kaip tu nesupranti. Juk jie to nori. Mano nužudytieji. Mano aukos. Nori susigrąžinti gyvenimą! Jos nenori, kad mane pakartų. Arba užmuštų. Arba sušaudytų. Kad ir dešimt tūkstančių kartų. Jos tiktai nori susigrąžinti gyvenimą. Ir daugiau nieko. Aš to negaliu padaryti, Volfgangai. Gyvenimo, Volfgangai, aš, Maksas Šulcas, joms niekada negalėsiu sugrąžinti. Aš net negaliu nubraukti mirties baimės, baimės prieš mirtį. Tai neįmanoma, Volfgangai. Nėra man tokios bausmės, kuri galėtų patenkinti mano aukas.

Mūsų balsai pritilo. Tiktai žodžių aidas davėsi po kambarį, beviltiškai trankėsi į žvilgančius veidrodžius ir kliudė mūsų akis veidrodyje, kurios ieškojo to, ko negalėjo rasti.

Teisėjas buvo sutrikęs. Aš pasiūliau jam dar vyno, bet jis atsisakė. Mes ilgai tylėjome. Paskui teisėjas tarė:

– Bus geriausia, jei atidėsime teismą!

Aš pasakiau:

– Tai nieko neduos. Nuosprendžio nebus. Net ir kitame teisme.

Mes vėl ėmėme lošti kortomis. Jis ieškojo nuosprendžio. Aš tai mačiau. Lošė išsiblaškęs. Ne taip, kaip visada. Mes sulošėme dar dukart. Tada teisėjas užsnūdo.

Bandykite mus įsivaizduoti! Du sutrikę vyrai. Jie vaidino. Pavargo. Ypač teisėjas. Jis užmigo. Ir dabar pabunda. Pasižiūri į mane. Sako:

– Maksai Šulcai. Nuosprendžio nėra. Tai sumautas spektaklis.

Aš sakau:

– Nuosprendį reikia paskelbti.

Ir teisėjas sako:

– Aš pavargau. Man dabar niekas neateina į galvą. Tai sumautas spektaklis. Ir aš senas žmogus.

Aš klausiu:

– Ar galiu nuosprendį paskelbti aš?

Ir teisėjas linkteli, sako:

– Aš pavargęs. Koks nuosprendis?

Aš atsakau:

– Nekaltas!

Ir pavargęs senis linkteli... sako:

– Nekaltas!

10.

Teisėjas kasdien skutasi: barzdą ir galvą. Atėjęs į saloną išsišiepia. Kasryt pasisveikina su manimi:

– Šalom, pone Šulcai! Kaip sekasi, pone Šulcai? Kodėl jūsų geriausias plaukų atauginimo tepalas vadinasi „Samsonas V2“? Ir ką bendra turi Samsono plaukai su vokiečių raketa? Kaip manote, pone Šulcai, ar man verta jį išbandyti? Mano amžiuje? Ir kam man tie plaukai? Senam žmogui? Kam aš dar galiu patikti? Ką jūs į tai, pone Šulcai?

Kirpimo salono „Pasaulio viešpats“ personalas žino mūsų žaidimą, laido pokštus arba gailisi manęs. Ponas burmistras Danielis Rozenbergas man pasiūlė savo namų gydytoją. Pasakė:

– Jis, tiesa, ne psichiatras, o miškų ir pievų žolių specialistas. Tačiau turi širdį. Jums reikėtų jam atsiverti.

Net ir žmona nežiūri į mane rimtai. Aš kelias savaites streikavau. Kai ateidavo svečių, užsidarydavau. Kur? Savo studijų ir darbo kambaryje. Norėjau pabūti vienas.

Dažnai einu pasivaikščioti į Šešių Milijonų mišką! Kalbuosi su medžiais, pasakoju jiems istorijas, pasakoju apie žemės druską,

kuri yra ne druska, o tik dulkės... buvusiųjų dulkės, Dievo, kuris nėra dievas, padarų. Pasakoju apie dulkes, kurios keliauja. Pasakoju apie keliaujančias dulkes.

– „Ir vieną dieną dulkės pasiekė mus. Ir pasikeitė."

Pasakoju apie augimą ir tapsmą. Ir kaip žmonės ir augalai leidžia šaknis. Ir kam.

Aš sėdėjau medžių šešėlyje ir leidausi jų erzinamas. Sakė man medžiai:

– Vieną dieną tu mirsi. Esi jau nebejaunas, Maksai Šulcai!

– Aš ir nesakiau, kad esu jaunas. Nors dabar šešiasdešimt vieneri metai ne amžius. Dabar žmonės gyvena ilgiau.

Ir medžiai sutiko:

– Teisybė.

Ir aš pasakiau:

– Teisybė.

Ir medžiai pasakė:

– Tačiau vieną dieną tu vis tiek mirsi.

Ir aš pasakiau:

– Aišku. Kada nors kiekvienas turi apie tai pagalvoti.

Aš užminiau medžiams mįslę. Pasakiau jiems:

– Nagi truputį pasistenkite. Pajudinkite savo labuones! Kaip aš mirsiu? Pabandykite atspėti, kokia bus mirties priežastis.

Ir medžiai atsakė:

– Mums tai visai nerūpi!

Ir aš pasakiau:

– Ir vis dėlto. Atspėkite. Čia juk tiktai žaidimas!

– Tave pagaus ir pakars, – atsakė medžiai.

Aš nusijuokiau. Pasakiau:

– Tai būtų neįtikėtina. Dauguma masinių žudikų gyvena laisvi. Kai kurie užsienyje. Daugelis vėl senojoje tėvynėje. Ar neskaitote laikraščių? Jiems gerai sekasi, tiems masiniams žudikams! Jie yra kirpėjai. Arba ką nors kita veikia. Daug kas turi įmones. Daug kas fabrikus. Yra pramonininkai. Daug kas vėl užsiima politika, sėdi vyriausybėje. Užima svarbias vietas ir yra gerbiami. Ir turi šeimas.

Aš šyptelėjau ir pasakiau:

– Tikrai, sakau aš jums. Tai tikra teisybė. Jie gyvena laisvi ir šaiposi iš Dievo ir pasaulio. Ir iš žodžio „teisingumas"!

Pasakiau medžiams:

– Jūs turite ką nors geriau sugalvoti. Kas būtų labiau įtikėtina.

Pasakiau medžiams:

– Aš, pavyzdžiui, galėčiau mirti šabo vakarą! Mat mano žmona gardžiai ruošia žuvį. Per šabą. Žuvį, kaip jos motina Vapniarkoje prie Podolsko. Aš, pavyzdžiui, galėčiau užspringti žuvies ašaka. Ir uždusti. Tai būtų labiau tikėtina.

Pasakiau:

– Galėčiau ir kuo kitu užspringti: didele kaulo skeveldra. Tai irgi būtų labiau įtikėtina.

Pasakiau:

– Galėčiau mirti nuo kokios nors ligos! Tai įmanoma. Arba nuo senatviško nusilpimo. Tai irgi įmanoma! Labiausiai įtikėtina, kad man sustreikuos širdis... kaip sakoma, ištiks širdies infarktas. Dabar tai įprasta. Tai galėtų atsitikti naktį. Miegant. Ir aš nė nepajusčiau.

Aišku, tai galėtų atsitikti ir vakare. Mano bute. Kaip tik penkios minutės prieš dešimt. Prieš užmiegant. Kartais aš su savo žmona tai darau. Penkios prieš dešimt. Visada tokiu metu.

Kaip tvarkingas žmogus. Tiktai prieš miegą. Mes taip susitarę: kartais, ne per dažnai. Ir vienąkart galėtų atsakyti širdis. Tai įmanoma!

Aš dar ilgai kalbėjau medžiams, daviau pasiūlymų, norėjau, kad jie pasirinktų mano mirties priežastį.

Tačiau medžiai negalėjo apsispręsti.

11.

Vakar – po pietų – gulėjau ant sofos svetainėje, norėjau kaip paprastai nusnūsti perpietės, bet negalėjau užmigti, tiktai gulėjau pusiau užmerktomis akimis.

Buvo slogiai karšta. Pūtė chamsinas. Rytų vėjas. Jis atlekia iš arabų dykumos ir kankina žmones, gyvūnus ir augalus. Tokios tad tokelės. Arabai nedrįsta siųsti savo lėktuvų. Bet siunčia mums savo vėją.

Aš gulėjau ant sofos, man buvo sunku kvėpuoti ir maniau, kad jau atėjo paskutinioji. Žmona brazdėjo skalbykloje. Pro praviras duris į svetainę ėjo garas, šliaužė palei sienas, prislinko prie sofos ir galop mane apgaubė.

Aš sapnavau būdraudamas. Man atrodė, kad iš tiesų mirštu.

Prie telefono susijaudinęs mano žmonos balsas:

– Pone gydytojau. Nelaimė! Mano vyras! Širdies infarktas! Po pietų! Ką? Ką jūs sakote? Persodinti širdį? Jūs turite trijų arabų širdis? Ir dviejų turistų? Vieno anglo ir vieno vokiečio? Galite pasiūlyti penkias širdis. Luktelėkite. Man reikia paklausti vyrą. Jis dar gali šnabždėti.

Negali būti nė kalbos, pone gydytojau. Aš paklausiau savo vyro. Negali būti nė kalbos. Jis nenori arabiškos širdies. Ir

angliškos. O juo labiau vokiškos. Mano vyras nori žydiškos širdies!

Ką jūs pasakėte? Neturite tokios? Žydiškos širdies? Nė vienos?

Atsiprašau, ką? Galbūt rytoj? Arba poryt? Vis kas nors atsitinka? Užimtoje teritorijoje? Mina? Bomba? Šūvis iš pasalų? Gali būti, kad kas nors mirs ir lovoje? Taip irgi gali būti? Palaukti?

Ką jūs sakote? Pasisekė? Ką tik kažkas numirė? Dar nenumirė? Tiktai miršta? Nori paaukoti širdį?

Kaip? Ką jūs sakote? Rabinas? Rabino širdis? Ar mano vyras sutinka?

Aš guliu ant neštuvų. Mane išveža. Aš netenku sąmonės. Paskui vėl ją atgaunu.

Kur aš? Matyt, Hadasos ligoninėje. Kokioje nors palatoje sunkiems ligoniams. Aš nieko nematau. Tik miglą. Vien tiktai miglą. Tačiau girdžiu balsus. Kažkieno balsus.

– Jis ilgai buvo be sąmonės. Net nežino, kad buvo operuotas. Išvis nieko nežino.

– Ar tiesa, kad dabar turi rabino širdį?

– Tiesa.

– Kas jis buvo?

– Nežinau. Rabinas.

– Ar jis liks gyvas?

– Nemanau. Kažkas nepasisekė.

– Taigi jis... vėl miršta?

– Taip.

Balsai, balsai, balsai:

– Taip.

– Taip. Taip. Taip.

Kas čia dabar, po velnių. Aš nebegirdžiu jokių balsų. Nieko nematau. Tamsa. Tyla.

Ne. Aš nieko nematau. Ir vis dėlto matau. Galiu įsivaizduoti:

Matau, kaip mano mintys išlenda iš suminkštėjusių smegenų kertės, išsilaisvina, suka aplink akies obuolį, ima trykšti pro varliškas akis, ištrykšta, ima plaukioti ore, po kambarį, pakimba palubėje, spokso į mane, kažką man šnabžda.

Pirmos instancijos teisėjas Volfgangas Richteris sako:

– Maksai! Tu miršti!

Ir mano mintys, kabančios palubėje, seniai išlindusios iš gleivėtos masės, iš pilkos košės už varliškų akių... sako:

– Taip. Aš žinau, Volfgangai.

– Aš negalėjau čia tavęs nuteisti, Maksai. Čia, žemėje. Tačiau kai ką sugalvojau.

– Ir ką tu sugalvojai, Volfgangai.

– Labai originalų dalyką!

– Ir koks jis?

– Aš atiduodu tave kitam teismui.

– Tai neoriginalu.

– Aš atiduodu tave teisti Dievui, Maksai.

– Kurio galbūt nėra...

– Aš žinojau.

– Ką... žinojai?

– Kad tu bijosi, Maksai.

– Iš ko tai supranti, Volfgangai.

– Tavo kakta išpilta baimės prakaito. Ir tu išsižiojęs.

– Negali būti, Volfgangai. Kaip mano kūnas gali prakaituoti... iš baimės... jeigu mano baimė kiūkso palubėje?

– Tu tai tik įsivaizduoji, Maksai.

– Taip. Aš bijau.

– Aha.

– Kaip aš atrodau, Volfgangai?

– Taip ir taip, Maksai. Gaila, kad savęs nematai. Tavo varliškos akys plačiai išplėstos. Burna irgi.

– Tai šitaipos?

– Aha. Šitaipos. Galų gale toks tipas kaip tu... miršta su „jų“ baime.

– Kieno baime?

– Su savo aukų baime, priešmirtine.

– Ar tai teisinga bausmė?

– Ne.

Ir staiga aš jas vėl matau. Baltas užuolaidas. Ir atvirą langą. Ir net vėją. Matau ir jį.

Ir man atrodo, kad jis pučia iš Šešių Milijonų miško. Tas vėjas. Jis nutveria baltas mano lango užuolaidas. Ir purto jas.

Ir jos pamažu tamsėja. Lango užuolaidos. Tamsėja ir tamsėja, atsikabina, virsta sparnais, juodais sparnais, ima plasnoti, leidžiasi vėjo nešamos, vėjo, kuris atlėkė iš miško, Šešių Milijonų miško. Ir tie sparnai nutveria mane, stipriai įsikerta į mano atkištas rankas. Ir vėjas pakyla, ima nešti mano sparnus, ir mane. Kažkur. Tenai!

Hilsenrath, Edgar
Hi57
Nacis kirpėjas: romanas / Edgar Hilsenrath; iš vokiečių kalbos
vertė Teodoras Četrauskas. – Vilnius: Lietuvos rašytojų
sąjungos leidykla, 2013. – 440 p.

ISBN 978-9986-39-763-2

Nacis Maksas Šulcas, pasisavinęs savo aukos Iciko Finkelšteino pavardę, gyvena Izraelyje kaip žydas kirpėjas ir netgi susilaukia pagarbos kaip nacionalinis didvyris... Šitokią makabrišką, šiurpinančią ir juodojo humoro nestokojančią istoriją pasakoja talentingas žydų kilmės rašytojas Edgaras Hilsenrathas. Neįprastas, groteskiškas holokausto vaizdavimas, pasitelkiant šelmių romano elementus.

UDK 821.112.2-31

Edgar Hilsenrath

NACIS KIRPĖJAS

Romanas

Redaktorė Bronė Balčienė
Dailininkė Deimantė Rybakovienė
Korektorė Virginija Savickienė
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2013 07 01. 13,7 leidyb. apsk. l. Tiražas 1500. 899-oji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, K. Sirvydo 6, Vilnius.
www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt
Spausdino UAB „Spindulio spaustuvė“
Vakarinis aplinkkelis 24, LT-48184, Kaunas.

EDGARO HILSENRATHO ROMANAS „NACIS KIRPĖJAS“
pirmiau buvo išleistas JAV ir tik po gero penkmečio – Vokietijoje, nes bijotasi, kad satyros apie SS ir žydus autorius gali būti apkaltintas antisemitiškumu. Romanas pradedamas žodžiais „Aš esu Maksas Šulcas“, ir toliau buvęs esesininkas pasakoja savo gyvenimo odisėją – kaip dalyvavo žydų žudynėse, kaip pasinaudojo savo aukos, vaikystės draugo Iciko Finkelšteino dokumentais, išvyko į Palestiną ir gyveno kaip žydas, tapo puikiu kirpėju. Šis chameleoniškas vaidmuo tęsiasi toliau – naujasis Icikas dalyvauja kovose už Izraelio valstybę, vėl žudo. Miršta sulaukęs gilios senatvės, didžiai gerbiamas kaip Izraelio didvyris. Prieš skaitytojo akis – daugiaveidis, daugialypis charakteris. Knyga išsiskiria nepakartojamu žydišku humoru ir meistryste, šiurpina ir juokina, čia daug kandžios ir šmaikščios satyros. Tai vienas kontroversiškausių romanų apie holokaustą. E. Hilsenrathui kūrinys atnešė tarptautinį pripažinimą, romanas išverstas į 16 kalbų.

E. Hilsenrathas gimė 1926 m. Leipcige, 1938 m. šeima persikėlė į Rumuniją, tačiau neišvengė geto, koncentracijos stovyklos Ukrainoje. Su pirmu pabėgėlių traukiniu išvyko į Palestiną, vėliau gyveno Izraelyje, Paryžiuje, JAV, dabar gyvena Berlyne. Apdovanotas A. Döblino, H. E. Nossacko, L. Feuchtwangerio, J. Wassermanno ir kitomis literatūros premijomis. Lietuvių kalba išleistos jo knygos „Maskvos orgazmas“ ir „Pasaka apie paskutinę mintį“.

Autoriaus interneto svetainė www.hilsenrath.de

